

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

Coll. No. 3

Title BHAGAVANTA-BHASKARA.
(DANA-MAYUKHA)

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No. : 3 Subject : Dharma Sastra

Title : Dāna Mayukha in Bhagavant Bhandara.

Author : Vilakantha Bhatt Scribe : —

Date of the work : c. 1640. A.C. Date of the Ms. : —

Place of the work : — Place of the Ms. : —

Size : 11.6" x 5" Extent : 141 folios. fol 3 missing

Language : Sanskrit Script : Devanagari

Remarks : Folio 3 is missing. folio no. 126 are two.
And 127 is missing. obviously second 126 is really 127.

दा०
१

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ योलीलया संतनुते विंशतत्पलपत्न्यात्मनि विश्वरूपे लयं नयत्वा सुचशूरिः । वतनोत्सा
भुविर्ममाहो ॥ श्रुतीः स्मृतीर्वीह्यपुण्यं जाततत्र निवधानपि सन्निवधानपि सन्निवधाना श्रीशंकरस्यात्मजेषु य
न श्रीनीलकण्ठे विवृणोति कृत्वा परस्वत्वाप्यतो द्यत्यागोदानव्यत्ययविति मया दयस्त्वितद्याया एव दानपदप्रयोग
तिके चित्तपरे प्रयोगस्य भाक्त्वा तद्विज्ञेनापि विशेषणीयमित्याहुः । दामोदरस्तु कथाद्वारा यित्प्रदृष्टत्वेन विशेषणी
यं प्रीत्यादि नयदंगोणमित्युच्यते तन्नासां क्रयातिव्याप्यवाग्मातृगोप्यमानाभावाच्च दूरस्थविप्राद्युद्देशेन तप
हर्ता तत्रत्यवेत्येवा तादृशा यदोशिशुविमानेन निर्धेयकल्पनात् परस्वत्वादर्शित्वमाकारकः प्रत्यक्षास्तु निषेधेन प्रवृ
ते अपहाराशयां कस्यापि स्वत्वाभावात् । दातुः पुनरुक्तत्वात्मानाभावः । इहाणत्परकीयस्वीयस्यापि प्रीत्यादिनाप
यदाते एवः अमुद्देशात् कथुरोडाशराविवा । अन्यथा तत्रापि पुनरुक्त्यभिप्रेयाजकस्विष्टकृदादिविध्यभावेऽपि पुनरुक्त्य
न्निप्रसंगः । स्विष्टकृदादिविधिसत्त्व एव पुनरुक्त्यन्निर्न्यथात्पत्तोपादाने विमानादिति निरुणायितवत्तनादौ । नृत्पाग
काले स्वत्वापगमः किं तद्विषयकं कस्वीकारकाल इति त्वकस्य विद्याहृतः प्रलाप उपेक्षाणीय एवायदिकेन चित्तविश्र

ह्नाणुदृश्यकिंचिद्व्यं ह्यवगच्छत इति मनसा पात्रमुद्दिश्य जलमध्ये जलाक्षयेदादतातमलमाप्नोति आहीनदोषभागित्यादि
वचनप्रतिपादितेन विधितोत्तरं जपे शास्त्रावधानमेतद्व्यप्रहिततत्रयदि मध्ये मार्गनष्टचौरेर्वापदततदारातेन कोपि प्रत्यवायः ।
प्रमाणाभावात् । दानफलं नैव जायते ब्राह्मणस्वत्वाप्यवमानकस्यास्तर्गस्याजातत्वात् । न चानेन वचसा दानानुकल्पेन
यात्रोद्देश्यकः संकल्प एव विधीयते न त्वया त्रस्वत्वात्पत्रियर्धततापि । उद्देशमात्राववणादिति वाच्यं प्रजायति व्रतातर्गतोद्देशादि
त्वा नीकृता संकल्पवदत्रापि फलपर्यततायां आवश्यकत्वात् । अन्यथा तत्रापि संकल्पमात्रादेव फलं स्यात् । आल्लितिवेदे वा
स्य व्रतमिति भावरूपप्रतीपक्रमेणाभावस्यादित्यानी कृताद्युक्तिर्विरुद्धोपक्रमानुरोधेन प्रतिपालनीयस्वाधीन्यतिचारि
णीभावहोयं संकल्पत्रियालक्षयति । तत्र च परिपालिते नी कृतादेव निवारसंकल्पमात्रात् तत्र फलाकिंचात्र वैधेयका
लावक्रे देनपात्रहस्तप्रक्षेपासंभवे तस्मान्मानसया बोद्देश्यको जलाधिकारणको जलप्रक्षेपो विधीयते न त्वपस्वत्वाप
त्रियर्धततापि वाच्यतायादृशप्रतिगृहीतपदैः त्यागप्रतिग्रहयोः ग्रहयोः प्रतीतिः । अतो न प्रतिग्रहीतव्यापारविनोदशविशिष्टज
लप्रक्षेपमात्रात्फलापत्तिरिक्ता यत्र देवः । अर्थानामुदितपात्रे अर्घ्याप्रतिपादनं रानमित्यभिनिर्दिष्टव्याख्यानतस्य कथं
तदिति तद्व्याख्यासात्विकारनोक्तवर्धनदानसामान्यपर इति दानस्वरूप एतत्प्रशसासाप्रवेदापनिषदि । दानेन सर्वाका

मानवाप्रोतिचिज्जीवत्वमिति व्याप्तः यद्दामि विविष्टेभ्यो याचाक्षा मिदिनेदिनोत्तरे विवस्महस्ये प्रोषंका स्यादित्येव तत्र पिक्तमिया
सादृश्यमपि ग्रामिमाथिभ्यः किं न दीयते इच्छा नुरुपाविभवः कदाकस्य भविष्यतीत्यादि तच्च न त्रैधा के भगवद्गीता ह्यादा तयमिति
यद् न दीयन्नुपकारिणो देशकाले च पात्रे च तद्दानं सात्विकं स्मृता यन्नुपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः दीयते च परिहृता इत
द्राजसमुदास्ततां अरेशकाले यद्दानं मध्यात्रेभ्यश्च दीयते असत्कृतं भवजातं तच्चामसमुदास्ततां विस्तुष्वभीक्ष्णोताममानां फलभुक्ते
तिर्यक्ते मानवः सदा वागमिकभावेन वा द्विकथं दिवा पुनः वाल्पवादा मभावेनानात्रकाया विचाराणां अतो न्यथा नु प्रा नुत्थराज
साना फलभवेत् सात्विकानां फलभुक्तेरेव तेनात्र मशयः मात्स्यायषो पूर्वकृतं कर्म सात्विकं मनुजो ज्ञमापौरुषागविना तेयके
षां चिदृश्यते फलं कर्मिणा प्राप्यते लोक राजसस्य तथा फलं कृत्रेण कर्मिणा विद्विता मस्य तथा फलं हारीतः मुमुक्षुस्ता मस्य च
प्रकृतददतीति अप्रकृतोऽसावधानः गारुडो अहंतेयस्त्ववगोदिनान्तकोधिकमत्तो अज्ञाना मभयदभीत्यता ह्वाधिकं स्म
तो विद्याप्रादयधज्यस्तदानं मानं सद्धिजा इति अथ दानसामान्यतिकर्तव्याता तत्र दानाधिकास्तु च तर्णा मपि वर्णानां स्त्रीणा
च वर्णनामाश्रमाणां च चातुर्वर्ण्येषु धिष्ठिरादा नर्वर्मप्रवृत्तामिपथ्य व्यासेन भाषितमिति व्यासोक्तोः मन्त्रनिषादस्य पतिवत्
वैदिकमवत्त्वपि ममत्र क एव स्त्रीभूदयारवि रुहः मनरत्ने जातु कार्ष्णिः आधिकारी भवेद्भूदः पूर्वधर्मन वैदिको पूर्वधर्मास्तत्र

शम
१

स्वराश्रयशरणगताः न्यासाधीकुलवृत्तिचिन्तयः स्वीधनं स्तुतः शोदतातिमृष्टात्मा प्राप्य चैर्विमुच्यति। अंगिराः। वद
 भ्योनप्रदधानिगोष्ठं शयनस्वियः। विभक्तदक्षिणाद्यतादातास्तारतायतिहि। विभक्तदत्ताद्यथदत्तानि। अग्राद्यस्का
 दअजिनमृतशय्यावर्षीचोभयतोमुखा। कुरुक्षेत्रवगृह्णानः नद्यः पुरुषोभवेत्। अग्राद्यप्रकृत्यतवेवहस्यश्चरथयाना
 निमृतशय्यामनदयः। अग्राद्याइत्यर्थः। आसनमृतस्येवापन्नपुराण। ब्रह्माद्यनेकेनतस्त्वतोअश्वंचप्रणिमोतंगतिजलो
 हातिवर्जयेदिति। वसिष्ठः। शस्त्रविषसुराचाप्रतिग्राह्याणि ब्रह्मणा स्याहमादौ पाप्मे। अतिदुष्टाजैतशय्या नग्राह्यादिजसत्रमे
 ः मृहीतापातृतस्यात्पुनः संस्कारमहीतिनाअप्रार्हिषीतेनेलवामेववातिलधेनुमिणिश्चेवयोराः सप्तप्रतिग्रहाइतीम
 नु। हि राप्यभूमिप्रश्नाप्रज्ञवासलिलारुधता। अविद्वान्प्रतिगृह्णानोभस्मीभवति काष्ठवत्। प्रतिग्रहसमर्थोपि प्रसंग
 तवर्जयेत्। प्रतिग्रहेणविप्राणाम्ब्राह्मणतोजोविनश्चति। इति देयद्रव्यं। अथ कालाः। कारह। द्वांशितगुणदानंतच्चतुर्घ्रदिन
 क्वापेक्षतघ्नतत्रतघ्नतत्रसक्रांतोशतघ्रविभुवेततः। युगादीतगुणंअपनेतच्छताहतां सोमग्रहेतच्छातघ्नतच्छतघ्न
 रवेग्रहे। तच्छतघ्नव्यतीयातेरानंवेदिविदुः। विदुधर्मोत्तौवैशारदीकार्त्तिकीमावीश्रणिमात्रमहाफला। पौर्णिमासीधु
 सर्वास्तिमासह्रीसहिताखचरत्नानामिहदानानाफलंशतगुणंभवत्यस्याश्रणिदुनायोगयातिजीवोमहावलः। पो

दा०
४

णिमासीत्विजेयामहापूर्वादिजोत्तमा स्नानरततथाजप्यं अक्षय्यं वैतरास्मृतं शंखः। अमावास्या तस्मै नमः प्रीतिमानुनासह। च
तृतीये भूमिपुत्रेण सोमपुत्रेण सोमपुत्रेण चाष्टमी। चाष्टमी। चतुर्थांस्तिथिं श्रुत्वा स्नान्यास्यर्घ्यं दद्यात्। सर्वत्र कथं प्रोक्तं
स्नानरतजप्यादिका अमावास्या व्यतीपाता ग्रहणं च दृश्यं। प्रचादया पुगादिश्च मन्त्रोतिर्वैद्यतिस्तथेत्यादि। मोतो रात्रौ रा
ननशर्मति विना त्वभयदक्षिणा विद्या कन्यादि जपेष्टं। पञ्चमं प्रतिपद्य। विनोति परविद्यादि भिरपि सव्यं ता तथा महानिशा
तविजेयामध्यस्ते प्रहरद्वयो स्नानं तत्र न कुर्वीत कास्य नो मित्रिकादतो न कृत्ये स्नानं नरात्रौ मध्यमघामयोः। नो मित्रिकं
तदा कुर्यान्निषेधं नो भयं नाना दानादिकं तस्यैव भवतीति तत्र स्पष्टं। अथ पुण्यं प्रकाशः। प्रतुः। दृष्टं तीक्ष्णं त्वया देव
नद्यो यदंतरा। तदेव निमित्तं देशं ब्रह्मवर्षं प्रवृत्तं। कुरुक्षेत्रं च मत्स्याश्च पंचालाः। हरमे नकाः। एष ब्रह्मवर्षादननरः। मत्स्या
विगृह्येष्टः। पंचालाः कान्यकुब्जा हि कुरुचादिदेशः। श्रुमे नको मथुरादिदेशः। हिमवद्विध्योर्मध्यं पश्चाद्विनशनादपि प्र
त्यावप्रधागाच मध्यदेशश्च कीर्तितः। विनम्रतद्विना। प्रविष्यत्युगणो वागागामी कुरुक्षेत्रं प्रधागापुष्करं क्षेत्रं वागासमु
द्वतीरने मिषाप्रकटकटकश्च। पर्वतमहावालगाकादि देवपर्वतादीनि। पादो लिगो वा प्रतिमा वा प्रतिमा वापि दृश्यते। राम
यत्र कुत्रचित्। तत्सर्वं पुण्यं तायाति रनेषु च महाफलं। न विद्या त्रयं कोशप्रान्नं भवेत् क्षेत्रं शिवस्य परमात्मनः। प्राणि

नां तत्र पुंस्त्वं शिवता पुंस्त्वकारका फलं दृष्टुं तां च अनंतं परिकीर्तितं मनुजैः स्थापितो लिंगो ह्येवमानमिदं स्मृतां स्तुत्यं विमलं स्व
स्यादृष्टं चेव तद्वत्। फलं दृष्टुं तां च अनंतं परिकीर्तितं मनुजैः स्थापितो लिंगो ह्येवमानमिदं स्मृतां स्तुत्यं विमलं स्व
दृष्टुं तां च अनंतं परिकीर्तितं मनुजैः स्थापितो लिंगो ह्येवमानमिदं स्मृतां स्तुत्यं विमलं स्व
जाकमडितं गतिष्ठे तेषु वस्तुषु तत्तत्तद्व्योजनत्रयाद्वाख्याः। शिलादेवमुद्रितं प्रमुद्रयापत्रापि नीयते तस्मात् क्षेत्रं द्वाद
शयो जनमित्यादि। काशी। ब्रह्मवर्षं च तत्र मत्स्याश्च पंचालाः। शिलादेवमुद्रितं प्रमुद्रयापत्रापि नीयते तस्मात् क्षेत्रं द्वाद
हेचैव धर्मपदीयते। तदनंतं फलं सर्वं भवतीति विनिश्चयः। इति देशः। प्रतियुद्धं शान्तिः। पात्रं नतीमुच्यते। ब्राह्मणं। साहं ह्येति
गृहीयात्पाणोः कदापि न पीदयन्। नाना सुक्तं च तद्वत्पात्रं वा वराकामतं जलं तावद्भविजानीयात्। इदं तीक्ष्णं च तद्वत्। ब्राह्मणं। सा
इह स्वशतं यावद्भूमिमावतपरितः क्षेत्रमुच्यते। इति द्वादशांगार्था। गार्धपतिग्रहनिषेधः। यमिदं नदीपुत्रं प्रमुद्रयापत्रापि नीयते तस्मात् क्षेत्रं द्वाद
तीक्ष्णं। गार्धपतिग्रहनिषेधः। यमिदं नदीपुत्रं प्रमुद्रयापत्रापि नीयते तस्मात् क्षेत्रं द्वाद
लप्यते। नानापुण्यं कृतं तस्यैव मतिर्विधेते फलं कात्यायनः। कुशाग्रिनिविष्टे न तथा यज्ञोपवीतिनं देयं प्रतिगृहीतं च। अथ विफ
लं भवेत्। स्मृतं तोरादद्यात्पूर्वमुखो दानं गृहीयाद्ब्रह्ममुखः। आधुर्विद्वते रात्रिर्हीतः। क्लीयते न तत्। हेमाद्रौ नाम गात्रं सप्रदानं

रा०
५

स्पचात्मनः संप्रदेशं प्रयच्छति कन्यादनेतुं पुंस्त्रयोशास्त्राप्राम्युच्चार्यति शिष्टाः । वृत्तादिनाविप्रवर्णां च कुर्वति मध्यदेशोऽतथा नाप्रगोत्रे ममुवा
ये मम कुश्रहा विताददत्ता मकीत्येदेशकालादितुभ्यं संप्रदेशेति । नमो मत्पपिकीत्येदेशकालादितुभ्यं संप्रदेशेति । नमो मत्पपिकीत्येति
शिष्टाः । वाराहोऽस्तनातः सप्त्यावातः कृतमध्याह्निक्रियः । कामक्रोधविहानश्च पाखंडस्य संवृजितः । रद्यादिति शेषः । गोतमश्च
तजीवुकारकात्वा स कुशमतिनोदकं । फलान्यपि च मध्याह्न्यप्रदया ह्युवाचैतः । तथा नाम गाने ममुवाचैव च सुखोदयकीर्तनात् उ
दधुवाधविप्राधत्वा वस्त्रस्त्रिकीर्तयेत् । सदेवताकंदयकीर्तनान्तरत्वेत्यर्थः । खलः । प्रदाय शाकमुष्टिवाधस्तु श्रद्धासमाहितः । मह
तेयात्रभूताय सर्वाभ्युदयमाधुयात् । पात्रासनिधाननारदीया मनसायात्रमुदिश्य जलभूमे विनिक्रियेत । विवो मागारस्योतस्वस्यातो नैव
विद्यतो पात्रासनिधानः । न्यविप्रकरोरानरेयमिति बोध्यम् । तोयात्रासनिधाने अस्त्वविनिर्निपेरिति घट्टिशान्ते दियत्रायासनिधाने ते
वविशेष उक्तः । इयथात्र विकर्षश्चैतरोऽन्तरात्सुयतः । तथ्यायां भवपात्र इयमादित्येव ता तथा । परोक्ते कल्पितं रानेपात्राभावे
कथं प्रवेकथं भवेत् । गोवजेभ्यस्तददद्यात्तदभावे स्पवधुपा गोवजाः पात्रस्यास्कोद । तस्मात्प्राणवमुच्चार्य कार्यादानप्रतिग्रहो
पात्रवल्क्यः । प्रतिग्रहं हस्तिचक्रिध्वजिष्यपानराधियाः । दुष्टारशायुगं पूर्वाह्नवदिते यथा क्रमो राजाशास्त्रातिक्रमवती नरा
ज्ञः प्रतिग्रहं स्त्रीयास्त्वस्त्रवार्धन इति स्मृतैः । तदर्थवारः । अयाचिता दत्तया ह्यपि दुष्टकर्मणाः । अन्यचकुलदायक्य

रा०
५

तितेभ्यस्तथादिषः । तथा चांडालो जायते यज्ञकारणकूडमिह्नितात्पयज्ञार्थलक्ष्मददत्ताः । काकोपिवाभवेतायज्ञोदेशेन नयाचेतत्यर्थः । च
कारांतोऽणलघेन यज्ञेकोतेनरेयः । अतश्च ज्ञायते वेषोदयज्ञोदेशेनापि वाचनीयम् । अथ प्रतिग्रहोऽहं हस्त ३० कारमुच्यते नृप्राज्ञोऽविणस
कुशोदकाष्टलीयादक्षिणहस्तितरतोऽस्त्रिकीर्तयेत् । पुराणांतरे प्रतिग्रहोऽहं हस्तोऽस्त्रिकीर्तयेत् । ततस्तुकीर्तयेत्सादृश्याद्
क्षिणहस्तितरतोऽस्त्रिकीर्तयेत् । पुराणांतरे प्रतिग्रहोऽहं हस्तोऽस्त्रिकीर्तयेत् । ततस्तुकीर्तयेत्सादृश्याद् इत्येत्यादिः । आदित्य
पुराणोऽप्रतिग्रहपट्टद्वयैः प्रतिग्रहोऽहं हस्तोऽस्त्रिकीर्तयेत् । मद्रपट्टराजस्यात् राजस्यात् उयाच्यते तथाविधिः । मनसा तु तथाश्रुदेस्त्रिधा च
नमेव । सोऽकारे ह्माणैक्यार्थे कां प्रदीयतोऽयाच्यते तथा वैश्ये मनसाश्रुदे जेत्येति । प्रतिग्रहश्च दक्षिणहस्तमध्यकर्तव्यः ।
हस्तमध्यव्रह्मतीर्थे दक्षिणग्रहेण तदिति स्मरणात् । तथा प्रतिग्रहस्य धर्मनजानातिदिजो विधिः । इत्येतेन्यसमायुक्तो नर
के प्रतिग्रहो विधित्वधर्मविज्ञायत्राह्मणस्तु प्रतिग्रहे । राजा सह तत्प्रेषमहादुर्गाण्यसोऽप्रवमिति । पात्रवल्क्यः । प्रतिग्रहस
मर्थोपि नाज्ञेयः । प्रतिग्रहोऽहं लोकादाने शीलानां सतानां प्रीतिषु क्षलानिति । अत्रत्याख्येयमाह स एव । कुशाः शाक्यमाप्तास्या
गंधापुष्पं रक्षित्विति । मांसशय्यासनाधानाः । प्रत्याख्येयं न वास्वितथा एवोदकमूलफलमन्नमभ्युदतवयव । सर्वतः प्रतिग्र
होपात्तमध्याभ्युदक्षिणामिति । तथा आमन्तासंमधुदत्तधानाः । ह्रीमथोदितोऽनु उतक्रोचसप्राद्यानिहत्तेनापि श्रुतः । ख

रा.
६

लक्ष्मणेन गतध्यानं वापी कृपायां ध्यानं वापी कृपायां जलं असाधो रपित इत्यं च गोष्ठानं ययः इत्युः फलानि पिपापाकं प्रतिग्राह्याणि स
वतः । इह सतिः विवाहोत्सवयज्ञेषु त्वरा मृतं तत्को पूर्वसंकाल्पितं प्रायश्चित्तं यः परिकीर्तित इति । अत्र विवाहोत्सवयज्ञेषु धितियजति
युधेयजा महं करति नानुया जेषु धितिवदुदृशु विशागामपि विवक्षितं । अन्यथा विवाहोत्सवयज्ञेषु धिपरिगणनं मर्थस्यात् । अतो न
च पूर्वसंकाल्पितस्य मृतको दंदिष एवेति इत्येव तास्ति त्रिरीये सोमो यवामः । इह दायगा । वरुणायाश्चा प्रजायत ये पुरुषा मन्वता स्य
त्वष्टः जायते ३ विः । निरुत्पा अश्वतरा र्दभौ । हिमवते हस्तिनां धर्वा पुरोम्यः । त्वगं कर्णे । विश्वस्यो धान्ये वाचं । वरुणा
दनां समुद्रायापः । उत्ताना धागा रसायानः । वैश्वानरो धरथ मिति । विश्वधर्मो ज्ञरः । अभयं सर्वदेवतं भूमिर्वै विश्वदेवता । कान्तारा सस्त
थारामो प्राजापत्याः प्रकीर्तिताः । तथा वै कशफ सर्वकथितं यमदेवता । महियाश्चास्तथायाम्पाः । उष्टेवाने कृतो भवेत् । रोदी वै उ
निदिष्टा ग्रामा मेयमा मेयमारिषोत्तमेयं त्वारुणा विद्यादरुहं वै सक्तथा । आरणाः पशवः सर्वकथिता वायदेवताः । ज
नायास्तु सर्वस्तुवा रिधानी कमेडलु । कुभक्करको चैव वारुणा न निवाधता । समुद्रजानि सक्तीणि वारुणा निहिजोत्तमाः । आ
मेयकनकं जातं सर्वलोहा निवाप्यथा प्राजापत्या नि सस्यान्पुत्रान्नमपि वेदिजो जघास्तु सर्वगन्धर्वैर्गाधर्वाश्च विवक्षणीः
। वाहं स्यत्पवामः । सोम्याश्च धारसास्तथा । पक्षिणाश्च तश्चा सर्ववायथाः परिकीर्तिताः । विद्यावा स्त्री विनिदिष्टा विद्यापकरण

रा.
६

निवामारस्वतानि देयानि पुस्तकार्द निपंडितैः सर्वेषां धीनि भाडानां विश्वकर्मा तदेवता । इमाणा प्रथयुथा र्णां शाकैः सहा फ
लानामपि सर्वेषां तथा जेषो वनस्पतिः । मत्स्यमा मे विनिष्ठ प्राजापत्ये तथैव वा । रुद्रं कृष्णं सजिनं शय्या । अमासनमेव वा । उपानहा
चयानवयज्ञान्यत्याणि वडिता । तत्रुवा गिर सत्वेन प्रतिगृह्णातमानवः । श्रेयं येषां गिर सत्वं सर्वशस्त्रं सर्वमिन्द्रजादिकं । गोपकं राग
सर्वविज्ञं सर्वदेवता । गुरुतमं देवतं परदुःखं हि जोत्तमा विज्ञेय विश्वदेवतं सर्ववादिजमत्रमाः । इमाद्रो यजुः । योऽनंतरो
जाता वरुणा नयतरे विदक्षिण । अमुकांतेनामृते तत्त्वमेषा प्रयादा त्रमपो मलयमलु प्रतिगृहीतोतः कामस्तुतिः । ३ रु
स्तीति विशेषः । विश्वधर्मो ज्ञरः । भूमेः प्रतिग्रहं कुर्यात् भूमि कुर्वन्मरुत्तानां । करे हीला कन्या चरासरास्यो हि जोत्तमाः । वा
रुहं दिवि मस्य धर्मो ज्ञेयः प्रतिग्रहः । आरुह्य तु गजस्योक्तः । कोर्णो वा श्वस्य कीर्तितः । तथा वै कशफानां त्वमर्वेषां वा वि
षतः । तथा कोर्णो प्रतिगृहीतता नष्टं गेयुं कृष्णं सजिनं तथा ताव ए कशफानां अत्र शृंगिणा मे कशफानां शृंगे इत्येव क
र्ण इति त्ववस्था । कोर्णजः पशवः सर्वप्रायाः युक्ते विद्वानोः । गुरुत्तमाना हि षष्ठ्या गवां वैष्टेष्टेशतः । प्रतिग्रहमथो ह्यस्य
नानाचा धिरो ह्यणात्तु वीजानां सुष्टिमा राधरत्नान्पारम्यमवतः । वस्त्रं दद्यात्प्रीयायाथ वा पुनः । आरुह्योपानहो मेव आ
रुह्यो वत्सपादुका दमेधजो तमं स्पृश प्रविश्य च तथा गृहं । अर्वायिव सर्वाणि जलस्कानानि वेदिजाः । इषाया त्वरथो ग्राह्यः ४

रा
७

नृदेतेथेववाइमाप्रतिगृहीतान्मूलन्यस्तकारोदितान्आमुनिमनादयतथाभुवविमृषाणांपरिशिष्टेवाप्रतिगृहीत
गापुकेकार्गवाहस्तिनकोरुप्रिदासीमनेवेवष्टेअतगरभौअश्रुकोमिरेवापिअन्नमुदिश्यधीयेताशप्यासनगृहं
केचंसंस्पृशायकाचनेउद्वककुदस्पृष्टान्गाअप्रहिषादिकानागाधामश्वविधानेनपुष्टेसंस्पृशपक्तिगाःरीष्टि
गादपिनश्चेतथास्तुइम्याअथआजातिनाचमवषामषष्टविधिःस्मृतः।अत्रचवाप्रामूलफलसंगृह्यगावात
अग्रद्योपानहोमंत्रवाचयेप्रतिमुध्ववेवासस्त्वथसमादपकन्याशील्यथवेकोरतिभार्थाप्यपूर्वप्रतिगृहीतवाहता
पुत्रमुत्तगाधाराप्यप्रतिगृहीतदत्तक।रथाथमुवेस्पृष्टप्रतिगृहीतकृवो।कृवरोयुगाधारकोष्ट।युग्यकोचनवस्त्राण
मंगायुक्तेप्रतिग्रहःइतिमामाम्येतिवर्त्यतानिह्याग।अथपरिभाषा।वामनपुराणोसर्वमंगलमंगल्यंवरंयवदभुभा
नारायणंनमस्तत्पसर्वकर्माणिकारयेत्।अविद्यासकल्येनविप्रयत्किंचित्करुतेनरः।फलंचान्यान्यकंतस्यधर्मस्या
ईक्षयोभवेतावमिष्टः।अप्रहोमोपवासेपुधोतवत्रधरोभवेत्।अलकतःअविर्भोनीप्रदावाविजितेदिशः।याज्ञवल्क्यः।
।यदिवाग्यमलोपःस्याज्जाप्यारिषुकथचनाव्याहरेहसर्वमंत्रस्मरदाविस्तुमकपःसरवरोदपित्रासुरात्मजंस्तथाचैवाभि
चारिकोत्।आहृत्यालभ्यवात्मानमयःस्पृष्ट्वाभ्यराचेत्ताकात्पायनः।पिअमंत्राउद्वारोआत्मानंभेत्तुणोअधोवापुसमुत्तर्गप्रहासेत्

ताव्याहृत्यालभ्यवात्मानमयःस्पृष्ट्वाभ्यराचेत्ताकात्पायनः।पिअमंत्राउद्वारोआत्मानंभेत्तुणोअधोवापुसमुत्तर्गप्रहासेत्
तभाषणा।माजरिमृषकास्पृशेत्।आकुष्ठेकोवसभकानिमित्तेषुसर्वेषुकर्मकुर्वन्नुपस्पृशेत्।आत्मानंभेदय्यस्यर्षः।सिच
कर्मणिविहितशतकेचित्।स्वसर्थसो।कार्त्तुगानामनुक्तात्तदक्षिणाभावेत्तथा।रुद्रोपपरिशिष्टेयवरिद्रिःयमानास्ति
जपारिषुकथचनातिस्त्रस्त्ररिश्ःप्रोक्ताएडीमोभ्यापराजितातत्रैव।आमनिर्दधःप्रहोवातियमोयवनेष्टः।तरासीतिनका
र्त्तयेनप्रहृतनतिष्ठेति।तथापंचाश्रिर्भवेद्भ्रातरर्दनतविष्टः।रक्षिणावर्तकोब्रह्मावाभावरत्नविष्टः।तथा।पंचा
शद्विर्भवेद्भ्रातरर्दनतविष्टः।रक्षिणावर्तकोब्रह्मावाभावरत्नविष्टः।तथा।अनंतमर्मागमायकोशद्विदलमेवच
।प्रदेशमात्रविज्ञेयपवित्रयत्रकुचचित्।तथा।सरपवीतिनाभावसरवदाशिखेनवाविशिवाभ्युपवीतश्चयत्करातिनत
त्ततोविस्तुधर्मोत्रोमंत्राणोकारपूतेनखाहंतेनविक्त्राणः।खाहावसानेनुदुषाद्यायवेमंत्रदेवता।ब्राह्मिणीपला
शमयोधल्लकवेकंकतोद्वाः।अश्रुकोद्वारोविल्वश्चरनःसरलस्तथा।शालश्चदकरासुश्चवरिरश्चेतिपाज्ञेकाः।कर्म
प्रदमिश्चेतिपाज्ञिकाः।कर्मप्रदीपेनागुजारधिकाकायीसमितस्त्रनपाक्चित्।नविद्युक्तात्वचाचैवनसकोटानपाटिता
।प्रदेशात्राधिकानोनानतर्थास्याद्विशालिका।नमपणासमित्कार्पहोमकर्मसजानवा।तथा।प्रागायाःसमिधोग्रा

साध्यावर्गनोष्ठपादितः। काम्येषु वश्यकर्मसौ विपरीता जिह्वास्ततः। विशीर्णा विदलाद् स्वावकावदुःशिरः। क्लृप्ताः दीर्घस्थि
 लाद्युर्गोर्जुष्ठा कर्ममिद्धि विग्नकाः। वायुपुराणाः। कंडनयथा च वतश्चोन्नतथा। मरुदेवपितृणां स्याद्वानांतत्रिभुवत
 । भविष्यत्पुराणाः। भूमौ स्थिते नपाणि। नगवापिनयधुशाईलनांतारिहोत्तद्वयतो। घनाधुरारिरेखासामंतोर्ध्वप्रमथमालाजगिह
 वनतेतकश्चैव्यवपनतथा। चयननिर्वायः। कात्यायनः। पापापादुतिर्द्वा दृशपर्वपूरिकारसादिनवत्तुविपर्वपूरिका। देवतेतीर्थ
 नवद्वयतेहविः। स्वगारिणि। स्वर्चिषितच्चापवृका। योनचिर्षिजुहोत्येप्रोव्यगारिणि। चमानवः। भद्राग्निरामयावीचरिरेव
 वजायते। तस्मात्समिद्धेहातव्यनासमिद्धेहातव्यनासमिद्धेकथवना। आरापमिद्धतायुश्च। अथमात्यतिकीतथा। जु
 हूतेचैवपाणिभूयस्त्ववादिभिः। नकुर्षादग्निधमनंकुर्षात्तुच्यजनादिना। मुरवेनैवयमेरुमिमुखाद्येधोध्यजायतानाग्नि
 मुरवेनेतिवध्नोकिकेधोजयति। तत्तवह्मवाप्तिशिष्टे। अथावुधः। समृतेतजुदुपाद्याहुताशनेयजमानोभवेदधः। स
 पुत्रइतिवश्रुतिः। मात्स्याहोमोयहादिपूजायां शतमष्टोत्रं भवेत्। अष्टाविंशतिष्ठेवाधथाशक्तिविधीयते। गृह्यपरि
 शिष्टे। वक्त्रलम्बास्वाह्यस्त्वयस्यकर्मप्रकीर्तितं। तस्यतावतिशास्त्रार्थकृतं सर्वकृतं भवेत्। प्रहत्तमन्यथाकुपोधरिमा एम
 होत्कथंचनायतस्तदन्यथाभूतं ततएव समापयेत्। अन्यथाभूतं विपर्यस्तं। इंदो गपरिशिष्टे। यन्नाम्नांतस्वशाखाया ८

पारकपमविरोधियताविद्वद्भिस्त्वस्त्वेष्यमग्निहोत्रादिकर्मवत्। समावेयदिजानीयान्नपैतदपथाहतांतावेदेवपुनः। कुर्यान्नाहनिः।
वर्कमिणः। प्रधानस्याक्रियायां तु नाहनिर्नचतत्किं यातथा रमोः कृत्वा जिनमत्रावाहणाह विग्रयः। अघातधामान्यतानिति
योऽस्यातिपुनः पुनः। ननु हस्तिः। वितोरमोः घेदेनीयजभूमिध्यास्त्राणासनपिडेषुषड्कुणान्परिर्वजघेदिति। ब्राह्मोपथोक्तं
स्त्वस्यत्रोपाहृतदनुकाशितयवानामिकोभूमात्रीहोणामिवशालयः। आज्यइवप्रतारेशजुहोतिषुविधीयते। मत्रस्य
वतायाश्चप्रजायतिरितिस्मृतिः। अनारेशेअविधानेप्रजायत्यमत्रः समस्तव्याहृतयइतिप्रदत्तः। स्मृत्यन्तरपि। नन्वाहृत्यासम
हुताइतिगारुडप्रणवादिनमोतंचवत्तर्प्यतचसत्प्रमादेवतायाः स्वकानाममूलमंत्रः प्रकीर्तितः। विष्णुधर्मोत्तरे। दध्यन्ताभेय
ः। कार्धमध्वलाभेतथागुडः। धृतप्रतिनिधिकुर्यात्पयोवारधिरप। सर्वाभावेयवः प्रतिनिधिरितिपेठीनमिनोक्तं। वैधायनः। पा
लाशाश्चक्रस्वरितोहितकोडुवाराणामिध्यास्त्रदलाभेसर्वेनस्पतीनां। वैधायनः। आज्यहोमेषुसर्वेषुगव्यमेवभवेहुतं।
तदह्नाभेमहिध्यास्तु। आजमाविकमेवचातदलाभेततैलस्यान्नदलाभेतज्जातैलस्यान्नदलाभेतज्जातैल। तदभावेत्तै
स्रभतदभावेत्तसार्वयायाजवल्क्यः। आर्षिहृदंश्चदेवल्पविनियोगातथैवचावेदितव्यप्रयत्नेनब्राह्मणचविशेषतः। अ
विदित्वाविधः। कुर्याद्याजनाध्यापनजपाहोमप्रतर्जनादीनितस्यचाल्पफलमवेत्त। आदित्यपुराण। खवर्णरजतमुक्ता

राजवंशप्रबालकां रत्नपवधकमाख्यातशेषं वस्तुब्रवीम्यहं । स्मृत्यन्तरेत्वाकानकंकुलिशानीनं पद्मगंगामौक्तिकां एतानि पंचरत्नानि रत्नशास्त्रविदो विदुर्गिति तत्रैव । अभावे सर्वरत्नानां ह म सर्वयोजयेत् । विष्णुधर्मचिन्तागोप्यादाय गोमूत्रगन्धद्वारतिगोमया आप्यायचेति चक्षीरदधिका गवेति वेदधितेजोमिश्रकृमि त्याज्यदेवस्य त्राकुशोदका एभिस्तु पंचभिर्भुक्ता पंचाभ्यमिति स्मृता मदनुलेकात्पायतः । आज्यहोमप्रभुतयामधुतयामधुत्रयमुच्यते इति । ब्राह्मणं अश्वच्छुद्रवाम्नकचूतन्यग्राधपल्लवाः । पचभगा इति प्रोक्ताः सर्वकर्मसु शाभनाः । पचभगाः पल्लवाः । चतुः सभगा रूडे । कालूरिकाया द्वे भागा चेतारश्च दनस्य चाकु कुमस्य च यश्चैव शशिनश्च चतुः सभः । शशीकर्पूरः । कर्पूरकंद नर्दक कुमुद सभा शोके । सर्वाभ्यमिति प्रोक्तं सभस्तु खखल्लभा तथा । कर्पूरमगुरुश्चैव कालूरिचंदनं तथा । कंकोनं वभवेदेभिः पचभिर्भुक्तं कर्दमे । कुरोगपरिशिष्टे । कुष्ठमासीह रिडेदे मुराशेनेधवदनां वचा चपकमुल्लिख सर्वधिध्यादशस्मृताः । पात्रा इक्षवस्तु एगजचनि तथा बाजाज्जिवान्यको विकारवज्रगोक्षारं कुकुम तथा । लवणावाष्टमंतत्रसो भागपाष्ठकमुच्यते । तदगाराजस्तो लस्तत्पत्रं अजाजीजीस्वा विष्णुधर्माचरो मुक्ताफलहं रियुतवैद्वयं पद्मगंगकं । पुथ्यगंगवगोमेरुनीनगारुतमतथा । प्रबालमुक्तापुक्तानि न हारत्नानि वै नवास्कादे । दधिक्षीरमथाज्यचमाक्षिकं लवणागुडः । तथैवेत्तुरसश्चेति रसाः प्रोक्ता मनीषिभिः । न विथित्युगणे । आपः क्षीरं कुशाग्राणि दध

राम
२

कृततिलास्त्रयायवाः सिद्धार्थकाश्चेति घृष्टांगः प्रकीर्तितः तत्रैवास्त्रवर्णितं ताम्रमास्करंत्यैव लोहं न पुनर्यासीत्
 धातवः परिकीर्तिताः। पंचगव्यैः राजासिपवर्णनिर्मडलार्थदिकारयेत्। शालितं डलवू र्णेन भुक्त्वा यवसंभवो रक्तकुसुममि
 द्रुगोरिकादि समुद्रवा हरितालोद्भवपीतं रजनीसंभवं तथा। क्लृष्टमध्यवैरं रितपीतं क्लृष्टविमिश्रितं रजनीहरिद्रा। भविष्य
 त्पुराणोद्वायवां कुंरश्चैव बालकं वृत्तपल्लवाः। हरिद्राद्वयसिद्धार्थशिखिषो गत्वः। ककणो मध्यमश्चेताः कोत्बका स्यान्व
 स्मृता इति नवकोत्बकानि। दशांगधूपो मदनरत्नो मधुकैष द्वागकुष्ठद्विगुणो गुडश्च लाक्षा त्रयध्वनरवस्य भागाः। हरितं
 नीमजैरसः समं सीमागं कमेकत्रिवलं शिलाजाघनस्य च त्वारिपुरस्य च कोधूयोदशांगः। कथितं सुनी ईः। शिलाजेशैले
 पाद्यनो मुख्या पुरोगुगुलुः। भविष्यत्पुराणो विशेषः। अमुक्तोऽयं तत्संख्यादेवताप्रतिमा च यो सोवर्णी राजतीतामीदृक्कजाम
 र्त्तिकी तथा चित्रजा पिष्टलघोः कृानि जायते तानुरूपतः। आमाषात्पलपर्यं ताकर्तव्या शाक्यवर्जितैः। अगुष्टपर्वप्रभृति वि
 त्यवधिका स्मृतेति। तत्रेदानीं देवताप्रतिमालक्षणानि तत्र तत्र वक्ष्यते। त्वलाधिष्ठितदेवताप्रतिमानां त्वलक्षण
 निविनेत्रो वृषभस्कृत्त्रिशूलधृक्कया लपाणिश्चूडार्द्धभूषण ईशः। श्वेताश्चरथगः सोमो गदाधारी वरप्रदः। धा
 वदरिणश्च स्कृद्धजधारी समीरणः। रक्तवर्णी त्रिनयनादिभुजाश्च इमोलयः। जटिलाश्च प्रकर्तव्या रुद्रावाण

दा.

20

धनुर्धराः शुभशम्भुः सिद्धारुणसप्रभः पद्मासनः धनुर्धरो भूषितांगो शनाधरः सूर्यः । शुभशूलो शनाधरः सदशपाणिर्हि
भुजोत्तमो भूषितधरो महाविश्वकर्मा पीतावरः पीतवपुः किरीटी चतुर्भुजो देवगुरुः प्रशतोदर उन्मत्तवधवागुरुः । कामज
स्तुर्वैवशक्तिरर्धमपि क्रमात्कलभत्यगिरानाम्नः कराग्र्याणि समंततः । पाण्यश्चाभिनाम्नापि कलयति जयस्त्रजं शक्ति
चपुस्तकचैव क्रमादेव कामजलु । यज्ञोपवीती हस्तस्थ एकवक्त्रश्चतुर्भुजः । अक्षास्त्रजस्तुर्वधत्रेकुडिका च प्रजापतिः । विश्वेदे
वास्तु सर्वपिदक्षिणो वाणयाग्रायः । कर्त्रे व्यावो मपाणोत्तमशरासनयाग्रायः । क्रतुर्देहो वस्त्रः सत्यः कालकामो धुरिलो
चानोऽपुहखादेवश्चति विश्वेदेवोदशस्मृताः ११ । जगद्धिधातुरूपप्रजापतिस्तु स्वत्वमात्रमस्याधिक्यं । पर्जन्यनामा विज्ञे
गजवक्त्रत्रयाचितः । यो धत्ते सर्वजीवात्मावरं जीववशेषकाकुटारचपयो जंचवितारत्वमहाभुवि । पाशचक्रं किमलपंकु
चदशभिः करैः । शंभुरिशात्तल्यः । कुशविष्टरपद्मस्थाः पितरः पिडपात्रिणः । पीतावरः पीतवपुः किरीटी चतुर्भुजोदधरश्च
हारी । चर्मामधकामाप्रसुतः मदानः सिंहाविरूढावरदो वधश्च । चतुर्वक्त्रश्चतुर्बाहुः सितमाल्यः सितावरः सर्वभरण
वान्श्चतो धर्मः कापी महावपुः । चतुर्दशगजारूढो वज्रयाणिः पुरंदरः । प्राजावीयतिः प्रकर्त्तव्यो नानाभ्राणभूषितः । हिम
जोदेवामिषजो कर्त्तव्यावश्वाहनो तपोरंघधयः काद्यादिव्यादक्षिणा हस्तयोः । वामयोः पुस्तको कायो दर्शनीयो तथा हि १९

वारुणाः पाशमृत्तौम्यः प्रतीयां प्रकराश्चपः । मित्रः कमलयाणिश्च कमलासनसंस्थितः दिव्यजः श्वेतमूर्तिश्च सर्वभूतहि
 तरतः । वरुणस्तु पूर्वावतरे वा एकोनपंचाशदेवेऽस्य मतजसः । चातस्य पुरुदूतस्य मरुतेः सूर्यवर्चसः । किरीटहारकेयूरक
 टकादि विभूषिताः । खड्गचर्मधारानित्यंशक्रस्यानुवराः सरा । हस्वमोषिगनेत्रं वा दिनयीत विग्रहा । पुथ्यकस्थधनाभ्युजा
 ध्यायेच्छिवसंखसरा । वरं भक्तलोकानां किरीटीकुडलीगद्दी । कार्यः स्वरूपो गंधर्वो वाणावाधरतस्तथा । जलेशः पूर्ववत्
 । प्रदक्षिणो रक्षिणाधः कृशादाम्यनित्यशः । विष्णुः कौमोदकीपद्मशंखचक्रलंकातटतिविह्वलकृणां ब्रह्मवैवर्ती रा
 नकालेषु देवत्वप्रकीर्तितः । वेनूनामपि धेनुत्वश्रुत्वा तं रानयोगतः रातर्वेदानकाले त्वधेनवः पारिकीर्तितोः । विप्रस्य व्ययका
 ले त्वद्व्यतदिति निश्चय इति । विष्णुधर्मोत्तरे हे भगवन् तत्तान् प्राञ्चमृत्तमयान् कृणां न्विताः । घात्रोद्वाहप्रतिष्ठारो कुनास्त
 मपि वचनोपवाशा गुलवे पुन्या उत्सेधोऽङ्गुलाः । द्वाष्टा गुलमूलास्तु मुखमष्टा गुलभवेताप्येव च अशाश्च पंचाशाः
 । अशाश्च शार्धवा विकशतमगुलानि वे पुन्या प्रत्यर्थः । तथा कलशस्य मुखं ब्रह्माग्नीवायाचमहेश्चरः । मूले त्वसंस्थि
 तो विह्वलध्वजप्रातर्गाणाः स्मृताः । शेषास्तु स्वताः सर्वा वेष्टयन्ति च तद्दिशं यथैवां याति तीर्थानि कलशो निवसति
 हि । गहाः शांतिश्च पुष्टिश्च प्रीतिश्च प्रतिरेव च । रुग्णैश्च यजुर्वेदः प्राग्वेदस्तथैव च । अथर्ववेदसाहिताः सर्वकलशस्य

रा०
१९

अतुगणोपलक्ष्यं तत्र तद्विगुणं कुडवं मतां च तमिः कुड्वैः प्रसूः प्रसूः चत्वारः आठकः आठको र्नेश्चोणस्त्वुकार्थो बुधे
कुंभो दोणद्वयश्चः खारी दोणास्त्वुघो डशादो णद्वयस्यैव चर्य इति मज्ञा गोयथे यचरुल्लको भायस्नेश्चतः षष्ठिभिः य
नोपलक्ष्यं विशदिः प्रसूमागधेषु प्रकीर्तितः आठकस्नेश्चतमिश्चोणः स्याच्चतुराठकः विष्णुधर्मात्रेण पलचकुड्वः प्र
सू आठको दोण एव च धान्यमानेषु बोद्धव्याः क्रमशो मीचत गुणाः दोणैः षोडशभिः खारी विशत्या कुंभ उच्यते कुंभे ह्युदश
भिर्वा हो धान्यसंख्या प्रकीर्तिता विशत्ये तत्र दोणैरिति संबध्यते तथा च कुंभे दोणद्वयमिति यक्का द्विशति दोणमितः कुंभ इति प
क्षांतरं ज्ञेयं वागहे पलद्वयत प्रसूतं मुष्टिभवेत्किंचिकि विदष्टो त्रयुक्कला पुष्कलानि च वत्वारि आठकः परिकीर्तितः चतु
राठको भवेत्तदोण इत्येतन्मानं लक्षाणां एतत्पक्षाणां शक्तिदेशकालावये कथा व्यवस्था उक्ता श्री नीलकंठः ख्यः पालि
यादिकं पुरः राना धोपयिकं कुडं प्रडयादि वदत्यथ तत्र भूमाना आदित्यपुराणे जालातराते मानौ यत्तु क्ली दृश्य
ते राजः प्रथमतः प्रमाणानां त्रसरे एव च कृतो त्रसरे एव विज्ञेयो अष्टो ययमाणावः त्रसरे एव स्तुते द्यष्टे च वाला
ग्राष्ट्रकालिक्ता त्रयुक्कालिक्ता षकतथा अष्टो प्रकायवंप्रादु गुलतयवाष्टकं अन्यत्रापि प्रकाष्टकं वंप्रादु तयवाना
मुदरे स्तथा अष्टमिश्चा गुलतिर्यक्पवानामु त्रमे मता सप्तमिर्मध्यमं प्रोक्तं षड्भिः स्यादधमा गुलमिति द्वादशगुल

गम
१९

प्रात्रे वै वितातिः परिकीर्तितः अंगुष्ठस्य प्रदेशे निपाद्यासः प्रदेश उच्यते तालः स्मृतो मध्यमपागो कर्णश्चाप्यनामधगं कनिष्ठ
यावितस्ति स्तु द्वादशगुलमानिकः रानिस्त्वगुलपवाणि विज्ञेयस्त्वकविशतिः चत्वारि विशतिश्चैव हस्तः स्यादगुलमित्ति
क्षुः स्मृतो द्विरति स्तु द्विचत्वारिंशदगुलः षष्ठवत्पगुगुलिश्चैव धनुर्दंडः प्रकीर्तितः धनुर्दंडमुगनालिज्ञेया द्यते यवागुले
ः धनुषां विशतनत्वं आदुः संख्या विदोजनाः धनुः सहस्रैश्चापि गमूतिर्यदि श्यते अष्टो धनुः सहस्राणि योजनं यस्की
र्तितं विष्णुधर्मात्रेण पदुत्यमथा आतिनरः संवत्संदिजः एकागोचममात्रतधनुः प्रोक्तविचक्राणेः वृहस्पतिः दशहस्त
नदंडनविंशद्वानिर्वर्तना दशतान्येव गोचमं ब्राह्मणम्यादरातिथः इति भूमाना मार्जनखननाद्यन्यत प्रकारेण यथोचि
तभूमिः संशोधा तत्र मंडपस्थाला सिदातशोखे स्थलादको गुलाब्धु यमंडपस्थालमिति मिति मंडपप्रकृत्यकपि
लपचरात्रे उच्छ्रयाहस्तमानस्यास्तु सप्तवस्त्रशोभनमिति ततो दंडत्रयमिति र्षत्रिकोणाकारे यत्रे दंडाग्राभ्यां भुवि न्य
स्तियत्र मूला त्रिधा रंडोपरि लवितमधोभा रवदूमि मप्राप्तसूत्रयथातिर्यग्दंडमध्यविद्वेपते तथा नम्राभूः पूर्वोच्चावाखा
ननीयेत्यादि शिल्पशास्त्ररित्यातां समीकृत्य वमंडपाद्युपयुक्तां प्राचीमाधयेदेतां समाधां भुवि द्वादशगुलाधिक्या
साईमेकतममधे चायमवागुलव्यासाईमिति वृत्तद्वयं कृत्वा तन्मध्ये द्वादशगुलं द्युमूलं सप्तमीयुग्मं जुशकु निधा

दा.
१३

पनवांगुलहस्तरेवायांचतस्वोदिशः प्रकल्पितास्वतस्वोक्तज्यः पंचदशांगुलाकाः शक्यं स्पष्टायाः स्थाप्याः शंकुसमतोदश
तिसाप्रत्यकायत्रापरास्तेमात्राकाः सृष्टमप्राचीज्ञानार्थतपरदिनेपितास्मिन्नवहचशंकुछायाणिगमववेशयाश्चिह्नकृत्वापूर्वा
परदिनछायाणिगमनविन्दुयोरंतरालमिष्टंस्त्रिवत्तरद्येर्भागेविभज्यपूर्वादिनछायाप्रवेशनिर्गमांतरालद्वयीः पादछायाध
रीयत्रादिनाज्ञात्वातामिष्टटिकाभिः कल्पितानुभागातगुणयत्तषष्टिभिश्चहरत्। ततो लंबांशानप्राच्यामिवपूर्वादिनकत
यागमचिह्नादुत्तरायणउत्तरस्मिन्दक्षिणाधनेदक्षिणाधनेदक्षिणास्मिन्नकथत्। तदपरिपूर्वछायाप्रवेशचिह्नापरि
चधृतेसृष्टेसृष्टमाप्राचीभवति। दिक्ज्ञानोपायांतरचभुल्वोक्तनिकाश्रवणः पुथश्चित्रास्वात्यार्थदंतर। एतत्वाचादिशो
रूपयुगमात्रोदितेसतीति। अत्राधगुरुपदेशः रुज्जीसृष्टमध्वानलिकाकाष्टदेवघातदध्वराधुगमात्रमुपरिगतंरुज्जिका
दितक्कचंद्रह्वानलिकाताभ्याधाकृत्प्रत्यक्षशयोः सृष्टमध्यायाणदयमवलंबवदयवाभूमाप्रतिप्यतविदयोः प्राचीसृष्ट
दयइति एवमेवधुवद्वहरीचीमाध्याचित्रास्वात्पतरालज्ञानार्थत्वनलिकादयनेकेनचरउतरेणस्मृत्वाकास्यत्रकृत्वादंड
चप्रधेकथत्। तालिकादयोतौततथातक्काणारिनापरस्परयोजनीयोपधेकेनेवप्रपत्तेनयुगयन्नक्तचदयमपिदश्यते
। एवदृष्ट्वाभिलितात्रलिकादयोतादंडमध्याकाद्यपायाणावलंबवोधक्तेप्रव्याविति अथमंडयादिनक्ताणां तत्रयचरत्रे।

राम
१३

कनीयानुदशहस्तः स्यान्मध्यमोदशवेमितः। तथाषोडशमिहस्तेर्मंडयः स्यादिहोत्रमः। प्रतिघासारसंग्रहे। मंडयः कलाह
स्त्रोवासवेनक्ताणसंयुतः। दशादशहस्तोवादिद्विदध्याततः क्रमात्। निगपुराणं तलापुरुषदनिप्रकरणे। विशदस्त्र
माणनमंडयकूटमेववा। अथाष्टादशहस्तनकलाहस्तेनवापुनरिति विशतिहस्तायुक्तः। मध्यस्तभवलिकोपरिगतेश्च
त्रभिष्टभिर्वासृष्टाकारकलशप्रोतेः कोष्ठेमध्येशिखराकास्यतः कूटकूटास्त्रीशिखरश्चादत्यभिधानानुसारत। म
ध्यस्तभोपरिमतथाकादितोमंडयइतिहेमाद्रिः। संप्रतिठकूटएवार्गलोकानो। तत्रैवचमंडयपल्लवकमेवलकुडपल्ल
एकाग्रिविधानपल्लोचोययुक्तोभवतीतिमदनरत्नापंचात्रे। कुर्याद्वैलवधो। सुवत्तद्वाराश्चमंडयानासारदारुमयान्।
सारदारुमयान्त्वभानुद्वारकुर्धादजूसमाप्तमंडयादोद्धितान्द्वेसरव्याञ्चुडासमन्विताशवलिकामृधतस्तेषास्त
भद्रादशकंपुनः। वाद्यपीठमोहानतवस्तुविधानतः। कल्पयेद्विकारवत्तरेलहदितः। मध्यमोत्रमयोवेदीमंडय
स्यविभागतः। वतर्थाशोद्धितिस्तस्यास्त्रिसप्तयवतोपिवा। नवेकादशहानवाइष्टकाभिः प्रकल्पयेदितिचूडाशिखाव
लिकामिति। तेयाचतः स्तभानाशिखाभिः प्रोतकिराणुभयताश्चिह्नद्वयोपेतानि। वालिकास्यानितिधेकाष्टानिविधेया
नीत्यर्थः। वाद्यइत्यादिआरोमध्यस्तभवत्तद्वयविमस्यतदाक्षपिखोमंडयहोत्रविस्तारपथापपीठपरिमितस्त्वहती।

पांशेन खलपान्तरद्वादशचिह्नकणापूर्वकंपंचहस्तप्रमाणाद्वादशस्त्रं भानिखेधा इत्यर्थः। तदेव षोडशस्त्रं प्रतामं पद्यते तेषु च
स्वारां प्रउपायाभादभितो ह्युपायश्च हस्तानवहस्तावामवति। अधुममध्यमोन्नमरूपधृष्टहस्ता एते चत्वारः शास्त्रातिजके
कृत्वादिति तत्रापि मध्यमस्त्रं भेषु चूडास्वेव तिर्यक्काष्टनिवेशनावाधेषु तत्र चूडास्त्रं भकाणेषु वेत्यनियमः। सर्वेषां पंचमांश
न्यमेदमोसर्वसाधारणो विधिरित्युक्तत्वात् सूत्रपंचमांशेन निखेधाः। सवेपि दशांगुलमुत्र वेष्टनयापस्त्रोल्या विधेयाः। क
ल्पधेदिपादि। कनिष्ठमध्यधरचतुर्थ्यदिहस्तविस्तारः। तथा मध्यमे चतुर्गुलाधिकदिहस्तविस्तारः एवमुन्नमेषांगुला
धिकदिहस्तविस्तारं वेदीत्यादि मध्यममध्यमप्रमाणाभावेदिः। स्वायामतृतीयचतुर्थपंचमसप्तमेन वनेकादशान्यतमेनोच्चात्
लाघुहृषेतमात्स्यं। सप्तहस्ता भवेद्वेदी मध्यपंचक राशवेति। सिद्धांतशेखरे चतुरस्ता चतुःकोणा वेदी सर्वफलप्रदा तत
गादिप्रतिष्ठायां यमिनीपद्मसन्निभा रक्षांस्यात्सर्वतोभद्रा चतुर्भद्राभिषेचने। विवाहे श्रीधरीवेदी विशालस्त्रममाचैतो
तिद्वादहल्पावाहहस्तमात्रेदारशाखानिखेधाः इति निबंधांतरे। ब्रतविडहस्तद्वयवाहस्त्यन्का तोरणानि निवेश
येदित्युक्तं। मात्स्ये द्वारिषु कार्यणि च तोरणानि चत्वार्यपि ह्तीरवनस्पतीनामिति। अथमर्थः। पूर्वद्वारिश्च शारवा
दक्षिणे उद्वारशारवापश्चिमं लक्ष्मशारवा। उत्तरतो वटशारवा। शारवाश्चाधुममध्यमोन्नममंडपेषु क्रमात्पंचपदसप्त

गम
१४

[illegible]

रा०
१५

धाविजयाद्यास्तुमंडपाइत्युक्तात्तद्वारजसर्वतोमंडपः आकाशः। जयविजयमइविश्वरूपस्वरूपधुवनदध्वकास्वप्रसन्नाः प
तेष्टहस्तादयोदिहस्त्वहदितोज्ञातयाः। परामंडपयदयक्रियतेतदातत्रप्रथममंडपपरिमितमंतरमुत्तरज्यद्वितीयामंडपः कर्तव्य
इतिवास्तुशास्त्रे। एवयदाधामायेमंडपः क्रियतेतदातद्वामपरिमाणमंतरमुत्तरज्यपरितोमंडपाविवेचयति। मात्स्यामंडपय
ताकाउक्ताः। लोकेशवर्णाः परितः पताकामधेध्वजः किकिणि कायुतः स्यात्। इतिसंयहृषिसन्नहस्ताः पताकाः स्त्रुः सप्र
मांशानविस्तृताः लोकपालानुवर्धननवमी त्वहिनप्रभा। पीतरक्तादिवर्णाश्चपचहस्ताध्वजाः स्मृताः। द्विपचहस्तेर्द्वैश्व
शजेः सप्रतास्तथेति लोकपालवर्णाः। उंडः पीतोध्वजः श्यामोवरुणः स्फटिकध्वजः। कुवेरस्तुखवर्णीमोह्यामिश्रापिखवर्णी
ध्वजः। तथैव निरुक्तिः श्यामोवायुध्वजः प्रशस्तोऽङ्गनस्तुभवरक्त एवमथितक्तादिमानुजिगारुडेवपताकानांप्रका
रांतरमुक्ता। पचहस्ताध्वजाः कार्यावैपुल्येनदिहस्तकाः। सप्रहस्ताः पताकानांप्रकारान्दोऽप्यवाशेषविताः। सिद्धाः कड
राः ककुभाध्वजाध्वजमेषमनिभाः हरिताः पांडवर्णाश्चभुदाः प्रवदितः क्रमात्। एववर्णाः। सुभाः कार्याः पताकाः पाक
शास्तेनिति। अत्रसमप्रतस्वमंडपमाधनमंडपादिव्यासप्रमाणोऽङ्गुलिगुणोक्त्यतमेवोपयतः प्राशाभ्यासहाष्टधा
विभज्यपचमांशान्तेकवर्णाध्वजंशतेश्चार्थवर्चिर्द्वयंकत्वमंडपादेः प्राव। स्त्वप्रातदयेश्चो। राजज्यकर्षणवि

राम
१५

रुद्रहिणतआलयशंकुचिह्नं शंकुनिखायततः कर्षणचिह्नमुत्तरतपोः शंकोराजज्यकर्षणचिह्नदक्षिणत आलयशंकुनिख
यततः कर्षणचिह्नमुत्तरत आलयशंकुचिह्नं शंकुनिखायव्याप्तमहत्वाशक्तोः प्राशातावासज्यपूर्वदक्षिणोत्तरयोः क्रमे
णकर्षणचिह्नं आलयशंकुद्वयनिहन्त्यात्ततईशानाग्नेयादिशंकुध्वजदक्षिणपेनरुद्रवेष्टनामंडपाद्विचतुरस्त्रवेचसिद्ध
भवेति। मध्यवेदीमाधनं। मंडपसूत्रप्रागायतदक्षिणोत्तरायतवैवाविभागोमंडपः सप्रयतो मध्यमेनचैविवेद्यामात्स्याद्वारेषु
कुभद्वयमत्रकायस्वगाधध्वजावरत्नयुक्तामिति। मदनरत्नगधयुक्ताहतायेतानुकुभास्त्रेभुनिवेशयेत्। क्रवधस्वाकाति
चविघ्नेशतेषु पूजयेत्। मंडपसूत्रकोणेषुकलशेषक्रमादमी। अमृतोदुर्जयश्चैवसिद्धार्थीमंगलस्तथा। पूज्याद्वारस्त
कुभेषुशक्ताद्यास्तुमन्त्रमेः। मन्त्रमेवः। इतिमंडपनिरूपणं। अथकुडानं। तत्रभविथत्तराणो। वेदीयादतरत्पत्ताकु
डानिनवपंचवावेदास्ताण्यवतानिस्सुर्वतलाप्यथवाक्चित्रा। आन्नाधरुस्यकुडानिचत्वरत्नाणिहत्तनानाकृतीनिवा
नवयवाथवेकवाकर्तव्यंलक्षणावितानवकुंडविधानेत्तदिहकुंडाष्टकोक्ती। नवमकार्यकुंडंपूर्वशानदिगंतरेवि
धानेयचकुडानापीशानेपंचमभवेत्। अत्रचत्तः कुंडीपक्षेखातनास्तीत्युक्तेहमाद्रोनादिधेयत्रोपदिश्यतेकुंडच
त्तकतवकर्षण। वेदास्त्रमर्दचंदचहर्त्तपनिभंतथापीठवर्द्धयेत्कुंडप्रमाणोघर्तकाकुर्धात्कुडानिचत्वारिवाच्या

दा०

۲

सूत्रलक्षणं विलिख्य चार्द्धद्वयं वाच्यं प्रांतयोर्वर्द्धितं प्राकृतं च विदुषां वत् सूत्रं च देवतयोर्न्याकारं कार्यमित्याह। तत्फलसंवादेऽपि विरु-
पत्वादयुक्तं। इदं चोदगप्रकार्यं तच्च मध्यरेखापंचमाशब्दे बुद्ध्या कृतं या भवति। इदमुदाहृतं मदनरत्नोपयोग्याख्यमुच्यते कुड्या
प्रयोग्यामुत्रागमुवमिति। **आथा** इदं चोदगप्रकार्यं। चतुरस्त्रं यद्देवतं तत्तत्पञ्चाधत्तं तदंशको। मध्यमं प्राशमानं नकुडं खड्गं देवतं
माता। अयमर्थः। **इष्टप्रमाणं**। चतुरस्त्रं मध्यरेखानवधाविभज्या धत्तं माभागायारिभूज्यतत्र विरुद्धयुक्तं या रिविद्वत्तिर्यकुदं कृणा-
त्तं सूत्रं देवतं या रिविद्वत्तिर्यकुदं कृणात्तं सूत्रं देवतं या रिविद्वत्तिर्यकुदं कृणात्तं सूत्रं देवतं या रिविद्वत्तिर्यकुदं कृणात्तं सूत्रं देवतं
यासाह गुलानि एकस्मिन्नेको नविशत्यं गुलानि एकोयवः द्वयं केषु द्विलिङ्गाः। चतुष्टयं च त्रिशदं गुलानि द्वौयवौ तिस्रोयुकाः
द्वेलिङ्गाः पंचसद्विचत्वारिंशदगुलानि सप्तयवाः युकाश्चतस्रः तिस्रो लिङ्गाः। षट्सं षड्विचत्वारिंशदगुलानि सप्तयवाः द्वयं केषु
सप्तयवाः द्वयं केषु सप्तयवाः चतुर्गुलानि चतस्रः द्वयं केषु तिस्रो लिङ्गाः। **अष्टसं** यवाः चतुर्गुलानि एकोयवः द्वयं केषु तिस्रो लिङ्गाः।
काः। नवसं सप्तयवाः चतुर्गुलानि चतस्रः पंचयवाः। दशसं षट्सं चतुर्गुलानि चतस्रः पंचयवाः। एवमादशसं षट्सं सप्तयवाः चतुर्गुलानि चतस्रः पंचयवाः।
त्रयोदशसं षट्सं चतुर्गुलानि चतस्रः पंचयवाः। दशसं षट्सं चतुर्गुलानि चतस्रः पंचयवाः। एवमादशसं षट्सं सप्तयवाः चतुर्गुलानि चतस्रः पंचयवाः।
इदं चोदगप्रकार्यं तदुक्तं मदनरत्नोपयोग्याख्यमुच्यते। उदगयत्वं चोदगप्रकार्यं तदुक्तं मदनरत्नोपयोग्याख्यमुच्यते। चतुरस्त्री

राम

١٩

नैकेष्वदशाधाविभजेषुधः एकमेकत्यजेदंशं अधकृत्तन्त्रविताज्यासूत्रपातन्मातातन्ध्रामपेक्षतः। अर्धचन्द्रनिप्रकुंडरमणीयमि
दं भवेदिगितत्रभूयान्त्रोक्तफलविस्तरादः। कामिकोत्तेल्लभ्यः। अथत्रिकोणं। इष्टचत्वरस्त्रमध्यसूत्रस्यचत्वरविंशतिरशाः। तत्र
सूत्रं प्राच्यां। अष्टमांशेनैकांशसहितान्साहसंप्रांशान्। ओणिव्याश्रयोः। प्रत्येकसपादन्तर्षडशान्तवर्ध्ववर्धितोत्तरायत
योवर्धितप्रवस्तुजांतयावत्स्त्रचद्वयेद्वेसमभुजं अस्वभवति। यथोक्तं। शारदतिजके। चत्वरिमिदितैकेवेपसमुद्भयपाश्वयोः। ए
केकमशतन्मानादयतोलां रूपेक्षतः। स्रवद्वयं बुधः। कुर्यात्स्त्रकुंडसुराह्णमिति स्त्रं त्रिकित्फालव्यामिचारि अतोस्मान्मरधिक
वृद्धिरुक्ता। रोममतेतत्रमध्यसूत्रेदशाभिरशैः संवर्धितत्रैकोशः। त्वाष्टमांशेनः। ओणिमूत्रस्योभयतः। पंचयं चाशहद्विरिति तच्च
विषमभुजत्वाद्येष्टं। इष्टचनिर्गतोप्रागप्रयश्चिमयोनिअंस्त्रभुजाः। एकस्मिन्षट्त्रिंशदंगुलानि चत्वारोपवाः। इयोरैक्यवा
शदंगुलानि पंचयवाः। त्रिषु त्रिषु द्वागुः। एकायवः। चत्वरं त्रिसप्तत्यंगुलानि। पंचस्त्रैकाशीत्यंगुलानि पंचयवाः। षट्स्रैकोन
वत्यागुः। त्रयोयवाः। सप्तस्त्रचत्वरं नवत्पंगुलानि चत्वारोपवाः। अष्टस्त्रसुत्ररशतोऽंगुः। एकायवः। नवस्त्रनवाधिकशतांगुलानि
यवत्रयः। दशास्त्रयचदशाधिकशतांगुलानि पंचद्वये। अथ अथहत्तं। इष्टचत्वरस्त्रव्यासस्योऽंशंशाधिकव्यासाहमितेनकर्क
टेनसूत्रेनसूत्रेणवाक्यतमडलहत्तकुंडप्रागग्रंथश्चिमयोनिप्रतीच्याहत्तव्यासाहंगुलानि। एकस्मिन्त्रयोदशांगुलानि प

५०
१७

कार्या एवमपरस्वत्रे पितृत्वात् स्वद्वयमार्जनवकायं प्रदत्तवत् प्रवर्तमाना एवमन्यान् अधिकत्वाद् इष्टवत् स्वस्तेन कल्पितवत् त्रि
शमधो शमधो त्रिभिर् शैर्वासाई न मध्ये तद्विद्वत् शब्दासाई नेति द्वे द्वे कार्या तद्वे विस्तारे तद्वत्त्वेन च ताया तद्वासेन एकहस्ते
वत्तथमहद्वत्त्वासाई पंचदशागुणानि १५ यंचयवा १५ तिस्त्रोपुकाः ३१ तिस्त्रो लिङ्गाः ३ देवालाये १ दिहस्ते विशत्यंगुला
नि ३० त्रयोयवा ३ तिस्त्रोपुकाः ३ एकालिङ्गा १ षड्वालायाणि ६ दिहस्ते सप्तविशत्यंगुलानि ३० एकोयवः १ देवालाये
१ चतुहस्ते १ एकात्रिशदंगुलानि ३१ द्वायवो २ षट्पुकाः ३ षड्वालायाणि ६ स्त्रायंच त्रिशदंगुलानि ३५ १० तिस्त्रोपुकाः ३
षालिङ्गाः ६ पंचवालायाणि ५ षट्स्ते अष्टविशदंगुलानि ३५ पंचदश १ एकोपुका १ देवालाये १ सप्तहस्ते एकचत्वारिंशदगु
लानि ४१ यवत्रय ३ सप्तपुकाः ३ अष्टहस्ते चतुःस्त्वारिंशदंगुलानि धद्वायवो २ पुकात्रय ३ षालिङ्गाः ६ नवहस्ते सप्तच
त्वारिंशदंगुलानि ४० १० द्वेपुका ३ नवलिङ्गाः ९ दशहस्ते एकानयंचाशदंगुलानि ४० चत्वारोयवाः धेवइति अस्वद्वयफल
ककरणद्वयसप्रतिगुलानि ४१ यत्राग्रवक्तायात्वात्वात्पदसूत्र्यज्यतावसेवत्येवसंगृह्यते इति गणितं तत्र फलमविहता
अष्टानामपि यत्राणां तत्र फलमर्जनगुलानां यदसप्तयधिकायंचयती ५ १६ अथाष्टास्ते इष्टवत् स्वस्तेन च त्रिगतिभागः
तत्राष्टाभ्यां भागोभ्यां एकभागचतुर्थांशविकाभ्यां मध्यमत्रयसंख्यया हृष्यंतश्च तत्करीटनहस्ते कत्वे शतपूर्वतंगुलमात्र

राम
१२

एकैकादशमिंशैर्मितेनस्त्वेणष्टसंस्थानेधकितेषष्टासुभवति। अथैकादशांशः स्वाष्टमांशेनः कार्यः। अथैकादशावबुप्य
 त्रिः। मध्यमप्रचतस्वतदुज्जमान्तः। विंशत्यगुलानि एकोपवापूकावर्षवचतस्वतर्भागे बुचत्वारिंशत्वाणितत्रभुजाएवापूवा
 त्ताकस्रचमितावेवचाहोभुजो। लवानां चत्वार्यगुलानि एकोपवाहोयूकइतितत्रचतस्वफलं त्वारिंशतानि सप्तचागुलानि यवा
 सप्त ४००। अथैकं अस्त्रफलं द्विचत्वार्यगुलानि ४१। अस्त्रचतष्टयफलमष्टषट्पाधकशतः। ४२। एतां कृत्वष्टासु विषमवक्रभुज
 तात् षोडशास्वतापत्रे आयेद्वमितिदिक्। अष्टास्त्रिभुजागुलीनि एकस्मिन् दशागुलानि सप्तयवाः। द्वयोः पंचदशागुलानि
 त्रयायवाः। त्रिषष्टदशागुलानि सप्तयवाः। चतुर्ध्वकविंशत्यगुलानि सप्तयवाः। पचस्वचतविंशत्यगुलानि यवत्रया षट्सप्त
 शत्यगुलानि षट्पयवाः। सप्तस्वष्टाविंशत्यगुलानि सप्तयवाः। अष्टस्त्रिंशदगुलानि सप्तयवाः। नवस्रष्टाविंशदगुलानि ष
 ट्पयवाः। दशस्वचतस्त्रिंशदगुलानि यवचतष्टय षोडशस्त्रिचत्वारिंशदगुलानि पंचयवाः। अश्रचतविंशांशः। एकस्मि
 न्एकागुलद्वयोरकागुलत्रयायवाः। त्रिषष्टकागुलषट्पयवाः। चतुर्ध्वगुलद्वयायवस्वगुलत्रयवद्वया षट्स्रष्टगुलद्वययवत्रय
 सप्तस्वगुलद्वययवयवाः। अष्टस्वगुलद्वयषट्पयवाः। नवस्वगुलत्रयदशस्वगुलत्रयमकोपवः षोडशस्वचत्वार्यगुलानि
 एकास्मिन् षडंगुद्वयोरष्टागुचत्वारोपवाः। त्रिषष्टागुलानि यवत्रया पूकाश्चतस्रः। चतुर्ध्वदशागुलानि यवस्रत्रया विंश

[illegible]

यवोऽष्टस्रपंचांगुलानि पंचयवाः । नवस्रषडंगुलानि रशस्रषडंगुलानि । स्थापने सर्वकुंडानां धजायः सर्वसिद्धिर्इति उक्तात्वा सर्वेषु चैतेषु प्रोक्तमाना रदीयलयादिस्थूतमतिरिक्त्वा हत्वा धजायः साधनायः । विस्तारान्तरार्थगुणितोरष्टमिर्विभक्तो यथेकः परिशिष्यते तस्य धजाय इति । तदुक्तं । धजाय सिहः श्चासौ भयः खरो गजः । धां क्तश्चेति क्रमणोत्तरायाश्च कचुराहृतमिति । भविष्यत्पुराणम् । मुनिमानं शतादित्थं शतचारुणिमात्रकाः सहस्रत्वं यदा तेषु कृपात्कुंडं कर्तव्यं । द्विहस्तमस्य ते तच्च लक्षाहो मे वत्सः काराश्च षडहस्तमस्य कुंडकोटिहो मे पुनः धर्कमिति । यत्तु शरादा तिलके । एकहस्तामि तं कुंडं एकलक्षे विधीयते । लक्षाणां दशकधा वत्सवदस्तेन वदयेत् । रशहस्तमि तं कुंडकोटिहो मे पिशस्यत इति । यत्तु स्रोदे । कोटिहो मे वत्सहस्तवत्सस्वमम ततः । यानि वक्त्रद्वयोनि वक्त्रद्वयोपेतं तस्याहुस्त्रिमेखलमिति । चेलक्षादिहो मे धैकहस्तारिकुंडलाविधानां कोटिहो मे दशहस्तस्य तद्यथा चित्तद्वयादिचिरदा हि स्तूलद्रव्यविषयघृतादिज्ञाप्रदा हि इव्यविषयवृत्तेऽयं । अथ स्वातं मोहचूडोत्थं । वत्सविंशतिप्रभागमुलंपरिकल्प्य तत्र त्र्यंशगुलहस्ति कुंडनापरिकल्पयेत् । हस्तमात्रं खनेर्धियुद्धमेखलया सह । पिगलमतो स्वातं देकागुलं स्रक्का मेखलानां स्थितिर्भवेत् । तथा सर्वेषां मेव कुंडनामिका वा तिस्र एव । कुंडलत्रयविहृतौ । केरगुलादहिः कार्यमेखलैकाय डगुलेति । चत्वारिंशद्गुलावापिति स्रः सर्वत्र शोभना इति । मेखलावितयकार्यकारा मयया गुलैरिति । कोणाश्च

श.

22

त्वारः। गमास्त्रयः। यमो हौ च त्रिधंगुलत्वं विस्तारोऽर्चतायां च। अतएव शरदा तिलको मेखला मानं प्रकाप विस्तारो तेष
 तो ज्ञेयामेखलाः सर्वतोऽपुर्ध्वं गतिरागतांति हृणामपि अगुद्यतेव। विस्तारस्तु च त्रिधंगुल इत्यत्र। अथ यानिः तत्र स्वा
 यमवामेखला मध्यतो योनिः कुंडादी अश विस्तृता। अंगुष्ठमानोऽष्टकं ठाकायां अक्षरं दला कृतिः। कुंडादी दीर्घा अश विस्तृता
 मूलग्रे अक्षरं दलवत् कुचिता अंगुष्ठमानो अष्टकं ठायाः सा अंगुष्ठमानोऽष्टकं उभयप्रविष्टं यान्यप्रकाठयो निमेखले तेष
 । तथा च भुवि विष्टिता योनिः कार्यत्यर्थः। मेखला त उच्चो भाग इत्ययं त्रैलोक्यसारे देव्या त्स्या गुला यानि अशो ना विस्तार
 त्वा एका गुला किमात्र प्रविष्टं यतर तथा। कुभद्वयसमायुक्ता चा अक्षरं दलवन्मता। अंगुष्ठमेखला युक्ता मध्ये त्वा अश कृति कर्मणि
 । अशो ना यो निर्देव्या त्रिधंगुलेति यावत्। कुभद्वयं न हृत्वा इदं दया कारं गमूलं देशे समायुक्ता। शरदा तिलके। स्त्रलादा रभ्य न
 लस्याद्यो न्या मध्यं सं रक्षकमिति। प्रागप्रिया म्य कुंडा नो प्राक्रा यानि हृदं पूर्वा। पूर्वा मुखः। स्पृताः। शिषा यथा शोभा ममि
 ता त्रैलोक्यसारे न वमथापि कुंडस्य यो निर्देह दले स्थितेति। शरदा या यो नि कुंडे यो नि कुंडे यो नि मज्ज कुंडे ना भिववर्ज्य
 दिति। सिद्धांतशेखरे पि यो नो यो निः त्रकुर्वंति। शरदा तिलके। कुंडा नो कल्पयेदंतो भिमवुज संनिभा। तत्र कुंडा ल
 ह्यां वा मानमस्या निगद्यते। सुध्वरं नैक हस्तानां ना भितस्तं धंता मता। नेव वेदा गुला येता कुंडे धन्यं वदयेत्। यवद्वय

312

27

[illegible]

रा.

22

दास्योऽन्तागमवर्त्तन्यवशिष्टानि प्राजपयत तत्राचमन्मन्त्रस्वपीठस्य पादाः सिध्यन्ति ततो मध्याह्नवारिहृतानि कुर्यात्
 । तत्राधेवत्वपि गुलानि ध्यामः द्वितीयेष्टोत्तरीये च त्रविंशतिः । चतुर्थे षड्विंशति गति । तच्चतुर्गुलहन्तक शिवाकारुस्योत्तर
 जमा पूरयित्वा कर्णिकावधिरस्यो मिते नरजमानि प्रापयत द्वादहिंगुलात्मके च त्रैपीतुक्तमितरजोभिः संपादितमूलमध्या
 प्राणिमपाद्यतत्के सरावधिरस्वामिते नैव जमा गुलान्त्रता मयाधचतुर्विंशगुलात्मके तद्द्विह्रैत्रे सितरजसा अष्टद्विह्रै
 यत्रागिरक्ता प्रागिरक्ता प्राणिकुर्यात् ततो द्वादहिरस्वामिते नरसा विधा कदलात् प्राणिकुलो न जमा पूरयित्वा तद्द्विह्रै
 गुलानेन वीरुहैत्रोस्वामिने नैव जमा मयाधचतुर्विंशगुलात्मके तद्द्विह्रैत्रे सितरजसा अष्टद्विह्रै
 काराज्ज्वा मयीतारुणश्चैत्रजोभिः कल्पयित्वा तदतर्गयथायागजोभिः पूरयित्वा तद्द्विह्रैः सितपीतारुणश्यामहरि
 ताः पंचोस्वालिखेत तद्द्विह्रैः पीठहन्त्रे चतुर्गुलहन्त्राशोभ्रजोभिरलक्तास्यपीठावधिरस्वामिते नरजसा चतुर्गुलाचयेत
 । द्वारहन्त्रोणिपूर्वादितः पीतश्यामश्चैतहरितरजोभिः पूरयेत् । अप्रपादिकाणां कोष्ठपुलाहितहातश्यामधवलैः पूरयेत् । अ
 म्पादचतुष्टयधकाष्ठात्मका कक्षात् सितरक्ता पीतकलरजोभिः पूरयेत् ततः सिते नरजमा गुलान्त्रतेन वदित्वा चतुर्गुलाचयेत्
 पादिते पितामहचरणः । मदनधाश्चैतकुर्मततच्चतुर्विह्रै चतुर्गुलाचयेत् तत्र प्रत्येकदा दशा गुलानि कोष्ठानि कोष्ठानि च

गण
११

[illegible]

श

23

[illegible]

रग्न

۳۳

क्तस्त्वचमंडलाद्दनीलद्युतिः श्रुतीवरदोग्रप्रवाहनः। बाणबाणासनधरः कर्तव्योर्कखतः सदा। कालवदनः खड्गमश्रुतीवध
 रः। नीलमिहामनस्कश्चरदुःस्वप्नप्रशस्यते। धूम्रादिवाहवर्मेवोदिनो विहृताननः। गृध्रासनातानिर्मेकतवर्मेस्त्वोपराः।
 । सर्वकिरीटिनः कार्पाणहालोकादितावहाः। केतलावदुत्प्रेकमेवेवतात्वाद्दद्याशरः। मध्येतज्जास्काविद्यालु शिनपूर्वरत्न
 रानधरास्तुत्तुवधपूर्वत्रिणोत्ता उत्तरोत्ता एतविद्यात्स्वर्गोवत्तर्माग्विशनेश्वर्याश्चिमस्यागदुदक्षिणपश्चिमो। पश्चिमोपश्चि
 मोत्तरातः केतुस्त्रायपदनुपूर्वशः। सुखानिमात्स्य देवानां तत्रमस्त्राप्याविशतिर्द्वादशाधिका। आदिपामिमुखाः सर्व
 साधियप्रविदेवताः शुक्राकौ प्रादुस्वो ज्योतिस्कारात्तस्यः प्रादुस्वः पूजायाम्भुवतात्तरोधात्तस्य। मुखो ज्योति
 त्स्कारात्तस्य। अधिदेवताः प्रत्यधिदेवताश्चमात्स्यः। मात्स्यः भास्कारस्यश्चरविद्या उमाचशशिनस्तथा। स्का रमगारक
 स्यापिवुधस्यापितथाहुरि ब्रह्माणवगुरोर्विद्यालुक् स्यापिशवीपतिशनेश्चास्यापिपमराहो कालंतथैवच केतुना
 चिवगुप्तेवसर्वधामधिदेवताः। अग्निरायः क्षितिर्विह्वरिश्चेद्दीचदेवता प्रजापतिश्चमपीश्वब्रह्मा प्रत्यधिदेवताः। एते
 बालकगणानि विह्वधर्मोत्तरोपक्वक्रोष्टारुहः प्रतिवक्रविलोचनः। कपालशूलखट्वाग्नीवेदमोनिः सदाशिवः
 । अक्तस्त्वचमंडलदर्यणचमंडला उमाविभर्तिह त्वेषु पूजिता विदेशेपि कुमारः ब्रह्मपुत्रः कार्यः शिखडकविन्द

रा.
२४

आणः। रक्तो वस्त्रो देवो मधुरवाहनः। कुङ्कुमचतुर्थांशं तस्य रक्तो गह्वरयोः। पताका वैजयंती स्यात् रक्तिः। कार्यववामयोः विष्णुः।
कौमोदकोपप्रशंगवक्रधरः क्रमात्। प्रदक्षिणादक्षिणाधः करवारयनित्यशः। पद्मासनस्थो जटिलो ब्रह्माकार्यश्चतुर्भुजः। अक्त
मालां स्तुविभ्रतस्तु कचकमडलु। चतुर्दशगोत्राहोवर्जकिलिशभक्तारः। प्राचीयतिः प्रकृत्योनानाभरणभूषितः। ईषत्रीनाथ
यमः कार्योदहस्तो विजानता रक्तोदकाशहस्तश्च महामहिषवाहनः। कालः कालवदनो नीलागश्च विभीषणः। याशहस्तोद
उहस्तः कार्योदश्चिकारप्रवाशः अर्थाव्यवस्थाकारिभुजसोमप्रदर्शनो रक्तिणेन स्वनीचित्रगुप्तवामे त्रयात्रेण। पिगलश्च
शुकेशः पीतांगजवराहणाः। छागस्तुः साक्तस्त्वोभिः सप्तार्चिः शक्तिधारकः। चिद्रितं च मरणास्पकरमप्यप्रकल्पय
। आपः स्त्रीरूपधारिणः श्रुतामकारवाहनः। रक्षणाः पाशकलशमुक्ताभरणाभूषिताः। श्रुतवर्णमहीकार्योदिव्याभरण
भूषिता। चतुर्भुजासौम्यव्युच्चं सुप्रदशावरा। रत्नयात्रे मोक्षमुत्पत्तौ पद्मकलेयभुवोयादवनंचतुर्णासाकायाष्टग
तातथा। विष्णोरिदम्यवाक्तावामिश्रयाः करकायासाम्यासतानमजरी। वस्त्रमंडिताकायादिभुजाचतुश्चासत। पद्मोपवी
तीहसस्तु एकवक्रश्चतुर्भुजः। अक्तस्तुवस्तुविभ्रतुडिकावप्रजापतिः। अक्तश्चतुर्भुजः। कुंडिकाकमडलु। अक्तस्तु राम
वधराः स्याः कुंडिकापुरुभूषणाः। एकभोगास्त्रिभोगास्त्रिभोगावामवेकापीश्वमीषणाः। ब्रह्मलक्षणमुक्तायहा २४

णादक्षिणोपाश्रित्य मेतत्प्राधिदेवताः। अथवीनायकादिलक्षणानि। चतुर्भुजस्त्रिनेत्रश्च कर्त्तव्यावगाजाननः। नागप्रजोपवीतश्च शशांका
कृतशेखरः। रक्तोदकोदयाद्वितीये वाक्कृतकः। तृतीययश्च चतुर्थो रक्तो तथा शक्तिवागांतथा मूलं खड्गवक्रचरक्षिणा। चदवि
वमधोवामोदृष्टं ध्वकयालकः। सुकः। रक्तविविभ्राणासिंहारुहा रुद्रिभुजा। एषादेवी सप्तदृष्टा दुर्गा दुर्गा त्रिनाशिनी। बावदरिणश्च छस्त्र
ध्वजधारी समीपः। वरदानकाधूम्रवर्णः। कार्यो विजानता नीलोत्पलाभोगानतदहणवधारिच। चदार्कहस्तकलेयदिभुजसोम्यव
उक्तादिभुजोसोम्यवद। कलेयोरुयस्युतो। तयागधधयः कार्योदिव्यादक्षिणहस्तयोः। वामयोः वस्त्रकोकायोदशीनीपोतथादि
जाः। एकस्यदक्षिणोपाश्रित्योपचास्यवयादवा ना। युगप्रकर्त्तव्यसुहृयचोददर्शनो रत्नमांडको कार्यवदश्चतुर्भुजावोतथा। अथनेक
कयालहयाणि। तैजसमिथप्रवह्मरूपाण्यधित्यधिदेवतात्तयोक्तानि। खड्गवधमधरावलो निगतिर्नखाहनः। ईषकोशो विरूपाक्षः कालः
कालिकाधियः। नागयाशधारकभूषणः। यद्भिनीयतिः। वरुणावृषतिः। स्वर्गवर्गे मकरवाहनः। वायुर्विनायकोदियकोदकः। सोमोप
हृद्यश्चनतः। प्रत्यधिदेवतास्त्रिनायकोदिस्थापनं यद्भ्यउच्चारतइति सप्रदायः। रक्तिगायाश्च मवायव्याः। प्रापूर्वेषुपथा त्रामित्यन्य
। राहुमददिनेशाना उच्चारस्यायथाक्रमेणाशदुर्गावायुश्च राहुकोत्वाश्च रक्तिणे। आकाशमश्चिनोचेति यचेतान्कपयदुधइति
चनावमारणतिभटाः। हनुमारायणश्च। पूजाप्रकासाहपात्रवल्क्यः। यथावर्गाप्रदेयानिवासोसिकुसुमानिव। गंधाश्च वलयश्च

४०
१५

येदेयोवृग्गुलुः। मात्स्योवृया मोरे वृग्गुलुपरिहृदितानकाशोभनंस्थाययेत्वाज्ञः फलपुष्टमप्रवृत्तयेविशेषोहेमादेः। लादेयेवेका
दुरुकोधूपशशिनस्तुष्टताः। मोमेसर्जसंवेवअगत्तुवेवसुतो। सिल्हकागुवेवधाकुत्रैविल्वगुहसुत। गुगुलुमद्वारितलाकागह।
कोतवोकोतवो। दुरुकोशज्ञकीनियामः। सजःशालः। सिल्हकासिल्ह। इतिमध्यदेशेप्रसिद्धाविल्वगुहविल्वफलनियमितमगुह। मद्वा
शनेश्चरायालाकागहवेकत्वमप्यत्रादिवाकुकुजाभ्यां हिरण्येइत्तवइवभाविवेवरावरापयत्त। कुकुमनकरतेजीवताम्ययाः।
अगुहचापिकस्त्योगादुक्तवर्कजेषुवा अगद्वतानात्तुष्टाणि। सितवर्णिनिक्कनविलेयनोएतेषागुगुलुधूपोनेवेधुष्टताप
सावासासिक्तानीतिमपुरायः। यद्वलीनाहागुडोदनवेदयात्मा। यद्यतयापसा। अगारकायमयाधुवायत्तागष्टिकाद्व्या
दनतजीवायसुत्राप्रचष्टोदनाशनेश्चरायकशरआजमोसवराहवोचिचोदनवेकत्वम्यः सर्वभक्षेःस्थाययेत्त। अत्रसर्वभक्षे
स्थाचरित्यन्मदपिमोरकारित्यमितिदामोदरकरः। सयावागाधुमवृत्तामाधितोयाराख्यइत्यपिसएवोडनसुत्रमितिहृपन
यणाः। कशरतिलतंडलमुधमाधित। चिचरनतिलतंडमिअस्यारजोहृत्तुशागिता। कणितकणितामागृहीतस्यारताचिचरनसु
तमितिदामोदरः। याजवल्क्यः। शक्तितावायथा। लाभसत्तापविधिपूर्वक। पूजयेतोग्रहनेतां। लभतेसकलफलायनुष्टयचिचरया
रोकगिरुपगुणेधुक्तान्व्याहत्यावाहयेत्तुताशइतिक्वनात्। ॐ भूरादित्यमावाहयामि ॐ भुवः आदित्यमावाहयामि ॐ स्वः

आदित्यमावाहयामि ॐ भूर्भुवः स्वरादित्यमिति। त्वत्तसमास्तथाह। तिमिरावाह। भागवत्तदित्यनक्तत्राविपतेकाश्यपगोवकुलिगदेशे
अजयायुथापमागुतेह। भुजयभाभयह। स्तोमह। स्वणिमात्स्योवृग्गुलेपनेज्वलन्माणिक्यखचितसर्वागाभरणभास्वत्रेजोनिधे
विलोकयकाशकाविदेवतामममूर्त्तेनमस्तेसन्नदासुगंधजयताकोयशोमितीनुसत्राश्चरथाहनेनमेरुप्रदक्षिणीकुवन्नागकाभि
रुद्राभ्यामहेत्यादिविशेषागोययुक्तानुपहानावाहपादितितन्मूलविमृश्यकायावासनप्रथे। आवायाप्रभृतिभेदप्रहर्षनफलततः
। सामिदाज्वरुणावतिलहोमफलततः। प्रहर्षकुभपूजायाचार्चनस्यफलवयत्त। लोकपालगणेशाद्यास्तत्रयाअगद्वतासाजयफ
लवयत्त। लोकपालगणेशाद्यास्तत्रयाअगद्वताः। तासाजयफलतदहहृत्तुयाजलपूर्वक। ततस्त्वभ्यायथाशक्तिदातव्यादिति
एतत्तदति। इतिग्रहपूजाविधिः। अथपुण्याहवाचनं। त्रिकाडमंडनः। गार्गीधानादिसंस्कारेधिष्ठापूर्त्तकत्वथपि। वदिआदपुराका
यकर्मादौस्वस्तिवाचनोव्यासः। संपूज्याधपुथाधेव्राह्मणास्वस्तिवाचयेतधर्मकर्मणिमागाल्पसयामेदुतदर्शनइति। गृह्यपरिशि
ष्टे। स्वस्तिवाचनमृद्विषुतत्कर्मणश्चाद्यतयोः। कुर्यात्तुआश्रुनायनः। देविकेतात्रिकेचारीततः। पुण्याहइत्यतइति। तच्चरुप
नारायणधेइह। वीनधिकानुब्राह्मणानुभोजयित्वा। सुखानुपवश्यवस्त्रादिभिः। परितोथपुण्याहभवतोबुवावितिब्राह्मणानुप
यजमानः। प्राप्नुवस्विः। आवयेत्तततोब्राह्मणाः। पुण्याहपुण्याहइतित्रिवृधुः। ततःस्वस्तिभवतोबुवावितित्रिः। आवयेत्तत्

२०
१६

स्वस्तिरिति विष्णुः । ततः गृहमवतोऽवन्तिरिति विः । आवपेता नृप्यतामिति विः । अतिवचना एतच्च ब्राह्मणाननेन परिविध्यपुण्यपाहं स्वस्ति
द्विरित्येकार्षेयं त्रिंशो के कामाक्ष्या वाचयितेत्यादिना बोधायनेनोक्तं । यमः । पुण्यपाहं वाचनं देवा ह्यणस्य विधीयता एतदेव निराकारकु
पीतं विषयवैश्यामिति बहुचरुह्यया शिष्यतः । अनिकृतजानुमंडलः । कमलमुकलुसदृशमजनिशिरस्याधायराक्तागनया
नामुकगिपूणकलशधारयितादीनागानद्योगिभ्यस्त्रीणां विष्णुपरनिवर्तेनायुः । प्रमाणं न पुण्याहं दीर्घमायुः । स्वस्तिवाचापुः स
तमामनस्यमस्तु गवाः पातः । सुमंगल्यवास्तु पुथ्याण्यपातः । सुप्रमस्तु अकृताः पातः । आयुष्यमस्तु तावला निघातः । एष्वधमस्तु
राक्षसाः पातः । आण्यमस्तु दीर्घमायुः । शक्तिः पुष्टिः । अर्थशो विद्या विनया विवेकः पुत्रवयुथवास्तु । यक्षेतामवेदयज्ञक्रियाक
रणकमोक्षाः शुभाः शेषमनाः प्रवर्ततामहमोकारमादेकत्वाकूपयुः । सामाशीर्वचनं वक्ष्यमिमेमनुज्ञातं भवति न ज्ञातः । पुण्य
पुण्यपाहं वाचयित्वा वाता । इविष्णोरा इविष्णोरास्तु रस्यः । सवितायश्वातापश्वाता । नवोनवो भवति जायमानः । उवादि विदहि
णावतो अस्मृतिपेता नृवः । पुण्यपाहं वृथा । व्रतनिधमतयः स्वाध्यायकृतदमरानविशिष्टानां सर्वेषां ब्राह्मणानामनः । सप्त
हितमनसः स्मः । प्रसीदतु भवतः । प्रसन्नोः स्मः । शान्तिस्तु । अष्टिस्तु । त्वष्टिरस्तु । इति स्तु । अविप्रमस्तु । आयुथमस्तु । अ

राम
१६

गोपमस्तु । शिवं कर्मास्तु । कामि सप्त दिरत्वा पुत्रसप्त दिरत्वा । वनवान्सप्त दिरत्वा । अरिष्टनिस्तनमस्तु । यत्पायंत्यतिरुतमस्तु । यथेय
स्तु । उत्तरकर्मण्यविप्रमस्तु । उत्तरी चारपहरहरमिष्ट दिरत्वा । उत्तरा चारः क्रियाः शुभाः शोभनाः प्रवर्तता । तिथिकरणमुद्रुत्तेन
कृतं सप्त दिरत्वा । तिथिकरणमुद्रुत्तेन कृतं वृषा विदेवताः प्रीयता । तिथिकरणमुद्रुत्तेन कृतं वृषा विदेवताः प्रीयता । अग्निपुरोगाविश्वदेवाः प्री
यता । इन्द्रपुरोगा मरुद्गणाः प्रीयता । वसिष्ठपुरोगा मरुद्गणाः प्रीयता । महेश्वरीपुरोगा उमा मातरः प्रीयता । इन्द्रपुरोगा मरुद्गणाः प्रीयता
। वसिष्ठपुरोगा मरुद्गणाः प्रीयता । महेश्वरीपुरोगा विश्वदेवाः प्रीयता । इन्द्रपुरोगा मरुद्गणाः प्रीयता । वसिष्ठपुरोगा मरुद्गणाः प्रीयता
। अरुधतीपुरोगा एकयत्नः प्रीयता । विष्णुपुरोगाः सर्वदेवाः प्रीयता । ब्रह्मपुरोगाः सर्वदेवाः प्रीयता । ब्रह्मवत्रा मुणाश्च प्रीयता । श्री
सखत्वा प्रीयता । अहमेव प्रीयता । भगवती कात्यायनी प्रीयता । भगवती माहेश्वरी प्रीयता । भगवती रुद्रिकेरी प्रीयता । भगवती वदिके
री प्रीयता । भगवती विष्णुविनायकौ प्रीयता । सर्वाः कुलदेवताः प्रीयता । हतव्रह्मदिवः हताः परियथिनः । हताश्च विघ्नकर्तारः । शत्र
वः पराभवयातः । शम्भुतयो गमि शम्भुतपायानि शम्भुतीतयः । इति भानिवेदीता । शच आयः सत्त्व शिवा आयः सत्त्व शिवा अ
ङ्गतयः सत्त्व शिवावनस्पतयः सत्त्व शिवा अतिथयः सत्त्व आहोरात्रे शिवे स्याता । निकामे निकामेनः पूज्यो वर्षात्वा फलिनो
न ३३ यद्ययः ययता । योगाक्षेपानः कल्पता । शुक्रागारका बुधहहस्यति शनि राहु केतुसोमसाहिता । आदित्यपुरोगाः सर्वे

दा०
१६

हाः प्रियतां मगावाचार्यणाः प्रीयतां मगावान्वाप्रीमहासेनः प्रीयतां पुण्याहकालं कचयिष्ये वाचतां उदाते
वशकुने सामगायसियाज्ययाजति० यथापेन कजातद्वकुवीतोयमुवायरो वैस्यपुदेति० अथने कुवेनेति० धावती तत्र स्यामहेत्यक्
जयन्त्यपश्येतातावतिकुवीतयत्तारीस्याता पुण्याहस्वकुरुतो ता निवा एतानि यमनुक्त्वा गायाम्येव देवन क्त्वा गीतषुकुवीतयत्तारी
स्याता पुण्याहस्वकुरुतो पुण्याहभवतो हवात् ३ पुण्याहं स्वस्ति यवायुमुपवामहे० आदित्य उपनीषा स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति अ
ष्टौ देवा वसवः सोम्यामः॥ चतस्रो देवी रजगा अविष्टाः॥ ते यज्या त रजमः परस्तात्॥ स्वत्सरी गाममृतं स्वस्ति॥ स्वस्ति भवतो बुवंता॥ आयुष्मते
स्वस्ति॥ नृध्यामस्तोमः॥ सार्वभृदि मृधुयामिति० नृध्यामस्तु नमो यमयः॥ मित्रं देवं मित्रं यत्रो अस्तु॥ अनुरागान् विधावदेयतः॥ श
तं जीवेमश्रुदः सवीराः॥ त्रीणि त्रीणि त्रीणि त्रीणि वेदेवाना मुद्धानि॥ त्रीणि कुंदाः॥ मित्रीणि स्वनामि॥ त्रय इमं लोकोः॥ नृध्यामवतदी
पि एषु लोकेषु प्रतीतिष्ठति॥ नृदि भवतो बुवंता॥ नृध्यातां प्रियजात॥ प्रिये एव न० यस्मिन् ब्रह्माभ्यजयत्सर्वमि तदं भुवमवा तत्रो न क्त्वा
प्रमिजिदिजित्या प्रियं दधात्वदणीयमानं॥ अहे वृक्षि यमं वमो गायामपमृषयस्त्रयी विराविदुः॥ नृचः सामानियजुः॥ षि साहि श्री
रमृतां श्रीरस्ति भवतो बुवंता अस्तु श्रीः॥ पुण्याहवाचनं ततो नीगजनमभिषेकं वपथा शारवकारयेदिति॥ पुण्याहवाचनं वा
दिमध्यातेषु कार्ये॥ आदावते वमये च कुर्याद्वा ह्मणवाचनमिति वचनात्॥ ततो स्मि कं नैपमु क गोत्रममु क प्रवरममु क शमीण

राम
१६

गुरुत्वाद्वा गइहत्वा नृगेदिनो द्वौ पूर्वो कुं डे होमं कर्तुं नृवित्तेन त्वा महर्षो नृवेदः पप्रपचाज्ञो गायत्रः सोमदेवता॥ अविगोत्रस्तु विप्रे इ
कृतं कृतममं रवमवेति प्रत्येकं वा पुण्यात्॥ सर्वत्र प्रथमं ब्रह्मणः॥ ततो होतृश्रुति क्रमः॥ हतो स्मि त्वेव नय जुर्वेदिनो दक्षिणे गोकुतारा होप जुर्वस्त्र
ष्टमो विष्णुदेवतः॥ कश्यपे पस्तु विप्रे इः अतिकृत्वममं रवे भवेति॥ सामगोपश्चामो सामवेदस्तु पिगा हो जागतः शक्रदेवतः॥ भारद्वाजस्तु
विपे इः अतिकृत्वममं रवे भवेति॥ अथ वाणा वुत्रो॥ रहने चोथर्ववेदोऽनुष्टुभो रुदेवतः॥ विशायायन विपे इः अतिकृत्वममं रवे भवेति॥ ततो जा
पकानां ते चाष्टावितिकल्पतरो॥ चत्वार इति रूपनारायणादयः॥ एतन्मते हो नृत्विजः चत्वारो जापकाः गुरुश्च वषादशा अष्टा नृत्वि
जोष्टो जापकाः गुरुश्चेति सप्तदशवा॥ अष्टो नृत्विजश्चत्वारो जापकाश्चत्वारो हारया लका गुरुश्चेति वा सप्तदश॥ एवमरणानंतरं तच्च
क्रमेणैवावापीदीनां तच्छाखया प्रथमं कर्तुं हि मादो॥ स पूज्यप्रभुयं कं गजाविजः कर्मकारयेत्॥ अपूज्यकारयेत्कर्म किलिभैरेव युज्य
तोति वचनात्॥ नतो यदावध्वजिति मंत्रेण येन वदेवली रजादानवेदो महवलः॥ तेन त्वा मभि वध्ना मि र्हो मावलमावलोति॥ अनेन व
धीतस्त्रयजमान तत्पत्नी गुर्विक्कद रापालाना हस्ते रक्तोर्धजागतः शक्रदेवतः॥ भारद्वाजस्तु विपे इः अतिकृत्वममं रवे भवेति॥ अथ वा
णा वुत्रो रहने चोथर्ववेदोऽनुष्टुभो रुदेवतः॥ विशायायन विपे इः अतिकृत्वममं रवे भवेति॥ ततो जापकानां ते चाष्टावितिकल्पतरो॥ च
त्वार इति रूपनारायणादयः॥ एतन्मते हो नृत्विजः चत्वारो जापकाः गुरुश्च वषादशा अष्टा नृत्विजोष्टो जापकाः गुरुश्चेति सप्त

दा०

१८

दशाष्टवराणां नंतराणां नंतरं तच्च क्रमो गेवाचार्यादीनां तच्छास्त्राप्रामुख्यक इति हेमद्रौ संपूज्य प्रमुखं केण कालिजः कर्मकारयेत् । अपूज्यका
रयेत् । अपूज्यकारयेत् । मिकिन्विधेरेव पुज्यतांति क्वानात् नतो यदावन्निति मंत्रेण येन वदेव लीराजाने वेदे महावलः । तेन ताम्र
मिव प्लामिक्ते मावलमाचर्यात् स्वरूपजमानतयत्नी गुर्वर्त्तिकुहाराथानाहस्त्रिक्ताथवन्नतिमध्यदेशोततो गोघोरिषोऽशवाह्य
दिसमप्रमातः श्रीचलन्मीधतिर्महास्वाहाप्रज्ञासमस्वतातिवमोर्दारेवताश्च संपूज्य सपिडवाह्मिदिश्राड्कुर्यात्तातत्र रूपनारायणा
यविशेषः । अग्नो करणमध्यचावाहनं चावनजनापि द्वे प्रकुर्वीतपिडहाने निवर्त्तते तत्थापिडनिर्वाधरहितं यवश्चाद्विधीयते स्वधावा
चनलोपौ शिवाविकिरुत्तुन लिप्यते । अक्षय्यं तो । अक्षय्यं दक्षिणास्त्रि सौमनस्यथा स्त्रितीति । तत्र संक्षिप्य प्रयोगः । सत्यवस्त्र
संज्ञाकाविश्वेदेवाः ॐ धूर्ध्रुवः स्वः इंद्रवः स्वः इंद्रवः योद्यस्व सर्वत्रयाद्यमात्पितामही प्रपितामहः नारी मुखः ॐ धूर्ध्रुवः या
द्यामातामह इंद्र प्रमातामह नारी मुखः सपत्नीकाः धूर्ध्रुवः स्वः इंद्रवः याद्या । अचमनो सत्यवस्त्र संज्ञकानां विश्वेदेवा
नामिदमासनं स्वस्मासना नारी आदिकृणोः प्रथिता ॐ तथा प्राप्नुता भवतोऽप्राप्नुवावः । मातामह प्रमातामह इंद्र प्र
मातामह नारी सपत्नीकानां मिदमासनं नारी आदिकृणोः प्रथिता ॐ तथा प्राप्नुता भवतोऽप्राप्नुवावः । ततो गंधारिदानीं स
त्यवस्त्र संज्ञकेभ्यो विश्वेभ्यो देवभ्य इंद्र गंधावर्चनं स्वाहा संघयता हृदि । मात्पितामही प्रपितामही न्योनारी मुखीभ्य इंद्र ग

यवनसंयथातादृहिः। मातामहाप्रमातामहाहृदप्रमातामहेभ्यो नारीमुखेभ्यः। यतीसहितेभ्य उदंगंधावर्चनसंयथातादृहिः। ततः। पक्षिप
राकृत्वागयआजोअष्टशिवीतियावमिति यावमालभ्यसंत्यवसुसंजकेभ्योविश्वेभ्योविदेकेभ्योयेमब्राह्मणभोजनयथीप्रअन्नममृत
रूपेण स्वाहासंयथातादृहिः। मातृपितामहीप्रपितामहीभ्यो नारीमुखीभ्योयुगमब्राह्मणभोजनयथीप्रअन्नममृत रूपेण संयथा
तादृहिः। मातामहाप्रमातामहेभ्यो नारीमुखेभ्यः। सयतीकेभ्योयुगमब्राह्मणभोजनयथीप्रअन्नममृत रूपेण स्वाहासंयथातादृहिः।
। स्वस्तिन इदो हृदप्रवा इति पाठः। अनेन नारी आदेन कर्मागरेवताः प्रीयतां। तदृहिः। पुरुषसूक्तादिजयः। नारी आह संयत्रं स प्रोक्तमस्तु
। शिवा आपः संतः सौमनस्यमस्तु। अक्रतं वारिष्वास्तु नारी मुख्यामातरः प्रीयतां। नारी मुखः पितरः पितामहाः प्रपितामहाः प्री
यतां। नारी मुखः पितरः पितामहाः प्रपितामहाः प्रीयतां। नारी मुख्यामाता। नारी मुख्यामातामहाः प्रमातामहाहृदप्रमाताम
हाः प्रीयतां। ततो गिप्रनावर्द्धतामि सुक्तेरातारो गोभिर्वर्द्धतां वेदाः संततिरेव वा अद्वाव नो माव्यागमद्वदुदंयव नोस्तु। अन्नं च नो वदु
वेरतिथीञ्चलमेमहि। याचितारश्चनः संतमा च धाविष्कं च नो तिसंप्रार्थ्य विप्रैर्दत्ता रोवोभिर्वर्द्धतां वेदाः संततिरेव वा। अद्वावो
दाः संततिरेव वा। अद्वावो माव्यागमद्वदुदंयवोस्तु। अन्नं च नो वदु। वेरतिथीञ्चलमध्यायाचितारश्चवः संतमा च धाविष्कं च नो
तिसंप्रार्थ्य दत्तामलकास्तत्रिष्कं यवा दक्षिणादत्वाविश्वेदेवाः प्रीयतां। मितिरेवेवा च धित्वा वाजे वा जइति मातृ पूर्वविष्टं याम

दा.
१०

राजस्येत्पुत्रजेदितिनादीश्राद्धं अथवास्तुपूजा यज्ञोत्सवादेवलिखितवाहारेभविथतिवास्तुपूजाप्रकुर्वाणस्तवाहारेभविथ
तीतिताथावास्तुपूजा यज्ञोत्सवादेवलिखितवाहारेभविथतिवास्तुपूजाप्रकुर्वाणस्तवाहारेभविथतीतिताथावास्तुपूजा
समुद्दिष्टस्तदाप्रभृतिशातयइति जानन्तावन्याचतुःषष्टिपदवास्तुदेवानांयमहिताएकाशीतिपदवास्तुयहाणानुप्रकीर्त्यते
प्रपंचसारे कलावनिमंमतलावतस्वसंख्याप्रष्टाष्टकोष्टकपदचकोणसूत्रातस्यावतुथदसमध्यकोष्टवह्मात्रसाधकवरेणस
मर्चनीयइतिआदिअवधयोगः मंडपनिर्गुतिभागहस्तमात्रेविदिहत्वातस्यातस्कापितेवस्ववास्तवगणिरिशालाकयानवरेखा
ः प्राकृपश्चिमायतानवदक्षिणोदगायताः कलाप्रधकोष्टवतुष्टयमकीकृत्यप्रतिकोणत्रिषुत्रिषुपदेषुसूत्ररथात् तथाच
वतुविंशतिरदपरानिमपद्यते अथकालादिसंकीर्त्यप्राणिमतस्यामुककर्मणः सागतामिद्वयवास्तुपूजाकरिथइतिसंकल्प
वास्तुमंडलस्याप्रयादिषुकोणयुशकुवतुष्टयविंशतुमूलनागालोकपालाश्च सर्वतः मंडपत्रावातेष्टवआयुर्वेनकरः सदे
तिमंत्राणानिवायअभिभ्योयथसर्पभ्योयचान्येतांसमाश्रिताः तेभ्योवलिप्रपक्षाप्रियुग्यमोदनमुत्तमानेनृत्याधिपतिश्चिवा
नेनृत्याधिपक्षसाः वलितेभ्यः प्रपक्षाप्रिसर्वगृहस्तुतमवितं ३९ नमोवायुरहेभ्योयचान्येतांसमाश्रिताः वलितेभ्यः प्रप
क्षाप्रियुग्यमोदनमुत्तमानेनृत्याधिपक्षसाः वलितेभ्यः प्रपक्षाप्रिसर्वगृहस्तुतमवितं ३९ नमोवायुरहेभ्योयचान्येतांसमाश्रिताः वलितेभ्यः प्रप

राम
१०

कृपाश्चैयथाक्रममापमक्तवलीनदत्ताशांतिर्पशोवतीकांतिर्विशालाप्राणवाहिनी सतीस्वप्ननानदास्वप्नद्राडतिनवप्रागायतोरवा
देवताः पूजयित्वाहिरण्यस्रप्रभालक्ष्मीर्विप्रलाघियाजयाकालाविशकाडतिभवरक्षिणोत्तरायतोरवादेवताश्चसंपूज्यमथ
समस्तव्योदितिभिवस्तुपुरुषमावाद्यवास्तोथतइतिमंत्रेणसंपूज्यवलिखितामध्यपदचतुष्टयवह्माणमावाद्यपूजयित्वा ३९ व
ह्माणनमोवलिसमययातीतिपायसाध्वलिदद्यात् ततः पूर्वद्वयेदक्षिणस्तनेअर्धमोणनदक्षिणपदद्वयेजठरदक्षिणभा
गविवस्वतेन्यश्चिमापदद्वयेजठरामभागमित्रायावामस्तनेष्टश्रीधायनमंडलपदद्वयेआग्नेयकोणसूत्राद्विधाकृतपरोच
राहदक्षिणहस्तसावित्राय दक्षिणाहस्तवित्रेवाएवंनेनृत्यपदपूर्वाहृष्टणयोर्विबुधाधियायातत्यश्चिमाहमेजयताया
वायव्यपददक्षिणाहंवामहस्तगजयदमाण उन्नाहंरुद्रायवाईशानयराहंउरसिअश्विनः दक्षिणाहंसुरवेआपवसापाततोत्प
यक्तिगातईशानयददक्षिणाहंशिरासीशिविते तदक्षिणासाहंपददक्षिणानेत्रपुर्जन्यायातदक्षिणापदयोर्दक्षिणाश्च
त्रेजयताय दक्षिणापदयोर्दक्षिणासकुलिशायुधाय तदक्षिणायादक्षिणावाहोसूर्यायातदक्षिणायोर्दक्षिणावाहा
वेवसत्यायातदक्षिणासाहंदक्षिणाकृष्णाय तदक्षिणापनेपराहंदक्षिणाप्रवाहोआकोशायातत्यश्चिमाहंद
क्षिणाप्रवाहावेवायवेतत्यश्चिमेसाहंदक्षिणामणिवंधेपूष्ते तत्यश्चिमयोर्दक्षिणापाश्चैवितथायायश्चिमयोर्दक्षिण

मान
३०

होमो तोक्तः तिलाद्यादिद्रव्याणां विकल्प इति यथांतरे इति वास्तु प्रेक्षा मात्स्ये उपोषिता स्तः सर्वकृत्वैवमाध्विवासनमिति या प्रोऽ
पवासो भवेद्वमशक्तो न क्तमिथ्यतो मद्यो धिवासनवार्थकुर्याद्यो विकलानरा इति । अधिवासनवैवा सुक्तवेषः सपत्नीकः सकृत्
कायजमानः पूरणकलशगृहीत्वा भद्रं कार्गमिरित्यादि मंत्रघोषागम उपप्रदक्षिणा कृत्ययाश्चिप्रदाराणां प्रविश्य देशकालादि
स्मृत्वा करिथमा गौतम मागतयाम उपदेवता स्थापनादिकारिथ्य इति संकल्पगोणयति संपूज्य प्रउयातः सर्वतः सर्षपाद्विकिरे
। तत्र प्रवाः । यस्त्रयसंस्कृतं मूर्तस्थानमाश्रित्य सर्वदा स्थानत्येच्छाततः सर्वयत्र स्मृतं वा कृत्व । अथ क्रामं लभूतानि विशाचाः स
र्वतो दिशां सर्वेषां प्रविशेधनत्रयं कर्म समाभूति । ततः कुंशः पवगायेन सर्वत्रायाहिष्ठेति त्वेन प्राक्तयेत् । ततः स्वस्ति न इति प्र
चयेत् । अथ द्वारपूजा । सर्वद्वारद्वारत्रिये नमः । ऊर्ध्वदेहल्ये अधः । वामदक्षिणा स्तंभयोगाणां भक्तदायनमः । द्वारं स्मृत
कलद्वयगायं यमुनायै । दक्षिणा द्वारद्वारत्रिये ऊर्ध्वदेहल्ये अधः । स्तंभयोः पुच्छदत्ताय क यदितेन । कलशद्वयगोदायै केषा
यधितिपश्चिमे द्वारत्रिये इत्यूर्ध्वदेहल्ये अधः । स्तंभयोः नदिने वंदाय । कलशद्वयै वायै । तायै । उत्तरो द्वारत्रिये ऊर्ध्वदेह
ल्ये अधः । स्तंभयोर्महाकालाय । नृगिणे नमः । कलशद्वयै वायै वेणुवेणु । इति द्वारपूजा । ततः वहिर्ह स्तमात्रे वटतोरणमा
थ्यवा सुदृढनामका सुशोभननामका वीशरवा कितममिमील इति मंत्रेण न्यस्य संपूज्य राहुहहस्पती तत्र न्यसेत् संपूज

रा०
३१

येवातत्रैकः कलशः स्थाप्यः तत्र महीधोरिति भूमिप्रार्थनाः ३५ धधः समिति यवन्न केपः आजिप्रकलशे धितिक कलशनिधानं इत्ये
गगति जलपूरणं गगधतामिति धधप्रक्रियेताया ३६ धधोरिति सर्वेष्वधीः कांडात्कोडारिति इवाः अश्वत्थे वडोपचक्ष्णवानास्याना
यथिवीति सधधः याः फलिनीरिति फलांसाहिरुत्ताने इति रत्नाने इति रत्नाहिरण्यरूप इति हिरण्यं युवास्वामा इति वस्त्रादिना व
ष्टेपतापुण्ड्रवोति धान्यपुण्ड्रात्रमुयगिनिदध्यात तत्र पुवावाहनं पूजनं ततो दक्षिणे ओडुवरज्ञाज्ञे वास्वभं विकटवाचक्राकि
ततो राणा इधे त्वोर्जित्वेति निषाधचरनादि च वितकत्वा मध्यमगाकवतत्रन्यसेत ततः पूर्ववत् कलशं स्थापयित्वा तत्र वागमावा
ह्यार्चयेत् ततः पश्चिमं लक्ष्मोडुवरवास्वकर्मस्वभीमवागदा किततो राणा अमत्राया हातिन्यस्पचंदनारिना च वितथुक्रु
धचतत्रन्यसेत ततः पूर्ववत् कलशं स्थापयित्वा तत्र वाक्यत्यावाहनं पूजनं ततः उत्तरे नैद्यग्रीधमा अक्रुधालाशं वास्वहो
त्रस्वप्रमवापया किततो राणा शनो देवीरिति निषाधप्रजितकत्वा सोमकेतुशनिवतत्रन्यसेत ततः कलशं स्थापयित्वा तत्र
विघ्नेशवाहनं पूजनं ततः पूर्वदक्षिणं वाहये कलशं दधयेत् कृतादि युक्ते पूर्ववत् स्थापयेत् एतत् कलशं दधयेत् न्यस्यार्चयेत् ततः
त्रपूर्वस्मिन् नृवेदिना वीत्योद्वावेकवाशातिरुक्ते जपा धत्वेन त्वामहं हरा इति प्रत्येकं नृवेदः पद्मपत्राज्ञो गायत्रः सोमस्व
तः अविगात्रन्तु विघ्नेशं तिपाठं मरेव कुरु इति हत्वा भिमी लडत्यादिना पूजयेत् तत एहं हि सवामरा सिद्धसाधये मिष्टु

राम
३१

तो वज्रधरो मरेशः संवीज्यमानो मरसांगाणे नक्का धरं नो मगवन्न मस्ते जो इ इ हा गे रुतिष्ठे ती इ मांग स परिवारं सा पुधस्तशक्ति
कोयेत माषभक्तवलि समये यामीति वनिदद्यात् ततः आचम्या भयकारा गत्वा पूर्ववत् कलशं स्थापयित्वा तत्र पुंड्रकिं मृत् तत्र
संपूजयेद् एहं हि सर्वा मरह्यवाहं मुनिप्रवर्धयेति तो मिजुष्ट ते जो वता लोका गणे न साहं ममाध्यायादि कुवेन मंला मो अम इ हा
गच्छे हतिष्ठे तिसांगादिकं मप्रिकलशं आवाद्यत्वा अग्रेत्यग्निं पूजयेत् अग्निं दूतमिति रक्तापताकारं दध्नुवा कृपया त
तस्मात् स्तुतं दक्षिणवामकारणं च तशक्तिकं मंडलं यज्ञा पवीतिनमप्रिध्यात्वा प्रयः पुरुषो रक्तः सर्वदेयप्रधाययः धूम
केतुर्जाध्यक्तस्त्वस्मे नित्यं नमो नम इति नत्वा अग्रे यमागयित्वा दूतमाषभक्तवलि समये यामीति वनिदद्यात् ततः हतोच
मनो दक्षिणे गत्वा प्रतिदक्षिणं दध्नुवा स्थापयित्वा वामनदिगाजतत्रार्चयेत् ततो यजुर्वेदिनोद्वावेकवादिगिगाहोत्तं तिसुक्ते
जपत्वेन त्वं हरा इत्युक्ताकातराज्ञो यजुर्वेदः स्त्रेष्टुमो विष्टुदेवतः काश्यपेयस्तु विघ्नेरुक्ते त्विक्तममरेव भवति प्रत्येकं
प्राष्टेयं त्वोर्जित्वेति पूजयेत् तत एहं हि वेवत्तधर्मराज सर्वमरे रचितधर्ममूर्त्तौ शुभाशुभानंदश्चामधीश शिवाय न
या हि मखं नमस्ते मोयमेहा गच्छे हतिष्ठे तिसांगारियमभावाद्ययमाय सोममिति संपूजयेत् कृष्णापताकारं दध्नुवा जं वायगे
रित्युक्ते ततो महिषारुद्धतदृपाशदक्षिणवामकरं अजनपर्वतत्वरूपं ममि स मलोचनं धर्मध्यात्वा ममाप्रहि

रा.
३१

यमाह उदहस्तमहाबला आवाहयामि यज्ञेस्मिन् पूजेयं प्रतिगृह्यतामिति नत्वा सांगा यथायेतमाषभक्तवलि समर्पयामीति
वलिदद्यात् तत आचम्येन नत्वा पूर्ववत् कलशं स्थापयित्वा कुमुदं गजध्वजं पूज्य एव हि रक्तो गंगा नाथ कास्त्वविशालवताल
पिशाचसंघः सम्राट् स्यादिति पिशाचनाथलोकेश्वरस्त्वभगवन्महाभो निर्वृते इहा गच्छेदिति संगा मावाद्या सुचतमिति स
पूज्य नीलायताका ध्वजवमो मुण्डा इत्युत्पन्नराह उदहस्तमहाबला महाकायवदुःखसंयुता निरुतिध्यात्वा
निर्वृतिवदुदहस्तं सर्वलोकैकयावन आवाहयामि यज्ञेस्मिन् पूजेयं प्रतिगृह्यतामिति नत्वा सांगा यन्नेतयेतमाषभक्त
वलि समर्पयामीति वलिदद्यात् तत आचम्य यन्नेति द्वारशाखकलशद्वयनिधायान्यस्यार्चयेत् ततः सामगाहविजोऽ
विजो वाहत्वा सामवेदं तु पिगाहो जागृतः शक्रदेवतः आह जस्त्वविषेदं शान्तिपाठं प्रवेकुर्विति प्रार्थयित्वा अग्र आधाहीति
प्रार्थयत एव हि यदो गणवारिधीना गणानयर्जन्य महाप्रभो विधाधरे इमं गणयमानया हित्व मस्मात् भगवन्नामस्तु
सुक्ताभो वरुण इहा गच्छेदिति संगा वरुणमावाद्यतत्वा यामीति संपूज्य अथापताका ध्वजवमो वरुणा इत्युत्पन्नकारस्त्व
राहस्तकिरीटिनश्चैतवर्णवर्णं ध्यात्वा याशहस्तं वरुणायास्मां यतिमिच्छा आवाहयामि यज्ञेस्मिन् वरुणा इत्युत्पन्न
नमोनम इति नत्वा सांगा वरुणा येतमाषभक्तवलि समर्पयामीति वलिदद्यात् तत उदहस्तं पवाधया पूर्ववत् कलशं स्था

राम
३१

मुलेन यादि नो देवीति च त्रयेन नमो देवै इति पंचकेन प्रार्थयित्वा सूर्यदेहि वसुसेहि नमो भवति रक्षितो भवति चै ययित्वा पुष्प
रुतसि हार्थ चतुर्पूजयित्वा पुष्पदंतसि हार्थ चतुर्पूजयित्वा एव हि यज्ञे प्रमो क्ता गायत्र्या गवि रुः सोमसि दसंघः प्राणाधि
यः कालकवेः महागणपूजाभगवन्महाभो वायो इहा गच्छेदिति संगा दिवापुमावाद्यतववाय हतस्य त इति संपूज्य वा
यो शतमिति पूजयताका ध्वजवोत्पन्नगारुडचि चो वरधरा सुवाने वरध्वजध्वज इति गवामहस्तवापुध्यात्वा युमाका
शगचैव धवनचैव गव इति आवाहयामि यज्ञेस्मिन् पूजेयं प्रतिगृह्यतामिति नत्वा सांगा यथायेतमाषभक्तवलि समर्पयामीति वलिदद्यात् तत आचम्य यन्नेति श
यजंगतो वायुवेहनमापित इति नत्वा सांगा यथायैतमाषभक्तवलि समर्पयामीति वलिदद्यात् तत आचम्य यन्नेति श
खकलशद्वयं स्थापयित्वा यथैव विरोहं विजोऽविजो वा उग्रद्वारे शान्तिं सूक्तं जपार्थत्वेनाहत्वा हण इति सुक्ता उदहस्तं वेथ
वेदेन नृमो रुद्रदेवतः वैशंपायनविषेदं शान्तिपाठं प्रवेकुर्वितुक्ता प्रार्थयित्वा शो देवी रिति प्रदेहि युजयज्ञे अग्रपुत्रा ह्ना
विधस्त्वनं त्रयं नमो सार्द्धं सर्वोषधीभिः पितृभिः सहैव गृहाणा पूजाभगवन्महाभो साम इहा गच्छेदिति संगा दि साममा
वाद्यवयसो मेति संपूज्य हस्तिपताका ध्वजवाण्याय स्वस्ति न्यमनेत्युत्पन्नपुष्पकविमानस्थकुंडलके प्रहासशोभितवरदग
राधरदक्षिणवामहस्तमुकुटिनं महोदयस्थूलकायं स्वपि गटनेन पीतविग्रहं शिवसखविमानं स्तुकुवेध्यात्वा सवै नमो

दा०
३३

शान
३३

[illegible]

श०
३४

कृषिभ्योऽनुष्येभ्यो देवमाहम्योनमइति प्रोक्तं संख्यभूतो प्रायश्चित्तवलिद्व्यात्ततोपजमानः सर्वैर्जिह्वामिः सहजाम्
राणमंड्यं प्रविश्य रत्निगद्वायश्चिप्रमगोऽयविश्वं गुर्वदयोपथा विहितकर्मकुरुष्वमिति वदेत् । प्रतिकुंडं एकैकः कलश
स्थाप्य स्तुतिभिर्गतिवित्तगुरुणा स्थाप्य इत्यमे । ततो गुरुयजमानो द्वितोयहवेद्यां सर्वतोभद्रमंडलदेवताः स्थाप्य
दिति पितामहचरणः । यथा अद्येत्यादि मंडलदेवता स्थापनं कर्षिपति संकल्प्य स्थाप्येत । तत्र मध्ये ब्रह्माण । ब्रह्मजज्ञान
तमो वाग्देवो ब्रह्मा विष्टुपुवह स्थाप्येन पूजने विनियोगः एवमुक्त्वा ब्रह्मजज्ञान । तत उदीची प्राग्भ्यवा यथैत कुवेगरी नवाष्ट
तान् अष्टालोकपालान् तत्र आध्यायस्वर्गात्तमः सोमो गायत्री ॐ आयोयस्व । अमितामवी ॐ सुतः शेष इशानो
जगती अमितामवी सवितः । ॐ इवोमधुं दरा इदं गायत्री । ॐ इवो विश्वतः । अग्निकाण्डो मेधातिथिरग्निर्गायत्री । ॐ अग्निहोत
रणीमहे । पमाय सोमं यमो यमो नुष्टुपुयमाय सोमो मोषु येणाधारः कण्वो निर्ऋतिर्गायत्री ॐ मोषुणाः । तत्वायामिष्टुनः श
वावरुणा विष्टुपुतत्वायामिवा योशत गोतमो वाग्देवो वायु नुष्टुपु वायोशतं वायुसोममध्ये चो वसुना जमया अत्र मेधा
वरुणा वसिष्ठा वसवस्त्रिष्टुपु जमया अत्र । सोमि शानमध्य एकादश रुद्रान् आरुद्रासः आवा अष्टादश रुद्रा जगती ॐ
आरुद्रासः । इशाने रम्ये द्वादश दित्या नुत्यानुतां प्रदो मत्स्यो द्वादश दित्या गायत्री ॐ त्यानुक्तं त्रिपान् । इदं मिमये श्विनो

राम
३४

अश्विनारुद्राणो गौतमोश्चिना बुद्धिर्ऋ ॐ अश्विनो वर्तिः । अग्निपममये विश्वेदेवान् सपैतकान् ॐ मासोमधुं दरा विश्वेदेवा गाय
त्री ॐ मासः । यमनिर्ऋतिमध्य सप्तपत्ता । अमितामवी देवः सप्तपत्ताः प्रकृतिः । अमितामवी सवितारो ह्योः कविः कर्तृमर्चामि
त्यसवसः । तन्वाममिषियमतिकुवि । ॐ यस्यामिति भाव्युतं सत्सवीमनिहिरण्यपाणि रमिमीत सुकृतः कृयाश्च । निर्ऋति
वरुण मध्ये भूतनागा । आद्यगोः सापराजी मर्यागायत्री । आद्यगोः । वरुण वायु मध्ये गंधर्वा पारसः । अपरासा मेतशकुपु
गा गंधर्वा पारसो नुष्टुपु । अपरासा गंधर्वा । ब्रह्मसोममध्ये स्वरुद्राश्च शूलमहा कानान् । कामारकुमारः स्वरुद्रिष्टुपु ॐ
कुमाता नुष्टुपु भद्रपुमो वैराजो नुष्टुपु कथममा । ब्रह्मशानमध्य द्वादशी सप्त अदिर्लोक्यो ब्रह्मस्यतिर्ऋतु नुष्टुपु ॐ
दितिर्ऋजनिष्टा ब्रह्मे रम्ये दुर्गा विष्टुव । ताममि वणा सोमिदुर्गा विष्टुपु नोममि वणा । इदं विष्टुः काण्वो मेधातिथिर्विष्टु
गायत्री ॐ इदं विष्टुः । ब्रह्माग्निमध्ये स्वधा उदीरातां शवः स्वधा विष्टुपु उदीरातां सुतता । ब्रह्मयममध्ये मृत्पुत्राणां स
त्पुत्राणां विष्टुपु ॐ परमृत्यो अनुयरेहि । ब्रह्मनिर्ऋतिमध्य गायत्री तां गणानां त्वाष्ट्रं सभरा गायतिर्जगती ॐ गणानां
त्वा । ब्रह्मवरुण मध्ये अयः । शत्रो वरीषसि बुदीय आयोगायत्री । ॐ शत्रो देवी । ब्रह्मवायु मरुतः । मरुतो यस्या रूपाणां
गौतमो मरुतो गायत्री ॐ मरुतो यस्या ब्रह्मणाः पादमूले कणिकाधः पृथ्वी स्योना मेधातिथिर्ऋमिर्गायत्री ॐ स्योना यथे

दा०
३५

विगतैवेवांगारिनघनइममेसिधुक्तिरप्रेयमेधोगागपुनासस्वत्योजातीइममेगोयगतैवेस्तत्रसागरावाधाम्रोषाम्रोराजविते
वरुणानामुवायरायोअस्माइतिवरुणेतिशयामहततावरुणानामुवाप्रियायाप्रोषधीहि सीरतोविश्वामुस्त्वतोवरुणानमुवात
दुयमिहनाम्नावाह्यसामादिसमीपकमेणायुधोनिगदविश्वन्तावेज्जशक्तिरेडाखड्गपाशअकुशतदाद्यउत्तरादितः
गोतमभरदाजविश्वामित्रंकश्यपजजमराग्रवासिष्टाअत्रिअरुधतीतदाद्यपूर्वादिऐइकोमारीप्राप्तिवारहीचामुडावेक्ष
वामादेश्वरीविनायकी। इत्यष्टाशक्तयः प्रतिष्ठाप्यप्रत्येकमरुवापूजयेत्ततस्तस्यामेववधावस्त्रनिखितवस्त्रमाणमडलधा
दिदेवताः स्थापयत्पूजयेत्वाअस्मिन्कर्मणिपहादिस्वायनंपूजनवकव्यप्रणवस्यब्रह्माश्रयिः परमात्मागिदेवतादेवीग
पत्रीकुरः। व्याहृतीनाकमेणजमदग्निभरदाजभगवत्कश्यपः अग्निवापुस्यथादेवताः देवीगायत्रीदेवीउक्तिकुरदेवीहस्तपु
रासिमूर्त्याद्यावाहनेविनियोगः। केचित्तन्मंत्रानप्यावाहनेआहुः। तत्रग्रहपिठमध्यवर्तुनप्राशुवस्यैकपुष्पाकृतैः आ
हुहृत्तनाहिरण्यस्तूयः सवितात्रिष्टुपामूहनेविनियोगः। ३ आहुहृत्तनाजमाः ३ मूर्ध्वः स्वकनिगदेशोद्वकाशपुगात्रस्त
र्धइहागहृतिआवाह्यइहृतिष्ठतिस्थापयत्तत्स्वसर्वत्रमंत्रांतेआहृतीहृत्काइहागहृतिष्ठतिस्थापयत्ततः आग्नेयचवप
स्त्रप्रत्यक्षुर्वसामश्चतपुष्पाकृतैः आप्यायस्वगोतमः सोमोगायत्रीयमुनानारोद्वआग्नेयगोत्रसोमः। ततोदक्षिणविको

राम
३५

हृदहृतिस्थापयत्तत्स्वसर्वत्रमंत्रोदक्षिणामुखमोमस्तपुष्पाकृतैः अग्निमूर्द्धाविरुपोगारकोगायत्री अग्निअग्निअवतीम
मुद्वभरदाजसंगोत्रसोमइततईशनेवाणाकारवधमुद्वभयतीतपुष्पाकृतैः उद्वभधुधः सोम्यावधलिष्टपामाधेद
शोद्वआग्नेयसंगोत्रवधः ततउत्तरादीर्घचतुरस्तेउद्वभुवहृत्स्यतिष्ठतिपुष्पाकृतैः वृहस्पतेर्गत्तमरोवृहस्पतिस्त्रिष्टुप
सिधुदेशोद्वआगिरसंगोत्रवृहस्पतेः ततः पूर्वयचकोणप्राशुवस्यैकपुष्पाकृतैः शुक्रः पाराशरोद्विपराविहृत्तमो
जकटदेशोद्वभार्गवसंगोत्रशुक्रः ततः पश्चिमधनुषिप्रत्यक्षुवशनिहस्तपुष्पाकृतैः शमाभिरिष्टिः शनिरुक्षिकुसो
राष्ट्रकाशपसंगोत्रशनेश्वरातोनेकत्यश्रुयाकारदक्षिणामुखेराहुहस्तपुष्पाकृतैः। कथानोवाभेदवोराहुगीयत्रीराहु
वाहनेगारिहनापुराद्वयेडीनसिसंगोत्रराहोः ततोवायवधजाकारदक्षिणामुखेत्तरवकेतुधुनपुष्पाकृतैः केतुमधुकराः के
तवोगायत्री। अंतर्वेदिसमुद्वजेभिनिमसंगोत्रकेतोः सर्ववाआदित्यामुखाः ॥ अथाधिदेवताः ॥ अतपुष्पाकृतैः क्रमात्सुगदिनाद
ज्ञातः स्थाप्याः। अंकवसिष्टोहृदनुष्टुपाविनियोगः सर्वत्रज्ञेयः। ३ अंकः ३ मूर्ध्वः स्वस्विवरः गौरीमिमायदधित्याहु
माजगती। सोमप्रकंदोदीर्घतमास्वरस्त्रिष्टुपब्रह्मात्रिष्टुपाइवामधुकराइहागायत्री। यमायसामयमायमानुष्टुपामधुष्टु
पुगाधोः काण्वाः कालोगायत्री। उषावाजस्तवश्चित्रग्नोवहृती। एवमवशुक्तपुष्पाकृतैः ग्रहाणांवापतः मंत्रांतेमास

रा०
३८

यास्तमिष्वर्वाज्येय इति वस्तुनादित्यानुहृडातमहदानमरुत इति समुदितानुनामेवोहोपुक्त इति वदवः। अत्र ग्रहोमं संख्या
तो विदेवता होमे मृनां संख्येति सप्रदायः। ततो यमध्वेद विगात उपविष्ट आषाढाग्नभागा देवताः स्विष्टो राधुवराग देवताश्च
तृथ्यतेनादि श्येताभ्य एतानि समिति लज्जवर्वादि इत्यादि होतुमुत्तु ज्य इति त्यजेत्। वदुवार्त्त के होमे प्रत्याहु तित्यागस्याश
क्यत्वारिति प्रयोगा विदः। ततो होतारः स्वस्वशाखीयेः प्रणवोद्यः स्वाहाते स्वतन्मवैर्त्तैः विदेवता हरेः स्मरणपूर्वकं स्तुधादि
भ्यः समिष्वर्वाज्यादि जुहुयुः। तत्र वस्तुनादित्यरु इमरुता प्रत्येकमेवाभावा प्रणवादिना चतुर्थी स्वाहाते न प्रत्येकं होम इति केचि
तः। समुदितानामेव विधी अवगात प्रत्रानुरोधोच्चेति तत्क्रानतव प्रत्येकं देवता त्वयत्ते पंचाशीति देवताः समुदितयज्ञ एकपवा
शत। होमकाले क्रवेदिनोद्धारयानो पूर्वहारा उदभुखो गान्निस्त्रुक्ते रेंदधावमानं स्रमं गनशन्न इडाग्री इति स्क्रानियं हता
। यश्चिमेसाम विरोक्ष्यर्णवैराजं आग्नेयं रुद्रं सहितां ज्येष्ठं सामं खोधयेति चरेतामा उच्येत्थर्ववेदिनो सोरशा कुनकयोष्टिक
स्तुप्रहाराजं शन्न इडाग्री इति कुक्कुथं च पठेतामे। तत्र गुरुः सर्वकृमाध्यको भवेत्। अथ होमप्रवाः। तत्र क्रवेदिनां स्तुथा
नमत्रा एव विदेवता पुक्ताः। अथ न संदेवतानि स्क्रानि जप्यानि। द्रव्यामीत्येकादशर्वस्य स्क्रुक् स्फुरिण्यस्तुथं कर्षिः सवि रम
ताद्याथाः पाद्वये धिमित्रावरुणा रात्रिश्च देवता विष्टुपुष्टः आद्यनवम्यो जगती स्तुर्थ्यं तीर्थे जपे विनिधोगः। द्रव्याम्यभि ३८

ति१

देवं १। त्वंसोमेति वयोदशर्वस्य स्क्रुक् स्फुरिण्यस्तुथं कर्षिः सोमो देवता यं च म्यादिहा स्त्रगायत्रः सप्ररुषु स्मि कृशेषा त्रिष्टुभः सोमप्री
तोयं जपे विनिधोगः। त्वंसोमगा विष्टो। समिधाग्निमित्रिशवस्य स्क्रुक् स्फुरिण्यस्तुथं कर्षिः सोमप्रीतये समिधाग्निमिताति
र उदुधमिति द्वादशर्वस्य बुधो विश्वेदेवानवमी द्वादशी च जगती च वमी द्वादती च तृथीषष्ठी वगायत्री शेषास्त्रिष्टुभो बुधप्रीतये उ
दुधध्वन्यीतये पस्वस्त्रमेत्येकादशर्वस्य वाग्देवो नवानां हहस्यति त्रयोदशर्वस्य तीरात्रिष्टुभ उपांसा जगती द्वादस्यति प्रीतये
। यस्तस्त्रममरातीः। अजं इति चतस्रणां भद्राजः पूषा विष्टुपृद्धितीया जगती। शुक्रप्रीतये अंते अमत्स संवं आघोहिष्टेति नव
र्चस्यावरीषाति बुधाय सप्तगायत्रः च वमी वर्दमाना सप्तमी प्रतिष्ठाये देवुभो शनि प्रीतये आघोहिष्टा च वसा कथान इ
नियचदशर्वस्य वाग्देव इडागयत्री तृतीया धारिनि चतुर्दशी तये कथानश्चिन्मिवोय रिपुंजंतीति दशर्वस्य मधुर्दरा आधाना
तिष्ट एणश्च तृथीषष्ठी प्रीनां मरुतो गायत्री केतु प्रीतये पुंजंतीति वध्नं रजसः। इति नवग्रह स्क्रानि। अथा विदेवतानां इमारुडा
येत्येकादशर्वस्य कुत्सोरुदे जगती अंते विष्टुभे रुद्रप्रीतये इमारुडा यतद्यौः। आघोहिष्टेति नवर्च पूर्ववत् उमा प्रीतये। अघोहि
ष्टा च वसा प्रातर्पणे ते कविषाट् च स्क्रुक् स्फुरिण्यस्तुथं कर्षिः सविता द्वयो रग्निरेकादश्या देवो
द्वादश्या इडाणी वरुणाभ्योर्दधोर्घी वाटथिव्यो यचरणाः षथिवीषणां विष्टुर्गायत्री त्कंद प्रीतये प्रातर्पणा पदं अतो

२१०
३६
देवा इति षण्णामेधातिथिर्विष्णु गायत्री हरिः प्रीतये । अतो देवाः परं अग्र आद्यहीति विंशत्यवस्य स्रक् स्यमां गमिः प्रगाथः ब्रह्म प्रीतये
• अग्र आयाद्यग्निभिः स्विनः । इन्द्र विश्वा इत्यष्टवस्य तजमाधुर्दस इन्द्रो नुष्टुपः । इन्द्र प्रीतये इन्द्र विश्वाः पसीः । आप गगिति तिस्रणा साप
परमृताः तेनासचिवयस्य भद्रा जामरुतस्त्रिष्टुपः चित्रगुप्त प्रीतये सचिव चित्रे स्य भद्रा जामरुतास्त्रिष्टुपः चित्रगुप्तः पुवस्व
॥ • अथ प्रपधि देवतानां । अग्नि रूतमिति द्वादशवस्य मेधातिथिरग्निः षष्ट्या आयेयारे निर्मथ्या हवनीयो गा प्रवी अग्नि प्रीत
यो अग्नि रूतः स्वनः । कस्येति धं वरुणास्या जीमर्तः अनुः शेष आयायाः कोऽितीयायाग्निस्त्रि स्रणा सेविता दशाना वरुणा स्त्रती
याद्यास्त्रि स्रणा गायत्र्यः शेषास्त्रिष्टुभः । अश्वीतया कस्य नूतः स्यामस्योना मेधातिथिर्वीगायत्री नूमि प्रीतये स्योनायथिविः प्र
थः । सहस्वशीर्षिति योऽश्वस्य नारुपराः पुरुषो नुष्टुवत्याग्निष्टुपः विष्णु प्रीतया सहस्वशीर्षि देवाः । इन्द्राय कश्यथः पूर्वमान
सोमो गायत्री इन्द्र प्रीतये इन्द्रायेरा सरेः । इमां खनामीति षण्णां इन्द्राणीन्द्राण्यनुष्टुभं त्वत्पायं वयरायक्तिः । इन्द्राणी प्रीतये इमा
खनामिः धावता प्रजायते हि राण्यगर्भः प्रजायति त्रिष्टुपः प्रजायति प्रीतये प्रजायति प्रीतये प्रजायते रयीणां कालि
कोनामस्यः रुतः । ब्रह्मा देवानां देवो रासिः प्रतरं नो ब्रह्माग्निष्टुपः ब्रह्म प्रीतये ब्रह्मा रेभः • अथ विनायकादियच्चानां ।
आत्तून इति नवानां कुसीदः काण्वो गाण्यतिगीयत्री विनायक प्रीतये आत्तून इन्द्रो जातवेदसकश्यो जातवेदास्त्रि

शम
३२

एषु दुर्गा जीतये जातवेदसे न्यग्निः। कणा विनो वायु रुक्षि कुवायु प्रीतये काणा शिशु हिता। आदि हत्स आकाशे गायत्री।
 आदित्य तनस्य दिवा एषा डषो अस्को गोश्विनो गायत्री अश्विनोः प्रीतये एषो हत्स अथ रश लोकपालानां इदं विश्वे त्यष्टा।
 नां जेता मधु रुद्र स इन्द्रो नुष्ट पृथ्वी प्रीतये इदं विश्व आयमीः। अग्निः सन्नि प्रिति सत्रानां सोची कोमिर्वै आनो ग्निस्त्रिष्टुष्ट्र अग्नि प्रीतये
 अग्निः सन्निः जस्वा परियवा स मिति योऽश्वं स्पथमः पवनां यमः षष्ट्या अंगिर सस्त्रिष्टुष्ट्र आनो चतस्रणा आनो चतस्रणा य
 मो हार शत्रिष्टुष्ट्र मो यार निचतौ य वर शी बहती षोडशी अनुष्टुष्ट्र य प्र प्रीतये परे धिवांसं हिता वेच्छा हि विश्व मनो वेधश्चानिर्ज
 तिरुक्षि कुनिर्जैति प्रीतये वेच्छा हि मिवा मो धितियवानां वासैद्यै वरुणे गायत्री आत्या जगती वरुणा प्रीतये मोषु वरुणे गाय
 यः। वात इति तिस्रणा वाताय नवा तोय नड ला वायु गायत्री वायु प्रीतये वात आवात्सी वसे त्वसा मेति ग्रह वत इमा रुद्र यति
 पूर्व वत सह स्वर्गो धेति आ वत त्वमिदं भोग्रिहं हती ब्रह्म प्रीतये त्वमि त्स प्रथा य सः अथ वस्वादि नवानां जघो अवेति वरु
 नाहं प्रवाता इमा गिर इति स प्ररु चर्च स्पगा र्त्स मरः कूर्म आदित्य स्त्रिष्टुष्ट्र आदित्य प्रीतये इमा गिरः वीराः। आत इति धं च र्च
 स्पगा र्त्स मरः कूर्म रुद्र स्त्रिष्टुष्ट्र इशा न प्रीतये आतो यितः वीराः। प्ररु तोय स्येति रशानां गीत मो गायत्री प्ररु प्रीतये भरु तोय स्य अ
 सिः। हिरण्यगर्भ इति रश चर्च स्पहि रण्यः प्रजायतिः। कस्त्रिष्टुष्ट्र ब्रह्म प्रीतये हिरण्यगर्भः रथीणां सह स्वर्गो धेति चतस्रणा वत

आतेपितरितीशस्यत्रावतविनामितिषण्णकुत्सेकस्त्रिष्टुष्टुअर्कप्रीतयेविदेवानांउतघोःवनस्पतइतिहृणांगोवनस्पति
त्रिष्टुष्टुएवनस्पतिप्रीतयेवनस्पतेवीङ्गोमृन्नायः।आवाहितपोरपिमातृगाणपत्तोहोमस्तुक्तः।जपोनस्तः।एवक्रमेदीदुत्वास्त्रि
ष्टुष्टुहृणायाश्चित्तंपूर्णदुतिप्राग्भीविकमिकुयात्।अथयजुर्वेदिनः।कुशकडिकानंतरप्रधानहोममवाः।आकृष्टननहि
रणप्लूथः।सवितात्रिष्टुष्टुपुष्टुप्रीतये।तिलाज्यहोमेविनिषागः।आकृष्टनशन्त्वाहा।इदंस्वधायइदंस्वधायएवसर्ववाइमे
वावरुणाः।सोमोयजुः।इमेदेवानाराजा।अग्निर्भूविहृपोगारकोगायत्री।उदुभ्यस्वधामेश्वरुधस्त्रिष्टुष्टु।वृहस्पतगृत्तमर
वृहस्पतिस्त्रिष्टुष्टु।अन्नात्प्रजापतिरश्चिमास्वतीराः।अक्राजगती।शन्नोदयश्चयवर्गमशनिगीयवी।कयानोवाग्देवागृत्तम
यवी।केतमधुहृदाः।केतवोगायवी।अथाधिदेवाताना।अवकावसिष्टारुद्रस्त्रिष्टुष्टु।अवप्रणीतोदकंस्पृशत्।अश्वेत्सुतर
नारायणउमात्रिष्टुष्टु।यदक्रोमात्कारजमरमिरीधतमाः।स्तरस्त्रिष्टुष्टु।विहोरागृत्तमथोविस्त्रुयजुः।विहोरागृत्तम
।आवहन्प्रजापतिर्वह्नायजुः।आवहन्नुत्पता।सजोधाविश्वामित्रेइस्त्रिष्टुष्टु।सजोधाइस्त्रिष्टुष्टु।असियेमाभाक्कारजमरमिरी
धतमसोयमस्त्रिष्टुष्टु।अवप्रणीतोदकंस्पृशत्।कार्ष्णिमिदंयजुः।कानोवृष्टुष्टु।अवापिप्रणीतोदकंस्पृशत्।विवावसो
यथाश्चिगुप्ताजगतीचित्रावसोः।शोय।अथयजुर्वेदिनः।अग्निहोतेविहोमाग्निगीयवी।अपस्वतर्हस्पतिः।आयःपुष्टुहो

।सोनामेवातिथिष्टथिवीगायत्री।इदंविष्टुर्मधातिथिर्विष्टुगयित्री।वातांगार्पइस्त्रिष्टुष्टु।अदितेस्वधु।थर्वगाइंराणीयजु
ः।अदितेरास्ताः।होवः।प्रजायतेवरुणः।प्रजायतिस्त्रिष्टुष्टु।नमोस्तुदेवाः।सापिअनुष्टुष्टु।वृहस्पजायतिर्वह्नायजुष्टु।अथविनाय
कारिधेवानां।गाणानांप्रजापतिवाणपतिर्यजुः।गाणानांत्वाममअवेप्रजायतिर्गुणुष्टुष्टु।वातोवागधर्वावातउहिक।ऊर्ध्व
अस्यसमिधोप्रजापतिराकाशउहिक।अश्विनोअश्विनोयजुः।अश्विनोयजुः।अश्विनोर्भेचामि।अथरिक्पालानां।वाता
गार्पइस्त्रिष्टुष्टु।अग्निहोतविहोमाग्निगीयवी।असियेमाभाक्कारजमरमिरीधतमसोयमस्त्रिष्टुष्टु।अवप्रणीतोदकंस्पृशत्।
एषतेवरुणोनिर्कृतिर्यजुः।एषतेनिर्कृतिर्यजुः।एषतेनिर्कृते।षत्वाप्रणीतोदकंस्पृशत्।इमेमेषुनः।शोववरुणोगायत्री।इमेम
वरुणः।वातोवागधर्वावातउहिक।वयंवधुः।सोमोगायत्री।तमीशनंगीतमईशनेजगती।प्रणीतोदकंस्पृशत्।नमोस्तुदेवा
नंतोवृष्टुष्टु।वृहस्पजायतिर्वह्नायजुष्टु।अथवस्वारीनां।स्वगीदेवावासवस्त्रिष्टुष्टु।यज्ञोदेवानांकुत्सअदितस्त्रिष्टुष्टु।प
रतावतोअपरमेश्वरुद्रोवृष्टुष्टु।महोयस्यगीतमाप्रहोगायत्री।आवहन्प्रजापतिर्वह्नायजुष्टु।इदंविष्टुर्मधातिथिः।रस्य
तोगायत्री।प्रानस्तोकोकुत्सईशनेजगती।विदेवानांकुत्सोर्कस्त्रिष्टुष्टु।अथहिप्रजापतिर्वेनस्पतिर्यजुः।अथहित्वाहमे
इतिहोममवाः।अथजप्रहृत्तानि।विनाडितिसप्तश्वस्वावाकस्पआधायाविभ्राट्।ततस्त्रिष्टुष्टु।एवपवप्ता

रा०
४१

अवतारः काश्यपः षष्ठावेनः सप्तम्याः कुलोष्ण्या आस्थोनवम्याः श्रुतकृतसकलौदशम्याः प्रस्तुतवोधयोः जमदग्निप
चरणाष्टमेधः षोडशाः कुत्सअन्त्यायाहिरण्यरूपत्राग्रासः यवम्याविश्वदेवाः षष्ठाः सोमोन्यासाहर्षायापचमीजगतीहि
तीयादितिलोनवमी चगायमस्त्रधारणपचरूपेयम्याहर्षोचतुर्दशीसतोहृतीशोभाः सप्तविष्टुभः सूर्यप्रीतयेजयेविनियो
गः ॥ ५ ॥ किन्नाडूहृत्यश्वनः अथाठ्युत्त्वितिचतस्रणांगोतमः सोमविष्टुए सोमप्रीतये अथाठ्युत्त्वः विष्टो अग्निर्द्वौ विरूपा
क्तेः प्रिगीयत्री उद्धुस्त्वयामेष्टाग्निस्त्रिष्टुए कुप्रीतयेहृस्पते अतिगत्समरे प्रह्लाविष्टुएहृस्पतिप्रीतये अत्रात्यारिस्तुतः प्र
तायमस्त्रिसारस्वतीडाइदोजगती शन्नोदेवीस्य दुःथर्वण आयोगायत्री केतकावन्मधुंरु अग्निगीयत्री एतेमन्त्राएवस
क्तानि अथाविदेवतानां षट् षष्टिमन्त्रमिवारुदाध्यायस्यपरमेष्टीमभिः आधानाषोडशानामिकरुदस्तोवदुहृद्विष्टो
यत्रीतिलोनवमोद्धेजगत्योनमोहिरण्यवाहवद्वत्तत्रिष्टुए जं पिशयइत्युयिष्टाहृती इमारुदायेतिजगतीपातेरुद्रे
त्यनुष्टुएततोद्विष्टुमोविकिरित्याद्याहृशानुष्टुनः शोभाणित्रीणियजं विष्टुहृद्विष्टो हृवामहृद्वत्पताः षोडशो
वरुद्वत्कामितिरूपनारायणीतोदकस्पर्शः श्रीश्च तेइजानारायणो नारायणस्त्रिष्टु पुजमाप्रीतये यद्वत्करोभागिव
जमदग्निदीर्घतमसोश्वस्त्रिष्टुएकंस्वीतये सहस्रशीर्षेतिषोडशानां नारायणः पुरुषोत्तमवत्पात्रिष्टुएविष्टुप्रीत्रा

राम
४१

ब्रह्मणिप्रजायतिब्रह्मायजुः ब्रह्मप्रीतये आशुः शिशतइति द्वादशानामप्रतिग्यइद्विष्टुएइद्विष्टुः यमायत्वारध्याइय
वीगोयमोयजुः यमप्रीतये यमायत्वारध्याइयवीगोयमोयजुः यमप्रीतये यमायत्वारध्याइयवीगोयमोयजुः यमप्रीतये यमायत्वारध्याइय
ः चित्रावसोः षयोराविजगतीचित्रोप्रीतये अथप्रत्यविदेवतानां यम्याजरासइतिसप्तदशर्वे आद्यायावत्सप्रीतिरुवापु
त्रिष्टुए द्वितीयाविरूपइद्विष्टुगायत्री त्रयांगोतमोमिवाक् णोगायत्री चतुर्थ्याविरूपइद्विष्टुगायत्री यवम्याः कुत्स
ः श्रुतकृतसकलौदशम्याः प्रस्तुतवोधयोः जमदग्निपचरणाष्टमेधः षोडशाः कुत्सअन्त्यायाहिरण्यरूपत्राग्रासः यवम्याविश्वदेवाः षष्ठाः सोमोन्यासाहर्षायापचमीजगतीहि
तीयादितिलोनवमी चगायमस्त्रधारणपचरूपेयम्याहर्षोचतुर्दशीसतोहृतीशोभाः सप्तविष्टुभः सूर्यप्रीतयेजयेविनियो
गः ॥ ५ ॥ किन्नाडूहृत्यश्वनः अथाठ्युत्त्वितिचतस्रणांगोतमः सोमविष्टुए सोमप्रीतये अथाठ्युत्त्वः विष्टो अग्निर्द्वौ विरूपा
क्तेः प्रिगीयत्री उद्धुस्त्वयामेष्टाग्निस्त्रिष्टुए कुप्रीतयेहृस्पते अतिगत्समरे प्रह्लाविष्टुएहृस्पतिप्रीतये अत्रात्यारिस्तुतः प्र
तायमस्त्रिसारस्वतीडाइदोजगती शन्नोदेवीस्य दुःथर्वण आयोगायत्री केतकावन्मधुंरु अग्निगीयत्री एतेमन्त्राएवस
क्तानि अथाविदेवतानां षट् षष्टिमन्त्रमिवारुदाध्यायस्यपरमेष्टीमभिः आधानाषोडशानामिकरुदस्तोवदुहृद्विष्टो
यत्रीतिलोनवमोद्धेजगत्योनमोहिरण्यवाहवद्वत्तत्रिष्टुए जं पिशयइत्युयिष्टाहृती इमारुदायेतिजगतीपातेरुद्रे
त्यनुष्टुएततोद्विष्टुमोविकिरित्याद्याहृशानुष्टुनः शोभाणित्रीणियजं विष्टुहृद्विष्टो हृवामहृद्वत्पताः षोडशो
वरुद्वत्कामितिरूपनारायणीतोदकस्पर्शः श्रीश्च तेइजानारायणो नारायणस्त्रिष्टु पुजमाप्रीतये यद्वत्करोभागिव
जमदग्निदीर्घतमसोश्वस्त्रिष्टुएकंस्वीतये सहस्रशीर्षेतिषोडशानां नारायणः पुरुषोत्तमवत्पात्रिष्टुएविष्टुप्रीत्रा

रा०
४२

सखिष्टुष्टु ब्रह्मप्रीत अथविनायकारिं वानां गणानां त्वा प्रजायति गणायति यजुः गणायति श्री अवि के प्रजायति श्वो
नृष्टुष्टु दुर्गायति युत्वा यति धणा मा ध्याया गृत्त मदे द्वितीयायाः पुरुष प्रजमो हौ ति हृणा प्रजायति षष्ट्यश्च आ
गिरा सो वा पु द्वितीया नृष्टुष्टु यं च मी विषु शो धा गायत्र्यः वायु द्वितीया नृष्टुष्टु यं च मी विषु शो धा गायत्र्यः वायु प्रीतया ऊर्ध्व आ
स्पृष्टमिध इति ह दशानां प्रजायति गिरि हृक्षि कृ आकाश प्रीतये या वा क श मे वा ति थिरा श्विनो गायत्री अश्विनी प्रीत अ
थदिकालानां आशुः शिशान इति दशानां प्रजायति अस्या ज ए स इति स प्रदश च मोग्रय प्रावत प प्रायत्वादभ्यङ्ग
थर्वणा यमो यजुः यम प्रीय मायत्वा हा प्रणी तो र क स्य र्शः असु चंता मिति च स्य प्रजायति गिरि खिष्टुष्टु निरु ति प्रीत्य
र्थः प्रणी तो र क स्य र्शः इम मे वरु णो ति द्योः शुन शो यो वरु णो गायत्री विष्टुष्टु वरु ण प्रीतये निपुत्वा चाय वि ति
घट् च वा यं प्रावत आषाढ मिति सोम प्रवत छयं प्रावत रुद्रा ध्यायः षट् षष्टि म वा व शानो प्रावत इह प्रणी तो र क स्य
र्शः नमो ह्युस्ये म इति च मन त हृ कं प्रावत ब्रह्म ज ज्ञानं प्रजायति गिरि खिष्टुष्टु ब्रह्म प्रीत अथ वस्वारीना
स्वमा वे दे वा दे वा व स व खिष्टुष्टु व स प्रीतये न इमा गिरा गृत्त मदे आरि प खिष्टुष्टु आरि प प्रीत रुद्रा ध्यायो रोद्रा
वत शुक्र ज्योति श्विति धणा स प्रययो मरुत आवत धी वा मि द्रयं च मी ज्ञाती शो धा गी आमरुत्वा प्रीतया आब्रह्म

राम
४२

प्रजायति ब्रह्म यजुः ब्रह्म यजुः ब्रह्मा प्रीत स ह स्वर्ग धि ति वि ल वं प्रावत रुद्रा ध्यायो रोद्रा प्रावत विन्ना डिति स प्रदश च मी कं प्राव
ता वन स्य ते वी दुर्गाः प्रजायति वन स्य ति खिष्टुष्टु वन स्य ति ततो आरु ति हा मा त या नृष्टुष्टु गी दु ति वा भा वि क प्र कु धा त अथ साम
गानां कुश क डिकानं त र प्रधान हो म मंत्राः उदुत्प प्रस्तावः स यो गायत्री तिला ज्य हो म वि नि योगः ३ उदुत्प स्रया य स्वाहा संतो
य धा मि सोमः सोमो गायत्री अधि र्ध्व वरु णो मो मो गायत्री अग्ने वि वा स्व न्म डो ज म र धि वे धो हृ ती हृ ती हृ ह स्य ते परि रो या व
ति र्थो हृ ह स्य ति खिष्टुष्टु शुक्र ते म र द्रा जः शुक्र ते म र द्रा जः शुक्र ते म र द्रा जः शुक्रा खिष्टुष्टु शन्नो दिवीः मिधु दी यः शनि गायत्री
अथा धि दे वता नां आवा र ज्ञानं वा म र दे वा रुद्रा खिष्टुष्टु आयो हि ष्ठा सि धु दी य उमा गायत्री स्यो ना छ थि व मि धा ति थिः स्कर
उल्लेक इह विष्टु मे धा ति थि वि लु ग यत्री त्व मि स व थो गो त मा व र हृ ती इह मि द व त उक्ता तु गी ड खिष्टुष्टु आयो गीः सा
र्या जी य मो गायत्री ब्रह्म ज ज्ञानं ब्रह्मा का ल खिष्टुष्टु चि व इ ष्टि शो श्वि व गु षो ज गती अथ स्रय धि दे वता नां अग्नि हृ त म र द्रा
जा गिरि गायत्री उदुत्प म गो त म आय खिष्टुष्टु छ थि वं त रि कं वि लु छ थि सु क्षि क स ह स्व र्ग धी ना रा य णो वि लु नृष्टुष्टु इ
ह इ ष्ठा वी य इद्रो गायत्री एका ष्ठा का व सि छ इ र ण विष्टुष्टु प्रजायति खिष्टुष्टु त वे दि उ व म व सि छः स पी खिष्टुष्टु ए व व
त्वा प्रजायति ब्रह्मा द्वि र गायत्री अथ विनायकारिं वानां आतनो गोखि तो गणायति गायत्री इमं स्तोमं कुत्सा दुर्गा ज

२७
४३

गतीनाणां शिरिरेवायुमिह। आदिप्रत्ययनिधनकाम्प्रकाशगोपायत्री। एषोऽघात्रस्वाणोऽग्निर्गोपायत्री। अथ लोकपाव
नात्वाभिदिभद्राजइहोहती। अग्निर्विवाहिप्रोतोमिगीयत्री। नाकेखपरिधमायमस्त्रिष्टुष्टुएवेकाहीत्यादित्योनिर्गतिर
मिह। इमं प्रयुक्तमोवरुणगोपायत्री। वातआवातवाजीनेकाशीतोवायुगोपायत्री। स्वारिष्टयागोमीरः सोमोपायत्री। तदोपाय
रुद्रइशानोपायत्री। समानाअवाउशनाअनतस्त्रिष्टुष्टुए। ब्रह्मजज्ञानेब्रह्मात्रिष्टुष्टुए। अथवत्वादीनात्तमभिन्मस्वामदेवोव
सवोविगद्। आदित्येपरिभद्राजआदित्योविगद्। आवोराजानवाप्रदेवोरुद्रात्रिष्टुष्टुए। यवमानाअस्त्रिष्टुष्टुए। अथारसनधूम
रुतोहती। ब्रह्मजज्ञानब्रह्मात्रिष्टुष्टुए। इदविष्णुर्मेवातिथिर्विष्णुगीयत्री। आत्वामाप्रस्पसोमईशानोहती। इन्द्रायमदन
गोरीवितकीगोपायत्री। वनस्पतेवीडूगोवाभ्रयावनस्पतिस्त्रिष्टुष्टुए। इति सामगानां होममंत्राः। होममवाश्वसामगानां जप्या
नित्स्त्रानि। विशेषस्तु यद्देवसोमप्रकायमिति द्वादशर्वस्याधानां तिद्वादशर्वस्याधानां तिद्वागोवाजस्त्रिष्टुष्टुए। शेषाणा
मादित्योपायत्री। सोमोदेवतासोमधीत्यर्थे एकादशसामात्मिकार्या रुद्रसंहितायां आवोराजानमिति वामदेवस्त्रिष्टुष्टुए। शत
होपायतिवत्तः साम्नार्वगस्पसोपायत्री। यथागामाज्यरोहसाम्नार्वेष्टानेरस्त्रिष्टुष्टुए। यथागोदेवव्रतसाम्नार्वयो रुद्रो
त्यस्य विश्वेदेवाऽऽकृतिः सर्वेषां रुद्रजीत्यर्थः। अ॥ ४॥ ५॥ राजा॥ ५॥ एकादशसामात्मिकार्या रुद्रसंहितायां आपदे इति त्रि

राम
४३

याणां प्रश्नानोविश्वासहस्यमिति त्रयाणां शक्नोहती प्रसेनानीमिति त्रयाणां कुत्सस्त्रिष्टुष्टुए। पवित्रतइन्द्रियोरदित्यो
जगती सर्वेषां रुद्रोदेवतास्त्रिष्टुष्टुए। पम॥ ५॥ ५॥ नवसामात्मिकार्याविष्णुसंहितायां इन्द्रविष्णुगीयत्री। तह
स्पष्टोपाविष्णुर्जगती प्रकायमुशनइति वगद्स्पवाजिस्त्रिष्टुष्टुए। महस्त्रिष्टुष्टुए। यदृचगातयोः पुरुषव्रतयोः पुरुषानुष्टुष्टुए। स
र्वेषां विष्णुदेवताविष्णुजीत्यर्थः। ५॥ ५॥ विष्णुः विनायकस्य अदेरातिरशमात्मिकार्याविनायकसंहितायां अदेरातिर
यो रुद्रइदस्त्रिष्टुष्टुए। स्वआणासइति द्वादशार्थी त्रिष्टुष्टुए। आतूनइति वत्तः सामवर्गो आययागीरितीत्ययोरपालवे
णवश्चतर्णागायत्री मृज्यमाणइति द्वादशार्थी राधस्याज्ञाणखोहितीयस्य वर्गस्य षष्ठस्याग्निर्हती सर्वेषां विनायको
स्वतविनायकजीत्यर्थः। ५॥ ५॥ ५॥ सोमस्य प्रकायमुशनइति प्राग्वत्तद्वादशर्वईशानस्य रुद्राणां प्रावोराजान
मिति रुद्रसंहितायां प्राग्वत्। अथुतस्य वेष्टनीसंहिताईशानस्य वेष्टनीसंहिताईशानस्य च रुद्रसंहितायां प्राग्वत्। अन्येषां होम
मंत्राएवेति मृदुचरणप्रदेनाप्राधतिरूपनारायणरानसागराद्याः येषां गीति संहिता एव जप्या इत्यपि त एव वस्त्रकृजपा
नंतव्याहृतिहोमादिवर्हिजुडिकाहोमांतपूणादुति प्रागभाविस्वशाखां क्रुत्सामेवेदीकुपीता अथाथर्ववेदिनः प्रधानह
ममंत्राः विद्यासहिमथर्वोदित्यो जगती होमविनिर्वाहः। एव सर्वेषां शकधूममथवा सोमानुष्टुष्टुए। त्वयाममो ब्रह्माभो मर

४३

४४

[illegible]

राम
६४

ज्यतां अथर्वविद्याविष्टु ए अथर्वस्वार्दीना यो यानवह वलत्रमावसवस्त्रिष्टु पारुं जलाषत्रमावसवस्त्रिष्टु ए मरुता मत्वेयवमि
रुतास्त्रिष्टु ए इमा ब्रह्मब्राह्मब्रह्मस्त्रिष्टु एतद्विष्णोर्ब्रह्मागायत्री रुद्रजाश्च ब्रह्मशस्त्रिष्टु ए वत्से विराजा ब्रह्माकास्त्रिष्टु ए वनस
तेवीद्वागाथर्ववनस्पतिस्त्रिष्टु ए इत्यथर्विके होममन्त्राः अथ सूक्तानि विष्णुसहितानि मा इति षण्णा अथर्वामर्षिप्रोतये जेय
विनिषेगाः एवमप्येषि शकधुमाप्रतिचतुर्णां अथर्वसामो नुष्टु ए त्वयामनो इति सप्तानां ब्रह्मामो मस्त्रिष्टु ए सोमस्यांशा इति
चतुर्णामथर्वोबुधो नुष्टु ए भद्रोदधिश्चेष्टस्य ब्रह्मरुद्रहस्यतिस्त्रिष्टु ए १ शुको सीतथर्वसुको नुष्टु ए प्राणायनम इति ति
सृणां ब्रह्मशनिस्त्रिष्टु ए रादुराजान ब्रह्माराडुस्त्रिष्टु ए यस्तद्यथुरिति त्वस्याथर्विकेतवस्त्रिष्टु ए आययोरानुष्टु ए अ
थाधिदेवतानां मनोविदन्निति चतसृणां ब्रह्मरुद्रस्त्रिष्टु ए अग्निविमन्यो ब्रह्माकिरस्त्रिष्टु ए यत इन्द्र इति पंचानां अथर्वामि
ह्नुस्त्रिष्टु ए अंत्यागायत्री विष्णुप्रोतया ब्रह्मजज्ञानमिति सप्तानां अथर्वब्रह्मात्रिष्टु ए इन्द्रायातीति च स्य ब्रह्म इविह
स्त्रिष्टु ए इन्द्रोतया यमो मत्सरिति त्वस्य ब्रह्मपमप्रीतये औहितः काल इति द्वयोः अथर्विकानो नुष्टु ए अथर्विदधरस्तारि
ति चतसृणां अथर्वविष्णुस्त्रिष्टु ए अथैष्ट्यधिदेवतानां अग्नेर्मन्त्र इति च स्य ब्रह्मामिस्त्रिष्टु ए शन्नो देवीति चतसृणां
ब्रह्मायागायत्री सत्यरुद्रतामिति ब्रह्मातिस्त्रिष्टु ए पत इन्द्र इति पंचवैष्णवजागवता इन्द्राजुषस्त्वये कस्या ब्रह्म इन्द्रो

दा०
४५

[illegible]

तद्विकल्पमिवेति प्रार्थयित्वा स्वमात्रेण्यदिषु होमोक्तेः स्मरि मंत्रैर्वे निदानं प्रार्थयित्वा एवमर्चिता प्रत्यधिदेयता सहितेभ्यः त्र्यया
द्विहोभ्योऽपि होमोक्तेस्तन्मंत्रैर्विनायकदुर्गाद्याकाशवास्तोष्यतिक्तेः आधियतिभ्यः स्वतन्मंत्रैर्होमोक्तेरेवाततश्चाचार्योय
जमानाश्चाद्यः स्वविश्रुवेणाद्विवाचतर्वागवानां लिकारिफलपुत्रं आज्यगृहीत्वा पूर्णाहुतिं जुहुयात् तत्र मंत्राः समुद्राहमि
तित्वस्य गातमावामदं वाग्निस्त्रिष्टुष्टपूर्णदुतो विनियोगाः स्वमग्रयिनियोगाः । पूर्वानेद्विहोमाहाजो वेदश्चानरस्त्रिष्टुष्ट । पुनर्म
वसहृडादित्यास्त्रिष्टुष्टपूर्णद्विविश्वदेवाः शतकतस्त्रिष्टुष्ट । सप्तते अग्रे सप्तवानग्निजंगता । वामते वामदेव आघाजंगता । धाम
ते स्वाहेति यजमानस्तु इदं मग्रये वेदश्चानरायवसहृडादित्येभ्यः शतकतं वसप्तवते अग्रयं अश्वनममतिपजेत् । कातीयानां त्वष्ट्र
नं दिव इत्येव पूर्णाहुतिं मंत्रः । अग्रयं इदं ममतित्यागः । सामगानां त्वप्रजायति अर्षिर्गायत्री छन्द इदं देवतायशत्कामस्य यज
नीयं प्रयोगः । पूर्णाहोमं यशसा जुहोमि यास्मे जुहोति वरमस्मे इति । वरं ह्यो यशसा भामि लोके स्वाहेत्यनेन श्रुवेणो वहोमः इदं
ये इदं नममतित्यागः । ततो वसो धारया होम्यामीति संकल्पयजमानो वसो धारा जुहुयात् । मंत्रास्तु अग्निमील इति नवानाम
युक्तरा अग्निर्गायत्री । वसो धारया विनियोगः । विष्णोर्नुकमिति षण्णारीषतमा विष्णुस्त्रिष्टुष्ट आते पितारि ति यं वदशा नो गृह्य
मदो रुद्रस्त्रिष्टुष्ट स्वादिष्टयेति नवानां मधु रुद्रः यवमानसो मोगायत्री । मही वैश्चानरस्तान्नो वेदश्चानर अर्षिर्वैश्चानरो रेवता यया

दश०
 ४६
 वस्तुनिर्दिष्टः ज्येष्ठमासो मरहः जनपुर्विष्वानागे देवता विष्टुः स्वः वसो धारिण्यविनियोगः वसो वर्गानुहोतीत्यनुवाकमपि यंति शि
 छाः वसो हारा होमस्तुमद्भवानजना शयात्मगोदोनास्तीति वद्वः ततः पृगायात्र विभोकारिचयथा शाखं सभाय्य आचार्य स हि
 तान् कविजः सर्वे प्रीति निश्चिन्ति भाग्यप्रीतिपुत्रादि सहितं ययमानं स्वस्वशाखीयेनैव ग्रहणीतुमभीष्टं कलशैरकेन सपातकल
 शास्केन च अभिषिचैयुः पौराणे श्रुते च। सगरत्वाभिषिचंत ब्रह्मविष्टुमहेश्वराः वासुदेवा जगत्तार्थस्थायार्स कर्षणाः। पुः। प्र
 युम्नश्च भवंतु विजयायता आस्वदलोभिभावानुयमो वनिर्कृतित्था। बहूण्यवनश्चैव धनाध्यक्षस्तथा शिवः। ब्रह्मणा सर्वे दि
 यालाः योऽतो सदा कीर्तिर्लक्ष्मीवृत्तिर्मेधापुष्टिश्च ह्यकियामतिः। बुधिलज्जावपुः शांतिस्तुष्टिः कांतिश्च मातरः। एतास्त्वा
 अभिषिचंत देवपत्न्यः समागतोः। आदित्यश्च इमा मा भुवर्जा वसिता र्कजाः। ग्रहास्त्वाभिषिचंत गुरुः केतुश्च तर्पिताः। देवरा
 नवगर्धवीयक्षराक्षसपन्नगाः। क्रुष्यामनवागावो देवमातरश्च देवपत्न्या इमानागा देत्याश्चास्मा मागाणाः। अस्त्राणि सर्वश
 स्त्राणि राजानो वाहनानि च। औषधानि सप्तस्थानि कालस्यावधवाञ्च ये। सतिः सागरः। शैलान्तीर्थतिजलान्तराः। एतान्मा
 मिषिचनु सर्वकामार्थसिद्धये तच्छयोरावृणीमह इति ततो यजमानः स्नात्वा शुक्लाम्। १६ स्नात्वा शुक्लाम्पगवावरवरश्चाव
 र्धरी संपूज्यते भ्योदक्षिणां दद्यात् तत्राचार्याय धेनुः। ब्रह्मणो हस्तो न द्यान् एवं स दस्यत्किं हारपालादिभ्यो यथा शक्तिं तथा धे

नः शंखः स्वथान्दानहेमवासो हयः क्रमात् कृष्णागोरायसंक्रागस्तावेदकिगां क्रमात् यहावुदिश्यदेयाः ततः शक्त्यात्राहम
नुभोजयेतां सकल्पपदशक्तौ ततो दीनानाथन्योभूयसीरक्तिगां रक्षा तस्य उपदेवतानाग्रहयौ देवतानाग्रहयौ ज्ञातवाश्चरा
प्रांक्तवाविशायो गृहीत्वा तान्नमस्कृत्य संक्षुभ्यतां भुजीतेति सर्वशिव ॥ इति श्रीमदृशंकरात्मजनीलकण्ठतेरानपशिषाप्रयो
गः ॥ अथ रानानि प्रात्स्या अथातः संप्रवक्ष्यामीत्यादिना षोडशमहारानानि उक्तानि यथा ॥ आद्यं तस्य सर्वदानानां त्वलाङ्गुलपस
जितं हि राण्यार्मदानं च व्रह्मांडं तदनंतरं कल्पधारपरदानं वंगोसहस्रवर्षं वमं हि राण्याकामधेनुश्च हि राण्याश्च स्वथैव वा हि राण्याश्च
थस्तद्वदमहस्तिरथस्तद्वदमहस्तिरथस्तथाप्यवनागनकंतद्वदरादानं थैव वा द्वादश विश्वचक्रं च ततः कल्पलतात्मका सप्तमा
रदानं कल्पधेवस्तथैव वा महाभूतधारस्तद्वद्विंशः परिकीर्तितः तस्मादाभ्यगोविनायको महाराज मखकुर्षीद्विषेष्टेवानुमो
दित इति तथा षोडशशनिमावतं द्वादशवाकरानां मंडपं कार्येद्विद्वान्ब्रह्मभंडासनबुधः ॥ भंडासनानि द्वादशानि केचित्
कुंडसंप्रीयान्यासनानीति योऽतथा सप्तहस्ताभवेदं मध्ये यं च काथवा तन्मध्ये तोरां कुर्षीत्सारदारुमयं शुभो षोडशहस्त
योः पंचहस्तोति सा च पूर्वमेव निम्रायतस्यामभ्यगता प्राकसूत्रे पूर्वयश्चिप्रयोः शकं गुदी देवदारुश्चौर्ध्वी विल्वकरवंको च नारीना
मन्यतमनिर्मितमसप्तहस्तं वत्सरस्वत्तं भद्रपनिखं भूमेत्तं भयोत्तरालं त्वहस्तं वत्तं यं तथोपरि हस्तमित्यत्काक्षिद्रवाका

रा.
४७

यास्वमुत्तमोपि ह्यंमममजातीयकाष्टघटितः यंचहस्तोतपोर्वितस्तिमात्रं त्यक्ता कृतविजस्रं मयूडयोर्वितस्तिमात्रं स्वचूडाभ्यां वा
स्तभविलयोर्निवेशः । तदेतन्नोरागा उत्तरागमयेधोभागो लोहकटकं मकुंठवाकी लननिवेशत इतरकाष्टाद्यङ्गलावलं विल्लावलं व
तापतलात्पूर्वोक्तकाष्टमयी दशाङ्गुलसूत्रवद्वान्स्थूलचित्तर्भिः सादैर्वाहस्तैर्दीर्घावर्जुला प्रांतयोर्मध्ये च षडङ्गुलोन्मिता च त्र
स्वाकार्या तस्यां च तलावदीर्घपरहृषं च त्रयं वानि वेश्यते याम्र्मये च यत्र यत्र षडङ्गुलनिवेशमभ्येचाम्ये च त्रविंशतिर्विधानि वेश्याः सो
मणीया तस्याः षडङ्गुलपारतरयो रध्वभागो वडिशारुतिकट्टये निवेश्यतमभ्येचोर्ध्वभाग एक । ततस्तस्मान्नयलानां दशाष्टघटशते
ः क्रमात् यंच चतुः सार्धविंशति शय्यामवर्जुले यंच चतुः सार्धगुलाश्चित्पातेताम्रचतुर्वेलायाचिते फलके लोहाभिस्त्रिहस्ताभिश्च
तस्यभिः शृङ्खलाभि रज्जुभि र्वातलातमोखलवयेत् । यथाफलकपाभूमेऽवितस्तिमं तं भवति हेमादि रूपनागयगादिभि
श्चकाष्टमयफलमयफलके कृतथा कुर्यात्कुंडानि च तारिचतुर्दिक्षु विचक्षणः । स्वमेखलायां नियुतानि संपूर्णकुडानि सहासना
निस्तान्प्रधावदयसंयुतानि संयुतानि सयज्ञपात्राणि सविष्टराणि । हस्तप्रमाणानि तिजाज्ययुष्मधूयाय हाराणि सुशोभ
नानि पूर्वोक्तो हस्तमिताथे वेदाग्रहार्दि देवेश्वरपूजनाय विस्तारयो मोक्षपदं हस्तमितेति केचित् । वितस्सु कुर्यादिति हेमादि
ः । तड्कं गार्तस्योत्तरपूर्वणा वितस्त्रिद्वयविल्लता वप्रदयपुता वेदा वितस्सु कुर्यादिति संयुता मात्स्यादिरगुलो क्तो वप्रः प्रथ

रा.
४७

मः समुदाहृतः । अङ्गुलो ह्ययमं पुरुषं प्रदयमधोपरि षडङ्गुलस्तत्र विल्लात्र विल्लाः सर्वेषां कथितो वधौ । ति तथा अनेन विधिना यस्
तलायुरुषमाचोत्तरप्रति लोकाधियस्त्वन प्रतिमन्त्रं तस्वमतः । विमाने नार्कवर्गो न किं किं । जालमालिनी । पूज्यमानो पुरोभिन्न
तो विस्तुपुत्रजैतकल्यकोटिशतं यावत्तास्मिन्नेको महीपते । कर्मकृपादि रूपन भूविराज एतजोभूया लमो लिमाणि रजितपादधीः
। अहो वितो भवति यज्ञसहस्रयाजी रश्मप्रताय जितसर्वमहीपलोकः । यो रथमानमपियशपतिभक्तिपुक्तः । वालो रस्मरतिवा
चयतीह लोके । यो वाष्टगोति यठो इस्मानलोकः । प्राप्नोति धामस्युदरे वसुधमिति । अथ तलायुलायुरुषदानप्रयोगः । अधि
वासनात्वेदिने कृतं कर्मकादि रदिना पूजमानः देशकालो मकी त्यवहृत्सादि सर्वपापनाशपूर्वकं सर्वमन्त्रारकालावच्छिन्नसर्व
लोकयालस्थानाधिकरणकवामोन्नका लोपमराणां धिष्ठितकालरागात्किं किं । गणमडितार्कवर्गविमानकारणवकुंठभुवत
मनानतकल्पकोटिशतावधि पूजायुक्तविस्तुपुरवासा अखिलभूया लमो लिमाणि क्यमालो यज्ञिते वरायाः । अथ विशेषितराज
त्यश्रुत्वा विदुषा मरुत्तया जितवरी प्रप्रताया ललाशेषमहीपालवियकामो विस्तुप्रीतिकामो वाश्च स्तुलायुरुषदानमहति
या रधिष्यति संकल्प एकस्या प्रतिमाया गोविंदपरायामुमायति विरायतम उमायति विनायाकाभ्यां नम इति मं प्रज्यविप्रत्रयं
च संपूज्य विराजां गृहीत्वा यो उशमात्तः सप्तवसोर्धाराश्च संपूज्य नारी आहृण्णा हवा वनगुर्वी कुंदाया लवरणतरीयम

रा०
४८

धुपकपूजनानि पूर्वकृतत्वायाहे गुरुसहितो मंडपपूजा कुर्यात्ताततः कविजः प्रतिकुडमकेककलशमपि पूर्वोक्तमिस्थाय
येयुः। कलशस्थायनगुरुः कुर्यादिति यरे। ततः कविजः स्वस्वकुंडमिस्थाययेयुः। गुरुस्तु महावेद्याघोराशारवद्याचसर्वतो गुरु
दिकलशस्थायनतदभिमतगणनिष्ठावत्तत्वा सर्वकर्मोपकृतयातिष्ठतः। कविजस्तु महादिहोमस्तु कजयदास्सूक्तपाठान्वा
ग्वत्तत्वास्त्वष्टकुरारिपूणी कृतिप्राक्तनकर्मकुर्युः। भूमिर्भूमिमातरमप्यगात्। भूयामपुत्रैः पशुभिर्पक्षिमांस्त्वष्टिमाभिघता
मिति भूमिभिर्मिष्टशेतातहत्वा राणां स्पर्शः। तलाघज्ञस्य पूर्वस्याहदद्वामतोरगां। महावीर्यमहाकायं स्ववर्णमदृशय
भंश्च वदारे स्थितः शैलो माल्यवांश्च महाधुतिः। एद्यहि सुप्रभातोरगात्तल्पयज्ञरक्ताविष्मनोऽप्यग्निमीनइत्याह्वानं रक्षि
णां शांतयस्य भीमाख्यनामहावीर्यमहाकायं मित्रां जनममममं। अत्र वदारे स्थितः शैलो विध्योनाम महावयुः। एद्यहि मीम
तोरगात्पादि पूर्ववत्। इषत्वेत्यावाहनं यश्चिमां दिशामाश्रित्य सुददनामतोरगां। द्वा रितं स्थितः शैलो गंधमादनं संजकः। एद्यो
हि सुददतोरगां न्वादि। अग्न्याया हि न्याह्वाना उत्रास्यादि शिततथा विकटनामतोरगां। महावायं महाकायं सुदस्फटिका
सन्निभं तद्वदारे स्थितः शैलो हिमवांश्च महाधुतिः। एद्यहि विकृतोरगां येन्यदिशामोदेदी रित्याह्वानां पूवादिद्वारनामानि
। पूर्वद्वारं वितानम्यादृष्टिं पुष्पकं भवेत्। यश्चिमां त्वयनं नाम रचोत्तामृतामिति ततरे एहिवितानं शरैतत्र तला मभिश्च

राम
४८

द्वारिवाहनं कार्यं। अथ कुंकुमपुष्पधूपदीपनैवेद्यवती नारायणपूर्वभागं स्तभदायमावेदमूर्तइदेवत्पावमान्यवसाहिताय
वितानाख्यपूर्वद्वारं श्रिताय द्वा रयाजसहिताय सुप्रभनाम्नः। अथ तोरणायनमइति पूजयेद्वलि वरद्यात्। दक्षिणभनायम
जुर्वदमूर्तयेद्यप्रदेवत्याय विध्यवर्तिपुताय पुष्पाख्यरक्षिणद्वारमाश्रिताय हारयाजसहिताय भापनामेत्रो डं वरा तोरणम
इति यश्चिजेत्तु धर्मोयमा मवेदमूर्तयेद्यवरागादेवत्यायां ध्वजारनुसहिताय ननामालेन सहिताय ननामयश्चि मद्वा रश्चिताय द्वा र
याजसहिताय विकराख्य तोरणायनमइति उत्तरे पूजयेत्वं शेषनरेभ्यो नमः। एष यन्त्रो ग्म्यानमः। ततः क्षेत्रपालाय नमः उपाधः पू
जयेत्तवालं रद्यात्। कुमुदः कुमुदाक्षश्च पुरिकाथवा मनः। शकुकाणिः सर्वनेत्रः सुमुखः सुप्रतिष्ठितः। ब्रह्मानां प्राश्नपूर्वदिशो
लेधजनाय काकुमुदसहिता पूर्वधजायनमइति गंधादि रद्यात्। एवं कुमुदाक्षसहितो यत्पादि दशजान् देवान् पूजयेत्। गुरुय
जमानसहितः पुष्पधूपो माषभक्तमलिचाराय तृपनादेकायेतमंड पूर्वद्वारं दशो एद्यहि सर्वा मसिद्धसाध्वेतामिष्टतो वज्रधरा
मोशा। सर्वा ज्यमानो प्रासांगेनात्ताध्वानो भागवतमत्तो इतीदमावाद्या इदं यनमइति मृज्ज्पइदं यसागा यमपरिवाराय सा
युधाय सशक्तिकाय रथपुष्पादि सहिता माषभक्तवलिर्नममेति वलि रद्यात्। एवमां मप्यदिध्वमादिभ्यः। मंत्रास्तु। एह्येहि सर्वा
माषभक्तवलिर्नममेति वलि रद्यात्। शुभाशुभानं रश्चुवामधी शशिवाय नमः। याहि मखनमत्तो। एह्येहि रत्नो गगनाय काख्य

दा०
४२

विशालवेतालपिशुचसंघैः। ममाधरं पाद्विभुमाधिन। अलोके श्रुत्वा भागवत्प्रलो एहो हि यज्ञे मम रक्तगाय मगाधिरुः सह मिह संघैः प्रा
णाधियः कालकवः सहाय्यरुहाण पूजा भागवत्प्रलो एहो हि यज्ञे मम रक्तगाय मगाधिरुः सह मिह संघैः प्रा
रुहाण पूजा भागवत्प्रलो एहो हि यज्ञे मम रक्तगाय मगाधिरुः सह मिह संघैः प्रा
मा एहो हि विश्वाधियते मुनी इलो केन मादं पितृदेवताभिः। सर्वस्य धाता स्य प्रित प्रभावा विना धनः सतता शिवायाततः पूर्वस्यादिशक्ति
विभुमिमुपलिप्यत्रै लोके यानि भूतानि चराणि स्थावराणि च। ब्रह्मविष्णु शिवेः सार्द्धं कृत्वा कुर्वता निमादेवरानवाधवीयतागद
सयत्रगाः। क्रययो मनवो गावो देवमातर एव च। एते ममाधेर रक्ता प्रकुर्वता मुराधिताः। ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च क्तेत्रपालो गणः स
रुहा क्ते म उद्यम सर्वे मंत्र रक्ता सि सर्वतः। ३ त्रैलोक्यस्थेभ्यः स्थावरेभ्यः भूतेभ्यो नमः त्रैलोक्यस्थेभ्यः स्थावरेभ्यः भूतेभ्यो नमः
लोकेभ्यः स्थावरेभ्यो भूतेभ्यो नमः दानवेभ्यः गधर्वेभ्यः राक्षसेभ्यः कृषिभ्यः मनुष्येभ्यः गोभ्यः गोभ्यः देवताभ्यः ब्रह्मणे विष्णवे
रुद्राय क्तेत्रपालाय गणभ्यो नमः इति संपूज्यमा यम क्तवानि रद्यात्ततः साचार्य कृत्वा यजमानश्चरणप्रक्षाल्य वेद्यामुपवि
श्य षोडशरेतुना संस्थाप्य तस्या दक्षिण प्रांतादारभ्य सवर्गादिधातुबंधेषु स्रुवबंधेषु वावतुर्विशति देवता आवाह्य पूजयत्
। ताश्च ईशाः शां रुमा रुतः रुद्रः सूर्यः विश्वकर्मा गुरुः आमीरा ग्री प्रजायतिः विश्वदेवाः जह्मिधाता पजन्यश भृपितृदेवताः

राम
४२

सोम्यः धर्मः अमराजः अश्विनो जलेशः मित्रवरुहाः धनेशां धर्वः जलेशः विष्णुरिति ततस्त्रिभुव प्रतिमा स्तुगो विरस्त्यधि
मराजाना वाद्य संपूज्य गावि रप्रतिमा द्वा रशां गुल मुक्ता दाम्ना सुवर्ण मृत्खला प्राविता मध्यम वल वयदा सूर्य धर्म रजो ततना स
नी प एव स्थायोः ततः सर्वे कृत्वा शंति यथेयुः। ततो यजमान रुता धिमतान सिद्धये पुर्वे त्विकृजा यके म्य इ मा रक्षिणां संप्रदह
तिशक्त्या रक्षिणां कुंडलो यवीत कं र्का गुली प्रवासि वरेद्यात्। द्विगुणां गुर्वेता द्विनेयजमान गुर्वे त्विकृद्वा रपालो नुयवासो न के
जागरश्च नृत्पती तारेना एव पूर्वेषु रशक्तौ सद्या वाधिवारने कृत्वा पर्युः कृतानि तप कर्मा यजमानः स्वस्ति वा वयेत्। कृत्वा जः पूर्व
वत्स्वस्व कुंडर्णा दुतिस्वशाख धाजु दुयुः। कर्मशेष समाधयेथुश्च अत्र ब्रह्म रक्षिणा पूर्ण पात्ररूपा स्ति अधिवासन तलो
द्वयदानेना न्यत सिद्धे रिति पिता महा चरणाना माशयः ततो यजमा प्रा सुखं उरु सुखे वा कुंड द्वाग्रह समाप्य स्तु कलशोदकै रभिषि
चयुश्च स्वशाखी ये मे वै च ते त प्ररर्शिताः सुखं त्वा मित्यादयः। यजमानं स्तु सर्वेषां धनुनि सः स्वात्वा शुक्ल माल्यारः पुष्पाजलि
गृहीत्वा सप्तफलको तोरणा वने विता तलां विः प्ररर्शिता कृत्य अमुं वयेत्। ३ नमस्तु सर्वे देवानां शक्ति स्त्वसत्य माधिता सा
क्षि भूता जगद्वाची निर्मिता विश्वयो निना र्कतः सर्वे मस्यानि तथा नृत शता नि च। धर्मो धर्म कृता मध्यस्थ पिता सिजगद्विते त्व
तले सर्व भूतानां प्रमाणा मिह को र्चिता मो तोलयंती संस्तुता इह स्व नमो ह्युतो पो सो तत्वा धियो देवः पुरुषः पच विशकः। स ए

दा०
५०

यो धिष्ठितो देवित्वयितस्मान्नमोनमः। ततो नमोनमस्वे गोविंदं त्वलापुरुषसंज्ञाकाले हरेतापत्वास्मान्मात्समागतादिति। तत्प्रतिमा
मनुमंत्रसत्त्वलगाविंदं संपूज्य पुनस्तोत्रं प्रदक्षिणी कृत्य सारवद्वर्त्मका खल्लोहं मोक्षप्रज्ञास्तथावापदक्षिणाकराभ्यां प्रादापत्तुला
मध्यावन्तं विंशतिं गोविंदं श्यत। ततो तत्र शिष्य आरुह्योपविशेत्त्रयं शुभः। मात्स्ये ततो घरे त्वलाभागां सैपुर्दिजयुग्वाः। समाद
स्यधिकं यावत्कांचनवातिनिर्मलां पुष्टिकामं त्वकुर्वीत नृमिसंस्तुनगं विधाय तत्पुर्वेदव्यासः पञ्चात्रारोहणमिति गोयथैतवाना
पुराणवचनविरोधार्थं वंशगवीधविषयमिति दानमोखादो गोदोहं यावत्स्थितं तदुदीरयेत्। नमस्तस्मै सर्वभूतानां मातां नृत्तमना
तनि। पितामहं नरेवित्। निर्मितायां मेष्ठिना त्वया धृते जगत्सर्वमहं स्त्वावरजगमा सर्वभूतात्मभूतेशेन प्रहस्य सर्ववारीणां तिवद्विपु
राणो त्वमुद्रुते मात्रावस्त्वन उक्ता जयन्मन्त्रांस्तु योगागन्तुन तमेति वदत यथाय विवेकतल प्रपत्य जात वेदसः। तथा स्वनय वि
त्रेण सुवर्णा हि पुना त्वमो रस्य स महं जेजः कार्तिकेयस्य स भवः। तथा स्वे भय वित्रेण सुवर्णा हि पुना त्वमायथाभिर्देवताः सर्वाः
सुवर्णा च तस्मात्। तथा यत्तु तमे स्वकायिनमनसां स्वसा तथा दुः कृतं यत्स्ववर्णां स्त्रियां त्वमुक्ति यं श्रुमा मिति मात्स्ये ततो वती
थं गुर्वि महे निवेदयेत्। कृत्वा गोधरं प्रहं च दद्यात्। गुर्वेयां मत्नानि कृत्वा गोधरं निवेदयेत्। अवेकं प्रयोगः विद्विष्यति त
उपविश सुवर्णां दिक्कुशोदकेन प्रोक्ष्य जलात्कृतकुशानारायणमास पकृतिध्यायुं ह्यस्त्रिंशत्के कमेवं तस्मात्कोनेत्यादि राजा जलका

राम
५०

मोहमित्यंतं प्रायुक्तं महाप्रयोगमुक्तापापकृपका मोवा विस्तृतीतिका मोवेत्पाद्युस्त्रिंशत्वा मुकसगोत्राया मुकशर्मणो गुर्वे
मुकशर्मणो इत्तलापुरुषसुवर्णार्धमग्निदेवतं संप्रददेन मेमिति गुर्वे सुवर्णं दद्यात्। एवमागार्धमृत्विभ्यः। दानं समागदि
मते त्ववर्णकमेण चार्धकगधः स्त्रितो ज्ञानकरेभ्यः सर्वभ्यो युगपदेव गोत्राद्युच्चार्य पूर्वमुत्तृज्या चार्धादिभ्यो यथाविभाग
तिथारयेत्। अथ दक्षिणां त्वयदानं तत्सर्वं निष्कलं भवेदित्युक्ता त्वारुद्रदक्षिणां यत्तु यागुं स्वशां सवेयां मरुतादीति श्रुतं दक्षि
णात्वेनाद्येति। ग्रामरुद्रदक्षिणां पित्र विधकार्ये केराने अन्पकार्ये के त्वसुवर्णं दक्षिणां तिहं मादिः। ततः पुनर्मासाद्युस्त्रिंशत्
तैत्तुलापुरुषप्रहारनपतिष्ठ। सिध्यर्थं शतं सुवर्णं रुद्रदक्षिणां ग्रामरुतानि गुर्वे विभ्यो हं संप्रददति तदस्त्रे जलोक्ते पताप
श्चार्धार्धादिभ्यो भागशः प्रतियारयेत्। रूपनारायाणां दधत्तु गुर्वे धरानं तस्ववर्णमात्रं दक्षिणां दत्वा पुनस्त्रिंशत्प्रोषभो वि
भ्यो धरानं तस्मात्के कं सुवर्णं दक्षिणां दद्यात् इत्याहुः। अन्ये त्व। अन्येषां प्रपितला इत्युत्तरानां लुजो ध्यामरुतानि निवेदयेत्।
दक्षिणां त्वसर्वेषां मवरानां इति सोमान्यन्यायेत सुवर्णां तवापि सत्त्वा कांक्षायां गोयथोक्तं सहस्रसंख्या चयः सोपि क
स्तुलादिभिर्निर्वीर्य इत्याहुः। अवरानं सोवयः पक्ताः आयेर्धं गुर्वे दत्वा विभ्य इति अथ रुद्रदक्षिणां त्वयदानं तत्सर्वं निष्क
न भवेत्। इति वचनादक्षिणां यत्तु यागुं स्वशां मरुतादीत्युक्ता जायकेभ्यः पुनस्त्रिंशत्के कमेवं तस्मात्कोनेत्यादि राजा जलका

रा०
५१

केचित् इतिरूप्यादितुलापुरुषः अथनानारोगास्तुलापुरुषदानस्यष्टाशुभंजनयोर्दंका अथलोहं प्रदातव्यं सर्वरोगोपशान्तये
कास्यचपह्मकेदेयत्रयुवाशीविकारके। अथस्मात्तुलासंस्त्याताम्रकुण्डलरुणापित्रलं कपित्रैवरूप्यप्रदामहयोः। सोवरीस
वरीगेषुप्रधानं तुनादेनाफलोद्भवतथादेयं हृणीदारुणरुजो। गोडंभस्मकरोवधोगंताडंमालकं। जागलचाभिमावेचो
मात्यातं तपोष्पके। जागलकाष्टजामधुद्वं तथादेयं कालश्चासजलोदरोष्टतोद्भवतथादेयं रुदिराण्यशान्तये। त्रीणि विनाशा
पदाधिकं भगवारणालावागवेयनाशपद्येष्टदुविनाशना अथतुलादानेमासाधिदेवतापूज्याताम्रगाहडोलाहमहाभैरवः।
कास्याश्चिनोपूषावासीसकेवापुः। पेत्रलेकुजः। रण्यपितरः। सुवरीदेवताः। फलसोमः। गुडेआयः। तोवूलेविनायकः। कुसुमा
गंधर्वाः। जागलेभिः। मधुनियुक्तः। शृतेमृत्तुजयः। हारितारामाणः। दधिसर्पः। पिष्टेप्रजापतिः। अन्नसर्वदेवताइति। अथ
शृतादितुलाविधिः। विष्णुधर्मचिरो। पुण्यदिनमथासाद्यतृतीयाया विशिष्टतः। तोमयेनाबुलिनायामूमे। कुर्याद्वटं शुभदाव
शुभहृत्तस्यचतुर्हस्तप्रमाणतः। सुवर्णतत्रवर्नीयात्त्वशक्त्यावदितं घटे। सोवरीस्थाययेनवास्तुदेवचतुर्भुजैः शिखयैत
भुजैः शिखयैतवर्नीयात्स्वायेतिटकेततः। तत्रारुहेत्सवस्त्रास्त्रः। पुष्पांकास्मृषितः। अभीष्टदेवतां गृह्यत्वापयित्वा
शृतादिभिः। तुलादानस्यसर्वस्यविधिष्यकोक्तिः। अथमातृशृतास्योक्तेजोहृदिकारितुलाभाक्तिकोणतमोभाग

राम
५१

तेलेन वहुलाः प्रजागवस्त्रस्यदिव्यवस्त्राणां प्राप्नोति तुलयाधुवंलवणस्यतुलावर्णपञ्चो गतिं गुडस्य तवाश्मपत्संशकीयास्त
रूपं चंदनं च अविपुक्ता भवेद्वैतुलयाकुंकुमस्यवानसतापो हृदि भवतु ह्रीरस्यतुलयासदा सर्वकामप्रदाः सर्वाः सर्वपाप
क्षयकराः। यो रदाति तुलाः सर्वाः सगोपालयमाप्नुयात्। मंत्रादद्यादभिमंत्रितो तस्य हस्तुलोमकेतमां हिजेभ्यः। स्याति गोधा
मदनस्तुपायनशोकरोतिप्रयाश्रुतेपुमान्। तत्तुलसर्वभूतानां प्रमाणपरिकीर्तिता। मोतदद्यादध्यायप्रथापिवागुरु
संपूज्यविधिवत्सर्वान्कारभूषणैः। विमर्जयेत्प्रमत्तप्रभोजायेत्वाविधानतः। शेषहिजेभ्यो दातव्यं त्रीभ्यामेभ्यस्तथैवाष्ट
वक्षुविशिष्टानां आश्रितानां कुंडेविना। कदलीदलसंस्कारयचपिंडादिमां हिजां। कपूरस्यतुलापूज्यकुंकुमेनालभेत्तुतां। गुडवाप
दिवावडंलवणावापितो नितो। यादद्यात्तनात्तुल्यं नारीवापुरुषोपिवापुमाअधुनवत्सस्यान्नास्यात्पार्वतीस्तेमति। तुला
नस्यसर्वस्यविधिष्यउदाहृतः। इतिरूप्यादितुलादानविधिः। अथरूप्यादितुलादानप्रयोगः। तत्ररूप्यकपूरतुलयाः सुवर्णतु
लाफलमेव। इतिकर्तव्यतापिपक्षेमेवारत्तुलयाप्रापितेदेवफलपुण्येषु च विशेषाः। कचित्तातत्रावेवत्रकुंकुमलवणगुड
मधुनियतोप्राग्यावस्त्रपुवस्त्रप्राप्तिश्चलवणलावण्यच। कुंकुमेभ्रत्रविधौ। अतलेवहुलाः प्रजाः सर्वरोगेषुलोहापह्मणि
कास्याअथशस्त्रयुः। अथस्मात्सीसकुण्डेताम्राकपित्रैपित्रलं प्रदामहयोः रूप्यासर्वरोगेषुमृत्तुनिवारणायैवस्त

दा०
५३

वागीप्रहणपाफलाभस्मकेसर्वागेषुचगुडः। गडमालासुपूपाफला। अग्निमाधेकांष्टावायुजेरोमनाशेषुप्याकासश्चासजलोदरेषुम
धुहरेष्टितेजावद्व्यापितेकां। सतायनित्यथवाप्रोदरधिकपलवगाददुगि। पिष्टासर्वागेषुअत्राशकरयाः सापत्याव
रनेमोदयासर्वाखवातलासुसर्वाणिफलानि। अत्रतत्रफलकामस्यवाततद्व्यतलाज्ञया। अथतत्रद्व्यवुद्वताः। लाहमहाभ
खः। कास्यपृषाश्विनोव। सीसवायुः। ताम्रस्यः। पित्तलकुजः। रूप्यपितरः। स्वर्गसर्वदेवताः। फलेसोमः। गुडआयः। तावूलेवि
नायकः। पुष्पाधवाः। काष्ठश्वभिः। मधुनिपत्रः। पृतेमृत्सुजयः। कृतेतारागाणाः। दधिसर्पाः। पिष्टेपजायतिः। अत्रसर्वदेवताः। त
लातशकेगुदादेवराश्विपिणीवित्त्वकदंबकाचनारिकाष्टमयी। साहचतहस्तादशागुलसुत्रवेष्टनसूलावतलावतलाप्रा
तपोमध्यचयंगुलमितचतस्रकाया। तस्याः षडंगुलधारताया। धोमागवडिशकतिकटकद्वयनिवेशामध्यवोर्ध्वभागैक
तस्याः समातराश्चतविंशतिबंधातमयानिवेशाः। एकफलकद्वयमधिपचतः। साहचिप्रदेशमितव्यासष्टचतस्रस्त्रवाय
चतस्रगुलौक्षितं त्रान्तबंधनार्थमिष्टतर्भवांकटकेयतकार्यं। अथसांप्रदायिकः प्रयोगः। कर्त्तामासयज्ञाद्युल्लिख्यामुक
फकामोमुकेरोगानिहत्रिकामः सर्ववोगीसदनसुगुणप्राप्तिशोकदुर्गतिनिवृत्तिकामईश्वराप्राप्तिकामेवामुकतलादनंकामि
षडतिष्ठकल्यगणेशपूजाचार्यवराणतसूजनानिकुपीतस्वस्तिवाचनमातृकापूजनाभ्युदधिकआह्वान्यीतिकेचित्। ततआव

राम
५३

र्यपिद्वसंस्कृतसर्वाधिकीर्यश्ववीकोरुयेतित्वेनएतोविंशतिनित्वेनापोहिष्ठत्यादिभिः कर्मभुवसंप्रोहास्ययनंतास्मितिर्मन्त्रं
जज्ञापूर्वीकांमहाभेवादिंकाततद्व्यवदेवतागोविंदसूर्यधर्मराजवपतिमावतष्टयसंपूज्यतलागंधादिस्तिलकपतस्याधातमेषुसु
त्रमेषुवाचतविंशतिकवेष्टदेवताआवाद्यपूजयता। आदेशः। १। शशी। २। मारुतः। ३। रुद्रः। ४। सूर्यः। ५। विश्वकर्मा। ६। गुरुः। ७। अग्नीग्रीवः। ८। पूजाय
तिः। ९। विश्वदेवाः। १०। जगद्धिधाता। ११। पद्मेशभू। १२। पितृदेवताः। १३। सोमः। १४। धर्मः। १५। अमराजः। १६। अश्विनोः। १७। तलेशः। १८। मित्रावरुणाः।
१९। महर्षयः। २०। धनेशः। २१। गंधर्वः। २२। मलेशः। २३। विष्णुः। २४। इतिस्तुलामुत्रागोविंदवधाफलकद्वयतथावलवयद्यथाभूमावतस्तिमाभ्यु
भवेत। गोविंदप्रतिमावदेममृत्खलयामुक्तादग्नास्वातरागावाहादशागुलेनतलामध्यवलंबनीया। ततोयजमानः पुष्पाजनिगृहीत्वा
तलाविः प्रदक्षिणीकृत्यानुमंत्रयत्। ३०। नमस्तसर्वदेवानांशक्तिस्त्वसंत्यमाश्रिता। साक्षिभूता। साक्षिभूताजगद्धात्रीनिर्मिताविश्वयो
निनाएकतः सर्वसत्पानितथानृशतानिवाधर्माधर्मकृतानिभ्येस्थापितासिजगद्धितोत्वंतलेसर्वभूतानोपमाराणमिहकीर्तितामांते
लयतीसमारादुद्धस्वनमोस्तुतोयोमोतत्वावियोदेवः पुरुषः पचविश्वकः। सृष्ट्योधिष्ठितोदेवीत्वयितस्मान्नमानमशतिततो नमान
प्रक्षिपामोकिंतलापुरुषसंज्ञकात्वरुतारयत्वास्मान्मात्समारतागरादिगोविंदमनुमंत्रयन्स्तुलागोविंदस्वसंपूज्यपुनः वरदक्षि
णीकृत्यमृत्प्रदक्षिणीकरेधर्मराजवामेआरायतलावलवितंगोविंदपुनश्चरशिकेप्रादुर्भवउपविशेत्। ततोयोशिक्यआवायीद

रा०
५४

योऽव्यंत्तसेधुःततोमुहूर्त्तगोहोहनुमात्रवास्तित्वायदेतदुत्तमस्तेमर्वभूतानोसाक्षिभूतेसनातनिपित्तमहेनरेवित्वनिर्मिताधरमेष्टिना
। त्वयाष्टतजगत्सर्वमहस्त्वावजगामः सर्वभूतात्मभूतेशानमस्तेसर्वधारिणीति ततोवतोर्धदेशकालोऽमृतत्वामुक्फलकामोमुक्तागामि
हृत्तिकाभिः सर्ववर्गोऽसिदत्तपुण्यप्राप्तशोकदुर्गातिनिवृत्तिकामिदंशुवादीतिकाभोवाइदमात्मसमतोलितयमुकड्यममुकदेवतमावा
यीदिविधेभ्योनानानामगात्रेभ्यारातमहमुत्तज्यनममतिजलेक्षिपेत् । तत्रकांस्पपितरः प्रीयतामिति वदेत् । तान्नेपितामहः श्री
लवणेलक्ष्मीगाधपुंड्रविश्वधारी । गुड्यार्वती श्रीवातत आचोयायशक्त्याद्विष्णादद्यात् । आचार्यस्तुतवदेवतागोविदेस्तु
र्धममराजमोशारी । अस्तपूज्यउच्चिष्ठब्रह्मणस्पतइत्युक्त्वाप्ययातवदेवगाणाइतिविस्तृजेत्यततोयजमानः प्रतिमादिमाचार्यकोरप्रति
पायत्रीस्त्रिप्रान्तभोज्यभूयसीदन्निगारद्यात् । इति श्रीमामासकशंकरभट्टात्मजनीलकण्ठतैरानमपूर्वरूप्यादित्वनारानप्रपो
गः । अथहिरण्यगर्भदानमात्स्या अथातः संभवस्यामिहेमदानमनुभवेनाहिरण्यगर्भोऽस्यमहायातकनाशानां पुण्यपदिन
मथासाधतलोपुरुषदानवतः । क्विक्कंड्यसंभारभूषणाकारनादिकाः कुर्यादयोषितस्वद्वैतकेनार्चनं ततः । उद्योषितउद्यका
तोयवासः । पुण्यपाहवाचनकृत्वातद्वत्त्वाधिवासनां ब्राह्मणोऽनुपेक्ष्य उतपनीयप्रयश्चमहासप्तपुलाह्यायदेमयंकजगर्भवत्त
। त्रिभागाहीनविस्तारश्चशस्त्रमुजाहृति । ब्राह्मणोऽनुपेक्ष्यः सहयजमानइतिरूपनारायणः । षड्भुजश्चातैरेवानयोदितिमदनरत्ना

राम
५४

शैकुंडहिरण्यगर्भमपंकजेति अधोनागप्रधस्त्रिताष्टदलहेमकमलपुतं विभागेति च्छावत्वारिशंशुनविस्तारं । मुजोमृदग
। तदाकृतिमध्येकिंचित्कूलमिति षड्भुजः मूलप्रधायेषुसमापितिवाचस्पतिमिथाः । दानमागित्वविस्तारमित्यस्यापि आज्यपत्नी
राभिपूरितमिति पाठः । तवत्वन्माभ्यामाज्यहोऽभ्याएकदेशपूरितमित्यर्थः । आभिरभागाइत्यभोक्देशवाचित्वात् । दशात्राणिमस्तु
निदंस्त्वृचीतथैववाहेमनालंमपिद्वंवाहिरादित्यसंपुतं तथैवावराणानाभरुषवीतवकावनांपाश्यातः स्थापयेत्तद्वैमदंडकमंडलु
। अत्राणिदशाखंडानि अभ्राणीतिवायाः तवअभ्राकाराणिदशाखंडानि तिहेमादिः । अत्राणीतिदामादरः । तानिचतवेवा
खंडः । वक्रांशक्रिः । रंडः । पाशः । ध्वजः । गदा । शूल । धनुः । कुलिशाख्या निदशाखलानिपंचपासेहानिपिद्वंमज्जुषेतिहेमादिः स्थाना
काऽप्यवशनपट्टतिरामादरः । दानेनालखंडार्थाः स्त्रीकार्णवधार्याः । नाभेगवाणवस्त्राकाः । उपवीतमुपनयनार्थाः रंडकमंडलु
समावर्त्तनार्थः । एतातिदशाखंडादीनिहेमानीतिहेमादिः । नालोपवीतदंडाएवहेमाः । अन्यस्तुप्रहृतप्रवयाद्यमितित्वयुक्ताः । ए
षुसर्वैर्यहेमत्वांगोकारात् । अत्रास्त्राणीत्यनेनरत्नादिदशाकमेवोच्यतइतिरानसागरः । दशास्त्राणिचेतिरूपनारायणः । दशा
तानीतिभूपाजः । दशादीनीतिपाठोऽस्त्वविशेषणचेदप्युक्तानि । तथैवइतिविधाधरः । आदित्यसंयुतं आदित्यप्रतिमायुतं तोया
पद्माकारं पिधानं स्यात्सप्ततारंगुलाधिकं मुक्तावलीसमायतं यन्मरागदलाचितातिलदोणायरिमतवेदीमध्येततोर्चयेत्पात्र

२७
 ५५
 मुखादेकां गुलेन समंतादधिकं प्रष्टुं लक्ष्मणां रपिधानं स्यात्तदोणः धर्माभाषायाज्ञेयः। कुंडहेममानंतयावता तदुक्तं प्रमाणं स
 पद्यते तावद्वाधालो गोत्रं कुर्वात्सह न कर्षणाधः पात्रं हि राण्यतः। तद्वै नोदेषात्रे तसह खेगाद्वयं तवा विद्याद्वयं तवा विद्या
 द्वास्योदसाई मेव्वादि गुणावा प्रकृत्यं यथा लाभं तवा भवेत्। सह कृतं जवानं कृतं तवा स्वर्गादि रत्नवेष्टयश्चित् हेममानमुक्तं
 । ततो मंगलशहेन व्रजघोष खेगाव। सर्वोषधुरकेनेव त्वापितो वेदयुगवैः शुक्तं मान्यावरधः। सर्वभरणभूषितः। इमं मुञ्चारे
 मंत्रं गृहीतकुक्षेमांजलिः। उच्चापामंत्राः प्रयोगे ज्ञेयाः। एवमा मंत्रयत न्मध्ये आ विश्वास्त उदङ्मुखः। मुष्टिमांसं यस्मिन् गृह्यधर्म
 जवत्तं मुखे। जानु मध्ये शिरः कालातिष्ठे ड्छासं पंचकं। तथा गर्भाधानं प्रसवनासीमतो व्रयनंतथा। कुर्याद्दिग्गमार्मस्य तत्तले हि
 जपुं गवाधगर्भाधानादि यद्दिग्गमनवजोभनस्यायनं कृणां प्रजावज्जीविपुत्रान्यां सेवन्तं वज्राचरेत्। हवीरसनं कर्तव्यं व्याहृत्या
 चष्ट तादुतिरिति हेमाद्रौ वा तलोक्तेः। गीतमंगलशहेन गुरुहृत्यायं प्रव्रतः। जातकर्मादिकाः कुर्यात्क्रियाः षोडशचापराः। जात
 कर्मादिकाः अष्टगञ्चक्रियाः कुर्यात्तेन षोडशसंघंते इत्यर्थः। एवमवहेमाद्रित्पनागरायणादीनामाशयः। तेन गर्भाधान
 यमसवनासीमतो व्रयनानवजोभनानिगुवाधन्यतमः कुर्यात्। ततो गुरुर्धजमानमुक्तायं प्रव्रततो जातकर्मानामकरणानिक्कमण
 न्नश्राशनचूडाकरणयनयनवेदव्रतवत्तष्टयसमावर्तनोद्वाहाः कार्याः हेमाद्रौ तज्जातकर्मादिषु प्राजापत्येदां व्रयसो प्रव्रत

चक्षुष्यगोदानसाहित्येनोद्वाहत्यागेन द्वादशत्वमुक्तं जातकर्मादिषु विवाहपितृपुत्रमित्रपंचपुत्रप्रवेशेन च षोडशचापराश्रित्यथाश्रुतमेव योज्यमिति मदनरासोद्देशे तेन जातकर्माद्याः संस्काराद्युजमानशाखयैतित्थोरायः गुरोः कर्त्तृत्वात्तच्छाखयैतिथयः युक्तं त्वसमावर्त्तनोद्वाहयैव यज्ञायजमानेनेव स्वशाखया कार्या इतरेष्वगुरुणा यजमानशाखयैवेति फलिशाखयैवेत्यतैवेतौ फलिशाखयैवेत्यतैवेतौ फलजनकत्वेन तत्त्वमन्वात्तत्कर्मात्तत्त्वेन जातकर्मादीनामाभावः। सर्वेषु कार्मभ्यो द्वादशपूणिमासावित्यत्रैवाख्याताभावेन प्रकारांतरायोगात् तत्रैवातर्वाधादीकृणीयैति वस्तुतान्येव जातकर्मादीनि दानां शतधा विनियुज्यंते। कार्मांतरत्वेपि चैतेषां जातकर्मादिविहातित्वेन फलिशाखयैवेत्यतैवेति तन्निगुहशाखीयातेन गुरोरेव यजमानशाखीयो भवत्यस्मिन् नान्नाध्ययनसिद्धज्ञानवत्वात् त्र्येव गुणोपासन्न इव सप्रानकल्याणयजमानात्तैच संस्कारास्त्वन्न त्वार्मानुधान्पूर्वतत्त्वधानमवधाठमात्रेण कार्याः। त्वीशूडकर्त्तृकमंत्रवर्जमनुधानभावात् तद्विपाजातकर्मानामकरणानि ध्रुमशान्नप्राशनवूडकर्मविवाहाख्यसंस्कारपंडितवापि विवाहः समवकः श्रुद्वाणां तद्वृत्तेष्वयं च महायज्ञश्चैत्यकारशानुधान्दृष्ट्या एवेति सर्वनिबन्धकतः शिष्टाख्यैवार्गिककर्त्तृकेष्वमंत्रकानुधानमेवाचरति। युक्तमिवेदः। सर्वेयदार्थ्यागोमंत्रमात्रपाठमानाभावात्। त्वाप्यं त्वस्वरूपतत्त्वानुधानं सर्वेषां यत्रुद्वाप्रोदरागभीषाना

रा.
५६

दीनाकुंडे विवाहस्पचतकाले संभवात्ममंजका पुथ्यानमेवकार्यमिति तत्राह्वारिसेनकर्तव्यमेव नरक्षिणे पुटे औडुवरफलेः सा
हमेकाविशकुशान्तराशक्तायतावेदवाचकुर्यात्सीमितकर्मणि अत्राशनेकविहानभोजयेत्यापसादिभिः एवंविशजिहताश्च
गर्भाधानादिकाः क्रियाः शक्तिवीजनकक्ष्याब्राह्मणे वेद्याणां गिति निगयुराणां तद्विहापुटे अधः पात्रगतं प्रयामिधर
क्षिणं रधे यत्रुहमादोटाडगनदेनवा उधरिपात्रगतं प्रयामिति तत्र अधः पात्रे स्मरदिव्या गुणत्रयसमवितो चतुर्विंशतिका
देवी वरविष्णुनिरूपिणी ऊर्ध्वपात्रे गुणातीतषड्विंशकमुमायिता आत्मानपुरुषध्यायेत्येव विशकमज्ञजमिति लोकाश्च
पात्रे स्पेवस्त्रीरूपतेः ॥ तावेदेत्येवकारेणां गतं रधरिसंख्या अत्रैव वावापतीति वता तेन गृह्यामेरापि निहन्तिः उदहल
न्यकाहं तत्रात्रिंशान्तिं शोभना अलकतयथाहुत्वा शिवाय विनिवेदयेत् अवचतः सौवर्णिको निहति केचित् पदं
चाशदधिकाद्विंशतपणमितइति नास्कराचार्याः दीनारपि च स्ववर्णययीयइत्यन्यातेषां शक्त्या व्यवस्था इवार्सेनैको धज
मानस्पयितरोतस्थानीयवामिथुनमाप्नीयतयात्यताराकारयेदुरुः कर्तारभार्यया पुक्तं सर्वो लकारशोभितं आनी
यकुर्यान्नस्थस्य गर्भाधानादिकाः क्रियाः भार्यदत्तपुटे ह्वारसे च नमाचरेत् एकविंशति संख्यातानुदुवरफलावृत्ता
राकुशनानीयशक्त्याथ कुर्यात्सीमितकर्मचेतिका मिकां ॥ प्रजावज्जीवपुत्राभ्यां सचनतत आचरेत् इवार्सेनैक

रम
५६

व्यं व्याहृत्याचष्टाहुतिरिति हेमाद्रौ वातलोके अत्रावत् अत्रे गमिह्यादि जीवपुत्रं अग्निरैतप्रथमइत्यादि सतपिवाके
याविदसंभवेन सर्वेषां अनुधानमात्रं पुक्तं पलुअत्राशने पुक्तवतः कर्मानुष्ठानविशेषइति सोपिहविः शेषभोजनवद्विहितवाद
यास्तः किं सर्वेषां पिप्रयोगं न सर्वे सस्कारमेवाउक्ताः चोलादो होममेवाउक्ताः अथप्रधानकरणीभूता एवमेवा अभिषेतास्तेतो गभा
धाने अपनः शोशुवदयमिति मूर्धाभिप्रशंनार्थं सूक्ताद्यं गमत्रस्य समावर्तने होमसाधनस्य प्रमायेव इति सूक्तं स्पतवैवस्मृते वमइत्या
देर्लिखने विवाहस्यैव भार्यात्वात्पदकप्रधानभूतहोमसप्रयरीमंत्राणां लिखनमिति के थमिदं पूर्वपरिविहृदप्रमाणान्तरमेत
यां लिखनमादत्तं अतः स्वरूपतरेव कार्यः सर्वे तत्र पूर्वदिक्कुंडे वैवकमादृगादिशीखीययजमानसंस्कारप्रधानहोमाः कार्याः
कार्याः उद्धेखनोयलेपने धाधानाधाराज्यभागाः विष्टकृदाद्युत्तरागा निचनकार्याणि तदुपकाराणां सिद्धत्वात् पशुतत्रांत
पानिपुरोडाशंप्रयाज्ञानुयार्जननुष्ठानवत्पाशुकोरुवतेरुपकारसिद्धेः अत्रगर्भाधानादिव्यनिष्क्रमणश्चादिसहितं षोडशसंस्कार
यज्ञे निष्क्रमणश्चाद्व्यागं नपंचयज्ञसाहित्येनो नविंशतिपक्षे वागर्भाधानसीमंतेता वल्कमीतरे यावदुक्ते कामिकलौगादिघनेकपु
णश्रुतेः प्रधानवाधायापुंमवनेतुध्यानमात्रेण कार्यास्वरूपानुष्ठानवाधानमत्रयादमानाभाववत्तथा ऊकुशावपिश्चो न एवाप्रश्नाय
पीत्याद्याइति वत्तष्टयकार्यनोपनयनवत्तष्टयसमावर्तनविवाहेषु चोलीधरेवाष्टे रूपकारसिद्धेः उपनयने विशेषमाहाश्चलायनः

रा०
५७

अथोयेत पूर्वस्पष्टता कृतं केशवपनं मेधाजननं चानिहत्तापरिरानकालश्चतस्रवितृणीमहा इति सावित्री पूर्व उपरिदानकालावप्यनिरुक्तो
परानमादितापुत्रतयतयवदुतेदमीति गायत्र्या स्मृतेतसवितृणीमहा इति अथ उपदेशः । अनुष्ठा अजिनमखलादोभे सवपावता निवा
निवा निवर्त्तते हि जातीनां पुनः संस्कारकर्मणीति अन्यत्वाद्य विवाहे सप्रयरीक्रमणाय रिणायनयोर्निवृत्तिः अतिप्राया असभवान् अन्य
अपि संस्कारा पुवाधितं लुप्यत इति रिक्ता षोडश क्रियाभावात् त्रीश्रुद्धो हि रिणपार्भराने अनधिकार इति कवित् तत्रानरावाय दिवानारी एव
ब्रह्मात्मसंभवायः करोति प्रहायुपतस्यापिष्ट एयुपत्फलमिति ह मादौ हि रिणपार्भरकरो विस्तुधर्मोक्तः स्त्रीणां अधिकारवगमात्
आत्मसंभवं हि रिणपार्भर इति वाक्याच्च श्रुदस्पति तथा सत्यारिकं च गुरवे दत्वा मित्रमिजयेत् । प्रवः प्रयोगे ज्ञेयः चतुर्भिः कलशैर्भू
यस्तत्तत्तद्विजये गवाः । स्नानं कुर्युः प्रसन्नांगाः दिव्याभरणभूषिताः देवस्पतिमिति प्रवेष्टुं स्तुतं स्पर्शनं कानो वतर्भिः कुंडमपीपयेत्
कुर्युः कारयेत् । प्रवः प्रयोगे ततो हि रिणपार्भरं तेभ्यो दद्याद्विद्वत्तगाः । अवापि सत्विगावाघाणां रान इव्यविभागस्तुलायुरुषवदवग
तंभः । ते पूज्याः सर्वभावेभावेन बहुवोवातदाज्ञया तत्रोपकारां सर्वगुरुवे विनिवेद्येत् । पादुकोपानहच्छत्राप्रसन्नमाजनायां
वा विषयं वापि यथाप्यदपि संभवतः विषयो ग्रामसमूहः । अन्य इति रिः । ग्रामारिकं चतुलायुरुषवत् अवापि रिक्ताणां त्वेना चेति अत्र
प्यात्मानं कारुण्यं दद्यात् इति रिणपार्भरानविधिः । अथैतत्प्रयोगः । देशकालोत्तं कीर्त्यं साकीर्त्यं सकलकलिकलुपनिवृत्तिर

राम
५७

भावितनरकनिमग्नपित्रादिपुरुषशतविविधं पुत्रपौत्रप्रयौवादि समुद्रागपूर्वकसिद्धसंघमेवितत्वा परोगाणकलितचामलावी
ज्यमानत्वं कैकमन्तरसमयावच्छिन्नसर्वलोकपालपुनिवासालोकल्पकोरिशतावच्छिन्नजलोकमहितत्वकामोहंश्चो हि रि
णपार्भरानविधिपारयिष्ये इति प्रतिज्ञाया तलायुरुषवदगविदमायाते विनायकपूजाविप्राजाग्रहगमात् पूजाभ्युदधिक आद्वयुणा
हवाचनगुवादिवागमधुयर्करानमं डयपूजागुवादि विनियोगांतं कुर्यात् । अत्र गुरुयजमानशावयिष्येत् । ततो गुरुवद्या षोडश गायत्रि
स्थापितं तिलद्रोणाय रिप्रागुक्त हि रिणपार्भरपात्रं त्रिभिः सहानीय स्थापयेत् । ततः कुंडमभ्यर्चयेत् । प्रानवाय कुंडं देशं तत्तरीग
म्यायुष्येति वा कुंडं स्पृशतिः पाश्र्वयोः देशं रवडा निरत्नानि कुरि कासुवीहं मनालं उपवेशनयद्व्यदित्यतिप्राना मेरावागवस्त्रेहं मो
यवीतदं डोकमंडलुमिति स्थापयेत् । ततः ॐ हि रिणपार्भरं यति साध्वाने हि रिणपार्भरं पूजयेत् । कुंडमपीपयेत् । कुंडमस्थं कुर्यात् । नयहं स्थाय
नारियुणा दुत्पमिषकांतं तलायुरुषवत् । एवमभिषिक्तो यजमानः स्नातः शुक्लवस्त्रालंकारादि युक्तो गृहीतकुसमांजलिः प्रादु
रवः पात्रमात्रं येत् । नमो हि रिणपार्भर्य हि रिणपकववायव । सप्तलोकसराध्वजगद्वावेन मानमः । भूर्लोक प्रमुखालोकात्
वमभ्येवस्थिताः । ब्रह्मादयस्तथा देवानमेह विस्वधारिणाः । नमस्ते भुवनाधारं प्रस्ते भुवनाश्रयः । नमो हि रिणपार्भर्य गार्भयस्य
पितामहः । पतस्त्वमवष्टुतात्मा भूतेभ्यो व्यवस्थितः । तस्मान्मा मुद्रांशं षडः स्वसमासागरात् । ततः पात्रं पुष्यांजलिं प्रक्षि

दा०
५२

यसमंगलघोषतत्रप्रविशेत्तुर्वाविजस्वयात्रपिधानेनाकारपेयुः। यजमानस्तुतयोदधुवोदक्षिणवाममुष्ट्रोः क्रमात्तर्धमराज
वतमुष्ट्रोह्रीत्वाजाचोः शिरः कृत्वोक्तामयचकावक्षिन्नमप्रयमासीत्। ततोर्वादिर्धजमानस्यपितरौतत्स्नानीयमन्यद्वा मिथु
नमानीयतद्गोधः पात्रांतरं प्रयोमध्यैरक्षिणां ध्वंशक्तिवीजेन हवीरसंसेव्येदितिगर्भाधानं पुमवनस्यध्यानमात्रं। ममितीगु
मिधन्यतमः सोढुबर्फलोरेकविशतिकुशेधः पात्रेकान्यनिकंसीमितशक्तिवीजेनोत्रीयः३ आतेगर्भाधोनिमित्तिप्रजावताह
केनअभिरोत्वितिजीवपुत्रावहवीरसंपुर्वेक्तरं प्रश्नासिच्यनृकशाखीयादिपजमानकमेणाशागादिकुं डेसमस्तव्याहृतिभि
रकामाज्याहुयादिति। इदमवानवलोभनतोत्तव्यतपस्त्रमुक्ता। एवमुत्रासंस्कारे धृपितत्रकुं डेषुहोमः। ततोयुरुः शुभलग्नेयज
मानमुक्ताप्याश्वलायनयजमानस्यजातकर्मनामकर्मनामकर्मनामकरणात्रप्राशनचोलाधनयनव्रतचतुष्टयानिकुर्या
त्। तत्रान्नप्राशनेपायसमोजनचोलेमातृरुतमगाधवेशनाभावइतिनारायणः। उपनयनेअप्रश्नापूर्वात्पाद्याहुतिवत्
ष्टयवयनमेधाजननादित्यायव्रतयतयवर्द्धतेपरिदामा। तिथिरिदनाजिनमखलादंडमैत्रव्यावृताचरणाभावः। एवमुहा
नाभ्यादिब्रतसमावर्त्तनविवाहश्चाहुतिवत्ष्टयाभावः। गाध्यामृष्टानेतस्मवितर्हणीमहवस्यभोजनोअष्टमर्वस्वधातमंउरभ
गस्यधीमहिनिश्चउयदेशः। अन्यत्रुत्प्रासमावर्त्तनविवाहोत्सवयजमानः कुर्यात्। विवाहस्तत्रिशत्रिक्रमूल्यसुवर्णवदि

राम
५२

ताप्रतिप्रयासहतवाग्निधरिणायनसप्तयदीक्रमगाध्रुवाहधनीरश्निनिनिचरति। लाजाहोमस्तुवैवा। अमत्रुत्प्राश्नादं
यजमानएवकुर्यात्। मदनदामोदरायदस्तुयचमहायज्ञाः काथीः नश्चाहानवलोभनइत्याहुः। यजुः शाखीयनातजातका
मीदिषुजाजातकर्मादिषुप्राजायत्यम्रदमाम्रधसोम्यवत्वारिवेदतानिनिष्क्रमणचोक्ता। नामकरणतोक्तमिति विशेषः। रु
दोगानातनातनामाति। अन्नप्राशननास्ति। गोरानव्रतकेशतावत्वारिवेदतानिचिंति। अथवेवेदजाथवेवेदजातकर्मनिष्क
मात्रप्राशनगोरानाधनयनसावित्रावेदव्रतसावित्रीव्रतविमर्गसमावर्त्तनविवाहयचयज्ञाहुक्ताः। एतेषामनुष्ठानप्रकारस्त
त्रेष्टा। त्रयावोयः। शिष्टास्तुसर्वेषामंस्काराणामनुष्ठानमात्रं कुर्वतिततोपजमानोदशाखडादिगुख्ययेत। नमोहिरण्य
गर्भाधेपादिषागुक्तमत्रद्वेयननसकुपीतततः कुंडमपीयस्ककलशजलेस्वस्त्वेत्यादिनाअद्यजातस्येतानिअभिषेक्षा
महवयदिम्यनन्नवपुषाधिजीवस्त्रावीभवेत्तिचमंत्रेणकनकासनस्क्यजमानमभिषिच्येयुः। ततोदशकालींस्कीर्तिसक
नेत्यादिमहितत्वकामइत्यंतमुक्तातिलशणापरिष्कृमिदहिरण्यप्राप्रयात्रमवितानकंविस्तुदेवतपुष्पभ्ययथाक्तमाग
व्यवस्तुधासंप्रदेनममस्तुक्तापुनस्तथैवदशकालाद्युक्तौतदानप्रतिष्ठासिच्यथमिदंस्ववर्णादिद्विणागुर्वादिभ्यः सत्र
ददइत्युक्तादीनानथम्यापियथाशक्तिदत्वापुण्याहवाचनयहृज्जाविसर्जनाततलापुरुषवत्सर्ववत्सर्वकृतात्मानं

रा०
५७

कारिगुरवेद्यात् इति हि रापाभप्रयोगः अथ ब्रह्मांडः अथातः संप्रवक्ष्यामि ब्रह्मांडं विविधैर्लोकैः सर्वदशानां म
हापातकनाशनां पुण्यदिनमथासाधवनायुष्यदानवतः कृत्विश्रुत्यसंभारभूषणाकारनारिकः लोके शावाहनतद्व
धिसनकंतथाः कुर्याद्विशत्यनाद्विआसहस्रशक्तिः शकलद्वयपुत्रैः प्रसाउकावनवधः शकलः खंडः उक्त
ब्रह्मांडं कुंभरूपो भवेद्याद्वप्रतीच्यादिशिचंद्रमाः उदितः शुक्रयुक्तादौ वपुरंडस्य तद्विशाकुंभरूपो नाम प्रवाही नकु
भाभे इत्यर्थः दिगाजष्टके सयुक्तं षड्विंशतमं चितं लोकपालाष्टको येतं मध्याह्निकं चतुर्भुजं शिवायुता केशिखं शि
खामुमालक्ष्मी सप्रचितं वितलं गुलशतं धाराधाम वेत्तः कोशयवस्त्रसवीत तिलद्रोणोपरि सत्तथाष्टदशाधा
न्यानि संप्रतापिकल्पयेत् दिगाजष्टकं रावतपुंड्रं कवामनकमुद्रां जनपुष्पदेतं सार्वभौमं सप्रतीकाः तल्लक्षणमादित्य
पुराणि शुभ्राभश्चतुर्दशः श्रीमान् रावतो मतः पुष्पदेतो बृहत्सामाषडृतः पुष्पदेतवान् सामान्यगज रूपेण शेषारिक्
रिणः स्मृताः षड्गानि शिवाकल्पव्याकरणं नृक्तद्वे ज्योतिषमिति तल्लक्षणं मूर्त्तानि ब्रह्मणो लोके साकृत् स
त्राणि तानि तद्विभुजानि शुभ्राभ्यानि वा मेरुधत्तं कुंडिकाः कुंडिकाः कमण्डलूः अथाहं कस्तूरगिरि रक्षिणः कोपेष्टि रण
मेचतरो वेदा इति वाक्यात् अगानि च वेदस्थाने प्रधाननीयमानं हितवागान्यय कथंतीति सायात्स्वाप्यानि लोकपाल ५७

रूपाण्योह विश्वकर्मा चतुर्भुजा रूरो वज्रपाणिः पुरंदरः प्राचीपतिः प्रकर्तव्यो नानाभरणभूषितः पिंगभृश्रुके
शक्तिः पिंगोक्तं जठरोत्तमः कृष्णः साकृत्सुवश्चमप्राविः शक्तिवारकः इष्यतीत्यामः कार्योद्देशस्तो विजानतो रक्तद
क्रपाशभृत् कुंदो निर्द्विधताननः पुष्कतः खड्गहस्तभूतवानराक्तसौहृतः वरुणः पाशधृक् सोम्यः प्रतीच्यामक
राश्रयः धावतहरिणः छच्छो धजधारी समीरणः रक्षाश्वाथगरायाणि वप्रदः पूर्वोत्तः विनेत्रश्च दृषभस्तु स्त्रिभुल
धृक् कपालपाणिश्चंद्रार्कभूषणः परमेश्वरः उमाहृष्टदेवीपुत्राणां चतुर्भुजा द्विवाहो द्विनेत्रावा विजो वना कुंडलान
कृताईदं शरवराभरणधिता गोरोचना निभा गोरी स्वस्तिकानवधो वना स्वस्तिकावाङ्मुपाकुचौ पिहिते कृतस्वस्तिकाका
रेत्यर्थः तोरीष शिववामभागो रूपनारायणी येत अन्नसूचकं मंडलुवराभयहस्तैः पुक्ता लक्ष्मीरूपोपाशक्तमालिका
भोजस्तृणिभिर्धाम्यसोम्यधोः यद्वाप्तनस्त्राकुर्वीत श्रियं चैलोक्यमातारगोखणि स्वरूपो च सर्वलोकामूर्षितारो
कन्यप्रकस्य प्रावरदाद्विणेन तः उर्ध्वदक्षिणार्कपाशात्प्रमालो उर्ध्ववामे धाकुशा अधोवामे दक्षिणार्कपाशे प्रम
वमुद्रां स्थतीति चतुर्हस्तैर्वेति रामोदरः वसुहस्तं प्रसन्नवदनाः सौम्यावरदाः शक्तिपाणयः यद्वाप्तनस्त्राद्विभुजाः
कर्त्तव्या वरावशदा रामोदरीये निगमे आपोषु वश्च सोम्यश्च दक्षश्चैवाति लोननः प्रसन्नपुष्पश्च यमासश्च वसवो नामभि

रा०

६०

स्मृता इति पञ्चासनस्तु द्विभुजाः पञ्चगामी भक्ता यः करारि स्तं वयं तनी लयं कजधारिणाः अथः साहित मे पारि राशयः
प्रावता धिकाः प्रेवादि राशि रूपं रामो यवय कर्कट सिंह हस्ति कमीनाः त्वनामानु रूपाः चीणा धरोदं पती मिथुना क हय हत
सस्य मे जरी कुमारी कन्या त्वना हस्तो नस्तु नामृगा स्तो अजय नो मकरः धर शिरानरः कुंभः प्रावता धिका मोजा यक्षिन्न
चरणा इति रामोदरः इन्द्राद्या दशादि स्तो ज्ञो मडल मध्याः इन्द्रादिना मानि हरि वंशो इन्द्रो विष्णु र्भगा स्वष्टा वरुणा शोर्ध
मारविः पूषामित्रो यमश्चैव जे न्यो ह्यदश स्मृता इति मरुतस्तु धाव कृष्ण मृगा रूढा वरद ध्वजधारिणः इत्येवा शतराशि वादि
प्रतिमाः चागुक्ताः अष्टादश धान्यानि प्रत्येकं दोग्य रिमिता नीति केचित् पूर्व एणानंत शयनं प्रद्युम्न पूर्व दक्षिणे प्रकृति र
क्षिणे दशैक कर्षणमतः परा पश्चिमे चतुरवेदान निरुद्धमतः परा अग्नि मुखरतो हे मवा सुदेव मतः परा समता दु उयीठ स्तु
न च ये लोचनानु बुधः स्थापयेदस्त्र सवीतान् पूरु कुंभान् दशैव तः अनंत शयनं स्वरूप विष्णु धर्मोत्तरो देव वेत्तु कर्तव्य
शेष सप्त चतुर्भुजः एकः पादोऽस्य कर्तव्यो लक्ष्म्युत्संगगतः प्रभोः तथा कारश्च कर्तव्यः शेष भागां कर्तव्यः एकः क
रोऽस्य कर्तव्यः सप्त राजानो प्रसारितः कर्तव्यो नाभि रेशः स्तु त्वया तस्यापरः करः नामी संभृत कर्म लेख सा सीनः पितामहः
नाल लभो त्वकर्तव्यो पद्मस्य मधु कैटभोः शंख वक्रागारादी निमृत्तानि पति न्यसेत्त पद्म नल हाण्ये वरा वादिषा दक्षिणे

राम

६०

ध्वकोर पद्मं दद्यात् स्वमधः कोर वक्रमूर्धेतथा वा प्रेगादं दद्यात् तथा बुधः चापे सुधु वा प्रधुम्नो रूपवान् विश्व मोह क इति वहुति र्प
यथ व्यक्तरूपिणी तथा पितृ स्तु ने जन्म प्रतिमानि वेश्या तदुक्तं मार्कंडेय पुराणे सर्वस्या धामहा लक्ष्मी स्त्रिगुणा परमेश्वरी
मातु लिंगादं रिवट घानयात्रं विव्रतो नागं लिगं लिगं च पानि विव्रती ध्वनि स कर्षणं रूपं विष्णु धर्मोत्तरो वा सुदेव स्वरूप
णकारिणः कार्यः सकार्यः स कर्षणः प्रभुः सत्तु शुक्ल वपुः कार्यो न लवा साय हस्तमः गदा स्तु ने वपुः सत्तु लं वपुः सत्तु लं व
स्थाने च लो गलो वेद ला वेद लक्षणं महा भूत मुखे वसतः तथा कृष्ण चतुर्भुजं देव शंखो तथा लो वपुः खट्वस्त्री अनिरुद्ध
वत्त इति नारदीये अग्नि प्रतिमा प्रागुक्ता वा सुदेव प्रतिमा पि नारदीये वा सुदेवः शिवः शोतः मिता ज्ञस्तु चतुर्भुजः योग मूर्धार्द्ध
शंखश्च द्देशा पितृ हलकः धारयेदुत्तरे च कोर वेदक्षिणे गदामिति एताश्च प्रतिमाः प्रकृत रानय रि प्राणा तृथ कायीः एता
नृगुड वीठ स्तु न च येतः पूरु कुंभान् स्थापयेदित्यत्र सप्रतादि न्यनु यजनीया तथा दशैव धेनवो देयाः सह मा वारो हनाः पाद
कोयान हस्त चया मरा सने र्दयोः भक्तो मो ज्ञान्द पितृ फल ल्यानु लेयनेः होमा धिवा सना ते च स्नापितो वेद पुगवेः इममुच्चा
र्ये नमो त्रिः कृताथ प्रदक्षिणा सह मा वारोति होम मृग्यः सवत्वाः कांस्मरो हनाः एताश्च दक्षिणाथ मुय कल्याः भविष्ये
त्तत्तु वामे वदक्षिणाथ मुय कल्यामिति उक्तो इममुच्चारयेदिति ब्रह्मा उत्रिः प्रदक्षिणी कृत्य मंत्रं पश्येत् तत्र मंत्रः यो

रा.
६३

वाः प्रलयं व्रजं विविधे ततो यजमानः पश्चिमतः यविश्वगो रशकेन सह ब्रह्मांडं रश्मा विभज्या चाययिमागद्वयं भागाष्टकं
 त्विभ्यो रधात् अथामुककाले सकलयातकं त्रयकाम इत्यंतं सकलपवाक्यं मुक्ता ब्रह्मांडं मेतावत्पलं मितं सवर्गं चित्तं तिल
 र्दोणो धरिष्ठा पितमेतत्सर्वं यत्कारुतयुष्मभ्येगुर्वर्त्तिभ्यः संप्रददति गुर्वारिहृत्तेषु जलं निक्षिपेत् ब्रह्माणं च ब्रह्मांडं
 द्वाधतिः स्त्रीषुः ततः कर्तेतत् ब्रह्मांडं न प्रतिष्ठार्थं मिदं हि राण्यमाग्नेयं ग्रामो रिव पुखे संप्रददति रथात् कृत्विगारि
 भ्यापि यथाशक्ति हि राण्यं रधात् अल्पं देयं देव्यं त्वेगुरो वस्वशास्त्रया यश्चिमायां हृत्तेकुंडं देवना रिकु प्रात् ब्रह्मजायका र
 योपि यथापि यथागातं स्वत्कार्थं न विजः ततो ग्रहवेद्यां यहारि पूजना रिवि सज्जनांतं गुरुः कुर्यात् इत्येकाध्वपुपत्तः इति
 ब्रह्मांडं न प्रयोगः अथ कल्पतरुदानं मात्स्या कल्पपारयदानाख्यमतः परमं वृत्तं प्रहारां न घवश्चापि संप्रपात
 कनोशनं पुण्यं दिनप्रथा सावत्तलापुरुषदानं वत् पुण्याहवचनं कुर्यात् लोके शावाहनं तथा कृत्विभ्ये संप्रभारं भूषण
 छानादिकं काचानां कार्पे इहानना फलं संप्रवितानं नानाविहंगवस्वाशी भूषणा निवकारयेत् नानाफलानि
 स्त्रीपुरुषाणां गजवाजिमणिकनकाजतप्रसूफलादीनां तिके चित्ताफलान्येव तन्मोशक्तिं तन्निधलाहृद्घोषासहस्राख
 कल्पयेत् धातुं कृत्वा सर्वं स्यकारं कल्पपारयं कल्पपारयदानार्थं युयुक्ता प्रसवरा स्याद्वन ब्रह्मादिप्रतिमासहितं

राम
६३

कल्पपारयं कुर्यात् द्वितीयाद्विहं विभज्ये कैक भागे न स्वस्वदेवता प्रतिमा सहितानां रिकु र्धारित्यर्थः गुडप्रस्थोयुरिष्ट
 च सितवस्त्रं युगा व्रजेत ब्रह्मविष्णुशिवाय तं पंचशाखं सभास्करं ब्रह्मांडं विशंत्य नः परिभाषायां रश्मि ४ शोडशपलावा
 ब्रह्मादिप्रतिमाः प्रादर्यन्ते का प्रदेवमथ त्वाचमकलत्रे प्रकल्पयेत् विह्वधमोत्रे का प्रदेवस्त्वकर्त्तव्यो रूपेणा प्रतिमा
 वि अष्टबाहुः प्रकर्त्तव्यः शंखपद्मविभूषिः चापवाणकाश्चैव मर्यादचितलोचनः रतिः प्रीतिस्तथाशक्तिर्भेदशक्तिस्तथोज्ज
 लाचतस्तस्त्वकर्त्तव्याः पत्न्यो रूपमनोहराः चत्वारश्चकरास्तस्त्वकर्त्तव्याः भार्याभार्यास्तनोयगाः केतौ चमकरः कार्यः पंचवा
 णामुखो प्रहानिति राप्तो रीयेत् चापेषु वृक्षा प्रदेवो रूपवान् विश्वमोहन इत्येवोक्तं अथ ब्रह्मादिति ब्रह्मादिभिर्न्यचति स
 तानपूर्वतस्तद्विहं योशेन कल्पयेत् त्वरीयोशो पराद्विहं वतिना गुडप्रस्थोयुरिगतं त्वंसितवस्त्रं युगमशाखाय चकफला
 चितत्वं नोक्तां प्रेदारादिष्वपि वस्त्रयुगाय चेतो मर्यादं रक्तिं गोपासाद्विहं तोयरीः पश्चिमेयारिजातं तं सावित्र्या सह जीके
 स्वरभी संयुतं तद्विलेपुहं र्चिंदनं त्वरीयोशेन कुर्वीत मोक्षं फलं संपुतं त्वरीयोशेन ति प्रेदाराय रिजाताभ्यामप्यचति
 पंचाप्येतद्विहं क्रमदश्च कृनिवार्क्यारिभद्रविल्वतरुतल्याकाराः शिष्टाचारादिति राप्तो रः श्रीप्रतिमोक्तं ब्र
 ह्मांडोपमा सनाचसावित्री साहस्रत्रकं मंडलुरिति सवत्सा स्वरभी धेनुगता प्रसूती ति स्वरभी लक्षणं यत्तारि

कमपि प्रसूत परिमित प्राश्निको शेषवस्त्रसंवीतानि ननु माल्यफलानि चित्वा तत्राष्टयुगा कलशनिर्वाडका शनिमार्जनार्थं यकाया
 तद्वत्तवाप्रमर्शनं सपुताफलमाल्यपुततद्वत् इति शिष्टाद्वैतान्कं तथाष्टादशधान्यानि संप्रताडयकन्यपुता अश्वानमार्जनमोज्यपुति
 तमार्जनं धान्यानि प्रत्येकं देवाय शिष्टानि होमाधिवासनांतं च स्नापितो वरपुंगवैः विःप्रदक्षिणाप्रावृत्य मन्त्रमृतमुदीरमुदीर्य
 त्वाधिवासनांतं प्रातः पूर्णादित्यादिकर्मांतरपुण्याहवाचने कृतं कुंडाभ्याशकुलशोः स्नापित इत्यर्थः । मन्त्रः प्रयोगो जपः । एवं प्रा
 मन्त्रतश्चादुरवेकन्यायादयः चतुर्भ्यश्चापि कृत्वा भ्यः मृतानादीन् मन्त्रकन्यपुतः कुंडवत्तद्वत्तं च विधायोष्ठभ्यः कृत्वा भ्यः सभा
 तानादीन् चतुरोर्दद्यादिति प्रदनः । चतुर्णां मेव कृत्वा अक्षराणामिति हेमाद्याः दयः । जापकारिभ्यो न्येव दक्षिणादयः । स्वल्प
 त्वेकाग्रित्वं च दुराग्रं चामिष्टं जनानं विज्ञातव्यं कुर्वीत न च विस्मयवान् भवेत् । अनेन विधिना यस्तु महादानं निवेदयेत् । सर्वपापवि
 निर्मुक्तः सोऽथ भक्षफलं लभेत् । अथ गमिः परिहृतः सिद्धतः सिद्धचारुणा किंचित् । मृतान् भूम्याश्च मनुजान् ताम्यद्रा मंसमितान्
 स्तूयमानो दिवः पृथ्वीं च प्रयाचवान् । विमानेनार्कवागं विष्णुलाकं मगच्छति । दिक्कल्पशतं तिष्ठेत् । जराजो भवेत्ततः ना
 रायणं बलो धेतो नारायणं परायणम् । नारायणं कथां मन्त्रानां गायणं पुत्रजेदिति इति कल्पयादयद्वानविधिः । अथ प्रयोगः । गम
 यजमानो देशकालौ चारणांतं सर्वयायज्ञयपूर्वकाश्च भक्षफलप्राप्तिपितृपुत्रादित्वोपसंमितमृतभक्ष्यं स्वकीयपुरुषसंता

रणाग्रः सिद्धवाणकिन्नरसेवितत्वसर्वस्त्वयमानत्वविशिष्टार्कवर्णविमानकारणकविष्णुपुराणनपूर्वककल्पशतावच्छिन्न
कान्तैवेष्टवत्कलोलनिवासपूर्वकनागयणायरायणत्वनागयणत्वन्वयनत्वनागयणकथास्तत्त्वविशिष्टभूलोकाजग
जत्वानंतरानागयणपुष्पाप्रिकाप्रःश्चःकल्पयारयसाहाराप्रतिघादपिप्यइतिमकल्यप्रारवोपवासोगाविदामंडपपूजावि
धीदिविनियोगांतकुर्मांततोगुरुःषोडशारसुतवदेषुपरिगुडप्रस्थनिधायतडपरिव्रजविष्णुशिबभास्करप्रतिमाभिःसहयंच
शार्वसितवस्त्रयुगाचितकल्पहस्तमध्यस्थायित्वागुडप्रस्थसदरकामप्रतिप्रयासहेनिर्मितसितवस्त्रयुगाचितसंतानपृ
तःस्थाययित्वातथेवतडप्रस्थायित्रीप्रतिमाचितमंदाररक्षितातस्थाययित्वापश्चिमेजीरकुप्रस्थोपरिसावित्रीप्रतिमाचित
पूर्वकयारिजातस्थाययित्वात्रैतिलप्रस्थायिरुभीप्रतिमाचिनंहरिचंद्रनस्थायायित्वासर्वेषुमान्यफलदिस्थाययित्वातथ
प्राच्याद्यष्टदिक्तकोशयवस्त्रादिपुक्तानपूरणकलशान्स्थाययित्वापुडकोयानरुद्रादिकस्थाययित्वाप्रत्येकोरेणमितवा
न्याम्यपिनिधायवेद्यावितानंववद्यामंत्रेणपचयादयान्क्रमेणप्रतिष्ठाप्यब्रह्मविष्णुशिवाकंसहिताधिकल्पयार्यायनम
ः।सदरकामसहिताधमंतानाद्यथासहिताधमंदाराद्यसावित्रीसहिताययारिजातायस्वरभीसहितायहरिचंद्रनायत्येवंक्ता
रेणायथासमवमावाहनाद्युपचारेःसंपूज्यवितानवस्त्रीयात्ततःकुंडसमीपकुंमस्थापनगुहादिस्थायनप्रभृतिपूणाड

रा०
६४

तपमिवेकांतवलापुरुषवत्तत्त्वमभिषिक्तोयजमानः शुक्लवेधोऽतपुष्याजलिः कल्पपादयोः त्रिः पराक्षिणीकृत्यतत्तत्प्रितप्यवि
श्वनमस्तेकल्पवृक्षायचितितार्थपराधिने विश्वभरार्थस्वायनमस्ते विश्वमृतेपापस्मात्तुमवविश्वाम्नात्रह्नास्त्रागुर्विवाकरः मृ
तीमृतीमृतेपापवीजं अतः पाहिसनातनात्वंमवाप्तमवस्वमनतः पुरुषोव्ययः सतानाद्यरूपतः सन्पाहिसमागमागत् इत्युक्ता
युष्याजलिक्रिश्चानत्वावेदियश्चितः प्रादुर्वाः धेत्याद्युक्ता सर्वपातकहृत्तयादिनारायणपुराप्रोक्तो मृत्तुततुच्चरितेमुक्तो
त्रेत्यादिविशेषणाविशिष्टमुवाच तस्य गुणवत्तमकल्पपादयमूलदेशस्थापितवृक्षविष्टप्रिवभाक्ता प्रतिमृगुडप्रस्थाधरिस्थि
तसितवस्त्रयुगाधितकोशयसवीतकलशाष्टकं ह्यमान्यफलयादुकासनभाजनदीपिकोपानरुचादिसहितं सवितानं सप्र
र इतिगुरुहस्तेजलक्रियेतागुरुस्त्वलिशरूपवर्कंदेवस्यवेतिप्रतिगृह्यकोमस्तुतिपठत तएतत्प्रतिष्ठार्थमिदं हिरण्यपाप
रत्नादिकंचरक्षिणात्तस्यगुणवत्तमप्रद इतिता न्दद्यात् एवंपूर्वतोयुडप्रस्थाधरिस्थितं सदाशुकोमप्रतिमान्वितामिह्यमान्य
फलाद्युपकारणाधितं सताननुभ्यवद्वचायतिजे सप्रद इति ततो रक्षिणतोऽतपस्योपरिस्थं मंदारं श्रुतयजुर्विदत्वि
जोयश्चमायाजीकस्थमाविर्वा प्रतिमाधितंयारिजातसाम्राशास्तेनोऽन्तरात्रतस्तिप्रस्थाधरिस्थितमूलसुभीप्रतिमा रप्र
चित्तराचिंदनमर्थविवरेदत्वाचतम्योपिस्ववर्गीयामन्नादिशक्त्या रक्षिणादद्यात् यद्वागुवर्हिस्ततोऽप्यतदनुजयाभ्य ६४

भ्योपिदद्यात् ततश्चाचार्यः पुण्याहवाचतांते पुनर्नृंहारिपूजांकारयित्वाभीष्टादिस्वताविमर्गकुर्यात् इतिकल्पपादयरा
नविधिः अथगोसहस्रंमात्स्या अथातः संप्रवक्ष्यामिमहाराजमनुत्तम गोमहस्वप्रदानाख्यं सर्वपापहरं शुभपुण्या
तिथिप्रथासाधयुगमवतरादि कापयोव्रतविग्राह्यारकावमथापिवा लोकेशावाहनं कुर्यात्तुलापुरुषदानवत् पुण्या
हवावनेकुर्यादोमः कार्यस्तथैवच नृत्विद्युडयसमारभूषणाच्छादनादिकं हृषलक्तागोसमुक्तं तैरिमव्यधिसमेतं गोस
हस्वादिनिष्क्राम्यावांशकमेवेत्पारिपयोव्रतरानात्सर्व हृषश्चपुष्टः स्वरूपानीरुक्ताद्यः पत्रकुक्षित उन्नतस्वधककु
दमुज्जलायतकंवलमित्यारी निष्ठोत्संगप्रकरणेमात्स्या उक्ता निलक्तागो निश्रायाणीत्युक्ता तत्रमूलमृगं गोमह
त्वादिनिष्क्राम्यतिशेत्तरगोसहस्वादित्यर्थः तथाचरशाधिकं गोसहस्वजेयां तत्राप्यधिवामनीयगोदशकं सहस्वगोप
तनावश्यधेनुत्वाद इतिविवेकइतिकेचित् गोसहस्ववहिः कुर्यादस्त्रमान्यविभूषितां स्ववर्णमृगाभरणोपपादसम
धितावहिः कुर्यान्मंडपादहिरासारपेत् अतः प्रवश्यं शकवस्त्रमाल्यैः प्रपूजयेत् स्ववर्णघटिकायुक्तं ताम्ररोहणिकाधि
तां स्ववर्णतिलकोपेतं हर्म्यं दालं कृतां कोशयस्त्रसवीतमाल्याधविभूषितं हेमालपुतेः मृगेश्वामेश्वरपिशोमितां पा
दुकोपानहृत्वा मरासनसंयुतां स्ववर्णघटिकेत्यत्रस्ववर्णशङ्खशीतिगुणायामितहेमपरः सक्तवपुक्तस्ववर्णशङ्खस्य

रा०
६५

तथैवप्रसिद्धः अत्रमृगेशसौवर्गिकोः खराः यवपुलाः यवाशतपनं रोहनपात्रमित्यन्वयोक्तं याज्ञमिति के वित्तयवाशकीतिपेसा
दुकोयानहारिचकं यत्पेकोदशकसमीपस्थाय्यागवाशकमध्यस्थात्कोचनोन्दिकेश्वरः कोशयवस्वसर्वीतानानामरण
भूषितः लवणदोराशिखोमात्पुष्पफलसंयुतः उर्ध्वस्विनेत्रोद्भिभुजः सोम्यास्यानदिकेश्वरः वामेविष्णुलभदत्तेवाहमा
लासमचितः उर्ध्वदितिस्थितइत्यर्थः कुर्यात्पलशताहर्षसर्वमेतदशेषतः शक्तिः पलसाहस्त्रत्रितययावदस्वत्वासाभरण
नदिकेश्वरनिर्माणाथप्रतद्विमात्रमितिहमादोः गोभूषणार्थपित्तमध्यदितिरानमागारादोः गोशतवेदशाशनसर्वमेतत्प्रका
ल्पयेत् गोशताख्यमहाराजसंघदशमितिहमादोः पुण्यदिनमथासाध्यगीतमगलानिस्वनेः सर्वोषधुदकान्नान्नान्न
पितोवेदपुंगवैः इममुच्चार्यन्मंत्रगृहीतकुसुमाजलिः प्रवः प्रयोगेज्येयः इत्यामन्ततोदद्यादुखनदिकेश्वरः सर्वापका
रणोयेतंगोपुंगवविवर्तणः कृत्विभ्यो धेनुं प्रकेकादशकादिनिवेदयतागवाशतमर्थेकेकादशवाथविशतिः दशयवाथवा
दद्यादन्यम्यस्तदनुज्ञया अन्येभ्यस्त्रिजउदासीनाश्चविधाः सर्वपक्षमुद्दिगुगागुर्वेदया नोकावदुभ्योरातमायतोरापक
रीप्रवेतावद्वत्त्वकस्यरातयाः श्रीमदारागपहृदये आवयच्छागु यादोः पिमहाराजानुकीर्त्तनातदिनप्रसवारीस्याधरीच्छ
दिपुनाश्चिपः अनेनविधिनायस्तुगोसहस्रप्रराभवेतासर्वथापर्वनिर्मुक्तः सिद्धचारुणसेवितः विमानेनार्कवर्गिनकिं

राम
६५

किण्णिजालमालिन सर्वलोकपालानां लोके संपूज्यते नरैः अतिहोमवेदः सर्वपापमन्त्रं रतिष्ठेत् पुत्रपौत्रसमचितः सप्तलो
कानतिकम्पततः शिवपुराजैतः शतमेकोत्तरादतिटण्णतारिपुङ्गवः मातोमहानातद्वपुत्रयोत्रसमचितः यावकल्पश
तं तिष्ठेज्जगज्जोभवेन्नतः अश्वमेधशतकुर्याच्छिवध्यानयरायणः वैष्णवयोगमास्थायततोमुच्येतवधनादिति अथत्रयो
गः यजमानोधिवासनदिनात्पूर्वमहमेकाहं दुग्धमात्राहाराधिवासनदिनेत्याद्युक्तामकलयायकथानतरसिद्धचारुणसे
वित्तवर्कवर्णसर्वशक्तिकिण्णिजालमालिविप्रालि विमानागहणात्रैकेकमन्त्रेतागवच्छिन्नेदसकललोकापाललोका
पाललोकाधिकारणाकपुत्रयोत्रसमचितानेवासाप्रकर्तकपूर्वकसप्तलोकातिकमरणोत्तरः पुत्रयोत्रसमचितशिवाल
यागप्रनेकोत्तरशतापिष्टपितामहाकुलताराणकल्पशतावच्छिन्नशिवपुरनिवासनंतरराजीप्रवनाश्वमेधशतकर्तव्य
शिवध्यानयत्नविस्तृतादृश्यायत्रयोगस्थानहृत्कसंसारमोहगोमहत्त्वदानंश्वाप्रतिपादपिप्पलितसकल्यउपवा
सगोविंददिपूजादिमंडयपूजाचार्यादिविनिधोगांतकुर्यात्ततोऽगुरुवैदिप्रयेषोडशारविलिख्यपुष्पैरुक्तीं पूर्वो
क्तवर्णधेनुदशकेचवत्प्रमाल्यसर्ववर्णधरासर्वगितिलकसर्वगंशृंगारिप्यारुरोहनपात्रकोशयवस्वयादुकोयानह
नकुत्रवाप्रसन्ननाद्युधशमितेवेद्याः यतिः स्थाययेत् मंडपाद्वहिर्गोसहस्रं सर्वगं शृंगारिमहितवाधिवासपेदातत

रा०
६६

सहस्रगोशकमध्वेषोऽशारस्थलवाग्रेणोपरिकौशेयवस्त्रसंवीतमात्मेतुफलारिमंयुतं प्रागुत्तमं नंदिकेश्वरं स्थापयेत् पूज
येदुपरिचितानवधीयाच्चततः कुडममीस्थकुमस्थापनग्रहस्थापनपूणादुत्पत्तिमैकांततलापुरुषवत्ततोयुजमानः
यश्चात्स्थितापुष्पाणपादायसहस्रगोशकनमोवाविश्वमातृभ्यएवलोकाधिवासिनीभ्यश्चरौहिणीभ्यान्मानमानः
वाप्रगापुतिष्ठतिभुवनान्यकविशतिः। अह्लादयस्तथादेवोहिण्यः पातमातरः गावोमेअगतः सखगावोमेसखदृष्टतः
गावोमेदृश्येनित्यावाप्रभवेसाम्प्रह। पस्मान्वहृषयणधमि एवसनातनः। अष्टमूर्त्तैरधिष्ठानमतः पादिसनातनइत्य
वाहयेत्। ततोवेदिष्यश्चिप्रभाराउधविष्यकुशतिलजलान्माराधदेशकालोच्चारणोत्सकलपायक्यानेतरैत्यादिसमा
रमोचनकामरुपतेसकल्पउच्चारितेष्टाः स्वर्णशृंगाद्यलंकृताः। सहस्रवर्णापरिस्थितनंदिकेश्वरसहिताः यादुको
यानह्रुववाप्राप्तनसंयुत। सवत्ससवर्णालंकृतवन्दशकसहिताः सहस्रगाः वितानाद्युपस्कसहिताः अमुकाशुकश
मभ्योर्गुर्वर्त्तिभ्योहंसप्रदइतिरद्यात्तेपिस्वस्तीसुक्तापुप्रतिगृह्यह्रायगामित्याद्युक्तास्त्वत्त्वकामत्तुतिवैद्युः। दाता
दानप्रतिष्ठार्थतेषुराहिण्यदद्यात्। सामकारणनंदिकेश्वरप्रत्यक्षकृष्णभेनुशकात्सायकरणावेनुहयगोसहस्रव्यशत
दयगुरवेदद्यात्। नृलिभ्यश्चदशकातगोतानामकागागोसहस्रवचपेकशतमित्येकः पक्षः। जायकादीनामन्येवरक्षिणा

राम
६६

देवायामादिनामंतोष्यपथेकं विभागइतिप्रागुक्ताततश्चणपाहवचनंतेग्रहपूजनतद्विमर्जनारिसर्वप्रवृत्तिवैवेत्। श्रीका
मस्तस्मिन्नदिनेदुग्धमावाहारोब्रह्मवार्त्तिकवैद्यकर्मसाहुपाययथाशक्तिब्राह्मणनमोजयत्। इतिश्रीमीमांसकभट्टसक
रात्मजमहर्षीलंकृतकृतेरानमपूखेगोसहस्ररानविधिः॥ अथरौहिण्यकामधेनुः। मातेया अथातः सप्रवज्ञामिकाप्रवेनुविधि
परासर्धकामप्रदृणासर्वयातकनाशनं लोकेशवाहनंतद्वेभः कापीविवासनं। तलापुरुषवत्कुपीकुडमंउधवास्काः। स्व
ल्पधकामिवत्कुपीरुहरेवसमाहितः। कुडमंउधेतिगोविदपूजारिब्राह्मणभोजनातवमीणाउपलक्षणागुर्वेत्तुत्विद्रियेथो
नजायकानाकावनस्यातिमुदस्पधेनुवत्सवकारमेत्। उन्मथयलसाहस्त्रेस्तदहनतमध्यमाकनीयसीतदहनकामध्यनु
प्रकीर्त्तितायवपिधोवनादिवत्सहस्राणागाणः साहस्रवदुर्वचनचतद्वदुत्वेत्तेनवसहस्रयलानीतिनातितथापिकल्पत
वीधयकषवदुत्तर्षापितल्पएवोचितः। उपनायनमितिबतृसाहस्रमितिहृत्त्रालुराधेनदधुपलयरस्यापिपूर्वनिधातआ
र्षः। तेनयलसहस्त्रेणेत्यर्थः। रुसनाराधणारामोदराद्योप्येवयलमाहस्त्रीतिक्वावित्कः। याठायमुमेवार्थसवरति। शक्ति
स्त्रियलाहृवश्चक्रोपिहिकारयेत्। गुडधेन्द्रादिषुचतुर्थशेनवत्सम्पादित्यभिधानात्। अत्रापिहृत्त्रालुराधेनवत्तृतीयशेनवत्
कार्यइतिनिबध्कतः। वद्याहृत्त्रालुजिनंत्यस्यगुडप्रस्यसमर्चितान्यसेदुपरिताधेनुमहारत्नैरलंकृता। कुमाधकसमापता

दा०
६८

मृताविश्वेश्वरिपय्यागोदविषयवर्तानां त्वदानशस्त्रशकलीकृतपातकोद्यः प्राप्नोस्मिनिर्हतिप्रतीवपंगनमामि लोके पथोमित
फलानुविधाधिनीत्वामाद्यकोहिभवदुःखमुपैतिप्रत्यः। ससारदः स्वशमनाययतस्त्वकामत्वाकामधेनुगिति स्वगाणावदेति
इत्यामं आद्येत्पादिकीर्तनोते सर्वधापुत्र्यपूर्वकहृदकन्यागागोदरिसेवितशिवपरप्राप्तिकामः स्वर्गकाम ईश्वरप्राप्तिकामोवा
गुरवेपूर्वाकृतस्वयंचरत्वालंकाराद्येतामिमां कामवेनुतमं संप्रददति दद्यात् ततः कृतेतद्वानधितथाध्यामत्नारिहिर
गपवाप्तं प्रदेनममतिवदेत् ततः पुण्यहवाचनानंतस्यजमानोग्रहादि संपूज्यं तावित्यादिनाविसर्जयेत् मंड्याद्ययकारणगु
खेयत्ताकमसागतामिधर्थब्राह्मणानुभाजयेत् इति हिरण्यकामधेनुप्रयोगः ॥ अथ हिरण्यप्राप्त्यादानेमात्स्या अथातः
संप्रवक्ष्यामि हिरण्यविधियं यस्याप्यसारादुवनमनंतफलमश्नुते पुण्यातिथिमथासाधकत्वाब्रह्मणवाचनं लोके शवा
हर्नकुयात्रुलापुहृषरानवता कृत्विभुं डयभारभूषणाकारनारिका स्वल्पेधकाप्रिवक्तुर्यातदेमवाजिप्रखंततः स्थापयेद
दिप्रभ्येत्तच्छाजिनतिलोयगि कोशयवस्वसंवीतं कारयेदमावाजिनं शक्तिस्त्रिफलाइर्ध्वं आसह स्वपलाइर्ध्वं आसह
स्वपलाइर्ध्वः पादुकोपानहृदक्वाप्रमसनभाजनं पूर्णकुंभाजनं पूर्णकुंभाष्टको येतमाल्येक्तफलसंयुतं शय्यासोय
स्करंतद्वतद्वदममार्चदसंयुतां मातृदसंयुतामिति रविपाठः शय्यायाविशेषणं चेति दामोदरगद्याः द्रुत्वयाठिनाश्चस्य

शम
६८

तिहिमादिमदनोततः सर्वेषधित्वापितोवेदपुंगवेः इममुद्यारयेन्मं चं गृहीतकुस्वमांजलिः। मंत्रप्रयोगे ज्ञेयः। एवमुच्य
गुरवदतिक्रिजामपुयलक्तामिति रजातयोः। गुरवएवतिवाचस्यतिमिआः। मुक्तवेदमुयलक्तामोमानाभावात् रत्वायापक्तपा
दानो लोकमभ्यतिशोभवतः। गोमिर्विभवतः साईकृत्विजः परिपूजः परिपूजयेत्। सर्वधामोयकारणगुरवेविनिवेदयेत्। इमहिरण्यप्राप्त्या
विधिकरोतिसंपूज्यमानोदिबिदेवतेः। विमुक्तपापः सयुगसुरारः प्राप्नोति सिद्धेः मिपूजितः सन्निति ॥ अथप्रयोगः ॥ यजेमानः
अधेत्पायुक्तासकलदुःखनिचक्षितसमनंतराश्वतस्रपलोकप्राप्तिपूर्वकदेवतेः पूज्यमानताविशिष्टस्वलोकागमनांतरसिद्ध
पूजितत्वविशिष्टविल्लोकप्राप्तिकामः श्राद्धिरण्यप्राप्त्यप्रतिपादयिष्यते संकल्योपाविहारिपूजनादिमंडयप्रजादिगुर्विगारि
विनियोगांतसर्वप्रकृतिवक्तुर्यात् ततो गुरुः योऽश्वारुक्वेपाविलिख्यतदयारिचिपलाधिकासह स्वपल्यधितशक्त्यनुसारस्व
रूपयटितनास्करप्रतिमायुतहमवाजिनं कोशयवस्वसंवीतं प्राक्षुखं स्थापयित्वा सप्तताडपूरां कुंभाष्टकयादुकोपानहृदक्वा
चामरासनमौजनभाजनमाल्येक्तफलान्यष्टादशधान्यानि च स्थापयित्वा सोयकरणां शय्यावसनं धापयेत्। शय्याधकरणाति
चतुर्लिचालिकोयधानप्रच्छादयत्फलपुष्पकुंकुमकूर्पूरागरुचंदनतिलहृदपराकंकंतिकाचामखजनासनासिधुविका
दीपिकायानत्रान्वधटिकाजलयान्रवितानाद्यानिततोभास्कराविष्ठिताय हिरण्यप्राप्त्यायनमइति प्रतिष्ठापूर्वकं यथासंभवो

रा०
६९

यचारेभ्योपरिविनानं वप्रीयात्ततः कुंडसमीपस्कं प्रस्थापनपूर्णादुत्पमिवेकांतं प्रकृतिवत्प्रममिषिकोपजमानो गृहीतवु
स्वमांजलिहिरण्यपञ्चत्रिःपरिचम्यायविष्पनमस्ति सर्वदेवदेवाहणलयट। वाजिरूपेणाममस्मात्पाहि संसारसागरात्। त्व
मेवमप्रधाभूत्वांरुंदोहयोगाभास्करायमाद्रवयसेलोकानतः पाहिसनातनेति आप्रचनप्रस्थात्पाद्यत्पाद्यते सकलेत्यादि
चागुक्तसकल्यांते इमहि रणपञ्चक्रह्माजिनोपनिस्तितिले। गोगागिस्थितकोशेषवत्प्रसंवीतउपर्यरुठमात्रे उपतिप्रशया
माल्येक्षुफलारिपूणं कुंभाष्टसर्वेयत्वायुतममुकगानायगुरवसंपरदइति तद्वत्तेजलाक्षयेतानप्रतिष्ठार्थस्वर्गादक्षिणा
दत्वाक्रतिगादिभ्योगाः शप्ताद्युयकगगवगुवदत्वायुष्पादिवाचनादिग्रहविसर्जनाद्यनृतात्वात्तानागुजयत। इति हि
रण्यपञ्चयोगः। अथ हि रण्यपञ्चयोगः। मात्स्या अथातः संप्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमं पुण्यप्रशस्तं अथ नाम महापातकना
शनं पुण्यपदिनमथासाद्यकत्वात्तानागुवाचनालोकेशवाहनतद्वत्तलापुतयदनिवत। क्वचिद्भयसंभारभूषणाच्छादना
दिकं। कृष्णाजिनेतिलानृतात्वाकाचनकास्येइथा। अष्टाश्वत्थश्चत्तश्चक्रं सुकुवरेइनीलेनकुंभेन वज्ररूपेण संपुतलोक
पालाष्टकायतंयद्रागादलाक्षितं तिलां गामिताः। आभाराद्विपलाद्विशक्तिः कायदुःखः। भारः पलमहत्तद्वयाखिया
तलायलशतभारः स्यादिशतितुलेति। अभिधानात् एतच्चस्वर्गामानं कृत्वा धनपुरुषलोकपालाश्चकाराकसहितस्य

राम
६९

तिनिबंधकतः। कुवरोयुगाधारकाष्ठालोकपालनृतांगव्रहांडका। चत्वारः। पूर्णकलशाधान्यान्पष्टादशौवत्तकोशेषवत्प्र
संवीतइयगिष्टादितानकांमाल्येक्षुफलसंपुक्तपुरुषोणसमचित्तपुरुषोणदेवताप्रतिमयासमचित्तमाविक्षितो कृचवाम
कोशेषवत्तानाहपादुकाः। गोगिर्विभवतः सादृश्याच्चशयनदिके अष्टाश्वकेनसंपुक्तचत्तमिथवाजिभिः। दाभ्यामथपुत
दद्यादेमसिंहधजाचिते। अष्टाश्वत्थश्चवेतिवाचनाश्चपरां आष्टाश्वकेनारित्तप्रकाश्चपरमितिभेदः। तत्राप्यष्टदययत्त
ममयसिंहचित्तचनयुक्तता। अष्टाश्वत्थश्चद्वेकाचनश्चोक्तोनीलकुंभाकितेवज्रयुक्ताश्चइतिवत्स्वायत्तुहेमाद्रोसह
श्वकेनसंपुक्तमितिक्वचित्पाठः। समर्वपुस्तकविम्वारादुपेक्षः। एतेनयत्तोनविदितयागलवननोक्तमष्टाश्वमपनेनयोन
रुक्ताभावाडभयवापिहेमाएवाश्वाग्राहानक्वचिदपिस्वाभाविकाइतितरप्यपास्तोवत्तमिथवाजिमितिपस्यचत्तश्चव
पनेनयोनरुक्तायपरिहारावचकारात्तानुभोनस्यत्तगस्थावथाश्चिनो। चक्रंकोचक्रसमीपस्थावश्चिनोकायो। तन्म
रणमुक्तत्वाया। पुण्यकालततः प्राप्यपूर्ववत्स्नापितोद्विजे। विः प्रक्षिणाभाहृत्पटह। तकुस्वमाजलिः। अक्तमाल्याव
रोदद्यादिममवमुदी। यत्तमनेः प्रयोगेज्ञेयः। इति त्रगार्थदानमेतद्वयमहदमनप्रयराति। साकल्यपटलेविमुक्तदेहः। प
रममुपेतिथरपिनाकयाशोः। रदिरपमानवपुष्पाविजितप्रभावमाकम्पमडलमेवडमचडश्मः। सिद्धागनानयनधूपद

२१०
७०

धीयमानवक्रां बुजो बुजभवेन चिरं महास्ते इति हि राणाश्चर्यदने अथ प्रयोगः यजमानो धेत्याहुक्ता सकल कलुष यदलमुक्ति
भवमयाभावपूर्वकं पिनाकपाणिघ्नमयद्राष्ट्रिकामः देदीप्यमानस्ववपुः प्रभाविजितचंद्रमंडलाक्रमणसिंहगानानयनपद
रघयीयमानवेदेनां बुजत्वपूर्वकं चिरकालब्रह्मसहस्रमकामावाश्वाहि राणाश्चर्यमहादानमहं प्रतिघारपिष्य इति सकल
जाविदं दिपूजा मंडपपूजा गुर्वी दिवति योगांत प्रकृतिवत्कुर्यात् ततो गुह्यं घोडशाचक्रादि विच्यतत्र न्यस्त कस्माजिने
इराण्यरिप्रितानुतिना न्महाययित्वा तदुपरि प्रायुक्तं कृवाधजयुत्तुषादिभि रष्टमिच्यतर्निवाश्वैः सह यथा सुवर्णधरितं चत
श्चक्रमिदं नीलमयकुंभा कितहं मध्वजयुतं प्रपत्ताश्च द्वययत्ते हेमसिंहा कितव्रजं संयुतं ग्रामादिदिगच्छकं स्थितलोकपाल
ष्टकस्थितलोकपालाष्टकप्रतिमायुतं पद्मगादलसौवलं सौवर्णस्विष्टदेवताप्रतिमाधिष्ठितवक्रममीयस्त्वाश्वाह्वक्र
ककाश्चिनीकमाद्वययुतं प्रायुक्तं कुंभान्याद्युतं सवितानकयथाशक्ति कृत्वा प्रगवीमियुतं प्रपत्तै रष्टमिवाश्वैर्द्विभ्या
वा प्रपत्तै रष्टमिवाश्वैर्द्विभ्या युतं स्याथयेत् ततो हि राणाश्चर्यापनम इति संपूज्योपरि विमानं वधीयात् ततो कुंडममीयस्त्वाकुंभ
स्त्वायनपूणादुत्पणादुत्पमिषेकांतं प्रकृतिवत् एवमभिषिक्तो यजमानो गृहीतकुंभं जनिहं वि अरक्षिणी कृत्य न
मानमः पापविनाशनाथ विश्वात्मनेवदेव रंगमाय धाम्नामधीशाय भवा भवापपोयहावननरक्षिणाति वल्लष्टकादित्यम

एत
७०

रुद्राणां त्वमेव धाताय रमं निधानाय तस्ततो महदयं प्रयात्तु धर्मेकतानत्रमसौ धनाशाद इति मंत्रमुक्त्वा पुष्पांजलिप्रक्षिप्य नम
स्तुत्याय विष्णवे योय विष्णवे त्वाहुक्ता सकल कलुषापादि सकल पापे गुर्वी विष्णो ब्राह्मणेभ्य इमं हि राणाश्चर्य हे माष्टाश्च हे न
चतुरश्रवासवोयस्त्वासाहितं अहं संपदरेनमं प्रतिदत्तं पुजलक्षियेत् कृते तदानप्रतिष्ठाप्येतां सुवर्णनयुष्मभ्यमहं संपद
इति वदत् अत्राप्यल्पदत्तं त्रैकोमिविधानादिकं ज्ञेयं ततः पुष्पाहवाचनरेवता विसर्जनं तत्कृत्वा प्रकृतिवत् बाह्याणां नमो भोज
येत् इति हि राणाश्चर्यदने अथ हं महस्तिरथराने मात्स्या अथातः संप्रवक्ष्यामि हं महस्तिरथशुभं प्रस्यप्रदानात् भवनेव
वंपातिमानवः पुष्पांतिथिमथासाद्य तलापुस्तकदानवत् विप्रवाचनिकं कुर्यात् लोकेशावाहनं बुधः कविश्च उयसं भारश्च पणा
कादनादिकं अत्राप्युयोषितस्त्वद्वाहणैः सह भोजनं कुर्यात् स्य स्यात्कारकाचनमणिमंडलं वलभीमिविचित्राभिच्यतश्चक्र
समन्वितं लोकपालाष्टकाय तं शिवाकैवल्यसंयुतं मध्येनारायणोयेतं लोषीवार्कवह्नसंयुतं मध्येनारायणोयेतं लक्ष्मीपुष्टि
समन्वितं कस्माजिनेतिनेशं कृत्वा संस्कारपथे दयातथाष्टदशधा न्यातिभाजनासनवेदेनः दीपिकोपानहं चरयेत् पादु
काचितं ब्रजोत्तरगुरुं कुर्यात्कवगयेविनायकं नानाफलमप्रायुक्तं सुयारिष्टादितानकं कोशयं च वर्णचयश्चानकुस्वमाधि
भोचतर्भिः कलशैः साईगाभिरष्टाभिश्चिता चतुर्भिः हं मातंगैर्मुक्तादामविभूषितैः स्वरूपतः करिभ्यां च युक्तं कृत्वा निवेदय

तत्कुर्यात्तु च यत्नाद्ब्रह्मभारदपि शक्तिः न तथा मंगलशदेन स्नापितो वेदसुगवैः ॥ त्रिः प्रदक्षिणा माहृत्य गृहीतकृत्सु मांजलिः ॥
इममुच्चार्य नमो ब्रह्मणेभ्यो निवेदयेत् ॥ इत्यथ गणप्य कनको नाथ प्रधानधः काये तत्कलपो यविद्याधरा भो मुनीन्द्राणां भिज्जु
ष्टवा प्राप्य सौम्यप्रतीदियमिदमो नरितो पुष्परथः ॥ ऋडाथः ॥ सचो यथा क्वादितो भवति वलभ्यो लो कपालाश्रयाः ॥ उप
रितनलधुरहाणीति दामोदरः ॥ लोकपालाशिव केवललक्षणानि प्रागुक्तानि नारायण प्रतिमाना रक्षय वरे नारायण
चतुर्वहो शाख चैतथोत्तरे दक्षिणे त्वग राय प्रनील जीमूतमनिभं वामे श्रीवल्नकी हस्ताशुष्टिः पराकरा यरे उत्तरे शंख
प्रधः ॥ उपरि चक्रः रक्षिणे उपरि राक्षसप्रभ इति वा प्रवामभागे ॥ अथ रक्षिणा भागे ॥ गुरुद्वय उधे इत्याग्रतः यज्ञिगुडके
शः कृतांजलिः ॥ समजानुगतो भूमा मूर्ध्नि च फणामंडितः ॥ पक्षिजघनार्थो वलुगना सो नरागकः ॥ दिवाद्रुपक्षपुक्तश्च
कर्त्ता व्याविनता स्वत इति विनायकोऽपि चतुर्भुजस्त्रिनेत्रश्च कर्त्तव्यो वागजाननः ॥ नागा यज्ञोपवीतश्च शशांककृतेशंखरः
दंतदंताको रद्या द्वितीयचाक्षुस्त्रयं ॥ तृतीयधरं च दद्याच्चतुर्थे मोरकं तथैतत्कृत इत्यर्थः ॥ पंचयत्नादिस्वरं यारिमाणां
जगद्भविनायकादिप्रातिमासहितस्पर्शस्य ॥ अत्राधिवासने ह महत्सहितो वस्त्रापनं ॥ अथ प्रयोगः ॥ पजमानो र
शकालो स कीर्त्य सर्वथा पक्षयानंतरं सभावितनरक निवासपातनाभितप्तपुत्रादि सकलबधूद्वरणपूर्वकविच्छेदस्तदप

नसमनंतरं स्वविच्छेदप्राप्तिपूर्वकविच्छेदप्राप्तिपूर्वकविद्याधराभेदे दिते विते दुमो निपरप्राप्तिकाप्रः श्रोहे महत्सिमाहा
रानमहं प्रतियादधिष्यति सकल्यप्रकृतिवरो विरादिपूजाभेदपूजागुवीरिविनिघोमांत सर्वकुर्यात् ॥ ततो गुह्ये द्याषोड
शाखं चिरव्यातदास्त्रीणां कृत्वा जिनपत्नितिलो रणधरिचकाशभारतयथा शक्तिस्वर्गनिगजध्वजलोकपाला
वाकेवलनारायणादिप्रतिमाभिः सह निमित्तं महत्स्वित्तुष्टयपुतंगरुडाधिष्ठितवाजायंथिविनायकाधिष्ठितकूर्वर्य
रितः स्थापिनायान्याद्युपलक्ष्यप्रत्यक्षगजदयायंतं सवितानकांथस्थापित्वा ॥ हे महत्स्वित्थाय नम इति संपूज्यापरि
वितानं वधीयात् ॥ ततः कुडमपीयस्कृत्वा प्रस्थापयनादिपूणिदुत्या प्रथकांत प्रकृतिवते ॥ एवमपि पिक्ताय जमानः सपुष्पा
जालिस्त्रिः प्रदक्षिणां प्रक्रम्य नमोनमः ॥ शंकरस्य भजार्कलो केशविद्याधरावास्तवे ॥ खंसेयमेवदपुराणयज्ञतेजोभयस्पद
नयाहितस्मात्पुत्रतयदेयमपुरारे गनदहत्तुगुहारूपविमुक्तं मतः ॥ योगे कमानुसदृशां पुनपः समाधौ यश्च पतित इमं
नाथं येन रुढः ॥ यस्माच्च भवभवागारं संस्तुतानां मानंदभां उच्यते मध्वयामावां तस्मादघोषशमनेन कुरुप्रसादचामी
करभयमाधवसंप्रदानात् इति मंत्रैरावाह्यपुष्पाणि प्राक्षिप्य नमस्कृत्य वेदियक्षिप्रभाग उपविश्य प्रागुक्तं दानसकल
मुच्चार्य बुद्धिगम्य इमं महत्स्वित्थाय प्रागुक्तसकलोयस्कासहितं प्रज्ञागजदपुक्तं पुष्पभ्यमहं सपरदतिगवोदिभ्यो

२१०
७१

दत्तासुवांगिद्विगांध्याविभागः प्रकृतः स्वस्व्यादिवाचनादिविप्रभोजनान्तं प्राकृतं तद्वाच्यत्वेन एकाग्रिविधानमिति केचित्
इति हेमहस्तिरथरान् अथ यवलागलदानं मात्स्ये अथातः संभवत्तामिमहादानं पंचलागलं कनाममहायातकनाश
नापुणोतिधिप्रथासाधयुगादिप्रदण्णदिकी भूमिदानं नरोदघातपंचलागलकोचितो रवर्तं खेटकवापि ग्रामवासस्यशान्ति
नां निवर्तनं नरोदघातपितदं दवापितदं दवापिशक्तिः सादरुमयानुक्तत्वाहलानुयवविचक्रणसर्वीयकारो युर्युतां स्वय
न्यानुयवकावनानु कुर्यात्पंचयलाहृध्यासहस्रयलावधि हयानुलक्षणापुक्तां श्वश्वश्वधुरधुरान् सुवर्गाभृगाभरण
नुमुक्तालापूलभूषितानां रोप्यपादायतिलकानुरक्तकोशियभूषणानां तगरामवंदनयुतान् शालायाप्रविवासयेत् य
जन्मादित्यरुदेभ्यः यायसंनिर्वयेत् एकस्मिन्नेव कुंडे त्रगुरुयस्मे निवेदयेत् पालाशसमिधस्तद्वद्वज्रं कृत्वा तिलास्त्रयात्
लापुसुषवत् कुर्यात्लोकशवाहनं ततः ततो मंगलशब्देन मुक्तमात्पावरोबुधः आहूय द्विजरायत्यहेमसुवांगुलीयकैः
कोशियवत्रकटके मीणिभिश्चापि पूजयेत् ततः प्रदक्षिणां कुर्यात् ह्रीतकुसुमांजलिः इममुच्चारयेन्मंत्रं अथ सर्वं निवेदयेत्
मंत्रः प्रयोगो ज्ञेयः सप्तहस्तिनरं देवविशदं न निवर्तेन विभागद्वानोचर्ममानमाह प्रजायतिः मानेनानेनयोदघातनिवर्
नशान्नरः विधिनानेन तस्याशु क्रीयते यायसंहतिः तदं दमपि योदघादघादपि गोचर्ममात्रको भवनस्थानमात्रवाशिपि

राम
७१

यैः प्रमुच्यते रवर्तारिलक्षणं मार्कंडेयो सोत्सेधवप्राकारं रवर्तः खानकाहंतं यो यजार्हं विष्कं भमष्टभागाय तं युरंत रं दं नित
थारं रं तत्पादं न च रवर्तं तं याम्पूजने प्रायं स मष्टं रुषीवलां चैव यमो गभूमध्ये वसति ग्रामसंज्ञिता यावंतिलागलकमागेशु
खानि भूमिमांसायते दुहितं रं गजरां मकाणि तावतिं शकारपुरं स माहि तिष्ठे इमिप्रदानमिह प्रदानमिह यः कुरुते मनेष्यति
अथ प्रयोगः घनमानोद्यत्यादिसकलपातक हयानंतरं गंधर्वकिं नरं रासुरसिद्धं संवसेविता वधूतचामरविमाना विधान
पूर्वकं स्वीयामनायकं लघुपूर्वकं लपितपितामहादिवधुसाहितं शुभपुरागमनानंतरे तदं दं मूलागलमुखोक्ती गिरजः सहित
हलसंवदहस्यो मसमसं ववधावच्छिन्नं शुभपुरा निवासकामः श्वः पंचलागलमहादानं प्रतिपादयिष्यति कृतं संकल्पः प्र
तिपादयिष्यति कृतं संकल्पः प्रकृतिवत्तगाविशदि पूजार्दिपूजार्दिगुर्वीदिविनिर्योगांतं सर्वं कुर्यात् ततो गुरुः षोडशार
सादरुमयानि पंचहलानि युगयोक्त्रं जुफालनोदाधुयकारणयुतानि कावनोयकारणसहितानि कावननिर्मितानि य
चहलानि हलीतां वृलाधुयकारणसहितं शय्यागामेकां गोधियरिनाष्टादशधान्यानि मंड्यादगं स हस्तोक्तलक्षणान्
हयानुवधानुसालंकारानुसोपकरणानुअधिवासवेद्युयारिवितानवधाहलेभ्यो नम इति मंत्रेण संपूज्य कुडाभ्यां शकलश
स्थापनादिवेन स्पतियते प्रधानं होमोतसंयादयतां ततो गुरुं जयाचतुर्लिंगमन्यतमं कृत्वा स्वकीये कुंडे यजन्मायादिते

५०

23

[illegible]

गम

23

हनततः। कविभूयसंभारभूषणाक्षरनादिकोवेधंलक्ष्मजिनकावातिलानामुयान्यसेततथाष्टादशध्यानानि संश्रुतव
णादिकान्तथाष्टोपुर्णकलशानुसमतात्परिकल्पयतावितानकचकौशेयफलानि विविधानि चारत्येवाचयित्वाताम्रधिवामन
पूर्वकं। पुष्पकालमथाम्राधमेवानेतानुरीत्यत्र। मन्त्राः प्रयोगज्ञेयाः। एवमुच्चार्यतां देवीब्राह्मणोभ्यानि वेदयेत्। धराईवाचतुर्भा
गंगुरावेविनिवेदयेत्। शेषे वाथक्राविम्यः। प्रणिधत्तविमर्ज्जयेदिति। एकहस्तेन फलत्रयाचत्वेरत्नासुशोभनेतिहमादिरूपनाम
यागादिभिश्चतुर्हस्तैश्चात्रिकोणादानसौख्ये। मोदरीयेचायिरिमंडलेत्यन्या। अनेन विधिनायस्तु दद्याद्देमधुमां। पुष्पकाले
तु संध्याप्रसथं याति वैष्णवं। विमानेनार्ककोणिकिंकिणीजालमालिना। नारायणपुरांतावकल्पत्रयमसौ। मत्तपितृयोत्रप्रयो
वांश्चतार्यस्कविशंतिमिति। अथिर्विहंभीकुर्धदित्स्त्रैसंप्रदीयवत्याः। कारणप्रसंगेजंबूदीधानुकाशिणीमिति विशेषणं। ज
ंबूदीधानुसादृश्येपिनानावर्तमसोवराद्यवितानुकारित्वप्रसंगे मयारावर्तवतीमित्युक्तं। तवतमसो। कणाप्रसंगे मध्येमैरुह
मन्त्रितामित्युक्तं। जंबूदीधनक्रांविष्टुपुष्पांगानववर्तमेवैयजंबूदीधमिदं मया। लक्ष्यो जगद्वित्तरं संकेयत्काथितत्वं
। जंबूदीधं प्रमादृत्यलक्ष्यो जगद्वित्तरः। मंत्रेयवलयकाकारः स्थितः। ह्रीरादधिर्वहः। जंबूदीधं सप्रस्तानोद्दीधानां मध्यतः
स्थिता। तस्यापि मरुमंत्रेयवलयकाकारः स्थितः। ह्रीरादधिर्वहः। जंबूदीधं सप्रस्तानोद्दीधानां मध्यतः स्थिता। तस्यापि मरुमंत्रे

रा०
७६

विहंपंचरवेजटिलाः श्रमश्रुलाः शांताः कृशाधमनिमंतताः कुंडिकाह्वाराः कार्यक्रिययोहिभुजाः सदाधमनिः शिराकुंडिका
कर्मडलुः अक्रोहमाताः मत्स्यादयः पंचात्रेवोपेक्षावगादहेदिभुजोमत्स्यरूपधृक् नगं धर्ममत्स्यरूपो वा मत्स्यरूपो जनार्
नः अधो धर्ममत्स्यरूपवेति विकल्पः रामोदत्तुः कायुधकास्वरागादियुतपुरुषाकाराणां केवलमत्स्याकारिणावैकल्पमाह
कर्मलुकिहयाकारामत्स्यरूपोक्तमपवानमधुपिगलवर्णचवत्तुवीकायुधेर्हतानां गं सरकां संचमनाकीनेस्वभीषणाः श्री
वामकृष्णस्वातवधानंतोयरातुंगोएतदुयधारेववराहमुक्तिमुक्तिः कृष्णरं द्वाप्रमितिदामोदः ज्वलदग्रिममाकारसिहव
त्रं वनरागाकां देष्टुकरालवदनेन लज्जिह्वस्वभीषणाः हत्तास्युजटिलं कुहसानीठयीनवक्तुसा अभेद्यतीहानास्वमात्मसहत
रानवोतद्वहोदारायंतवकराभ्यानखरेष्टशामदत्तवक्रधं ह्वाभ्यानगर्मिहेजास्यमुं कुडीहवधेरोदिदीर्घमनः परिकीर्तितः स्रवो
तकाराधोऽद्वहृत्परशुकोः नामरम्यश्च कर्तव्यो रामो रोषाहृत्तुगाः पुवाधमन्नवदनः सिंहस्कंधोमहाबलः आजानुवा
हुः कर्तव्यो रामो वागधनुर्धरः मद्यधानंचसीरंचवामरक्तिगायोः क्रमात्तगासमुत्तलवज्रवहलीरामः प्रकीर्तितः मुसलरूप
वज्रमित्यर्थः दक्षिणाधीधः कर्धोर्मद्यधानमशिवामयो गिरामुसलदतिवत्तुवीहृत्तुगामः शम्भुवक्रधरः श्यामोदिभुजः कृष्ण
संज्ञाकः काषाधवस्त्रसवीतः स्तवसंसक्तवीरः पद्मासनस्थादिभुजो ध्यायाबुद्धः प्रकीर्तितः खड्गोद्यतकरः कुहोहया

७६

करोमहाबलः स्लेछोछेदकरः कल्कीदिभुजः परिकीर्तितः अथविश्वचक्रं जपोगाः अधिवासनं दिनेयजमानउपविश्याद्ये
त्यारिकीर्तनांते सकलयायकृष्णानंतरविष्णुलोकमहीपमानत्वविशिष्टवेकु धिकारणकस्त्रितिकामोहश्चाविश्वचक्रमहादा
नं प्रतिपादयति कृतसंकल्पः चक्रतिवहो विराट् पूजारि मंडपपूजारि गुर्वदि विनियोगांतं सर्वकृपां ततो गुरुवैद्याधो
दृशाचक्रं न्यस्तकृष्णजिने स्थापितदारा मिततिलापरिविश्वचक्रं मस्थाय तस्यादले कारिकाया विष्णुपूर्वादिलेषु विमला
उत्कर्षणी ज्ञानाः क्रियायोगा प्रकी मत्पाई शनाइत्यष्टौ द्वितीयावरोषोडशकोष्ठे पुनलशाप्पविभृगुवसिष्ठब्रह्मकश्य
पमत्स्याधवतादशकमिति प्रतिमांषोडशकं तृतीयावरोषो गौरीब्रह्मीणीरोदीकोमारीवैष्णवीयाराहीदृणीकोशिकी
त्यष्टौ प्रवाधसोमत्राप्यनिनप्रपृषप्रभाताख्यानष्टौ वस्तु चतुर्थ्यावरोषो धावपिमात्रवहृणां शभगेदविवत्तुष्ययज
न्यत्वत्पृषयजं न्यत्वष्टु विष्टारख्यद्वादशारित्यावेदवत्तुष्ययं च मेयं च भूतानिष्ट शिवी वरुणावदि वायुविनायकात्मकानि
वीरमदशं भुगिरिशजैकयातु अहिर्वृष्मपिनाकि भुवनाधीश्वरकापालिविशंयति स्थाणुभागाख्याएकादशरुद्राश्च पृथ
यथाक्रमतो लोकपालाष्टकेशावतपुंडरीकवामनकुमुदजनपुष्पदत्तसार्वभौमसुप्रतीक इति दिगाज्याष्टकं वा सप्तमे
खड्गचक्रशक्तिधाशधजगदभूलशखकोस्तुभवाप्रखचपूणीकुंभदीपवृषभरूपाणि स्वर्णखंडानि अष्टमे विष्णु

रा०
३३

रमष्टकजलशायिनिगुवसिष्टब्रह्मकश्यपमत्स्यप्रतिमाषोडशकंस्थापयेत्तत्रकस्यममतातधान्यस्तद्व्यपूणीकुंभाष्टक
स्वप्नाल्पफलत्वादीनिवितानकववप्रीयात्ततोविश्ववकायनमइतिपूजयेत्ततःकुडमप्रीयेकलशस्थायनादिपूणीदुसभि
षेकांतपूतिवत्प्राकृतग्रहादिहोमात्रांश्चकाधिष्ठितविष्टादिभ्यःतत्रमेत्रेनीममेवेवीष्टाविशत्यादिस्तव्यघाहोमःकापेइतिके
चित्ततोभिषिक्तायजमानोविश्वचक्रंविःप्रदक्षिणीकृत्यनमोविश्वमघायेतिविश्वचक्रात्मनेनमःपरमानंदरूपीत्वयाहिनः
यापकेरमात्तेजोमयमिदंयस्मात्सदायशंप्रतिगमिनः। हृदितत्त्वगुणातीतंविश्वचक्रंनमाम्यहंवात्सरेवेस्थितंचक्रंचक्रमथा
त्तमाधवः। अन्योन्याधाररूपगणनामिच्छिताविहविश्वचक्रमिदंयस्मात्सवेद्यायहंरथः। आयुधंवाधिवस्तुभवादुदरमा
मतइतिमंत्रेणममपुष्पाणिप्रक्षिप्यनमस्कृत्यवेदियाश्चमतउयविश्वपूवींक्तंमकलेत्यादिमहासंकल्पमुक्ताइमविश्वचक्र
विष्टादिदेवताधिष्ठितंविष्टदेवतंयुष्मभ्यमहंसंप्रददतिदद्यात्। दानप्रतिष्ठार्थंस्वर्गादिक्षिणाविभागाःप्राकृतः। स्वल्पश्च
काग्निविधानप्रतिकेचित्पुण्याहवाचनदेवताविमर्जनब्राह्मणभोजनानिकुर्यात् इतिविश्वचक्रदानमात्रेण। अथातःसप्र
वक्ष्यामिब्रह्मदानप्रनुत्रममहाकल्पलतानाममहायातकनाशनांपुण्यातिथिमयासाधकत्वाब्राह्मणवाचनोक्तविष्टेय
संभारभूषणाच्छादनारिकातलापुरुषवत्तुर्पांस्त्र्यंशवाहनारिकाचामीकामयीःकुर्यादशकल्पलताःशुभाः। चामीक

हेमनातापुष्पफलोपेतानानांशुकविभूषिताः। पुष्पफलांशुकानित्वरूपतइतिकेचित्ताहेमानीत्ययोहेमलतांस्वरूपतःपु
ष्पफलानांयोगासंभवात्तानिहेमानिअंशुकानित्वायासादन्निवहेमोपारानेतपदलज्जागायत्रीरितित्वयुक्तप्रतीमः। अत्र
फलाभ्यामाद्याकाराणातिरूपनारायणाः। काम्यमानयशुपुत्रदिरूपाणातिरामादरात्ताकरादयःविद्याधरास्वयंशाना
मिथुनेरुपशामिताः। हाराणादित्त्वभिःसिद्धैःफलानिचविहंगमैःसिद्धाःपक्षिमुखाःकिन्नाराःविहंगमाःपक्षिणावति
रामादरः। लोकपालानुसारिणःकर्त्तव्यास्तासुदेवताः। ब्राह्मीमनेतशक्तिबलवाणस्योपरिपसेतः। अधस्तालतयोर्म
ध्यप्रशस्वधरेउभे। इभामनस्कातगुडपूवतःकुलिशापुधारजमजस्विताप्रेयीस्त्वयाणिस्थानने। याम्यचमहिषारू
ठागदिनीतंडुलोपरिष्ठतचनेक्रीतीस्थाय्यामावडादक्षिणाधरोवाहणेवाहणीक्षीरवस्थानागयाशिनी। यताकिनीचवा
यवेमृगस्काशकीरोयशिसौम्यातिनेषुसंस्थाप्याशाविनिनिधिसंस्थिता। माहेश्वरीवृषारूढानवप्रीतेविभूलिनी। मोलि
नोकरास्तद्वत्तैव्यावालकाचिताः। मध्यधोरधोब्राह्मणंतशक्ती। अस्यामामधोलोकपालशक्तयः। इभेश्वरावतः।
। रजमजोहरिशृङ्गाः। निधिःकलशाकारः। वालकाचिताः। डम्यवालाः। शक्त्यायवपलाइधमासहस्रात्रकल्प
येत्प्रतिमादीनाप्रतमानं। सर्वासापुयारिष्टाच्चयवर्णवितानकांवेनवोदशकुभाश्चवस्वपुमानिचैवहिमध्यमेदेतगुखे

२०
७८

काविभ्यो न्यास्तथैव चाततो मंगलशब्देन स्वातः शुक्लावरो बुधः विः प्रदक्षिणामाहृत्य मंत्रानेतानुरीयेतामंत्रः प्रयोगे ज्ञेयः ॥
इति सकलदिशागना प्रदानमवमयसूदनकारियः कर्शति ॥ अग्निप्रतफलरेशनागलोकवसतिपितामहवत्सराणि विशतपितृश
तप्रथाताप्ये इवाग्निं वेदुरिति धविनाशश्च दरेहः ॥ ह्यपतिवनितामहस्वसंख्येः पश्चितप्रवुजसं सदा भिवं वइति अथ प्रयोगः
॥ अघतादि सकलयाप क्तपविशुद्धरुत्वपूर्वकं दवगण सहस्रयश्चित्तवस्माभिनवपितृशतभवाधिसंतागणानां खडावि
शद्वत्सरावविकामितफलरनागलोकनिवासका प्रः श्रुकल्पलतामहारा नप्रतिघादयिष्यइति संकल्प्य कृतिवहो विदादिपूजा
मंडपपूजागुर्वीदिविनिघातांत कुर्यात् ॥ ततो वेदिलिपितवक्रमस्तनवराकूटोपरि एकालतां स्थाययित्वा तन्मूलब्राह्मीसम
तालवराकूट एवाधरां लतां स्थाययित्वा तन्मूलरेशे अनंती शक्तिपूर्वादि क्रमात् गुडहरिद्राछागांत डलाष्टतां क्रीडशंकरा
तिलानवनीतस्थापलतामूलेषु रंघारिशां स्त्रीः संस्थाप्य यस्मिन् दशपूरुषां कुंभान् दशधेनू रेशवस्त्रयुगानि फलमाल्यधान्यादी
नि च विन्यस्य लतासहिताः शक्तीः प्रतिष्ठा पूर्वकं पूजयित्वा ततः कुंडसमीपं स्ककलशं स्थापनादि पूजा दुत्पमिषेकांतं प्रकृ
तिवत् एषमभिषिक्तो यजमानः कल्पलतां त्रिः प्रदक्षिणामाहृत्य नमोनमः पायविनाशिनीभ्यो ब्रह्मांडलोके श्रमालिनी राम
भ्यः ॥ आशंसिताधिकफलप्रदाभ्यो दिभ्यस्तथा कल्पलतावधूम्य इमिप्रचमुच्चापपुष्पाणि प्रक्षिप्य नमस्तत्पवेरियाश्चिप्रतः ७८

पविशमहामं सकल्पमुक्तायथा मंत्रं विंशे पाणवै शिष्टमुच्चार्य दद्यात् ॥ तव मध्यलता द्वयं गुखेटावष्टम्य कृत्वा भ्यश्चैकः प
क्षो धर्य क्तद्वये तलावध्ववस्वाततो दानप्रतिष्ठा र्थं सुवर्णप्रत्येकं दक्षिणां दद्यात् ॥ स्वल्पद्वयत्वयं क्ते एकाभि विधानमिति केचि
त्तापुष्पाहवाचनरेवता पूजनविमज्जनमंडयादि प्रतिघादन ब्राह्मणभोजनदीनि इति कल्पलतारा नं मात्स्ये ॥ अथातः सप्त
वह्नामिमहारा नमनुन्नमं सप्तप्रागरं केनाम सर्वथातकनाशनं ॥ कारयेत्सप्तकुंडानि विचक्रगाः ॥ प्रादेशमात्राणि तथारवि
मात्राणि तथारवि मात्राणि वा पुनः ॥ कुर्यात्सप्तपलाहर्ष आसहस्वावशक्तिः ॥ संस्थाप्या निवसर्वाणि कृच्छाजिनतिनोप
परिधयमं पूर्ये कुंडलवर्णेन विचक्राणः ॥ द्वितीयां यमसातद्वत्तृतीयां सार्पिषां ततः ॥ चतुर्थं तगुडे नैव दध्नाय च ममवचो य
ष्टशं कर्यात्तद्वत्सप्तमं तीर्थवारिणां ॥ स्थाययेत्तलवरां स्यात्तत्र ह्माणां काचन शुभं के शवं क्लोरमध्ये च वृत्तमध्ये महेश्वरं ॥ भास्वर
गुडमध्ये च दधिमध्ये सराधिवं शर्करायां न्यसेत्तर्ही जलमध्ये वधावर्ती ॥ सर्वेषु सर्वरत्नानि ध्याम्यानि वसंततः ॥ तलापुरुषव
हेषमत्रापि धीकं लपेत्तततो वारुणहोमो तस्मापितो वेदपुंगवैः विः प्रदक्षिणामाहृत्य मंत्रानेतानुरीयेतामंत्रः प्रयोगे ज्ञेयः ॥
याः इति ददाति सामृतं समुत्तान् शुचि विस्मयवानि ह्मागरान् ॥ अमलकोचनवर्णमयान सो यरमुयेति हरेरमरावितः ॥ त
कलययविद्योतविगजितः पितृपितामहपुत्रकलत्रकं पुत्रशतत्रयमिति वाचस्पतिमिश्रः ॥ पपाः ॥ पुत्रकलत्रकमिति रत्नाक

[illegible]

। यापक्त्योऽतः तविलेपनमृषाणापलोकस्य विभ्रतितराह्युपमापिलक्ष्मीरित्यनुमंत्रयुष्याणि वक्तिष्यन्प्रकृत्यवेदियति
मत्तुयविश्वेशकालकीर्तनात्तस्मिन्कालेपक्त्ययादिप्रहासकव्यमुक्तामप्युक्तान्ब्रह्मादिप्रतिप्राप्तहितानामप्युक्तान्
नुविष्टुदेवतान्बलापुरुषोक्तप्रत्ययुगलीयमागव्यवस्थापुष्पाप्रमहसप्रदन्ममप्रतिष्ठवर्णिदत्तागादधात्। स्वल्पत्वका
गिरितिकेचित्। ततः युगाद्वाचनग्राह्यिषूजाविसंज्ञं ब्राह्मणभोजनानि कुर्यादिति सप्तमागदानं वि॥ मात्स्या अथात्तमे
वृक्षामिप्रहाद। तमनुवृत्तप्रत्यवेनुरिति त्वातंगोलोकफलदन्तुगा। पुण्यातिथिप्रथासाध्यत्वलापुरुषदानवराजलोकेशावाह
नतद्वत्ततो धेनुं प्रकल्पयेत्। भूमौ कृष्णाजिनं रुद्राजिनं कृत्वा लवाण्डाणामधुताधेनुं तत्र प्रपीकृत्वा सैकल्याविधिपूर्वकं तस्थाय
येत्यग्रागाण्यकाशीतिमुखे बुधः। पुष्यरागाशततद्वत्तधाणाधायारिकल्पयेत्। बलाट्टे प्रतिजं कमुक्ताफलशतं दृशाः
। धूपगोविंदुप्रशतं शुक्लाकारं द्विधाः स्तुतोकांचनानिवंशृगाणि शिरोवज्रशतात्मकां श्रीवाद्यां नैवपरको गोप्रेदकशतात्मका
। इंद्रीनशतं दृष्टवेदूयशतयाश्च कोस्फटिकैरुदरतद्वत्सौगंधिकशतात्कटि। सौगंधिकं पद्मरागाः। सौगंधिकं त्रकं रुद्रियद्ग्राग
यकं त्रण्डितं वज्रपंतीकोशात्। स्वराहप्रमथाः काषाः पुच्छत्वमुक्तावलीमयां स्वर्यकातडकातो वध्राहो कपूरचंदनं कुकुमा
निचोमाणि शोषानामिचकार्येत्। ग्राह्यतमशतं तद्वद्वानेयारिकल्पयेत्। अथान्यानि वरत्नानि स्थापयेत् सर्वसंविधुः कुर्या

कर्कषयाजिह्वांगोमयं वगुडात्मकांगोमूत्रमाजेन तथादधिदध्मं स्वरूपतः। पुच्छाग्रेचापसंदधात्ममीयिताम्बरोहनांकुडलानि च ह्येमानि भु-
 णानि च शास्त्रोक्तः। कार्येरेवमेवं च तृतीयांशेन वत्सकां तथा सर्वाणि धान्यानि घाराश्चेत्तु मयाः स्मृताः। नानाफलानि सर्वाणि पच-
 वांगिवितानकां एवं विचनं कृत्वा तदुद्धोमाधिवासनं क्रुत्विभ्यादक्षिणां दद्याद्वेनुप्रामचघेदुधः। गुडधेनु वरामभ्यद्वे चोदरे रु-
 तः। मंत्रः प्रयोगो ज्ञेयः। आम्रमवेत्यममितः परित्यक्त्या दद्याद्विजायगुखे जायगुखे जलपूर्वकांतं गयः। पुशपमाप्यरिनमच-
 कृतो धवासः पापविमुक्ततत्पुंति यदमुगैः। इति सकलविधिजोतनधेनुप्रदानं वितरति स विमानप्राण्य देदीप्यमाना सकलका-
 लुषमुक्तो वंशुनिः पुत्रपौत्रैः सह मदनं सरूपः स्थानमध्ये तिष्ठो भोरिति। अथ प्रयोगः। अद्येत्यादि सकलकलुषकृत्यमदनं स्वरूप-
 त्वपूर्वकां वंशुवगपुत्रयोवादि सहितव विमानां रद्गापूर्वकां गोलोकप्राप्तिकामस्तद्वद्वंशुपरप्राप्तिकामस्तद्वद्वंशुपरप्राप्तिकाम-
 मोवाश्चोत्तरे नुप्रहारादनमद्वंशुतयादयिष्य इति सकलप्रकृतिवरो विंशतिपूजामंडपपूजामंडपपूजागुर्वीदिविनिर्धोगांत-
 कृत्वागुरुः घोडशारे रुक्मजिनं प्रसाधितं स्फुरितवंगद्रोणमितं प्रसाधितं दधारेवाप्रघीप्राप्सुर्वीगासु रक्षादां अलिखर-
 ति रंगानि कुर्वात। तत्र एकाशीति प्रयोगे मुंखं पुष्पां गशतेन नासाग्रं ललाटे हेम तिलकां पंचाशन्मुक्ताफलैः प्रत्येकं दधे-
 विदुमशतेन विभज्य भूयुगांशुक्तिभ्यां कर्णौ। काचने भृगां हीरकशतेन शिरः। गोमेदकशताधितेन नेचनामकेन घटेन य-

वावैद्यशतेनपात्रेस्पर्शिकाशतेनोदरांयद्गाराशतेनकरिंशान्नोहेन्नाखुरानासृपिकांतकपूराभ्यांरक्षिणाघ्राणपुं
 । कुकुमनरोप्राणिरुप्यननाभिगारुतमशतेनापानांस्तोतौः सर्वसंधीनांशकर्याजिह्वागुडोगोमये। आजंभृवोचामंरु
 छाये। स्वरूपतोदधिदुग्ध। संनिधौतात्परोहनासौवर्णकुंडलग्रवेयकादिनिष्ठ्याप्यानि। एवधेनुताधनद्रव्यवत्थीशनधनोह
 तारतः प्राश्यावमुदकादवत्संवरवैद्य। रधिदुग्धरोहनानिववत्सनसमवति। समतादृशदशधान्यानिफोलपुष्पवत्त्रादीनिवा
 साद्यत्नधनवत्सायेनमइतिपूजयित्वावितानं वन्धीयात्ततः कुंडसमीपस्थकलशस्थापनादिप्रकृतिवत्। एवमभिषिक्तोय
 जमानोऽनधेनुंविः प्ररक्षिणमावृतोयतिष्ठतः। **पञ्चाक्षुषालक्ष्मीः** सर्वभूतानांयावदेष्टव्यवस्थिता। धेनुरुपेरासारेवीनमश
 तिप्रंघकृत्वादेहस्थायावद्दृशींशकरस्यवयाधिया। धेनुरुपेरासारेवीनमयायंमयोहृत्। विलोर्वक्त्रास्रियालक्ष्माः स्वाहाय
 चविभावसोचंद्रार्कशक्रशक्तिर्याधेनुरुपावसाध्रियाचतस्रिमुखसयालक्ष्मीयालक्ष्मीर्धरेस्पवालक्ष्मीयालोकयालानासावे
 नुर्वेदास्तुमास्वधायापितृमुखांनास्वाहायज्ञभुजावया। सर्वपायहाधेनुस्लक्ष्मांतिप्रघकृमोत्वासर्वदेवगागधामताप
 यठतिहृदइचंद्रकमलामनवासुदेवाः। तस्मात्समस्तभुवनत्रयेवयुक्तैर्माधहिरैविभवसागरधीद्यमानमिति ततः पुष्पा
 लिप्रक्षिप्यनमस्कृत्यवेदिधश्चिमतउघविश्याधेत्यादिमहासंकल्पमुक्त्वाइमारत्नधेनुपद्मरागागमुखापुष्परागद्योणास्तु

२०
२१

यद्यपि लीलकालं कृतां मुक्ताफलानि रचितानि यथा धवयवोपेतं धेनुसाधनयद्गगादिद्वयवत्तथैव न रचितवत्समहितं यतिः स्थापितं वा
न्यपुष्पफलादिप्रतीविष्टदेवतागुरवेहं संप्रददति कस्मात्स्वदेव्यादिति भूयान् ललाकारदयः हेमाद्यादयस्त्वैकोमिविधान एकस्मै अ
ननेकाग्रियते तत्र तलापुरुषवद्विभाग इत्याहुः स्वर्णादद्यात्ततः स्वर्णादिवाचनग्रहादिपूजनविस्तर्जनवाहागभोजनादिपू
र्ववत् इति रत्नधेनुदानप्रयोगः ॥ मास्ते अथातः संप्रवक्ष्यामि महारानप्रनुत्तमो महाभूतघटनाममहायातकनाशनं पुण्यदि
नमथासाधकत्वावाहागवाचनं कुत्विष्टयसंभाभूषणाकारनारिका तलापुरुषककुर्पाह्लोकेशावाहनतथाकारयेत्क
चनकुंभं महालचितं बुधः महारत्नानि वस्त्राक्तानि प्रादेशादंगुलशतया वत्कुर्पात्प्रमाणतः ॥ कीराजपरितंतद्वत्कल्पवृक्षस
मचितं पद्मासनगातास्तव वस्त्रविष्टमहेश्वरान् लोकपालान् सहस्रांश्च स्ववाहनसमचितान् वराहं एधत्तां तद्वत्कृत्वा एथ
मयंकजावरुणं वासनगांतं काचन प्रकरे परिदुताशनप्रयोगं तवायुं कृतमृगमनः कुर्वेदस्मात्कृत्वा तस्याधं जुर्वेदस्य कजं
सामवेदस्य वीणास्यां देवदत्तिरातो नमस्त ॥ अथर्ववेदस्य पुनः स्वकुस्ववोरक्षिणो को पुराणवेदो वारः साक्तस्त्वकमंडल
॥ अथ कल्पवृक्षप्रतिमाप्रादेशादिपरिमाणमहितवटसपादकसर्वगमानमार्थिकं परितः सर्वधाम्यानि चोमरासनदर्या
पादुको यानहं च भूषणाकारनारिका शय्याचनलकुंभाश्च यवगणवितानका जलकुंभाः षोडशस्त्रात्वा विवासनाते तम

राम
२१

चमेतमुदीर्येतमं च प्रयोगे ज्ञेयः ॥ इत्युच्चार्य महाभूतवटं यो विनिवेदयेत् सर्वपापविनिर्मुक्तः स याति परमां गतिं विमानेना क
वर्णनपितृवंधुसमचितः ॥ स्तुत्यमानो वरस्त्रीभिः परंप्राप्नोति वैष्णवं षोडशोतानियः कुर्यान्महारानानिमानवः ॥ ततस्त्वपुनराह
त्रिरिह लोके भिजायति ॥ अथ प्रयोगः ॥ अत्येत्पारिमकलयापकपं पूर्वकपित्रादि सकलवंधुजनसहितामरस्त्रीसंख्यामाना
कैवर्णा विमानकणाकविष्टयद्रात्रिकांमः श्वामहाभूतवटमहारानमहप्रतिपादयिष्यति सकल्पप्रकृतिवद्वा विरादि
पूजाप्रदपूजागुवीरि विनियोगांतं कुर्यात्तगुरुः षोडशारे वज्रमोक्तिकमाणिक्यनीलप्रकतात्पमहारत्नानि तत्र तत्प्राभ्यां वा
दुग्धताभ्यां पुष्पाभ्यां स्थापितकल्पवृक्षं घटाकारं महाभूतवटं स्थापयेत्तद्वटमध्ये वस्त्रादिप्रतिमाः स्थापयित्वा च त्रिंशु अथ
दशधाम्यानि कुत्रचामभूषणाशय्यादीनि षोडशजलकुंभांश्च सन्निधाय यत्ततो महाभूतघटाय नमस्तिसृषु विमानेषु
यात्ततः कुंडसमीपं सुकुंभं स्थापनादिपूणां दुत्यभिषेकांतं प्रकृतिवत् एप्रमि विष्टो यजमानो महाभूतघटविः प्रदक्षिा
एवमाहृत्य नमो वः सवेदेवानामाधारेभ्यश्चराचो महाभूताधिदेवेभ्यः शान्तिरेतु शिवं प्रप्रायस्मान्न किंचिदप्यस्ति महाभूते
विनाहं वस्त्रादेः सर्वभूतेषु तस्मात्कुर्यात्तु मे तस्य स्थापयिष्यामि प्रक्षिप्य नमस्कृत्य वाक्ष्यामि तदुपवीश्याद्यत्पाद्युक्ता
महासंकल्पमुच्चार्य इमं महाभूतवटं महालचितमतः स्मितसौवर्गिकल्पवृक्षादिपुराणवेदं तत्प्रतिमासहितं यतिः स्था

रा०
८३

पिताष्टादशध्वान्छत्रवामरासनशय्यापूर्णाकुंभारिस्तद्विस्तृतं विस्तृतं तलापुहपोक्तमागवस्त्रयागुर्वर्त्विभ्योयुष्मभ्यमहंसंज
देनममतिदस्तिपुरत्वास्वर्गादक्तिगारद्यात्। स्वत्वेकाधिविधानेयविभागालुलापुहपवत्रेधा। ततः पुण्यहवाचानयहा
पूजनविमर्जनमंड्यादिप्रतिपादनब्राह्मणभोजनाशीर्वाद्यहंगमगलाचारदीनि। इतिमहाभूतधर्ममहादाने। इति श्रीमो
सकभट्टशंकरात्मजभट्टनीलकण्ठकृतदानप्रसूतवाडशमहादानानि। अथराशमहादानानि। कोर्मकनकाश्चतिलानागारासी
रथमहीगृहाः। कन्याचकपिलाधेनुमेहादानानि वेदशावद्विपुराण। रामउवाच। कौंधारिकंमपाकमेकतं मुनिवरोत्तमागव
थतस्माद्विमुच्येहयायात्त्राणिवधारिकात्। इत्युक्त्वाधर्मतत्त्वज्ञः। यायानांयावनंयंरानवहसुवर्णस्पतेतमूवमेहर्षयः।
व्यासः। सर्वक्रामाश्रयंति ये प्रकृतिकोचनंरतदिमगवानंनः पितामहसुतोव्रीतानंदिपुराणे। तस्मात्स्वशक्तादातव
कावनप्रातंवेर्भुविनातः परतरलोकेसद्यःयायविमोचनं। सुवर्णस्पसुवर्णस्पसुवर्णयः प्रयच्छति। सर्वयापविनिमुक्ताः।
गिलोकेमहीयेत। अथसुवर्णशदेनहिरण्यमुक्तं। द्वितीयनवशोभनवर्णत्वंतृतीयनपरिमाणविशेषः सुवर्णादितयं
त्वाश्रययोगातिमात्रयात्। इत्वासुवर्णस्पशतद्विजेभ्यः श्रद्धयाचितः। ब्रह्मलोकमनुप्राप्य ब्रह्मणामहमोदतोत्तरुड्य
तसुवर्णशदस्योऽशमाषविशिष्टहमवाचितेति प्रागुक्तं। सुवर्णदानेदेयसुवर्णस्पतनीयश्चेत्तथैवांशोदक्तिगोतिरु

राम
८३

परिभाषाया मुक्ता। एतमितिकिविद। दानमंत्रः। हिरण्यगर्भगर्भस्तिहेमवीजंविभावसोः अनंतपुण्यफलदमतः शांतिप्रयच्छे
॥ कौमीयलैकद्विगुणंवापित्रिगुणंशतपनुकमात्। कनकंस्यात्सुवर्णंनडाभ्याविमिः सरक्तिगं। यलाद्वोवातकुपोदक्ति
णास्यायथाहविडिति सुवर्णरानं। आदित्यपुराणे। आदित्योऽयं संप्राप्ता विधिंनवपुरस्कृता। इदंति काचनंयावेदुः स्वनप्र
तिसः। इरात्युदितमात्रेयस्नस्ययाभाविनीमतेवापुपुराणा। गुजागुजाईमंत्रवानियतः प्रतिवासरकनकंन्यस्यनिगोत्र
व्रजेत्तत्पदमुत्तमा ब्रह्मांडाष्टगुणावहितोदानव्रीमितवनारदाशतमानमिति प्राक्तं सर्वयापप्रणाशेन। आपुष्पश्रीकाणु
रपत्राशोपसततिप्रभुक्तिमुक्तिप्रदंस्वर्णसर्वमंगलकारणं। पुण्यकालेषु चंदरक्ष्यग्रहादिषु। नित्यंकारयेदानंजन्मकी
षुविशेषतः। पुण्यदेशेषु गृहेदेशेषु सर्वेषु गृहे देवालयेषु वा। यत्र साधनसंयन्निस्तवदनं समाचरेत्। तथा। गव्येन मूमिश
कृताजलेन आलिख्य मध्ये सिततंडुले आसरे रुहंके साभूषणं घंसकणिकं चाष्टदले विलिख्य। तस्मिन् नहिरापशतमा
नमाचंनिवायतस्यापरितो विचित्रा ब्रह्माणमोशकमलासनस्कृतामाराध्यादिमिरारेण। विप्रतथावेरावेरावरिधंवि
वित्तवुध्यात्समर्पयित्वा। इदंयासुवर्णशतमानमस्मै मं प्रीयतामात्मभूखिदीयैशतमानशतकललभाषाद्युक्तिं
इति शतमानदाने। अथजतदानं स्कारंयः प्रयच्छति विप्रायजतं चापि निर्मलं सविधूयाशुयापातिस्वर्गलोकेम

रा०
८३

हीयते रूपवान् मया श्रीमानिहलके मुजायत इति जतरान् अथाश्चरानां स्फादे अथपस्तुप्रपदे हेमवित्र
सुलक्षणं सतेन कर्मणो रविगांधर्वलोकप्रभुतं भारते सर्वोद्यकरणं यते युवानं रोषवर्जितो याश्च दशात विप्राय स्वर्गलो
के प्रहीयते तथा यावन्तिरोप्राणिहय भवति हयते तथा यावन्तिरोप्राणिहय भवति हिनरेश्चर तावता वा जितलोका नु
मुवती हयुक्तानां कालिकापुराणे अश्ववायुगं शोभने चाथया डुके ददाति यः प्रधानं वै ब्राह्मणभ्यः संपतः ॥ तस्य
दिव्या निया नानि रथा ध्वजयता किनः दुष्टः यथानवैव ह प्रविष्यति कदाचन अवरिष्य पानरथ दुष्टपथ विरह संघर्षिष्य
क्रमप्रपके फलं जयं कोमी अथ तन्मूल्यमथा वा कनीयामध्यमोत्तमो रघादिज्ञानुसारेण तागगायरी च राशफेः पंच
यले राष्येः स्वर्गालं कृतं कमात् सद्विणं सवत्सव ब्राह्मणाया पि होत्रिणां तागगायस्त्रानु कार्यलोका पितृकारः ॥ रा
मनः ॥ उच्चैश्च वास्त्वमश्वा नाराजो विजयकारकः ॥ सूर्यवाहनमस्त्वभ्यमतः शान्तिप्रयुक्तं मो अथ श्वेताश्च दानं तनहका
यं विधिपूर्वकं विधितस्य प्रवृत्तामि ब्रह्मणानि मितं पुरा श्वेतमश्वमुभतात हेमयया राश्रुषिते रूपं स्तुकरे को मुदः कारितो
पशामिता वज्रनेत्रा वुरोत्तावेः कौमपुंस्तु वामसां युधे राघट केने वसतस्वा पुधा चिते धाचिते धाम्परा नोपरिस्थितव
दकस्तुपदकां एव स तेजसं चाश्च ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ मश्चादिपुगाययन विषुवा परागादि पुरानं अथ पूजामंत्रा माती

राम
८३

उपयुक्ते गायकाश्च पापविमृत्तयो जगद्दीपापस्तु पीय विवेराय नमोस्तु तोस्वसमुच्चैस्त्वं कारो रघात्रिलोदकं रानवा क
॥ अथेत्पादि अमुकगोत्रायामु कशर्मणो ब्राह्मणाय मम अश्ववर्णं तिलकालं काष्णकलनां देवयक सपथोणा चितरे
प्यकरकलो पशामिते वज्रनेत्रा वुरोत्तावेः कौमपुंस्तु वामसां युधे राघट केने वसतस्वा पुधा चिते धाचिते धाम्परा नोपरिस्थितवदक
सुपदकां धपुण्याय चितं सकल ब्रह्महत्यादि पापनाशका मस्तुभ्यमहं संपदं नममति स्वावधिक त्रिशतं त्रिशतं पूर्व
विशतं पूर्व विशदया विशा परावरपित दूरगा काम इति वास्त्वर्ध लोक वजनका म इति वायथा काम भूसा महानि वेसमता
त्रैलोक्यं वसपुत्रका मया त्वविप्रमुखाय दातो ह्यस्तु खी भवा इमं विप्रनमातुभ्यमश्नते प्रतिपादितं प्रतिगृह्णीष्विषे
मपादत्तं सुशोभनमिति रानं प्रचमुबार्थकं कृतं त्वविप्रहस्ते जलं क्षीयेत् ॥ ततः स्वर्गादि क्षिणा दद्यात् पश्चादश्वपुराण
गुरुतय दानां सप्तममति भास्करमनसि ध्यात्वा अलोक्पत्वा हवजेत् ॥ जलमश्वतथो दद्यात्फलं दशगुणं भवता व
उवाच तथास्त्वा तुल्यं भवफलं भवेत् ॥ एवमेतेन व्यावृत्तं पलोकं वजेत् ॥ इति श्वेताश्चरानं शिवायाश्च मलकृत्ययः प
र्वणि निवेदयेत् ॥ सो अथ मेधस्य यज्ञस्य फलं प्रगुणलभेदिति शिवधर्मे शिवायाश्च दानमप्युक्तं अथ तिलका आदित्य
पुराण वेशां व्यापारो मास्मावाति लाहो दिगां सपुतानां यः प्रयच्छेद्विजाग्रभ्यः सर्वपापे प्रमुच्यते ज्येष्ठमासि ति

रा०
२५

वयाचं प्रतिष्ठाप्य पूजयेत् किमावतः ततो ब्राह्मणमाहूय बद्धं तं संयुतां पादौ प्रक्षाल्य विधिनमाह आहं ममावरोहः अलंकारपथ्य
शक्त्या प्राध्यावाह तवासेः यद्वा गविमो प्राध्यासंक्रातिपुपुगादिप्रातथान्यदपि यद्वा प्राध्यामुदिश्यमाध्यामुदिश्यमातः तदक्षय
फलं सर्वप्राध्यामहेतुः जीवती भूयधदस्त्रिमास्यपि विदूषणैः दत्वा विप्रस्ययाचत होमं कुर्यात्प्रयत्नतः प्राप्नुस्कांस्तान् वल्लभं
प्यविप्रं विसर्जयेत् अन्यप्राप्तपि विप्राणां भोजनानि प्रदायेदित्यादित्यादिः अथास्य प्रयोगः प्रातस्तवासेः प्राध्यादौ वयं जमा
नेन घादाकृतस्नानां गृहमध्य उपलिप्तं देशं कुंकुमचंदनाभ्यां द्वादशदलं पद्मं विस्वप्नतत्र पंचविंशतियत्नमिदं काम्ययाचं तिल
स्मृमप्रकप्रतिष्ठं परिष्ठापितत्वा प्राध्याचतस्य पंचमवस्ववेष्टितं स्थापयित्वा तत्तमं यद्वा रिशं कां वा वाहनाद्युपचारैः भूयः पूजितो
प्रीष्ठापयित्वा स्वस्वविधिना घृताक्तैः तिलैः यैश्च विष्णुप्रेतगणैश्च प्रयोगवाद्यैः त्रिशताहुतीं कृत्वा प्रातस्तवासेः प्राध्याह्नं
आहं कृत्वा जीवत्यां प्रातर्तितां वस्त्रादिभिः संस्तुत्य दानयाचतथैवाभ्यर्च्य दध्नुस्वमुभवेयाद्येत्यादि उक्ता मुकां वा यवास्नाणापदं
लयं च विंशतिमितं काम्ययाचं प्रसूतं प्रकमितं तिलप्रतिष्ठं वणिक्वाचं वेष्टितं प्रमंतं तस्यापि तप्तधान्यफलानि सहितमाहूय
नृणां कामस्तुभ्यमहं संप्रदेनमं प्रतिदद्यामं बालां काम्ययाचं प्रदाय तं प्रातर्नृणां कामस्तुभ्यमहं संप्रदेनमं प्रतिदद्यामं बालां काम्ययाचं प्रदाय तं प्रातर्नृणां
स्तथा वदं दशमांश्च उदरे जं न्यासं स्तुतस्य मे केशिता बालभावेन स्तनपानाद्विज्ञातं प्रपूय मूत्रादिमं ज्ञेयं लीलायाचमयाह

न

म
२५

तां भवतो वचनादद्य मम मुक्तिर्भवेदगात् काम्ययाचं सवर्गवितिलान् वस्त्रादि रक्षित्वा तं सप्तधान्यं प्रदाय तं मृणां मुक्तिर्भवेत्कम
काम्ययाचं प्रदानेन तत्त्वज्ञानं शरीरकृतं तथारूपं प्रदानेन परमात्मानं प्रपूय आहारं तं ब्रह्मादृगुद्यप्रतत्स रक्षित्वा विप्राका
दनरानेन परमात्मा सुपूजितः तिलसंख्याकृतं दः खं जन्मा मम मे विता तिलयाचं प्रदानेन कृतमुक्ता भवाम्यहमिति ततः शक्त्या हि
रण्यं रक्षित्वा दद्यात् पात्रेन न जननीं संप्रदायात् तं सुकृतं इति विप्रो ब्रूयात् पुनर्याह तिमिदं प्रकृत्वा विप्रविष्टं ज्ययथा शक्तिं वा
स्नागानुभोजयेत् इति काम्ययाचं प्रयोगः अथ तिलकुंभदानं वायवीये तिलकुंभदानं वायवीये तिलकुंभप्रथा वसे कुंभे पूर्वव
दास्थिते वास्तुमेतदनेदं वरुणाकारं प्रयेत् अथैः पुष्पैः फलैः धैः कपूरेण तृजयेत् वरुणालंकारं ब्रह्मा उदनां वरुणम
उलंस्थाप्य तच्चाहं चंद्राकाया उलंस्थारितो न्यस्ततां मं प्रमिजयेत् न प्रावरुणा रूपं प्रायः सावुधतेयनमः समचारि निमित्तानिया
तनाशं प्रवानियां तनाशं प्रवानियां तिलकुंभप्रदानेन प्रसीदयां प्रश्न इति दत्वा विनश्यति याया निजलचारिणां हि सोऽहं वा निस्त्वा
नेषु घानं केवावगाहं नोऽस्माददानं मद्भागा मये धानं च वारुणा ओषधं वापि देवशर्मं मेधं प्रविध्यति शिवलोकं वसेत्कल्पादं शत
पंचदशावराज इति तिलकुंभदानं अथ तिलकाकरानां वायवीये कां कति लसं पूर्णं मंडलं वद्विदेवतो शिववाह्निं वदराध पूजयेत्
रवीकैः रक्तचंदनगंधैः नित्यं मे न च धूययेत् वद्विदेवतां त्रिकोणं मंडलं मित्यर्थः शिववाह्निं वदराध पूजयेत् शिवमित्यर्थः

रा०
२७

सर्वलिवैर्युक्तमहाराजधामपरित्तसर्वोपकरणपुत्रमेतत्तुविश्वकर्मादेवतं चतुष्पत्न्यर्गिरिखकाप्रस्तुतायापयथाताथायनम
ह्निविश्वकर्मादेवतं। विश्वरूपायनायायचरुणायनमोनमइति। स्वर्गारक्षिणाचरुणागाहडंगीतरासमुक्तापोरतिदिजा
तये। सर्वकामसमृद्धात्मासराजाजायतेभुवि। गी। रथविशेषः। सावत्तुप्रिश्चैवैर्गजेवैयिताह्माभावायेता। गी। मिमाप्रय
कामिविश्वकर्माधिदेवतारानेनानेनमगवान्प्रयतामेधरः पुमानितिगवीरानेभवः। इतिरथदाने। मार्गिस्तुत्तेकारश्यामाधफाल
उनयोवीवेशावेवाहिरण्मधंहरिप्रभ्यर्चजागर्चकृत्वाप्रातःशिविकाविप्राधरत्वातस्यवर्षाशनंशिविकावाहकानाचवर्षाह
मन्त्रं कल्पयित्वातिविपुलभोगानेतरविस्तृतामुज्जमाप्रभवति। एतन्मूलंहेमाद्रौवद्विपुराणे। अथमहीराने। कौर्मिगोचर्ममा
त्रंभूत्वंअधिकेवास्वशक्तिः। त्रिधामरद्विगाहत्वात्ताशिवपुराजने। विद्यकस्वर्गरूपारक्षिणाविधेत्यर्थः। इहस्प
तिः। अपिगोचर्ममावेणामभ्यर्चनेनमानवः। बोतथापोविश्वरूपात्मालोकेमहीयते। दशाहस्तेनरेडेनविशदेनानिवर्त्त
ने। त्रिधागह्निगोचर्ममानमाहप्रजायति। मानेनानेयोदद्यान्निवर्त्तनशतवृद्धति। तथा। गवांशतवृष्यैकोधन्तिष्टेस्यत्रि
तः। द्विगोचर्ममात्रं त्रिधाह्वैरविरोजनाइति। अन्नानागावर्मप्रकारेपुत्रप्रमध्यमाधमभावेनमवस्थाज्ञेयातथाष्टिव
धमहत्वाणिहर्गवसातिभूमिः। अर्द्धिन्नावानुमेतावतावतनकावसत्तत्तवपुराणमरान्नाफलप्रवणपितृकाप्रितम

रा०
२७

वफलमुत्तेर्यामंत्रोपिपथाभूमिप्रदानस्यकलानादितिषोडशी। दानान्मन्यानिमेशांतिभूमिदानादभवत्विहाअमुक्त्वाह्मणाय
मुक्तकामः षट्षष्टिसहस्रवर्षमित्त्वर्गवासकामाशिवपुराप्रिकामोवावपापकृपकाप्रोवाभूमिप्रत्यमहंसप्रदेनप्रमतिमपुष्प
कुशतिलोदकेवाह्मणस्तेनिक्रियेत्वाह्मणः समीपस्थाभूमिप्रदक्षिणाकृत्यप्रतिगृहीयात्। विप्रसंष्टंत्तुमनसाप्रदक्षिणा
कृत्यानहिभूमिः पर्वस्तुगोः सर्वगोत्रिकिवन। अतोभूमिाविप्राज्ञेः स्वर्गारक्षिणाप्रतेतिमाड्युक्चनार्द्रसुवर्णमिवरक्षिणावि
आमिवः। आप्रवानगर्वापिविधेयोयः प्रयच्छति। क्तेत्रवास्तस्यसंपन्नं सर्वपापैः प्रमुच्यते। त्वदत्रावाप्यहोचवसधरावमिष्टया
किमिभूत्वापितृभिः सहमज्जति। तथाअपिपायहोताराज्ञाप्रतिगृह्णतितांभवः। दृष्टिवीनाम्यदिकृतिपावनंहेतुइत्तमम। येपि
संकीर्णकर्मोराजानोरीदृक्कर्मिणः। तेभ्यश्चविममार्थेभूमिदानमनुत्तमं। किमवचिचंरातारंयत्समुद्रातेवरं। प्रतिग्रह
हीतारप्रपितारघतेदिजमित्यापिहेमाद्रौ। शिवधर्मशिवायभूमिदानमुक्तं। इतिमहीरानविधिः। अथगृहराने। कौर्मिशक्ति
तः सर्वविघ्ननपूरणंरुद्रमपिविधासरक्षिणादिजेरत्वाब्रह्मलोकं व्रजेन्नरः। सर्वविघ्नेनरासीरासगोवलीवर्द्धकास्यताम्रयन्त्रादि
साधकाशय्यासर्वधान्यदृत्तगुडशर्करादिरूपेणागाहडे। एष्टकरावेवापिभूम्यवापिशक्तिः। सर्वोपकरणेयतपोदवादि
पुनर्गृहंवाह्मणायरदिपविडुषेवकुडं विनेत्रीडित्वासुचिरं कमागतः। भवत्यर्थहेतुश्चयः। सर्वसकामसमन्विनः। ब्रह्मवैवर्ते।

रा०
२८

नगाहस्थितपरोधमेनिवदनं गृह्यते। नान्ततदधिकं पाथनं पूज्योऽह्नाणपरः। तथा कारयित्वा गृहान् म्यान्नुवत्त्वमिग्वपा। सुवे
नाष्टादशविंशतत्वनं कृत्वा सख्यया शक्र्यातद्विगुणान्येव शक्र्यातद्विगुणान्येव शक्र्यातया वत्सहस्वका। कुलभगावाहाद्यश्चिचिवां शुव
कुभूमिकानिति जगन्मोहनेनारदः। तानागादिशि प्राच्यामाग्नेय्या पचनालं याम्यां मध्यमं गेहवनेर्नत्वांशस्त्रमदिरं। प्रातीच्या
यश्चमदिरं। नो गगां तृत्तरं म्यामीशान्यदिग्मदिरमि। मात्स्यादेवतायं चकतत्रवत्वारिशत्समावृत्तो पूजयित्वा यथान्यायततो दद्या
हृद्गृही। एकाशीतिपरं कृत्वा गणभिः कनकेन वापश्चात्पिडेना मुनियेत्स्त्रेणालोघ्रमवतः। दशपूर्वायराजवा दशवेवोत्राय
ताः। संवेवास्तु विभागेन विज्ञेयानवकानवा एकाशीतिपरं कृत्वा वास्तु वित्सर्ववास्तुषु परस्थान् पूजयेद्देवा विंशत्यं च दशैव तद्वा वि
शद्वाद्यतः पूज्याः पूज्याश्चातस्त्रयो दशामध्येन वपरत्त्विकश्चत्वारिंशदराः स्मृताः। विंशतित्विकपरिकास्तावतो द्विपराः स्म
ताः। एव प्रतिष्ठितो देवाश्चत्वारिंशदयं च वनाप्रतात्ताम्बवद्वाग्निनास्थानि च निबोधत ईशकोणादिषु स्तरान् पूजयेत्क्रमशोन
व ईशानदेवो शिखी चैव पूजयेत्। कुलिशयुधः सूर्यः सत्यो भृशश्चैव आकाशे वायु रेव वा पृष्ठाववितथश्चैव गृहज्ञतय
मावुभौ गंधर्वा भृगराजश्च भृगः पितृगणास्तथा देवा रिक्तो यस्तु ग्रीवः पुष्पदन्तो जका विषः। असुरः शेषमापो च रोगो
हि मुत्वा एव च भज्जाटः सोमसर्पे च अदितिश्चरितश्चैव वहिर्वा विंशते तत्तदतश्च त्रयस्त्रयः स्मृताः। आपश्चैव वायुसावि

राम
२८

हं

त्रोजयो रुद्रस्तथैव च अर्धमाविता चैव विवस्वाश्चिष्याधिपः। मित्रोथराजपद्मा च तथा पृथ्वीधरः क्रमात् अष्टमात्वायवत्स
स्तुषीति वदन्नागस्तृताः। आपश्चैवायवत्सश्च यज्ञो मिदिति स्तथा परिकानां तवर्गाय मेवेकां गधशेषतः। तन्मध्ये तवहिर्विंशतिर्हि प
रास्तत्सर्वतः। एतत्पूर्वगृहं भूमिं कुर्याद्वास्तुविधिं। गोलोपरी कृते तस्मिन् वास्तुदेहे विवक्तृणाः। वास्तुयशमने कुपीताम
दिवलीकर्मवृत्तीति द्वौ तथोद्यानतथा च नववैशमनि नवप्रासादभवे प्रासादयोरिव त्रैने। द्वाग्राभिवर्त्तने तद्वत्प्रासादेषु गृहेषु व
वास्तुयशमने कुर्यात्पूर्वमेव विवक्तृणाः। गोलोपरी कृते तस्मिन् वास्तुदेहे विवक्तृणाः। एकाशीतिपरं कृत्वा वास्तुमध्ये तपिष्ठे वा
। होमास्त्रिमेव नैकार्यः कुडेरुत्तप्रागकोपवेः कृत्वा तस्मिन् चैव सति दिः। होरुद्रजैः। पाजाशः वादिरेन्द्राया मार्गे डव
रस्तं भवेः। कुशहवीरर्भे वापि प्रधुमपिः समचितः। कार्यस्तु पंचमैर्विल्वैर्विल्वीजैश्चापि च होमाते भस्मभाज्यश्च वासदेहवलीह
हं तत्तद्विंशत्यं नैवेद्यमिदं दद्यात्क्रमेण त्वा एव संपूजितो देवाः शांतिं कुर्वन्ति ते सदा। सर्वेषां कौचने दद्याद्ब्रह्मरोगोपाय पत्विनीमिति
अथ गृहवास्तु शांतिप्रयोगः। यजमानो मासपक्षा बुद्धिग्या स्यवास्तुभूतसिद्धयवास्तु शांतिं सकल्यगणेशपूजास्वालि
वाचनमाह पूजापुदपिक आदाचार्यवल्किवाणा निरुपाततत आचार्योपरुसंस्थित अथ क्रामलितताभ्याभूतपिशाचा
या अथ क्रामलितताभ्याः। स्थानादस्माद्भुजं वनत्वीकोरामि भुवं त्वमामि तनन वसथयान् च कीर्यपचगव्येन शुची वोह्या

रा०
२०
ठस्वामागोमिवापातदुत्रौकयरेवासहस्रेराजघमणे। तत्वाविविपरेवामलनेष्टधीधरायातत्वागोकपरेउरसिआपवत्तायमष्यमेन
वपरेहुआभ्योवसणेतदुत्रोवालोष्यतेप्रतिजानीइतिद्वषवणादिप्रतिमायांमंडलादहोशानादिकोशोसुचकीरिवरारी
पूतनांआपायराक्षसीधपूर्वादिमुक्तं१॥ अथिमाणां१ जंभकंपिलिपिंरुद्रायाष्टदिह्नुडंडारीनावाद्यसर्वीसंपूज्यमंडलारीशनाक
नशंसंस्थाप्यतेवक्तृणसंपूज्यकुडैस्तेबाधिसंस्थाप्यतरीशनास्यहानावाद्यसंपूज्यतरीशानोयहकलशसंस्थाप्यतवक्तृण
संपूज्यत्वाधानेचतुषीआज्यनेत्युक्ताग्रहारीतमुकसंख्ययांसंमिचर्वाज्येष्टिगिर्विषजंन्यजयतकुलिशायुधःसूर्यसप्तमशका
शवायुःषष्ठितथाहृहतेतेयमःगधर्वभृंगराजमृगापितरोर्वारिकःसुग्रीवपुष्करंतजनाधियासुरःशेषःपाथरेगाहिमुख
मल्लादसोमसर्पादितिदित्यायमाविवज्यमृदार्घ्यमसविस्वदिववाधियमित्रराजघमष्टधीधारायवत्सप्रत्ताणोयवतिलसमि
दाज्यपाथसैरमुकसंख्ययावास्तोष्यतिमेतैस्वद्वेयैरमुखंसंख्ययचवित्वैस्तद्वीजैर्वायरकीविद्यापूतनायायराक्षसीस्करा
यमेतंभकपिजिपिछानिडारीअंतैस्वद्वेयैरमुखंसंख्ययाघमृदसंस्कारःशेषेणत्यादिआज्यभागांतैप्रहृमंमहत्वायवतिल
समिदाज्यपाथसैःशिरव्यादिदत्ताभ्योनाममित्रैप्रत्येकमष्टावष्टाविंशतिमंष्टाशतंतवाहुत्वावास्तोष्यतेयएतामेवइत्याणि
अष्टोत्तरशतंजुडयः। कृत्विजः। तववास्तोष्यतइतिचत्वारंमंत्राःएकैकेनचमंत्रेणमंत्रविंशतिःसप्तविंशतिरुक्ततयइतिअष्टो

दशशतततततैश्चतुर्भिर्वास्तोष्यतेध्रुवास्थूणोतिवंपंचविंशतिःयंचवावित्वफलानितद्विजानिवाजुहुपुतत्रात्रवार्यःस्विष्टकुरादि
 होमशेषंममाययतायतमानस्तुलोकपालेभ्योग्रहपीठदेवताभ्यश्चवलित्वापूर्णाहुत्वाशिष्यादिपुंववत्वारिशंदेवताभ्यःपाप
 मोदिनावलित्वाइशानादिभूमावाकाविरारिपूतनायायाहृत्प्राभ्यश्चवलित्वाशिष्यादिप्रीतयंकाचनद्विजेभ्यःप्रसृजितेपथे
 नुचदद्यात्ततःशांतिकलशांतिकलशोदकेनक्राव्भिभिरभिषिक्तोघजमानःक्रुविभ्योदक्षिणादत्वावाद्यादिपूर्वकोद्गोघ्न
 पावसानप्रवेष्टुहस्तत्रेणप्रदक्षिणवेष्टपित्वासमेतातजलधारानुक्तीधारार्चदत्वाप्रध्वनवपरस्वरूपंष्टश्रीध्यात्वाष्टश्वेनमर
 तिसंपूज्यसर्वदेवमयंवास्तुसर्वदेवमयपरमितियठित्वागृहस्याग्रेयश्रुकोशपदेजानुमात्रं गार्गावाढागोमयेनानिप्यशुभ्रवंदनपुष्या
 हूतोत्तलं कल्पसप्तबीजानिदद्यात्तच्चक्रिह्वानवंजनपूर्णाकलशश्लोकपुष्पपुतगांधाद्यवितरापजातभ्याधुवंगत्वातज्जल
 गतींक्रियेत्तन्मोवमणायतिमंत्रेणजलेप्रदक्षिणावर्त्तपुष्पचोर्ध्वमुखेऽभंतताप्रकृत्यटिकायांसप्तबीजं दध्यादधुशेवान
 फलपुष्पाणिह्रिह्वासत्तर्पणंयुर्वस्थापितांष्ट्रपवास्तुपतिप्रामानीययेटिकायांसंस्थाप्ययेटिकापिधाययेठत्पूजितोसिम
 यावास्तोहोमाधैःखनैःउत्तैःअसीद्याहिविष्वेशदेहिमेष्टरुजंहरवावास्तुपुष्टपनमस्तेस्तुभूशप्याभिरताजमोमदूरुध्वन
 धान्यादिसमृद्धकुसुमसर्वदेवतिततोमृत्युटिकागर्तंसंस्थाप्यमशैलसागराष्टश्रीयथावहसिमृद्दनिनयामावहकल्याणसप

२१०
२११

संततिनिःसहेतिमंप्राथयैवमंदरागर्हयेतमृद्व्याधिक्येविकफलांसाप्येसंमंनूनलेनं। गत्तौपरिगोमयेनानिप्यंगधपुष्पात्
तारिक्त्वाच्चाचार्यब्रह्मविजःसंप्रज्येताभ्योदक्तिणावदत्तायहपीत्वास्तुपीठदेवताःसंप्रज्येताश्चिष्टब्रह्मणस्पतेषांस्वदेवाणां
इतिविस्तृज्याचार्यायदत्तावहशिखायुदेशेनशक्त्याविश्रंसमोऽन्यभूयसीदक्तिणादक्तिणादक्तिणारत्वास्वहपुतोभुजीत इति
गृह्वास्तुशांतिप्रयोगः॥ अथगृह्दानप्रयोगः॥ गृहमभ्येदक्तिणभागप्राविनिख्यतदुपरिप्रस्ममावांतिलान्ततडयशिराया
स्थाययित्वाशायोपरिमोवर्णनस्मोनारायणप्रतिमांसंप्रज्येतिगृहीतारंस्थलीकप्रतिग्रहार्थकत्वात्कर्तुंहीत्वासमंगलवा
चकृत्मागंमंत्रैर्गृहंवेशयतोतेवमंत्राः। एहोहिनारायणारिव्यरूपमर्वाप्रवेदितघादयद्राशुभाशुभानरश्चुचामधीशल
ह्मीयुतस्त्वचगृहगृहाणानमःकोस्तुभनाथायहिरण्यकचचायवक्त्रीगेदार्णवस्तप्रायजादावेमोनमः। नमोहिरण्यमर्भा
यविश्वगर्भायवेनमः। वराचरस्यजातो गृह्गृतायवेनमः। भूलीकधमुखालेकालिवदेह्यवस्थिताः। नंदंतिघावत्कल्यांतत
यास्मिन्भवनेगृहीत्वत्प्रसादेनदेवेशपुत्रयोर्वैद्युतोर्गहोपुत्रपुत्रक्रियायुक्तोवसदचंद्रतारकाततह्रपर्वस्थापितशायोपयुद
सुखमुपवेशयस्वधामासेनप्राप्तुवडयविश्वदेशकालकीर्तनात्राममुकगोत्रायामुकशर्मणेबाह्मणाधरं गृहंयकोष्टकारिगम
रचितंयथोपययन्निंसारितकास्पताम्वादभोजनसर्वधान्यलवणधृतगुडशर्करागीवलीवदेहोदासमंचतलिकावितो २११

नारिसर्वोयकारणयुतंसदीपप्रभोद्योतंसर्वदेवतगृहं गृहं सर्वपापक्षयपूर्वककल्पकोटिशतावधिव्रह्मलोकमहीयमानत्वकाम
स्तुभ्यमहंसप्रदइतिदद्यात्। शिलायकोष्ठकाकाशचित्तगृहेतकल्पकोटिशतावधिनारिणासमीपेकोराणवनिवासकामइ
ति। मृन्मयगृहेरानिर्देकमद्यंतशक्तिचप्रतिभोकायानपुननिवासकामइति। यद्वा सर्वत्राविष्टुप्रीतिकामः। ततः। धार्थनाशुसूट
गृह्हाणत्वसर्वोयस्कांसयुतातवविप्रप्रसादेनममास्त्वितनवगृहं गृहं ममविभूत्यर्थगृहाणत्वद्विजोयम। प्रीयतामजाघाति
वैत्तिरूपीजनार्दनइति। ततः। प्रतिग्रहीतोस्वस्यत्वेतिपुत्रप्राप्तिर्गृहं। मृत्स्वस्त्रीसुक्ताकामस्तुतिर्गृहं। रक्तिणास्वरीसह
स्वमारुप्येकस्ववर्णययंतशक्त्यादृशिताततः। पादकोथानहृत्त्रवामगारिकमुनदेत्वा। संयत्रवाप्यसयत्रगृहोयस्काशुषणा।
सर्वसंपूर्णमेवास्तुत्वत्प्रसादाद्विजोत्रमतिप्राथ्येयत्। एतत्फलमपिमास्त्वयैवसर्वसंयत्रयंकेष्टंविनिवेदयत्। कल्पकोटिशतपा
वद्भूतलोकमहीयतोबोनजंराहजंवापिधोद्याद्विधिपूर्वकं। वेसत्स्त्रीणीवोप्यनारायणसमीपतः। मृन्मयवापियेह्याह
हंवापस्कराचितपुरे। पुलोकयालानांप्रतिमचतारवसेरिति। एतद्ववास्तुपूजनमनेनविधिनापस्तुप्रतिमवत्संयुधः। गृहवाय
तेनकुर्यात्सदुःखमवाप्नुयादित्यक्त्वात्यतिसवस्तारकत्वेभ्यः। अववास्तुदेवतानाविशेषनेवद्यादीनिशिष्विनेष्टतान्नापजना
पसोपलंष्टतोदनाजयतायधीतधजं पिष्टमययीतधजं पिष्टमयकूर्चवाकुलिशायुधाययंचरत्वा निपिष्टकुलिशवास्तयोप

रा०
२३

वरः प्रसूतवति प्रदद्यात् ॥ अचराचराय प्रयोगः वरं प्रदुष्ये कर्णं संपूज्य मासपद्माद्युक्तामममममपि तद्वर्णातिरिति शयमानं
द्वललोकावाप्यादिकं न्यारानकल्योक्तपलावाप्येः नेनवोणास्या कन्याधामुत्तम्यमानसतत्पादादशवरा नुदादशयस्याप्यु
रुपायवित्रीकचुमात्मनश्च श्रीलक्ष्मीनारायणाधीतये ब्राह्मविवाहविधिना कन्यारानमहं करिष्ये इति संकल्प्य कन्याकनका
संयत्रां कनका मणोर्युतां रास्यामि विष्टुवेतुं ब्रह्मलोकं जिगृष्यादद्यात् वारं त्वदेव सत्वेति प्रतिष्ठं ह्यवलीसुक्ता स्वश
स्वीया कामतुलितये देता एव ममेत्यादिना मं प्रददत्यते न वा केन विद्यात् कन्यारान प्रतिष्ठार्थं स्ववर्णादं किं भाभू मिदा स्यादि
कथथा शक्तिरद्यात् विश्वभरः सर्वभूताः साक्षिणः सर्वदेवताः ॥ इमां कन्यां प्रदास्यामि पितृणां पतेति मंत्रं पुनर्न ममेत्यादि श्री
तय इत्येतमुक्तामुका मुकप्रवराया मुका गोत्राया मुकशर्मणाः प्रयोत्राया मुकशर्मणाः पौत्राया मुकशर्मणाः पुत्राया मुकशर्म
णे वराय श्रीधरपिणो मुकप्रवराया मुका गोत्राया मुकशर्मणाः प्रयोत्राया मुकशर्मणाः पौत्राया मुकशर्मणाः पुत्राया मुकशर्म
नाम्नामिमां कन्यां श्रीरूपिणीं तुभ्यामहं संप्रददति वदन्ति ॥ विलस्तु प्रयोगाति भद्वराणां रुक्ताः ॥ इति कन्यारानां स्कां
विवाहिकप्रदानं हि कप्रदानं हि कप्रदानं हि यदद्यात्तिर्यापरः ॥ विमानेनार्कवर्णनं किं किं गीतं लालना महे इमं वनं याति
सम्यमानो मरणांगरिति वैवाहिकं विवाहो ययो गिद्व्यवस्त्राल कारादति वैवाहिकं दत्तं अथ कपिलादानं आदिपुत्रा

राम
२३

महत्त्वयोगवांस्त्वा कपिलां चापि सुव्रता सममेव पुत्रा प्राह ब्रह्मा ब्रह्मविदं वरः ॥ रुक्मशृंगीणि प्यावरां सवत्त्रां कां स्पर्शोहिनीं स
वत्त्रां कपिलां दत्वा वंशदुःसप्तमुदरत्पावति वा स्यागं माणि सवत्त्रां भवति हि ॥ ह्रीं लोका मासाद्यं प्रतेतावतीः समा
॥ अद्येत्यादि गोमहत्त्वफलावाप्यनंतरं सवत्त्रकपिलाराममितवर्षययेत कामधेनुलोककाम इमां कपिलां स्ववर्णां शृंगाद्यु
पस्कां रघुतां प्रमुकप्रवराया मुका गोत्राया मुकशर्मणो विप्राय तुभ्यमहं संप्रददति ममेति दद्यात् मं वा मास्यो कपिलां सर्वदू
तानां पूजनीयां सिरौहिणीं तीर्थदेवप्रियं स्मात् अतः शान्तिं प्रयच्छंते चैव ब्रह्मवत् विष्णुं तां वैश्वारहितां वचतर्गुणां रते
रलंकृतां धेनुं ध्यामराणां श्रुतितां कपिलां विप्रमुखाय दत्वा मां कृपया प्रुधात् मुमुक्षुर्वस्त्रयोपतां दत्वा चतुरः स्ववर्णां न्द
क्षिणां दद्यात् दिगुणां पस्कां यितामहती कपिलां स्मृतां डयस्काः स्ववर्णां शृंगवत्त्रैराह नृपाद्यामा मान्यगोदाने वदमा
णां दत्वा मां विप्रमुखाय स्वर्गमोक्षफलं प्रदा ॥ सप्तजन्मभेदं शंसयुतः यानुयान् प्रार्थयते कामान् तो ह्ताम्नां प्रीतिमानव
॥ अद्येत्यादि सप्तजन्मकृतया यनां शपूर्वकं स्वर्गकामो मां कृपया प्रुधात् मुमुक्षुर्वस्त्रयोपतां दत्वा चतुरः स्ववर्णां न्द
इत्यादि पश्चात् कामं फलमुल्लिख्य दिगुणां पस्कां पुतां दद्यात् इति महत्त्वकपिलादानमुक्ते ॥ इति दशमहादानानि ॥ दशधेनवो
मास्योपायविनाशिन्यः कथिता दशधेनवः तां सास्वरूपवत्सामिनामानि च नराधिया प्रथमा गुडधनुः स्यादुत धेनुस्तथाप

२१०
२०४

रातिनिधेनुस्त्रतीयातृतीयजलसंज्ञिताः कृतीधेनुस्तुविख्याताप्रधुधेनुस्तथायणसप्तमीशर्कराधेनुस्तथाष्टमीरसधेनुस्तुनव
मीरशमीस्यात्वरूपतः कुनाष्टतादिधेनुनां इतरासातृणयः। सुवर्गाधेनुमप्यत्रकेचिद्विद्वन्तिमानवाः। नवमीतिलतेलेनतथा
नपिप्रहर्षयः। रसधेनुस्त्रानेसुवर्गाधेनुतिलतेलेनधेनुश्चातृदिधानमपिमात्स्येवाकस्माजिनचतुर्दशप्राप्तीवधिनसे
दुविगोमेयनोपलिप्तायादर्भानास्त्रिधिसर्वतः। लघ्वेणवाजिनतद्वद्वत्स्यपरिकल्पयेत्तल्लघ्वेणवाजिनलघुकास्माजिनप्रा
प्तुर्वीकल्पयेदनुमुखादोसवत्सकांप्राप्तुर्वीप्राक्त्रिसप्तवत्साः। उच्चभागस्त्रितवत्ससहिताः। उच्चभागुडधेनुः स्यात्सरा
प्राचतृष्टयं। वित्तभागाकुर्वीतभाराभ्यामध्यमास्मृताः। अर्द्धभागेणवत्सः स्यात्कानिष्टभागेणतृचतृथीशेनवत्सः
स्याद्द्विविधानुसारतः। भारः पलसहस्रद्वयमितियारिभाषायामुक्ताः। धेनुवत्सोद्यतस्येतोसितसूत्रावगृह्यतोऽशुक्तिकर्ण
वित्तुपादोऽशुचिमुक्ताफलेकृणोः। सितसूत्राशिगलोतोसितकवलकवलोः। ताम्रगडुकट्टोतोसितवामरोप्रकोः। गड
कंककुप्रदेशोविदुमभ्रयुगोमेतोनवनीतस्तनाचितोः। कौमयुक्तोकोस्यरोहोईनीलकताको। सुवर्गाधेनुगामरौ
राजतद्भ्रसंपुतोः। नानाफलमंथेदेष्टाणाधकंडकोः। गंधकंडकः कर्पूरादिप्रतिपात्रविशेषः। इत्येवंचयित्वातोषू राम
प्रदीपेथार्चयेत्स्वमुक्तादीनां सारतोमानतश्चाधिकेफलाधिकं। अथप्रयोगः। अद्यत्मादिः सर्वपापपूर्वकाशे २०४

षपञ्जफलप्राप्तिमहितभुक्तिकामोगुडधेनुवादि रानंकारिष्यति संकल्पविप्रवृत्तामपूज्यसवत्सगुडधेनवेनप्रदत्तावाहनप्र
तिष्ठापनपूजनानि कृत्वा तां प्रक्षिणीकृत्य वत्सप्राणा मंत्रेण प्रार्थयेत्प्रादि सर्वपापपक्षपपूर्वकाशेषपञ्जफलप्राप्तिम
हितभुक्तिकामप्रदधेनुममुकप्रवाणामुकगोत्रायामुकगोत्रायामुकशमिणे विप्रायतभ्यप्रहंसंप्रदेनप्रमेतिस्थातुविप्रलु
पुके प्रतिगृह्यत्वा त्वां च्छोका मस्तुतिपठेत्तत्तातसुवार्दि क्षिणादानविप्रभोजनभूयसीदिनादिकमशेषसंप्रापयेत्। अ
थामययेत्। अथामंत्राणामंत्राः। पालह्मीः सवभूतानां यावदेवेधवस्थिता धेनुरूपाणां सारदेवी मम शान्तिप्रयच्छतदेहस्त्राया
चरुद्राणीशंकास्यसरापिधाधेनुरूपाणां सारदेवी मम प्रापययौहत्। विलोर्वक्त्रसिपालह्मीः स्वाहायावाविभावसोः। चंद्रकि
शकशक्तिर्धाधेनुरूपास्तुसाश्रियचतुर्मुखस्य पालह्मीर्पालह्मीर्धनरस्य बालह्मीर्पीलोकपालानां साधेनुर्वरास्तु मोक्षपा
त्विपिष्टमुखानां स्वाहायजभुजांतथा। सर्वपापहराधेनुस्तस्माच्छान्तिप्रयच्छतदेहि। एवमामं अताधेनुव्राह्मणा यानि वेदयत्ता वि
धानमतेदन्तां सर्वसांप्रदयद्वतोः सर्वसांप्रयक्तधेनुव्यातिरिक्तानां प्रित्यर्थः। वृक्तस्वनस्यतवानुषयाग्रातरेवविधानस्यात्र
एवापस्कराः स्मृताः। मंत्रावाहनसंपुक्ताः सारदेवीण्यवीणिगयाश्रद्धप्रदातव्याः। भुक्तिमुक्तिफलपराः। अशेषपञ्जफलरा
ः सर्वपापहराः शुभाः। अयनेविषुवेयुगेयतीयांततथापुनः। गुडधेनुवाद्यादेयउयरागादिपर्वसाः। अथयायविनाशिन्यइ

दा०
२५

सुपक्षमात्सर्वपापहरास्तुपसंहाराद्यधनाशएवफलंनमुक्तिमुक्त्यादीतिरानमोव्येतत्रयुत्रेष्टविवाथवादेक्तानामुक्ति
मुक्त्यादीनात्यागमानाभावात्। उपक्रमोपसंहारौत्वप्रयोजकाप्युपप्रप्राणादावेकमेवधटनधृतादिधेनुः। इत्यामात्रेण
चितिलधेनुहृक्ताततप्रकारंतरमितिकल्पतोगानविवेकेतयलसहस्रप्रमाणः कुंभइति। द्वादशयनाधिकानियचयलशता
निकुंभइत्यन्याततत्रयथाधिकारव्यवस्थुज्यायद्यपियुद्धेचनंतधृतधेनुहृक्तातथापितिलाभावेतथाद्यातधृतधेनुमि
त्युक्तातिलानांप्राधान्यान्नधेनुरावुच्यते। अथतिलधेनुः। तत्रकिंचितप्रकारंतरविस्तुधर्मोच्चारंअनुलिप्तमहीछेववत्त्वानि
नकुशावृते। धेनुतिलमयीकृत्वासर्वतैरलंकृता। धेनुंइत्येनकुर्वीतआठकेनतवत्सका। सुवर्णशृंगीरौप्यावुरांगध्वजाराव
तीतथा। कुर्याच्चशर्कराजिह्वागुडाम्याप्रविकवला। इत्युपादातामृषष्टयविमुक्ताफलेकणा। प्रशस्तयक्षप्रवणफलदंतवती।
शुभा। स्वरासपुष्पकुर्वीतनवनीतस्तनाचिता। सितसुत्रांशालाचसितसर्पपुमिका। फलेर्मनोरुर्मेष्टोसमाचिता। कांस्याप
राहनादद्यात्केशवः। प्रीयतामितिफलेतिक्त्तंयतामंत्रागुडधेनुक्ताएववर्द्धिपुराणोक्ततिलाश्चपितृदेवत्यानिर्मिताश्चेहगो
स्त्वे। ब्रह्मणातमयीधेनुर्दत्ताप्रीणातकेशवमितिप्रचोतामुक्त। अथधृतधेनुः। विस्तुधर्मोच्चारं। तिलाभावेतथादद्याद्धृतधेनु
प्रयततः। वासुदेवंजानात्रार्थधृतक्षोणत्रिधेवनात्संपूज्यपूर्ववत्सुभ्यर्गधध्यादिभिर्नरः। अहोरात्रोषितोनाम्नाश्चभिपूय्य

राम
२५

तार्च्यं। अमिषुयप्रज्वाल्यधृतार्चिप्रमग्निगव्यस्यसर्पिषः कुंभेषुधमालादिभूषितांकांस्यापिधानसंयुक्तंसितवस्त्रयुगेनवादि
रापगर्भसहितमणिविदुर्ममोक्तिकेः। अथयलसहस्रयारंमाणः कुंभः। द्वादशयनाधिकानियचयलशतानीनिवा। इत्युपदि
प्रयान्यादानवुरानुरोप्यप्रयान्त्रथा। सोवर्णवाक्किणीकुर्यात्तृष्टगवाभरुकाष्टजोसप्राधान्यमयेयाश्चैधर्त्ता। एनचकवल
। कुर्यात्तुतश्चकपूर्वश्रीणफलमयास्तनान्। तदरुकांयाजिह्वागुडकीमयमुख। पत्रीराधोतकोशेधातश्चः। सिद्धका। सि
द्धासइतिधावत्। पुष्पकोमयकायरोमाणिमितसर्पयः। ताम्रच्छविचित्रतंइत्युक्त्यामनोरमा। विविनाहृतवत्सोवकु
यास्त्रकणलक्षिता। एतःकृत्वातथानत्वापूजयित्वाविधानतः। तदुक्ताध्वरातयाप्रमलाशास्त्रधारणे। एतांमप्रोयकारा
यगृह्णोषत्वंदिजोत्रमा। प्रीयताममरेवेशोद्यताविः। पुरुषोत्रमइत्युविप्राधदद्याद्धेनुंनराधियात्कांस्त्वयंमेवः। धृतगावः। अह
यतेधृतभूम्याप्रतिष्ठिता। धृतमग्निश्चरेवाश्चधृतमेसवरीयतामिति। फलवा। धृतक्षोवहनधायव्यायसकरमाः। तेपुलोका
युसर्वेषुसुपुण्यजायते। सकामानामिधमुष्टिः। कथिनानृपसत्रममुष्टिः। फलोविस्तुलोकांनरायातिनिष्कामाधेनुरान
नइत्यादिरुक्तीणांचकसवर्णप्रभृतिथथाशक्तीतिप्रदरलोपथाशक्तिहिरण्यमितिरेमाइो। अथजलधेनुः। तत्रैवाजलधे
नुः। तत्रैवाजलधेनुप्रक्रम्याजलधेनुप्रक्रम्या। जलधेनुप्रक्रम्या। जलकुंभंनख्याप्रसवर्णजेताचिता। स्वर्णारजनशृंगारवराधि

रा०
२६

नमिति सांप्रदायिकाः नरत्नगर्ममशेषैस्तु याम्येधन्यैः समन्वितां सितवस्त्रागाकुचं हवीपल्लवशोभितां कुण्डमांसीमुरोशीमालका
मनकेर्हता प्रियगुणवसाहितं सितवस्त्राधवीतिनां सख्यं सउपानतं रम्यविहंगमस्थिता वल्लभिः समतं भूयति लयात्रिचत्वारिंशोऽंशः
गितं रवियात्रेण घृतं हौस्वेतामुखो तिलयात्राणिताम्रस्या रवियात्रेकां स्यात्पतिरानविवेके उघोषितः समभ्यर्च्य कसद्वज्रलश
यापुष्पधूपोपहारश्च यथाविभवमादतः संकल्प्य जलधेनुं च कुंभं तमाभिपूज्य चापूजयेत्तत्कृतं दत्तं तजलमधं बुधः एव स पूज्य
गोविंदं जलधेनुं सवत्सकाः सितवस्त्रधाः शोभावीतगोविप्रत्सरः रद्यादिजाघराजैः श्रीत्यर्थं जलशाधिनः जलशाधिनः ज
लशाधो जगद्योनिः प्रीयतां मम केशवः इति चोच्चार्य भूनाथविप्राय प्रतिपाद्यतां अथ कात्राशिना स्वेयमहोरात्रमतेः पति
याधान्यानि याश्च द्योः कुष्ठादीनि घ्राणादेशा प्रियगुणवंश्वरोगाप्यज्ञोपवीतमूर्ध्नि स्थापयेत् वस्त्रं च तथा शोभेत्तद्विगाश
कृतः सुवर्णः अनेन विधिना रत्नजलधेनुं नराधिया सवाकाप्रानवाप्नोति धेनुमानुषादिति **अथ श्रीरधेनुः स्कारः** श्रीरधेनु
प्रवक्ष्यामि तां निबोधनराधिया अलुलिप्तमहोष्टं गोमयेन नराधिया गोवर्मेनानेन कुशाना स्तीर्ष्य सर्वतः तत्रोपरि नहाराज
मसेत्तु ह्यजिनंततः तत्रोपरि द्वारं गम्येत् कुंडलिकागोमयेन कृतामपि श्रीरकुंभंततः स्थाप्य च तथीशं नवत्सकां सुव
र्णमुखं शृगाणि चंदनागरुकाणि च प्रशस्त्य वश्रवाणि तिलयात्रा यस्मिंस्तदुमुखं गुडमयं तस्याजिह्वा शकीरया तथा मू

राम
२६

लषशस्त्रं तां च मुक्ताप्रयफलेकागाडस्तु पारदर्भगिमा सितकं वलकं वलाताम्र छटाकां स्यरोहाय हस्तप्रयंतथा प्रकुंचन् पशई
जनवनीतमयलनी त्वरीशृगारोप्य वराय चालपीभुवि चत्वारि तिलयात्राणि चत्वारिंशोऽंशः अपि स्थापयेत् सप्तजीही नम्रापुक्तो
दित्त्वं सर्वोत्पत्तिप्रेता एवं लक्षां संयुक्तां श्रीरधेनुं प्रकल्पयेत् आरुह्य वस्त्रयुग्मं नगधेयुग्मः समवधेत् धूपारिकरुत्वा त्राम
गायनिवेदयेत् अनेनैव तत्र प्रवेण श्रीरधेनुं प्रकल्पयेत् नम्रेण श्रीरधेनुं प्रसादयेत् गृह्णामि त्वं देवि भक्त्या प्रादुर्को भवमुच्यते ए
वं धेनुं प्रदत्वा च श्रीराहोदिनं चरेत् विराजत यथा भक्तावाहणं गजसंभमं वस्तु गृह्णामि त्वं देवि भक्त्या कुडुवाये विशिष्टः
भारत्सका मेमांसेः श्रीरधेनो नमोस्तु तदिति एतां देममहर्लिगाशतेनाथ स्वशक्तिः शितार्धमथवाप्यधत्तं वैवाहितं वैवाह्यं स्व
शक्तिः रद्यादितुं महाराजशृणु तस्यापि यत्फलादिभ्यर्वधं सह स्वतः रुद्रलोके महीयतो दिव्यवर्षं सह स्वाधि रुद्रलोककामद
तिफलोद्धारः संकल्पवाक्ये अमरुद्धेनुवत् अथ रधेनुः तवैव भूलेयनकुशलो ह्यजिना स्तराणां मुक्तादीवकुंभं वस्तु
प्यमप्रधान्यस्य वायि च तथीशं नवत्सकं सोवर्णं मुखं संयुतं प्रशस्त्य वश्रवाणि मुक्ताफलमधं तृणाचंदनागरुशृगाच
मुखं वैगंधमालिकागंधमालिकागंधं द्रव्यविशेष इति केचित् स्वगंधयुग्मं स्तगीत्यनेन कपूरादिस्तगंधं द्रव्यममूहवः जिह्वा
करागजवृक्षाणां श्रीखंडं कतथा फलमूलमया रतां सितवस्त्रं स्पकं वलः ताम्र छटारं नीमोपकुंभं वस्त्रप्रयंतथा सुवर्ण

२१० शृंगीरीप्यारुणवनीतमयस्तनी इह पादं स संस्कार्य सर्वाभारामभूषितां आरुण्यवस्त्रयुग्मेन पुष्पाधेः सपूजितां ब्राह्मण
 २११ यमाधुवताधधीप्रतोपुरुदेशोपविष्टाय मुद्रिकाकारिमाचकौः पादुकोयानहो रुचं दत्वा प्रमनसं सारतमं चो गुडधनूक्तः । द
 धिकाशोतिमवेण दधिधेनुं प्रदापयेत् एवं दधिप्रधीधेनुं दत्वा राजपितृभ्रातृकाहोरोदिनं गच्छेति छेदं दध्ना च नयनं नयनं प्रानो
 वंसेदाजुनविदिनं विद्वजो ज्ञानमः । यत्र प्रधुवहानघोपयथायमकर्दमाः । मुनयोऽरुषयः सिद्धास्तत्रागच्छेति धेनुदाः । रातारोदा
 यकाश्चैव तोपिधोतियागति । प्रधुनरीकवदुयायमं केषि सिद्धलोलावः । अथ मधुधेनुः । स्कोरा मधुधेनुं प्रवक्ष्यामि सर्वयायम
 गाशिनी । अनुलिप्ते महीष्टे कृष्णाजिनकुशोत्तरो धेनुं प्रधुमयीकत्वा संपूर्णं घटपूरितां तद्वत्तथ भोगानवत्सं कथारिकल्पये
 त् । सोवर्णं तमुखकत्वा शृगाभराणवर्चं दत्वा दृष्टं तां प्रमयत स्याः पुरुस्तत्र मयतथा । पादोऽस्त्रिंशु मयाः कायोः सितकवली मु
 र्वगुडमयं कत्वा जिह्वाशर्कराया चितामोक्तिं कनयनेत स्यादंताः फलमयाः स्मृताः । दर्भो मधुधेनुं देवीरौप्यावुरविभूषिता
 प्रशस्तं प्रवक्ष्यामि नवनीतमयस्तनी । सर्वलक्षणं समुक्ता सप्तधान्या निरायुपेता चत्वारिंशति लयात्राणि च तद्विह्वलवि
 त्यसेत् । आरुण्यवस्त्रयुग्मेन ध्यायमाणं भूषितां कां स्यादहो निह्वलत्वा गंधयुग्मेन पूजितां पुरुदेशोपब्राह्मणाय प्रार्ति
 पारयेत् । उदपूर्वतः कलेयं पश्चादनेन समाचरेत् । एतद्वा सर्वदेवानां सर्वभूतहितं साधयेत् । पितरो देवा मधुधेनो नमोस्तुते ।

राम
 २११

वमुच्चार्यताधेनुं ब्राह्मणाय निवेदयेत् । अहं गृह्णामि तं देविकुटुंबार्थं विशेषतः । कामान् कामा मडवे भुंक्ष्यामधुधेनो नमोस्तुते
 । मधुवातेति मंत्रेण प्रोक्ष्याय तवेतसां दत्वा मधुयाय साभ्यां दिनं नयेत् । ब्राह्मणोपितथेव त्रात्र नयेत् । फलं श्रुतिरपि यत्र मधु
 वहानघोपयथायमकर्दमाः । कृषयोऽमुनयः सिद्धास्तत्रागच्छेति धेनुदाः । तत्र भोगानवत्सं कथारिकल्पये
 कवदुयायमकर्दममुनि सिद्धलोकोत्तरं ब्रह्मलोककाम इति विशेषफलो ककाम इति विशेषफलो ह्येवः । अथ मधुधेनुः । स्को
 रं मधुधेनुं महा राजकथयामि समासतः । अनुलिप्ते महीष्टे कृष्णाजिनकुशोत्तरो सस्यत घटपूरितां तद्वत्तथ भोगानवत्सं कथारिकल्पये
 त् । सोवर्णं तमुखकत्वा शृगाभराणवर्चं दत्वा दृष्टं तां प्रमयत स्याः पुरुस्तत्र मयतथा । पादोऽस्त्रिंशु मयाः कायोः सितकवली मु
 र्वगुडमयं कत्वा जिह्वाशर्कराया चितामोक्तिं कनयनेत स्यादंताः फलमयाः स्मृताः । दर्भो मधुधेनुं देवीरौप्यावुरविभूषिता
 प्रशस्तं प्रवक्ष्यामि नवनीतमयस्तनी । सर्वलक्षणं समुक्ता सप्तधान्या निरायुपेता चत्वारिंशति लयात्राणि च तद्विह्वलवि
 त्यसेत् । आरुण्यवस्त्रयुग्मेन ध्यायमाणं भूषितां कां स्यादहो निह्वलत्वा गंधयुग्मेन पूजितां पुरुदेशोपब्राह्मणाय प्रार्ति
 पारयेत् । उदपूर्वतः कलेयं पश्चादनेन समाचरेत् । एतद्वा सर्वदेवानां सर्वभूतहितं साधयेत् । पितरो देवा मधुधेनो नमोस्तुते ।

१०
९८

असोमयानसर्वकृतफलप्राप्तिकामइतिविशेषफलोन्नेवः॥अथशर्कराधेनुः॥कांदेजद्वयशर्कराधेनुमृगुराजन्पथार्थतः॥
अनुलिप्तमहीषेष्टकृष्णाजिनकुशोन्नोधेनुःशर्कराराजन्सदाभारचतुष्टयःउत्तमाकथ्यतेसहिश्चतुर्थीशेनत्सकाः॥तद्वद
मध्यमाप्रोक्ताचतुर्थीशेनकन्यसीतद्वत्सप्रकुर्वीतचतुर्थीशेनमानवः॥अथकुपीदृष्टाशतश्चतुर्थीशेनवत्सकाः॥अष्टाशत
तिभारचतुष्टयमोशेनअर्द्धमोशेत्यर्थः॥स्वशक्ताकारपदेनमालयीजनकारयेत्सर्ववीजानिस्त्राप्यचतुर्दिक्षुसमां
तः॥सोवर्णमुखशृंगाणिमोक्तिकेनयनानिचगुडनवमुखकार्यजिह्वापिष्टप्रयीतथा॥कवलघटसूत्रेणकठभागाप्रवि
ताइह्यपारापीप्यखुरानवमीतप्रयत्ननी॥प्रशस्त्युवश्रवणासितवामभूषिता॥पंचरत्नसमायुक्तादर्शरासमाचिता
॥कास्पायदरुनासम्पकगंधपुष्पैःसमाचिता॥इदंविधानंमयुक्तावस्त्रेणकादितोयसिगंधपुष्पैरलंकृत्यसब्राह्मण्य
निवेदयेत्पूर्वाभुवःस्थितोदाताअथवास्यादुर्ध्रुवः॥धेनुपूर्वमुखीकृत्वावत्समुन्नतो न्यसेत्॥दानकालेउभयमेवा
स्तान्यठित्वासमवेधत्॥गुडधेनुक्ताः॥आकाशवेवैविप्रमुद्रिकाकारावधनेः॥स्वशक्तादक्षिणादद्याद्धपुष्पसवद
नोधेनुसमवेधेत्तस्यमुखंनविलोकयेत्तस्यमुखंनविलोकयेत्॥एकादशशर्कराहारावाद्यगात्रिदिनंसेत्॥सर्वपाशम
पदगधेनुःसर्वकामप्रदायिनी॥सर्वकामसमृद्धिजायतेनात्रसशायइति॥अथकार्यासधेनुः॥पाराहे॥अतःपरंप्रवक्ष्यामि ९८

वेनुकार्यासिकीशुभांसर्वविश्वस्यगुणार्थब्रह्माण्डांशुकंकाताकार्मासमूलंतद्यापितेनासावुत्तमःस्मृतः॥साचकार्यास
भोराधेनुःश्रेष्ठप्रकीर्तिता॥मध्यमाचतुर्दंनतर्द्धनत्सकन्यसी॥पूर्ववद्वत्त्वधान्यचरिणपंचतथेववावत्सकाचतुर्थीशा
दानमंत्रोविधीयते॥कुर्वीतपूर्ववद्वत्त्वधान्याद्युपस्थातोपूर्ववद्वराहोक्तिलेखेनुरानवद्वत्प्रकुर्द्वद्वश्रीहाराणिवसु
इवासोमप्रियेसुधेवास्वेसोभयिनमोस्तुतोद्वेष्टमिदुनाथायशशोकायामृतायवा॥आत्रेनेत्रप्रजातायसोमराजाय
वेनमः॥पैत्वेवंपरयाभक्त्याब्रह्मणापप्रधरुति॥सयातिचंदलोकंतसोमेनसहभोदतइति॥चंदलोकामनानंतरचंदसा
हवासमुखकामइतिविशेषफलोन्नेवः॥अथभविष्यत्पुराणोलवाधेनुः॥तवपुषिष्ठिरप्रजिह्वलः॥मृगुराजन्व
होमिलवणास्यदकल्पितं॥गोमयेनानुलिप्ततर्द्धमंस्तारसंस्थितं॥आविकचर्मविन्यस्पृष्टांशामिमुखस्त्रितावस्त्रेण
कादितकृत्वाधेनुकुर्वीतबुद्धिमान्॥आर्द्धकेनैवकुर्वीतवद्विज्ञोल्पवानपि॥स्वर्णशृंगीरोप्यखुराद्वह्यपाराफलस्तनी॥
कार्यशर्कराजिह्वागंधघ्राणवतीतथा॥समुद्रोदसंशुक्तिकोणचयिकल्पयेत्॥शृंगचरनाकाष्टाभ्यामोक्तिकेवा
क्षिणीउभोकायोलोसकुपिडाभ्यायवानास्यप्रदाययेत्॥कवलघटसूत्रेणार्थवाधाविकातथा॥ष्टष्टेवेताम्रयाचक
अथानेगुडधिटिकालामूलैकवलदद्यात्मानुहोत्तरेशतः॥योनिप्रदेशतमधुसर्वतस्तुफलाचिता॥एवंसम्पकारि

रा०
२७

पलवागस्पृष्टतां तगां स्थाप्येह संकं वापि च त्रभगिनुमानवः एवं चेतुसप्रभयप्राल्पवत्त्रविभूषणोऽस्मात्वादेवार्चनं कु
र्मात्तत्राह्मणानभिपूज्य च कृताप्रदक्षिणागात्रपुत्रभाया समर्चितः दानमेवः लवणावेरमाः सर्वलवो वेरमाः सर्वलव
सर्वदेवताः सर्वदे विलवणाख्येन मोस्तुतो प्रदक्षिणा महीतेन कृता भवति भारता सर्वरानि रक्षा नि सर्वत्र कफलानि
त्रा सर्वे स्माः सर्वमेतत्पराचोऽसो भ्रातृपवरा हृदि शरीरागम्य संयदः नृणां भवदित्वा त्रसधेनु न संशयः सो भ्रातृपयाम
ब्रह्मागोपकारेण यकाम इति विशेष फलो ज्ञेयः पुराणांतरे गालवणामयी कृत्वा षोडश प्रसू मयुता चतुर्भिर्विभूषणै
इत्यादिना लवणाघरिमाणातरमुक्तं अथ स्वर्गाधेनुः विष्णुधर्मः भावानुवाच यत्तत्र ह्यगोपि राजे इति विष्णु
नायुगांतरे विस्तारो राजन कथयाम्यनु पूर्वशः स्वर्गास्य स्वर्गास्य शुद्धस्य शुद्धस्य परिकल्पिता एका स्वर्गा यदृश
भने ह्यमाहायमानो रोप्य वत्सक मयुक्ता मुक्ता फल विभूषिता प्रवालशृंगो ययुता पद्मरागादि शालिनी घृत
पात्रस्तनवती कर्पूरगहनासिका शर्करासनो येता मिष्टान्नसवासिता शंखशृंगा तरा शुक्लिलाटस्था
नकल्पिता फलरतो वस्त्रयुग्मया श्रीं क्रीमस्तवला इह धारा नालिकारश्रवणा गुडजानका पद्मगव्यापान
वती कास्पष्टममर्चिता स्वयं हस्तलांगूला समप्रधान्य समर्चिता फलपुष्पसमायेतो ह्यचापानसमर्चि

राम
२८

तां स्वर्गाधेनुविप्राय प्रतिपाद्येदं श्रीनरः हिरण्यप्रेताः पुरुषः पुराणः कृष्णपिगलः तत्र प्रहेमकविः स्वर्गावि
त्मा प्रीयतामिति अनेनेव तत्र प्रवेण धेनो राने प्रकीर्तिता अश्वमेधसहस्रस्य फलमात्रोत्पमशया कलानां त्रप्रहस्ववर्गिनयति
तदुध इति अश्वमेधसहस्रस्य फलया धि कुलप्राप्ति कुलसहस्रस्वर्गिनयनकाम इति फलो ज्ञेयः वद्विप्राणां स्वर्गाधे
नुश्चाप्य स्वर्गाणां च तदृशास्त्रनिर्णिक स्वर्गाश्च सप्तभिर्मध्यमा प्रता चतुर्भिः कन्यसी प्रोक्ता वत्तद्या शोनवत्सकः गुड
धेनुविधानेन रक्षासर्वफल प्रेत्यादिना सर्वे गुडधेनुवडक्तं अथवा पुपुराणां कृत्वा त्वहस्ववर्गा धेनु रानां चतुर्विधा
त्रया विभामभवेत्सर्वविधा जनातः वत्तर्विधा च काकि वंश्या वस्त्री प्रसूतमृतप्रेतीति वंश्या अथ त्यसा मान्या भाववती का
कवंध्या का कवदेका यत्या वंशेतस्याः प्रतीकारं तत्स्वरूपानि बोधमे हिरण्यनयथा शक्त्या सवत्सो काये हृता धेनुपलेन
वत्सवयादेन गुह्यवती धेनुरोप्य वृणतंतस्याः पुके नि योजयेत्तद्वर्गा ले च वस्त्री यात्रिलकं चोभयोरपि अर्चयेद्दि
धिना तां त्रने वंश्या यमभवेत्तदो रक्षा अतथा पूयान् गुडं लवणमिव च जीरकं च त्रविस्त्री र्गोप्ये वगु प्रयद्वेधेनो के
दातव्यं ब्राह्मणास्त्रीषु च वदिष्येदं दद्यात्तदंतं भववा ब्राह्मणं सर्वेश्वरार्थं कुशलं धर्मवेदिना विद्याविनयसंप
न्नशान्तरां जितेन्द्रिया अलोलुपं सर्वजनप्रियं कल्मषवर्जितं आहूय भक्त्या संपूज्य दत्त्वा धोगिधपुष्पकैः तनेका रयेत्

१००
 १००
 जामादतो धेनुवत्सयोः होमं वकायेन च समिरज्ज्वरुत्कटाः सोमो धेनुमिर्ममजं समुच्चार्यततः पुनः प्राञ्जययो विष्टाय च
 दद्यात्ताम्रमुदमुषः। मवेणानेन विधेवत्सु हस्ते निधाय च धेनुयोगिः सः सवेमिष्टं स्वरभीक्ष्याः। इति तावत्तथा मानो रश्मिश्च व
 हास्यवापाश्च गावः प्रवर्तते वने पूषवने पुचाः प्रीणां ता मम मरुपुत्रयोः प्रवर्तनाः। प्रयच्छतु दिवारं च आविर्देव सततः व
 ध्यात्वं का वं ध्यात्वं कन्या प्रसवश्च। तथैव हतवत्सा त्वरे षं मम वत्स विधां दानेनानेन हारव्यासा कामदुधानयेति। अथ त्व
 रूपतो गोदानं तत्र याज्ञवल्क्यः। यथा कथं विदत्ता गां धेनुं प्रववा अरागा मयि रिक्तिष्ठे दाता स्वर्गो महीयते जावालः। हा मा
 ध्यमग्निहावस्य गोदाद्या दद्याच्चिता। विवित्रपूणां यथिवीते नदज्ञान संशयः। अगिः गोः कर्मैवादा तव्याश्च विद्यम्य वि
 शेषतः। साहिताः। साहितायते पूर्वान् मम मम च मम च आवेयः। सीरने वदुः स्यायश्च विद्याया हिता मये। अतिथि वि
 यायदा ता यदे धेनुं गुणा चिता। देवतः। सुशीलां लक्षणवती युवती वत्स संयुता वदुः स्यायश्च विद्याया हिता मये। अतिथि वि
 णः। व्यासः। संग्रामे धनं धित्वा तयो वेगाः संप्रयच्छति। यादृशी स्पृशेद्भवः सता वत्फलमश्नुतो तावत्तद्गोरो ममि ते व
 त्सा स्वर्गफलं यो वेद्यते धनं जित्वा गाः कीत्वा संप्रयच्छति। सदित्यमयुतं शक्यं वर्षाणां फलमश्नुतो भारतो न गोदाना मर
 दानं किंचिदस्तीति ममतिः। सा गोर्मा धार्जिता दद्यात्कृत्य तारयते कुलं तथा। अकुलीताय मूखाय लुब्धाय पिशुनाय च

एम
 १००

हव्यकव्ययेतायगौर्नद्या कार्यवनात्तगात्रिवारं तिवसं त्पराणे पिबति तोषान्पपरिग्रहाया इत्यंति धेनुं वां हंति पुनं तिपायं
 गवारमे जीवति जीवलो कइति प्रशसाः अथ विधिः। याज्ञवल्क्यः। हेमश्च गीशफेरोप्यैः सुशीला वत्स संयुताः सका स्यया वा
 दा तव्या किं रिगा गोः सदृक्किणा विश्वा भिवः। प्राञ्जयौ गाम वस्त्रा प्यसवत्सा गां सुपू जितो। पुरुदशे त्वदा ता वस्त्रा ता व
 दृष्टिखो भवेत्। उदशु वत्सु विप्रः स्यात् पात्रलक्षणं लक्षितः। आञ्जया च करं हत्वा कनकान समर्पितं। निक्षिप्य पु
 तस्मिन् वृत्तं दृष्टिं ध्वं प्रष्टुं स्यात्। तिलविप्रयाणि वधागयत्त निधाय घृतं। सतिलं सकुं शचापि गृहीत्वा दानमाचरेत्। अम
 वत्सं प्रेरणया वह स्तेजो लक्षितं मवावसते। अनुकुर्यवतो धेनुं द्रा सणेन समर्पितं। गोतमी त्वतो विद्या जयेत प्रयतः
 सुविः। उदिश्य वा सुदं च पीयता मिति चानेया पात्रे मनसि सवित्यतो यम पुत्र विनिक्षिपेत्। अथ प्रयोगः। अथेत्पादि
 गोमात्रदानं फलत्वं फलका मः। सवत्सधेनु दाने वत्सधेनु रममितवषा वधित्वो कामः। अग्निहोत्रा यदाने वत्स विप्र
 णं विवारं यथिवी दानफलकामः। त्वत्फलकामः। सर्वत्रापि कृत्य कुलतारणकामः। सर्वत्रापि कृत्य काम ईश्वर प्रीतिकामो
 वा गोदानं करिष्यति स कल्प्य प्राञ्जयौ सवत्सा गा विप्रव संप्रज्य सवत्सा गाञ्जया च रुक्मिणी त्वत्तन पुत्र दत्ता क्तो
 त्वा विप्रहस्ते कुशितिलजलान् दाय उक्तं फलं धामि न धित फलमुक्ताय जसा धनभूताया विश्वे स्याद्यप्रणा शिनी। विश्व

२०
२०१

यधरोदेवः प्रीयतामनयागवेति मन्त्रं तत्कीर्यदागवोचुतधो न्योचतनद्योचतावर्त्तास्त्रिमेसंतुसदागृहे इति मेहुर्ये निपुष्ट
तनाभ्याप्रतिष्ठितां च तमेसवतश्चैव गवां प्रधेवसाभ्यहमिति यो गगा मन्त्रवधाठित्वा जलमुत्तरे जेत। दाने प्रतिष्ठा रक्षिणां
त्वात्राह्मणधेनूश्चतुर्वज्रगावः सुभयो नित्यगावो गुग्गुलुगधिका गावः प्रतिष्ठाभूतानां गावः स्वल्पधनमहताश्च
मेव धर्मागवो देवानाह विरुत्रा मा पावनं सर्वभूतानां कृति च वंदेति वाह विषा प्रचष्टेन तपधय मरान् दिवि रुषीणां प्रपिह
तृणा गावो हो मे प्रतिष्ठिताः सर्वधामिभूतानां गावः शरणमुत्तमं गावः पवित्रपां मगावो मगलमुत्तमं गावः सर्वस्य
लोकस्य गावो धन्याः सवाहनाः नमो गायः श्रीमतीभ्यः सोमभेयीभ्य एव नमो ब्रह्मसुताभ्यश्च यवित्राभ्यो नमो नमः
ब्राह्मणाश्चैव गावश्च कुलमेकादिधा कृताः एकत्र मन्त्रास्तिष्ठति ह विरुक्त्रतीष्ठतीति यमाक्ता गोमती विद्याजयेत्। महा
भारतोपि गोमती गावो प्राप्नुयतिष्ठत ह मष्टयः पथामुचः सूरभ्यः सोमभ्यश्च सारितः सामं यथा गावेषु याम्यह
नित्यगावः यशंतु प्राप्नुयाद्गावोऽस्माकं वयता सायता गावस्ततो वयमिति गावो ममायतः संतु गोवो मे संतुष्टत
गावो मे हुर्ये संतु गवां प्रधेवसाभ्यहमिति पठित्वा धेनुं द्विजं च प्रदक्षिणीकृत्य दद्यादित्यपि वरति रक्षिणी कृत्वापि
वदति रक्षिणां महावसिष्ठो गोराजप्रकारोऽसुवर्णपरमं दानं सुवर्णं रक्षिणीयाः सुवर्णं पावनं प्रादुः परिमाणं

राम
२०१

प

परंतयेति जमानस्ततो दद्याद्यथा शक्त्या तदक्षिणा मिति तदशक्तपरमिति मदनः अथ मात्स्ये हे मष्टंगी दशसौवर्णिके
शृंगारवुराः पंचयलाचिताः पंचाशत्यलिकं कां स्यतां च वापितथैव वराता स्याः सर्वमाप्नोति यावदाकृतं सं प्रवसिर्वर्णमचरति
गा। इति हे मष्टंगी दानां शिवाय विष्णवे वापि यस्तु दद्यात्पथिनी धेनुं त्वानोपहारं सयावहं गच्छतीति स्कादेवताभ्यां
गोशतदद्याद्विवायाती वंशभनोचिः सप्तकुलजैः सादृष्ट्या तत्पदमाप्नुयादित्यादिना शिवधर्मोक्तं शिवाय दद्यादधिकगोश
तदानं देवताभ्यां दानं देवते वसप्रदानं ब्राह्मणः रत्नचतुष्टयं देवतायतनं रक्षिणां गोस्थाय मिति दानसाग्य अथोभयता
सुखी तद्दानकालः स्कादे अहं प्रहृतां गां दद्यात्कालादिन विचार्येत्कालः स एव यद्दद्यात्तदा मादिसुखी तद्गोः मात्स्योक्तं
कनशृंगारो यथावुगमुक्तो जगूलभूषितां कां स्यापदेहना राजन्सवतो द्विजपुत्रावा प्रहृयमाना यो दद्यादनुद विणसमुता
यावद्वत्सो यो निगतो यावदभनं मुचति तावदोः दृथिवी ज्ञेया संशतवनकाननां देवलः अलं दत्तां कृत्वा विविना सुवर्णविप
लाकं न्यसीमता वाराहो येन सुवर्णस्य सहस्रं तदनुदनापि बापुनः तस्याप्यध्वंशनवाथ यथा शश्वतथा ईकं यथा शक्त्यापि
रातव्यविच्छाद्य विवर्जितं योणीं सवत्सरो प्रतल्पानि युगां सुभयनो मुखी राता स्याः स्वर्गप्राप्तोति पूर्वर्णविधिना दत्त
मात्स्यो गालोकः सुलभस्तस्य वल्लोकश्च पार्थिवः स्वयश्चतुर्वसुमानवक्राः प्रतप्तजा वृन्तस्वर्णः महानितवस्तु

दा०
१०१

नमो भगवते प्रजपतये नमो नलिनाभनेवा इत्यादि अथ प्रयोगः अथेत्यादि गृहममुद्रां लवनोयेत यथैविरानसमफलैतदेव
सरोमसंख्यमुगमितदेव लोकमहितत्वपितृपितामहप्रपितामहनाणैकोद्गाराद्युतक्षीरवद्वकुल्याकदधियायसकदे
मकदेशाधिकरणकपितृकामगात्यात्मलोकसुलभत्वप्रलोकसुलभत्वाज्जवद्वसमानवेकस्वतन्त्रजापूनरत्नपवरा
महानितवह्ननष्टमधुनलिनाभनेवानेकात्रिमिधमानलकामउभयतामुखीरास्यइतिमकल्यः ३ त्वमहोमहोमिवानि
अधेनवीतिथेय्यायकृती आसयानमसितरणास्त्वतगणानितिगाप्रनुअविप्रवत्त्रादिभिर्गावसुवर्गाशृंगरूपरवरादि
भिरलंकृत्यगांधादिनाभ्यर्च्यसगृहेत्यादिकाप्रइत्यंतप्रयोगातेइमांसाद्यस्करामुभयतोमुखीगाहइदेवताअमुकागोवापा
मुकशर्मणोब्राह्मणाद्यतभ्यमहंसप्रदेनममेतिब्राह्मणाकदेद्यातविप्रस्त्वविधिवसतिगृह ३ मस्त्वह्नीसुहृतागोपु
ष्टष्टुदलोदक्षिणाचप्रतिगृह्यष्टष्टुदरावतीधनुमती। स्यानाष्टथिवीभवेतिमंत्रदयंजस्रोप्रतिगृह्णामित्वाधेनुकुडुव
थविशेषतः। स्वस्तिभवतुमेनित्यरुद्रमातर्नमानमइतिमंत्रागृहीताधारक्षिणोनयागिनागर्भनुमंतव्यशामेवमहदेवा
नाजानिमानि विश्वाशतमापुरआपसीररक्तनधश्येनोजयत्तानेदयमिति। मंत्रागर्भमाह्वयत अनंतरक्त्यमह
चवनः। निष्क्रान्तिमुद्यसमाधापदेवान्पितृचरः पर्वताश्चनस्यतीनुदधीत्रागानोषधीस्तथैतवक्रमेणमवातय

राम
१०१

देवासोऽनुशंतत्वाइमंमेगोअदिमिः सुतोमतिमिः अनोहितभक्तस्यतोसमुद्रज्येष्ठाः अहिरिवभोगैः। मधुवाताइति। तदनुष्ट
थिवीतय्येत। इलेधावामहीधोः। उवीष्टथिवी। गोरीर्ममाघाततः समस्तव्याहृतिभिश्चतुरशीत्याज्याकुती। इत्वाब्राह्मणान्
भोजयित्वास्वब्राह्मणान्भोजयित्वास्वस्त्ययनवावपित्वागामनुव्रज्यधामुक्तागोमतीविद्याजस्रायायसमावंधुजीत इत्य
भयतोमुखीगाहनविधिः। भातोइतिकठमनद्राहसर्वरत्नेलंकृतोदलोप्रजायतेलोकाश्चिशाकः प्रतियद्यतइत्यादि
वर्गाशृंगरूपलागूलादिकामपिभारतोक्तंवा। इतिकठपवलगलकवलं। अथैवैतारणी। ब्रह्मवेवर्त्तयासावैतारणी
नामप्रप्रदारेमहानदी। शतयाजनविस्तीर्णाष्टयुत्वेसामहासरिता। अगाधानंतरूपावदृष्टमात्राभयावद्गातया। पतंतितवम
त्याः। केदमानाः। सुदाराणांतच्छृणुधनगव्याप्रकथमानयुधिष्ठिर। अनयनेविषुवयुगपद्यातीयातेदिनक्तयोपाटनामथवा
हृष्टा। कुर्यादैतारणीशुभास्वर्गाशृंगीर्य्युराकास्ययात्रमरेहनाहृष्टस्वयुगाहृष्टासमधान्यसमाविता। कायसि
सडाणाशिखोआसीनताम्रभाजनोयमहंमप्रकुर्यादलोहहंसमाधितामहामहिषमारुहमृदयाशकरपरे। इहुर
उमघवेव्वाउडुययद्वधनेः। उडुयोपरिताधेनुसूर्यदेहसमुद्रवा। कृत्वाप्रकाशयेद्विहानरुवायनरुसपुता। इममुवा
रयमंत्रमगृह्यादकमेडलु। अथप्रयोगः पूर्वोक्तायनादिकाले मृत्सकालेवायाटलाहृष्टावाहेमशृगाद्युयताहृ

दा०
१०३

सर्वस्वपुत्राणां सप्तधान्यसंयुक्तां चोयानधुना सप्ततां गां सनिधाप्यदोणमितकार्यसिखिरेता अथावतवचमहिषारु
रक्षिणवामहस्ततलोहदयाशहेमस्त्रायपित्वा उदधुवप्रतिगृहीतां उयवेशपस्वयप्राशुवः यमहारमहाधारायास
वेतरणीनदी तन्नुका मोदरा म्पना तन्मवेतरणी चगामिति म वेणगामधिवासयेत्ततः तिथ्यादिमंकीर्त्यवेतरणीतत्त
गादाम्पइतिसंकल्यप्रतिमायामकृतपुजेवाविष्णुगा विप्रचसंयज्या अद्येत्पादि अमुकगोत्राद्यामुकशमेणवाह्यगा
याहयप्रहारे स्मितायानद्याः सुखेनोन्नयथे मिमावेतरणी गां सवत्सां सोयस्कराहे प्रथममूर्त्तिमाहितां विष्णुदेवतां सं
प्रदेद दानमंत्रः विष्णुरूपदिजश्रेष्ठभूदेद दानमंत्रः विष्णुरूपदिजश्रेष्ठभूदेवपक्षिपावनासरक्षिणा मया त्वभ्यरत्ना
वेतरणीचगोरिति ततः सुवर्णादक्षिणादत्वा तदेनोः पुच्छप्रगृह्यानुव्रजत तत्रमंत्रः वेनुकेत्वप्रतीकस्वयमहारमहाभ
योऽतितीष्ठेहरेविवेतरणेनमोनमः इतिवेतरणीदानं अथमहिष्याः प्रविष्योत्तरेमहिषीदानमाहात्म्यकथयामि
युधिष्ठिरा पुण्यपयवित्रमायुष्यसर्वकामप्रदसुखं चद्रसूर्ययंदेपुण्यकार्त्तिक्यामयनेतथा शुक्लपक्षेचतुर्दश्यासूर्यसका
तिवासरोपदावाजायतवित्रं वित्रं चकुहं नन्दनैः तदेवदयामहिषीसंसारप्रयमीरुणा प्रथमप्रसूता तत्तृणीसुशीला
राववर्जिता सुवर्णाशृंगतिलकावराभरणभूषिता रक्तवस्त्रावृता रम्यातास्वदेहनिवाविता पिण्याकपिटकौयेता

राम
१०३

सहिरण्यचशक्तिः पिण्याकपिटकं खलिपूर्णं वंशरियाचं सप्तधान्ययुतास्याब्राह्मणे वेदपारोद्व्यैरेभिः समायुक्ता पुण्ये
क्रिविधिपूर्वकं दद्यान्मात्रेण राजेद्रपराणायति न तदा स्यात्प्रदक्षिणीकृत्य ब्राह्मणतो यथालिनी प्रतियहस्त तत्तस्याः छन्द
शेस्वयं भुवादानवाक्यतः अद्येत्पादि इद्रादिलोकाया लानां यागज्यमहिषीशुभा माहिषीदानमाहात्म्योक्तास्तुमेकामरा
सदाधर्मराजस्य माहात्म्यमस्याः पुत्रः प्रतिष्ठितः माहिषासुरस्य जननीया सास्तु वराप्रमेति मंत्रमुक्ता मुकगोत्राद्यामुक
शमेणो ब्राह्मणाय इमां माहिषीसुवर्णाशृंगतिलकाभराणां घटाताम्रदेहनिका पिण्याकपिटकं सप्तधान्या इकोयेताप
मदेवता आयुष्यसुखमहाराज्यकामस्तुभ्यमहं संप्रदेद इति त्वीतराजमाहिषीत्वकामेति जयकाम इति हविः धनधान्य
काम इति वेश्यः एवं शृङ्गे पित्राभिलषितफलमुल्लेखं ईश्वरप्रीतिकाप्रदतिवामर्षः ततो दक्षिणादवादि ति अनेन विधिना
दत्वा माहिषीदिजपुगवा सर्वाकामानवाप्नोति इह लोकपरवचायास्त्रीदराति माहिषीसाराजमाहिषीसाराजमाहिषीप्रवेत्
महाराजः पुमान् राजन्यासस्य वनधयायज्ञयाजीमवेदिप्रः क्रावियो विजयी प्रवेत् वेश्यस्तु धोमधनवान्भूदः सर्वाय
संयुत इत्यादिफलश्रुतिपितृवोक्ता इति माहिषीदानं अथमहिष्याः प्रविष्योत्तरेमहिषीसंसारप्रयमीरुणा प्रथमप्रसूता तत्तृणीसुशीला
नायदताविविधायमद्योविविधायमद्योविलम्बति सुवर्णरोमांसोवर्णीप्रत्यक्ता वासुशोभना सुवर्णातिलकोप

श्री
१०४

तांमर्वांलंकारभूषितां। कोशेषपरिधानांचदिव्याचंदनभूषितां। दिव्यपुष्पोयहरांचसर्वधातुरमायुक्तांफलपुष्पवतीतथाशतेन
कार्येनांतस्वर्गास्पृश्यततः। यथाशक्त्याववाकुयोद्विशशांनकारयेत्। अयंनविषुवेपुण्यग्रहोशाशिर्ययोः। इःस्वप्न
दर्शनेचैवतन्मर्कैतिथिसंज्ञायापराजायुतेवित्तवित्तप्रदासप्रचितां। तदेवदानकालः स्थाप्येतांनित्यहिजीवितांरद्यात्रीर्यष्ट
हेवापिधनवारप्रतेमनः। तत्रमस्थाय्यदेवशामुमयासहशकर। ब्रह्माणांमहागायत्र्यामश्रीकश्रीधरतथास्त्यासहतथा
नगलोकपालानुग्रहानपि। तांस्तुपूज्यविधानेनगाधपुष्पनिवेदने। उमाशकारूपेचर्मावस्थितेवोदुःशूलखट्वापाय
मृदाहृषाकः शंकरेगोरीवामोत्सगास्थिताभवेदिति। ब्रह्मगायत्र्यादिरूपाणित्रयागुक्तानि। तानिचयथाशक्तिमोवर्णा
निकायाणि। तदग्रेकारयेद्वाप्रतिनाज्येनप्रहीतले। अलंकृत्यदिजंशातवासोभिः परिपूज्यत्वात्तस्मिन्मंत्रेहोमश्चकत्तैव्याज
जितेनले। ततस्तानातिलकुंभस्थालवणाभिमुखंवास्कितां। पूजयित्वाविधानेनप्रचमेतमुदीरयेत्। मंत्रः प्रयोगोज्ञेयः। एवमुक्त्वा
यतांदद्याद्ब्रह्मगायकुंडविनेनाभिभाषेत्ततोदत्त्वाभुविचावलोकायेत्। इष्टप्रतिग्रहणतोविप्रोभवतियातकी। अथ
त्रेजप्रतेधनारत्नादानशुभांकातिकीर्तिचविपुलांतथेति। अथप्रयोगः। उक्तायानादिकालेगृहेतीथेवादाताद्येत्पदि
सर्वपापक्षयपूर्वकंपुत्रधनकातिकीर्तिप्राप्तिकांमोमयीदानंकरिष्यइतिसंकल्पयेत्। इःस्वप्नेवतास्त्रनितानिष्टनि

गम
१०४

श्रुतिकामइतिविशेषः। प्रतिमासुतंडनपुजेयुवाउमासाहृतंशंकरागायत्रीसहितंब्रह्माणांश्रीसहितंमनंगलोकपालानुग्रहांस्त्रसं
पूज्येतत्प्रकाशकैर्मंत्रैराज्याकृतिलेख्येष्टविशत्यादिमख्यपांडुत्वाखवर्गातिलकावलंकारकोशेषचंदनपुष्पखवर्गाहृष्यादि
सध्वरसफलपुष्पयुतामध्यः स्थापिततिलकुंभामभुखवस्थापितलवणांमेषीविप्रचसंपूज्येगामत्वप्राप्तमज्जाघः सर्वधिकारो
ःसहाजगतः संप्रवृत्तामित्वाप्रतः प्रार्थयेत्प्रितं वाधनः कार्यजनितयाकिचिन्मप्रडकृतं। तत्सर्वविलययात्तत्त्वदानानुपसेवित
प्रितिमंत्रमुक्तातिथ्यादिमकीर्त्यसर्वपापक्षयपूर्वकंपुत्रधनकातिकीर्तिप्राप्तिकांमोदुःस्वप्नसुचितानिष्टनिष्टशिकामोवमप्राप्तेषी
सर्वोयत्कायुतामभुखशर्मणोविप्रायाहंसप्रदंनमोमतिदत्त्वाविप्रायायथाविधिप्रतिग्रहंकरतेरक्तिणादद्यात्। एवमवस्तुवर्गमेषी
दद्यात्प्रतिग्रहीत्विप्रसंभाषणमुखावलोकनेवजयेत्। इतिमेषीदानं। अथाजानंस्वप्नतः। अजायानोह्यजानैरिवगातः।
अयनेविषुवेवैवयुगादीग्रहणपुवः। अमावास्याप्रजानयोगांमास्याचशस्यते। विधितस्यप्रवृत्तामिषिश्चापित्रेणानिप्रितासर्व
रत्नायसंयन्नासमधान्यायस्थिता। वत्प्राल्प्योपमालातभूषितायमुजानकी। वज्रनेत्राहमश्रीगाम्नामृष्टासंदारुनसस्तता
गेप्यपाशचकुट्टादद्यान्निलोदकं। गोदानवत्पुजीतमंत्रेणाननसंपुतः। मंत्रेणाननसंपुतः। मंत्रेणाननसंपुतः। मंत्रेणाननसंपुतः।
मुने। स्तुतातदहमपायजन्मातरशतेः कृतामिति। एवमुच्चयेइत्यादिग्रहलजलांक्तियेत्। प्रीयतायजनाथाधवासिदवाह

रा०
१०६

समस्तान्गजतेन राजतवनेन वस्त्रैश्च संयुतः पञ्चाशिलाचलमनेकसुवर्णपुष्पसौवर्णपिप्पलहिरण्यमयं संयुक्तं। आकारयेत्तज्ज
तपुष्पमयं नतद्वद्वत्त्राचितं रश्मितीदं सारस्वत्यायाः आकारयेत्कुप्यात्तरधीति सरधि राजतया वंसितो रश्मि सरः। संस्थाप्य तविष्णु
लशोलमथोत्तराणां शोलसयाश्च मपि मोषमयं सवस्त्रा पुष्पैश्च ह मवायादाशवर्तमाकारयेत्कनकधेनुविजमानं। मातृकीक
प्रदसमाचवनेन तद्वदोष्ण्याभास्कावतावपु विविधा संस्थाप्यतिशेलांतर्पूर्वीकतिलाचलानुवादकाः अथेत्यादिः पुनः पाश्चि
विधिः। मातृकीकैति समधु रूपयाचरूपमद्रास्यमासेत्यर्थः। होमश्च तर्भिश्च वेदपुराणा विद्भिर्देवैर्न निवचरितैः कतिमिदं जेदः
। पूर्वगाह स्वमितमत्र विधाय कुंडं कायस्त्रिलोचं वदतेन समित्कुशे श्चाव्रह्मांडे दृष्टाद्या लोकपालाश्च तेषां होमो विधीयते।
तास्मिन्नेव प्रवेष्टुं समद्विष्यति तिलैः। योरुषेण तस्मै नवहारादीनां विधीयते तथा व्याहृतिभिर्होमस्त्रिलो राज्यं न च व
। अष्टशतं तद्वदोत्तमसर्वकामसमृद्धयति। वस्त्रहारादित्यसमुच्चाय को लोकपालाश्च तिवकारः। ग्रहादिकामवेष्टाना
मशीतिरवतानां तिलयवधं तौडवामित्कुशैः पद्मभिर्द्वयैः दृष्टकूचयो रश्मि सरव्यापा होम इति त्रिंशदधिकं सहस्र
सर्वा आहुतय इति रान विवेको। तत्रा तिलैर्यवधतेन समित्कुशै रिति दृष्टकूचसमस्तयोश्च तृतीयया साधनता वैषम्यात्
। समित्कुशै रिति द्वैरप्येकया कर्मधारयस्य लघुत्वात्। ब्रह्मांडवचो विरोधात् त्रिंशदधिकं सहस्रसंख्यायाः प्रचयाशे

राम
१०६

ष्टायाः कथमप्यसंगतेश्च। समिदूपाः कुशादितिकर्मधारयः। तेन तिलानां दृष्टकसाधनतायवधं तयोर्व्याप्तौ समस्त
तीयाश्रुतेः। कुशानां तद्वद्वत्त्रागिति वीरैपवहोमसाधनानां तैः प्रमेकप्रष्टमस्यया ग्रहादिहा त्रिंशदेवतादु चंद्रादि रशो
कयादु चंद्रादि रशो कयां लभ्या एव मभ्येकार शरुदेभ्यो हारादित्येभ्यश्चा तिलैः समिद्विर्वा प्रत्येकप्रष्टमस्यया हुला
मूर्पकामदेवधनं सहस्रकामधेनुभ्यः समस्तव्याहृतिभिः तिलै रत्येन वचनं दूपात्। अष्टोत्तरशतं। तत्र वतः पचाशन्निलैः च
द्वः पंचाशदो ज्येष्ठा चैव जागरमुनुद्धतगीतत्तयेरावाह न च कथयामि शिलोचयानां। मंत्रावसंते एवमा म अतान् सर्वा
नुप्रभाते विमले पुनः स्नात्वा थगु खदद्यान्मभ्यमपर्वतोत्तमं विष्णु मयवता चैवार्हत्विभ्यः क्रमशो बुधः। गार्ग्यदद्याच्चतु
विंशदथवा दशपार्थिवः। शक्तिः सप्तवाष्टौ वायव्यदद्यात् शक्तिप्रान्। एका वागु खदद्यात् कोपिला च यथस्त्रि। सोमि
भ्यो रक्षिणा देयापथा सप्तविकाचने। पर्वतानां प्रशेषाणां प्रशेषविधिः स्मृतः। त एव पूजने मंत्रास्त एवोपस्काराः स्मृताः
। ग्रहाणां लोकपालानां ब्रह्मादीनां च सर्वशः स्वमंत्रेणैव सर्वेषु होमशैलेषु यज्यते। उपवासी भवेन्नित्यमशक्तो न कति
प्यत। विधानं सर्वशैलानां क्रमशः शृणु पाथिवारानकालेषु यमंत्राः पर्वतेषु च यत्फलां मंत्राः प्रयोगिन्याः। अत्रमे
व यतो लक्ष्मीस्त्वमेव जनकः। धान्यं वेतु रूपाया हि तस्माच्च गोत्तमा अनेन विधानायास्तु दद्याद्धान्यमयं गिरि। मन्वतर

१०
१०

शतमागं प्रपन्नलोके महीयते। अस्यो गगनाधर्वैतकीर्णविगजितः विमानेन रिवः पृथमायाति सरसे वित॥ कर्मपादा
जगज्जगत्प्रतीकनसंशयः इति धान्यादिशैलदानं। अथ साधारणः प्रयोगः। यजमानः पूर्वोक्तदेशे छादशहस्तमे ड्यकु
ड्यपूर्ववत् कुर्यात् तस्य च प्राच्यां वैकमेव दत्तां गगनचत्वारिकुड्यैकमेव प्राच्यां एकहस्तप्राच्यां हस्तमात्रां प्रहवदी अथ
शैलानि मीणमध्यकुशानां स्तीयमहस्त्रं दत्तां गगनतज्जगलिनामकमहाव्रीहिभिस्तत्तमंतर्द्धनमशो गगनतं नयेत्
धमामिति मेरुशक्र्याकल्पयेत् दत्तां गगनपरिमध्ये कल्पयेत् कुर्यात् जातपिवश्चाप्याः। शर्करा च
लेव संतानहरिचंदनावावृण्णकोपूवादिदिहः ब्रह्मविष्णु रुद्रस्य प्रतिमाः पक्षि संघाः सुनि संघाश्चातथा प्रागादिरेव
एधनं मण्डपकोफलहारकोमं प्रदुष्य गगं प्रीकतनीलात्नेव इत्ययं प्रयोगः समसंख्याके भूषिते गगनं गृह्यते चतुर्दशदि
दिशश्चैरौप्यमिडादि लोकपालप्रतिमा तात्त्र्यां वंडेलतानां मुक्तीः प्रागादिषु मवानां च तथीतकवुराक्तवस्त्राणि व
ज्ञानामिनुजलस्य वृत्तं गंधपुष्पानां फलानि वयसितः संस्थाप्य च वणि वितानकं तथैव याम्ये चोपरिवर्षीयात् ततो
यवे मेरुं श्वयोऽशशेन प्राच्यां मरुतदुपरि नरुपगगा वयं कदंबं च सोवर्गा कदंबमूले हंमः कामदेवः। अरुणाद सरस्था
ने ड्यपूणि रौप्यपात्रं रौप्यं चैत्राख्यं वनं गंधपुष्पफलवस्त्राणि च स्थापयेत् समं हंमोऽशशेन गगधूममयं गंधमादना

राम
१००

तदुपरि सोवर्गाजं वृद्धं तन्मूले सोवर्गाजं वृद्धं चतुर्दशमानससरः स्थाने सध तं रौप्यपात्रं रूपां धर्वा स्वयं नाना फलवस्त्र
मान्यानि च स्थापयेत् अथ मेरुं हंमोऽशशेन तज्जगधिविपुल्यवत् तदुपरि सोवर्गाजं पिप्लतं तन्मूले प्रागुव सोवर्गाहं सप्रत
मांसितोदसरः स्थाने यद्विदु रौप्यपात्रं रौप्यं वैभ्राज वनं वस्त्रफलमान्यानि च स्थापयेत् दत्तां मेरुं वृद्धं शशमितमाधेः
सुधाश्चैव तं तदुपरि सोवर्गाजं वृद्धं तन्मूले रक्षिणा मिमूर्वी सवसां सुवर्गाधे वं प्रदसरः स्थाने मधुपूणि रौप्यपात्रं रूपां सा
विचनं वस्त्रफलानि च स्थापयेत् एवमप्युपमाणा यवतं चापि मेरुद्वयवत् दत्तां शशेन वणादि रक्षिणा प्रागादिषु विक्रमादिपर्वता
जेषाः। अथ यजमानोद्येत्पाद्युक्त्वाः प्रयोगधर्वैयुतविमानकाराणो कखलौ कागमनसाग्रमचतारकाले देवलोकां सोमं भू
लौकाराजत्वकां प्रदश्वीति कामा वाश्चाधाम्यवतं दानमहं करिष्ये इति सकल्प्य गगेश पूजा स्वस्तिवाचनमात्रं पूजा
स्वस्तिवाचनमात्रं पूजानादीं अहं वापि त्विवाणतं भुयः कपूजनमं ड्यपूजनाचार्यविनियोगात् सा मान्यप्रयोगोक्त
कुर्यात् आचार्योपि ग्रहादिस्थापनादि कुडममीयास्थितकलशस्थापनादि कुडममीयास्थितकलशस्थापनात् कुर्यात्
। अथ विजः प्राकुडं ग्रहादिह विंशदेवताभ्यस्तमत्रैस्त्रिलोः पृथक् पृथक् ताम्यामिनिताभ्यां कुशे चैतिविभिः साधनैः
प्रत्येकमष्टवस्त्रं एकदिशं हृदं भादं दशादित्यभ्यश्च प्रत्येकमष्ट संख्यासामिदिस्त्रिलोवां जहुषां मवास्तु सामान्य

शम
१०८

व्याजलिप्रक्षिप्यनमस्तत्प्रादुर्भवउपविशोदधुवेभ्योऽसुर्वदिभ्यः क्रमेणागिनिदधातप्रयोगास्तुअद्येत्यादिदेशकाल
 कीर्तनांतैश्चमुक्तानायामुक्तशास्त्राभापिनसकशर्मिणोगुंस्पर्शंभवागायुतविमानकाणांकाखलीकागमनानतरमायमवश
 तावधिसमयैरवलोकनिवासोत्तामूलोकारजत्वप्राप्तिकाप्रः इमंभाष्यमरुसोवर्णमंदारादिदृक्कथंयकसोवर्णवह्नविस्तु
 रार्कप्रतिमायुक्तमुक्ताहीकादिभूषितोप्यमयभृगचतुर्वक्त्रशोभितरूपप्रयडादिलोकपालजातिप्रणयप्रयुनितवाचितमि
 त्तुवंशवतकेरादिकुचतटस्थोपितोप्ययात्रास्थितघृतोदकप्रत्ववाणदिक्तातृष्टयस्थापितभुक्तपीतकयूरकवत्त्रात्र
 दानानाफलमाल्यवितानाद्ययकाणामहिततुभ्यमंपरदेनमप्रतिदत्तदद्यात्तासवर्गस्वस्तीतिगृह्यस्वशाखीयाकामस्तु
 तियथेताततःकृतोतहानप्रतिष्ठार्थइमागास्तुभ्यंरक्षिणात्वनमप्रदंनमप्रतिदद्यात्तावत्तुर्विशतोयुक्तैश्चष्टेपागुर्वे
 तस्वकृत्विभ्यः दशयुक्तेषु दुर्वर्षेकोमृत्विभ्यः अष्टमप्रयुक्तयोश्चतस्त्रस्त्रिस्त्रोवागुर्वेकैकांमृत्विभ्यः पंचयुक्तेसर्वभ्य
 ः यवयुक्तैस्सर्वभ्यर्षेकोएकयुक्तेगुर्वर्षेकोपिलाकृत्विभ्यः स्वर्णमितिप्रदानादयः एवयुर्वेस्थितप्रदाराग्यविक्रमि
 रियवमयसोवर्णिनानैफलेभद्रकस्वतन्मूलस्थसोवर्णाकाप्रदेवप्रतिप्रमृणास्सः स्थानीयह्नीरूपमिरोप्ययात्रोप्यधित
 चोत्राथवनवस्वनानाफलारिपुतंतुभ्यमृत्विजसंप्रदंनमप्रतिदद्यात्ताइमंरक्षिणास्थितगोधूप्रमयांघमादनंविक्प्रयवत

२१०
१०२

सौवर्गसौवर्गजं हस्तमूलस्थितसौवर्गकुवेरप्रतिप्रवृत्तमानमसरः स्थानीयवृत्तपूरितरूपपात्ररूपवृत्तगंधर्ववनवस्त्रनाना
फालमाल्यवित्पनादियुतं तन्मयमिति तदधातु। इमं यश्चिप्रमिथितं तिलमयवियुलाभ्यविक्रं प्रयवेत सौवर्गपिप्पलतन्मूलर
स्थितसौवर्गहस्तप्रतिप्रवृत्तमितोदसरः स्थानीयवृत्तपूरितरूपपात्ररूपवृत्तगंधर्ववनवस्त्रफलादियुभ्यमिति रथा
तादप्रमुत्रस्थितं प्रायप्रयत्तयाश्चिप्रविक्रं प्रयवेत हस्तमूलस्थितं प्रवेनुप्रतिप्रापुतनदसरः स्थानीयप्रधुपू पितरूपपा
त्रौप्यवृत्तसावित्रवनवस्त्रफलादियुतं तन्मयमिति रथात। नवणावलादिनयक्ते प्रयागधानमयदस्थानेन वणादियरं प्रवे
पतत्रफलानितत्रतववस्त्राप्रः आचार्याधनुजयान्मयपिदानयक्ते युभ्यमनेभ्यश्चवाह्योभ्यः संप्रददति रथात। त
ग्रहवेद्यायजमानो देवताः संपूज्य नमस्कुर्वीत। गुरुस्त्वाचिमर्जयेत्तयजमानस्तु मंड्यादिग्रहप्रतिमादिगुर्वप्रतिषा यत्रा
स्त्राणान् सभोज्यभूयसीदक्षिणादलायस्य स्मृत्यतिप्रमारात्कुर्वतामिति वोक्त्वा विष्णुस्मृत्या के भस्त्रसमर्प्य विष्वाशिषा
गृहीत्वा सुदृमिवादिपुतोभुंजति ॥ इति धान्यादिप्रसूमाधारगप्रयोगः ॥ अथ नवणाचलः ॥ पादोऽन्नमः षोडशदोऽण
कत्रयो नवणाचलः ॥ प्रथमः स्यात्तद्वर्द्धनवत्तमिधमः स्मृतः ॥ विन्नहीनो यथाशक्त्वा दोऽणद्वंद्विकारयेत् ॥ चतुर्थीशेन
विक्रं प्रयवेताचारयेत्तथकु। अत्र यथागितुक्ते प्रत्येकं मरुद्वयवत्तथाशपरिमितेन नवणाचलविक्रं अयं वनायः सर्वविक्रं भमि

राम
१०२

रिपुइति मदनः पुक्तं तवत्तर्थाशेनेति विधेयवत्तर्थाशगतैकत्वविक्रं प्रत्येकं स्यैव चतुर्थीशेन वत्तारोपिविक्रं प्राचलाः कार्याः य
थक्ता नुगिरिगता नृद्यते नवनुथाशगता विधेयतइति विधानं पूर्ववत्कुर्यादसारीनावसर्वरातद्वदेमतस्तु सर्वालोकायाणां निवे
शयेत् ॥ सरांसिका मेखारी स्तद्वत्तानिवेशयेत् ॥ पूर्ववद्वत्तान् वनवत् ॥ सौभाग्यपरसमभूतो यतो यलवणांसः ॥ तदात्मको वनव
मोयाहियापात्रमानमः यत्मा रत्नरसाः सर्वे नोक्ता लवणाविना ॥ प्रियं च शिवयोऽनितं तस्माच्छातिप्रयत्नमे ॥ विष्णुर्हस्तमु
इत्ययं रीपवर्द्धनं तस्मात्पर्वतरूपेण याहि ससासागरात् ॥ अनेन विधिना यत्तु रद्याल्लवणयवेत् ॥ उमाला के वसे लोप
ततो याति धरमातिकल्पयथतमुमालोक प्राप्तिमनंतरा यामगतिकाम ईश्वरी तिका मोवालवणावजदानं करिष्यति
संकल्पवाक्यमकलययत्तयत्तु रजितलोक प्राप्तिपूर्वककल्याववि उमालोकनिवासमनंतरा यामगतिकाम इति मर
नः तन्मूलवित्या ॥ अथ गुडयवतः ॥ पोमि ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि गुडयवतं मुत्रमायत्तराः नात्ररः स्वर्गप्राप्तेति सुप्रजितं
॥ उन्नमो दशाभिभीरैर्मध्यमः पंचभिर्मनः ॥ त्रिभिर्भारैः कनिष्ठैः स्यात्तद्वर्द्धनान्यवित्तरद्धनान्यवित्तवान् ॥ भारः यत्तमहस्वद
यात्तलास्त्रियापलशतं भारस्यादिशतित्वलेत्तमस्तत्तद्वरामत्राणपूजाहमहस्तस्यार्चनो विक्रं प्रयवेता स्तद्वत्तारां सेवु
देवताः ॥ होमजागणतद्वत्तलोकपालाधिवाननाधान्यपर्वतवत्कुर्यादिममत्रे मुरीयेत् ॥ यथा देवेषु विश्वात्मा प्रवर्जनाद

दा०

११०

[illegible]

राम

११०

शतकन्यावर्धनानंदकाकब्रह्मलोकभोगानंतरयामगतिकाप्रतिरानवाक्याच्चयतिजावनःपादोउत्तमोरशभिदोहोःपव
मैधमोमतः॥विभिःकुनिष्ठराजेशितिलशेलःप्रकीर्तितःपूर्ववच्चापरसर्वहृक्कविकनकारिकारानमवाच्यवच्चाभिपयथाचमुनिपु
वःयस्मान्मधुवनेविष्टोर्दहस्विरसमुद्वाः॥तिलाःकुशाश्चमाषाश्चतस्मश्चनोभवविहः॥हृयकवेषुयस्माच्चतिलोवाभिरह्मणा
भवद्दुष्टैलेइतिलावलनमोस्ततोइत्याममवधोर्धात्रिलावलनमनुत्तमोसर्वहृक्कवयर्धातियुनगरहस्त्रिदुह्वीमोदीघापुष्पम
वात्रोतिपुत्रयोत्रचमानवः॥पितृभिरुवाचवैःपूज्यमानोदिब्रजेत॥सकलयायक्तायर्धापुष्पपुत्रयोत्रमन्त्रितानतरपितृ
देवांवर्धपूर्वकपूज्यमानत्वपूर्वकबुलोकगमनतराक्तयवेष्टवपरत्राधिकामइतिरानवाक्याच्चथाहोदधव्रततिलोपर्वतरान
स्कांदोपूर्वस्मसगमेत्नात्वाशुचिभूत्वासमाहितः॥सर्वयायभुध्यथानियमस्थोभवेन्नरः॥नियममंत्रस्तुविदेवयव्रतदेवाःक
पिभुक्तिमुक्तिराभवत्सन्निधोमद्यथादेवास्त्रयोमयइतिःब्रह्मविष्णुमहेशानासावणिधलमाखयाप्रतिमास्तुप्रका
र्व्यास्तरुंदनद्विजोत्तमासायंशतवयंशभोर्दृष्टानातिलपर्वतः॥ब्रह्मविष्णुशिवप्रीत्येदातस्यलग्नावयाहिरण्यभूमिर्ध
नारिदतंविभवसातः॥मध्याह्नतनुरःस्नात्वासमाहितः॥मिलयर्वतमध्यस्तपूजयेदेवतानयः॥आरोजह्नपूजा॥नमोविष्ण
स्तेजोभ्यस्तपायपरमात्मेनदेवायदेवपतयेघज्ञानायतयेनमः॥ॐब्रह्माणमः॥पारोहिरण्यगर्भायउहभ्यांजघाभ्याप

२०
१११

रमात्मनेवेधसे इति गुह्यो यत्रोद्वापवस्तौ। हंसवाहनाय कटिदेशो शतानंदाय वक्रसिमा विनीयतयेवाहुः। क्रमेण यनमः पूर्ववत् क्रो
जुर्वेदापरिज्ञे गोमात्रवेदाय यश्च मात्रार्थवेदेत्युक्तो वत्सवत्क्रायाशिरसिः हंसायनमः कपालायनमः। ततो लोकपालादिपूज
ने स्वमेवेति हिरण्यगमपुरुषप्रधानम्यक्रूरपयः। प्रसीदतु मुखाभूत्वा पूजां गृह्णन्तु मां स्तुते अनेतायनमः यादो विष्णुराय
उत्तमामुकुंदाय ज्ञानुभ्यां गोविदाय जवाभ्यां गुह्यप्रयुक्ताय देवाय पुष्पनाभाय नाभौ लंबोदराय उदरे वक्रसिकोस्तु भवत्तासा
चतुर्भुजाय वाङ्मयावदने विष्णोः। मुखपाशतमहस्तशिखरसंभोजो आदित्यचंद्रनयनदिव्यवाह इत्यमरुना पूजां दत्तात्रेयाय
क्यागृहाणा कुरुणा धरति विष्णुप्रार्थनां मेहश्चरमेहशाननमस्तविष्णोः तका जीमूतकेशाय नमो नमस्तद्वेषभधजाइशानाय
नमः पारोजवाभ्यां त्रिशूलं ज्ञानुभ्यां यशुपातं देवश्चरुभ्यां शंकरः स्मृतः। उमाकांताय गुह्यतनाभो वेनीललोहितः। उदरे
शक्तिवासाश्च वत्सेना गोपवीतिने अंधकारप्रमेयात्मनमो लोकांतकाय वा पूजां दत्तात्रेयाय भक्त्या गृहाणा हृषभधजेति म
हेश्वाप्रार्थना इति पूजाक्रमः प्रोक्तो मंत्रैरेतैः प्रयत्नतः। आर्चय प्रजपेद्भक्त्या पूजालंकारभूषणैः हस्तप्राचा कर्णाप्राचा य
हं कुरु कर्मफलः। अतएव त्रयुगं देयं ब्रह्मणो सर्वमूर्तये पीतवस्त्रपुगा विहोली हितं शंकरस्य तपोचामृतं नमनं यनं पूजनं कुरु
ः स्वकी। कमलं तु लसीपत्रं विन्यसेत्सर्वदेवैः। तत्कालं स भवेद्विद्यैः पूज्यास्वायथा क्रमापथा शस्त्राप्रकाशेनैव तमेतत्

एम
१११

दुर्लभा जीवितं प्राणिनामेतत् अतिरूपं निश्चितं पतः। अथ व्रतस्य कारणविधानं मृगुतत्वनः देवतात्रयमुद्दिश्य प्राणवृद्धेन
कर्मणा प्रजायत यो विश्वकर्मो यनमो नमः। इत्यनेनैवमंत्रेण वारिं सस्थाप्य भक्तितः। ततो ब्रह्मविष्णुशिवानां नाम प्रण
ष्टात्राशतवातिलहोमः। अथ होमः। अथ होमावसाने च गात्ररथात्सयस्विनी हेमशृंगीरुषा वरावृष्टा भरणभूषिता ता
म्रष्टुष्टा हस्पावरां प्रवीयस्करसंयुतां सदृक्किणाभुभापुण्या ब्राह्मणापानिवेयेत तनरुद्रकुंतजत्रा मष्टपुजे सहस्त्रवा
तकृत्या भवेद्विप्रव्रतस्यास्य प्रभावत इत्येवंप्रवृत्तेति लाचनरान। अथ कार्या सावलः। पादो कार्या सय वत स्वद्विशि
रेहिहारितः। दशभिर्मध्यमः प्रोक्तः कानिष्ठः यंवाभिः स्मृतः। मोरणा न्यधनादद्याद्द्विशिष्टा विवर्जितः। वाग्ययधैतवत्स
वेमासाद्य मुनिस्तत्राप्रभातायां तशर्वपादद्यादिदमुदायत त्वमेवावराण्यस्माली कानाभिर्महमवदाकापी सावलत
स्माच्च प्रद्योतवधे सनो भवाएव कार्या सशेले इयो रथात्सय संनिधौ रुद्रलोके वसेत्कल्पततो राजा भवेद्विह। सकलयापक
यपूर्वककल्यावधिरुद्रलोका निवासानंतरं भूलोकाजलकाम इति रानवाक्यं। अथ व्रतावलः। पादो अथातः संभवशा
मिष्टतावलमनुत्तमाते जो मयमिदं दिव्यमहापातकनाशनं विशत्याहृतकुप्राना उत्तमः स्याद्व्रतावलः। मध्यमस्तु त
देन तर्ह्येनाधमः स्मृतः। अल्पविन्नः प्रकुर्वीत द्वाभ्यामिह विधानतः। कुम्भः पलसहस्रात्मकः परिमाणं विशेषः विष्णु

रा०
११२

वर्तमानवचनभागीनकल्पयेत्। शान्तिं दुर्लभावाणि कुंभोपरिनिवेशयेत्। अत्र कुंभः पात्ररूप एवामच प्रायो हृतस्य इव त्वेन तदा
रागाद्योपघरिमाणः। तदुपरि चंते इत्यथात्र एव विष्णुभाचले धूपितदभिषयिणी वयात्राणीति वदुवचने कार्यम् स हतान् सर्वान्
याशोभविधानतः। वेष्टयेच्छुक्लवासोमिरिन्दुखलारिकैः। धान्यपर्वतवक्ष्यविधानमिह यद्युत। अधिवासचकुर्वीत तद्वदाम
सुरार्चनोपप्रातायावशवर्षागुरेव निवेशयेत्। हृताचलमिति शेषः। विष्णुभयवर्तास्तद्वद्विषयः शान्तिमानसः। संयोगात्
हृतमुत्पन्नयस्मात्सुतेजसः। तस्मात् हृताचिर्विष्वात्मा प्रीयतामन्नशंकरः। यद्येते जोमप्रव्रज्यते तत्र व्यवस्थिता हृतप
र्वतरूपेण तस्मात्तः पाहिभूधरा अत्रेन विधिना दद्यात् हृताचलमनुत्तमं। प्राविनेनाकर्षणं नासिद्धविद्याधराचितः। विचर
त्पितृभिः सार्द्धयावदाभूतमंजवा अत्र सकलयातकनाशन पूर्वकहमसारस्युक्तकिंकिणीजालमाल्यकर्षणं विधानक
रणकशंकरलोकगमनपूर्वकं सिद्धविद्याधराचितं त्वविशिष्टपितृसहितभूतसंभवावधिकविचाराकां प्रदतिरानवाक्य
। लाचलः पात्रो अथातः संप्रवक्ष्यामि लाचलमनुत्तमं मुक्ताफलसहस्रेणाध्वेतः स्यादिहोत्रप्रः। मध्यमः पंचशतिका
त्रिंशताचाधमः स्मृतः। चतुर्थीशेन विष्णुभयवर्ताः स्युः समततः। पूर्वगवज्जगामदेरंक्तिगोनेदनीलकैः। वज्जगामदे
रंक्तिगोनेदनीलकैः। वज्जगामदेरित्यनंतरं मरुदतिशेषः। पद्मरागयुतः कार्यविद्वादिगिप्रदानः। वेदूधविदुमप्यत्र

गम
११३

मिश्रोविपुलाचलः। पद्मरागोः ससौपाणौ हचरेणुविन्यसेत्। स्तुपाश्चमिति शेषः वज्जगामदेः समसंख्येः। समसंख्येः अतिनादि
तिन्यायात्। एवमुत्तरापि जया। धान्यपर्वतवक्ष्यप्रवापिपरिकल्पितोत्तरावाहनं कुर्याद्देवकावतानां पुत्रयस्यप्यानीधे
ः प्रभाते च विमर्जनं। रानानतरमिति शेषः। पूर्ववत् गुरुआविष्मत्प्रान्मवानुरागयेत्। गुरुकुलिभ्यो रानायेति शेषः। यथा देवग
णाः सर्वे तन्धव्यवस्थिताः। विचरन्मयानित्यप्रतः पाहिमहाचलापस्माद्वलप्रसारनदृष्टिप्रकुरुत हरिः। महारत्नप्रसारनत
स्मान्नः पाहि सर्वतः अत्र विमर्जनादीनां सुक्रमांशो वापि धान्यपर्वतवरातिरे शिकः। क्रमादेयः। अनेन विधिना यस्तु दद्यात्तु म
हागिरिसयातिवेष्टवलोकाममश्चरप्रजितः। पावकल्पशतसायवमदिहताधियाहूयारागपुण्यायतः सप्तदीयाधियाभ
वेत्। ब्रह्महृत्पादिकयत्स्यादिहान्नामुववाकतात्तत्सर्वनाशमायातिगीर्विर्जहतायथा। अत्रानेकजन्मकृतब्रह्महृत्पादिया
यत्कयोत्रममश्चरप्रजितत्वपूर्वकमायकल्पशतावाक्यविष्णुलोकनिवासानंतरं रूपारागपुण्यायतसप्तदीयाधियायका
मदतिदानवाक्यः। अथ राप्याचलः पात्रे दशभिः पलसहस्रेण त्रयो जताचलः। पंचमि मध्यमः प्रोक्तस्तुर्द्विनाधरः स्मृतः। अ
शक्तो विप्रतिरुद्धकार्यकृतः मरुदविष्णुभयवर्तास्तद्वद्विषयः शान्तिमानसः। संयोगात्
। कलधोतमयास्तद्वलोकेशनवयधुधः। कलधोतकाचनं ब्रह्मविष्णुशिवान् कुर्यात्तत्रोत्रहिरण्यः। राजतस्पाद्यद्वय

रा. ११३
षांकावतस्यात्रद्वयवैशेष्यपूर्ववत्कुर्षादोपज्ञागणगणिकाद्यात्रद्वयभाततुगुरवगण्ययवताविक्रमशालानुक्रातिभ्यःपुल्यवस्य
विभूषणः। इममेवयद्वयवैशेष्यपूर्ववत्कुर्षादोपज्ञागणगणिकाद्यात्रद्वयभाततुगुरवगण्ययवताविक्रमशालानुक्रातिभ्यःपुल्यवस्य
गणताइत्तुनिवेद्ययोदद्याइजतावतमुत्तमागवांसहस्यस्यफलप्राप्नोतिमानवः। सोमलोकेसगधर्वैः किन्नराप्सरस्तागाः।
ज्यमानोवसेहीमानुयावरभूतसंज्ञवाअवमकलयधक्तयदशसहस्रगोदानफलावाप्तिपूर्वकमधर्वकिन्नराप्सरस्तागापु
ज्यमानत्वविशिष्टयाकरभूतसंज्ञवसोमलोकेनिवामकामइतिदानवाक्ये अथशर्कराचलः पाद्रे अथातः संप्रवक्ष्यामि
कराचलमुत्तमप्रथमप्रसाराद्विष्वक्कुरुदात्तुष्यतिमवेरा अष्टभिः शर्कराभारैः हतमः स्यान्महाचलः। चत्वारिंशद्व्यमल
हस्राभ्यामधरः स्मृतः भारेणवार्धभारेणकुर्षाद्यः त्वन्यवित्तवान्। विक्रमयवतानुकुर्यात्तुरीयाशेनमानवः। धान्ययवतव
त्सर्वप्राप्ताद्यामरमयुतामरेरुयगितद्वयस्थाप्यहेमतत्तयामंदारः पारिजातश्चतुर्थः कल्पयादयः एतद्वत्तत्रयमूर्ध्वस
वर्षपिनिवेशयेत्। हरिचंदनसेतानौ पूर्वयश्चिप्रभागयोः। निवेश्यामवैशेष्येषुविशेषाकृतीगवले। मंदरेकाप्रदेवत्वप्रवर्तः
सदाभवेत्तुगधप्राप्तनृगचधनदः स्यादुदभुवः। प्राभुवोवेदमूर्तिश्चहंसः स्याद्विपुलावलोहमीत्यर्धसुगमिदक्षिण
प्रभुगवीभवेत्तुधान्ययवतवत्सर्वप्रावाहनमखादिकं। हत्वाथगुरवेदधान्यमध्यस्थयवतान्नमोः। कृतिभ्यः चतुरः शलानिमान

राम
११३

चानुरीयेत। सौभाग्याश्रुतमारोयंपाप्रः करवुलः। तन्ममानंदकारीत्वंभवशैलेः सर्वदा। अमृतं पिवतां पेतु निधेतुं विहीकर
 : देवानां तत्समुत्थं याहिनः शर्कराचला मनोभववर्तुर्मय्यादुद्धताशर्कराघतः। तन्मयासिमहारेजपाहिसंसारसागरात्ताय
 दद्यात्कर्णशैलमनेन विविनोतः। सर्वपापविनिर्मुक्तः प्रपाति शिविप्रदिश्वं इति प्रतीकाशमाधेह्यानुजीविभिः। सहेमपात
 मातिष्ठेन्नतो विष्णुपुत्रजेतः। कल्पशतांतत्तमप्रदीयाधियाभवेत्। आयुरारोपमयत्रोधावज्जन्मोयुतत्रया। भोजनशक्ति
 : कुर्यात्सर्वशैलेष्वप्रसारः। सर्वत्राक्षारलवणमश्रीयात्तरनुज्ञया। भोजनं ब्राह्मणानां सर्वत्र सर्वत्र सर्वशैलेषु दातुं वेद्युः कृतो
 पवासोदानं न तारुण्यं धनुजयाक्षा लवणमश्रीयादित्यर्थः। सर्वत्रोयस्करात्सर्वानुप्रापयेद्ब्राह्मणालयः। पश्येदिमानुल्यधनोपि
 प्रक्षपाम्सेऽन्मनुष्यरपि दीपमानाः। शृणोति भक्त्याथमतिकरोति ददाति निन्मूषः। सौमिदिवप्रधाति। स्वप्रशममुपेति ध्यमा
 नेशैलेः स्रवणेन मुनयः यः कुर्यात्किममुनिद्युगवेहसम्यत्सन्नात्मा सकलगरीडसंप्रदानं। सन्नत्मा प्रसन्नचित्तश्च प्रसकलदुरि
 तक्षयानतः। कल्पशतावधिकविष्णुलोकनिवासानंतरस्तत्र दीयाधियत्प्राजन्मायुतत्रयावर्द्धिन्नायुरारोपकामप्रतिदान
 वाक्यं। अथ शिवरदानं। विष्णुधर्मे चोः। शृणु राजस्ववद्वाभिषिक्त्वा राणां यथाक्रमं दानं देयं यथाभेन तच्छृणुष्वसनातना मायस
 कृततीघायां प्राशिर्षिष्यवा पुनः। तृतीयावाथ वेशाखे शुक्लपारोहिणीयुता। औष्ठयघाते तीघायां विशवेराह्न मार्गवायु

रा०
११४

ह्रस्वत्रिलवर्णाध्यायकाजातिशर्कराः। वर्जितंदुलराकाकोदोमलयजेनवाफलेमनोहरेभ्यः शिखाणिप्रदाययेत्। जेषामन्यतमेद्या
यथाश्रद्धाविधानतः। आत्मप्रमाणकुर्वीतप्रदेशभ्याधिकं शुभं। सुविगोमयलिप्तायाइह्यत्राणि संस्तोत। ततः कुर्वीतशिखरी
स्थानमनुत्तमादिहलमूलकं रव्यहलमावशिखलथा। मित्रिहिरुदलेः कार्यावेष्टयइत्तवामसा। दानइत्यातमभ्यपूरयइत्युन
रह्यपत्रकटगोरीतस्योपरिनिवेशयत्तचतुर्भुजाहममयी पूजयेत्कुमुनेनगोरीलक्षणमुक्तेदेवीपराणा। गोरीशिवदेवताभ
शर्वरीशर्वरीशनिषेविताहत्रयप्राप्तनाप्राक्ताहत्रकमडलु। वरे। वतहपाद्यामर्वमाल्यफलपिद्यावरदावतेतिवाराभयका
मित्यर्थः। वेष्टयेत्तत्त्वमवत्राणदेवीशिवमेवच। अष्टागपूजयेत्। प्रवेतिह्युभाकृतः। नमोभवान्पेयादे। तकाप्रियेजानुनीनम
। वामदेवेतथाचोहनामिचैवजगत्प्रियो आनंदरयितहृदयेनरपेपूजयेत्तनोहभद्रयेमुखं पूजयललितायेनमः शिखरं पू
ज्यमहादेवीशिखरानमिप्रत्रयत्। पस्मानिवासः पाद्येत्याः शिखरं त्वं हरेतः। तस्मान्मायादिभगवत्त्वगोरीशिखरः सदृश
वमाप्रशिखरं तीयायातदप्रतः। ततः स्वात्वाप्रभातेतदद्यात्मत्राणमकृतः। यस्मात्त्वमवभूतोनामुयाश्चिदास्थितः। तस्मा
द्विः प्रीयतां प्रेतवरानेनसर्वदा अर्द्धभागचतुर्थवापचमवापिवागाः। दद्याच्छतवदूनाशिष्टानाशिष्टानां स्वजनस्यच। अनुज
विनाचमत्पानादुगीतानाचममेतः। एवंस्वात्तशिखरगोया भुञ्जीतवापतः समुक्तकेशः संप्राप्यहोहृतमथापिवाविधाने

राम
११४

नपोदघाहोर्थाः शिखरमुत्तमां सवसेइवनेदेव्याः कल्पकोटिशतवर्णापुण्यकृपादिस्नापातो जायतेष्टथिवीपतिः। अनेनविधिनादेयवि
धिहीननकारयेत्। विधिहीनकृतं सर्वतत्रदातः फलभवेत्। अथप्रयोगः। यजमानोभावेभुजातृतीयाद्युक्तालेपूर्वाह्नागोशपू
जास्वातिवावनमातृकावमार्ध्यापूजानांदीश्वानिकरिष्यमाणा शिखरदानांगतया करिष्यति। सकल्यतानि कृत्वा मासयत्ना
द्युक्तादोर्भापदेमिदोर्गत्याभावपूर्वककल्पकोटिशतत्रयावच्छिन्नगोरीभवननिवासानंतरष्टथिवीपतिवकाशः। आगुडशिखर
नमस्कृतिरिष्यति। सकल्यवाच्यं ब्रह्मापूजयल्लिप्तायाभ्रमाविह्यत्राणि संस्तुयिहृदलेदिहलविस्तारमुनेदिहलविस्तारमुपरिह
स्त्रविस्तारमुपरिहस्त्राचतारस्त्रशस्त्रीगर्दप्रमाणातः। प्रदेशाधिकमुच्चमिहृदलमपकुहलं कृत्वा तदभ्यंतरं रक्तवस्त्रां सवेष्ट
गुडादिद्वययोगापूर्वायरीह्रस्वकटमास्तीयितत्रोपारिक्त्रोपरिखंडुवागा। चंद्रमोलियप्राप्तनामहस्त्रकमडलुधव
शभयकागोरीहिमीसशिखराह्रस्ववस्त्रावेष्टुकुमादिनासंपूज्याभवायेनमः पादोकाप्रियेजानुनी। काप्रदेव्यहृजगदि
येनमानामि। आनंदरपेदृदयां नरपेत्तनोहभद्रयेमुखं चलितायेषीः संपूज्यपुज्यपुण्याजलिप्रादयशिखरिः। प्रदत्तिगं
त्वायस्मिन्निवासः पाद्येत्याः शिखरं त्वं हरेतः। तस्मान्मायादिभगवत्त्वगोरीशिखरः सदृशमुप्रभयुप्याजलिप्राप्तिप्येनमस्त
न्यजामरगुर्क्यात्। ततः अभातेहृतमित्यक्रियः शिखरयाश्चिप्रभाउयविष्यमासपक्षापुक्तामुकागावायामुक्तेवरायामुकाश

रा०
११५

खाध्यायिनेमुकशर्मिणीवाराणागधरोर्मापरोर्गत्याभावपूर्वककल्पकोटिशतत्रयावकिन्नगोरीभवन्तिवामानंतरष्टथिवीपतिलका
मोहत्तमप्रत्यक्षविप्रभ्यइदंशिखारोरीप्रतिमायुतंमज्जदंनममतिदत्तास्वर्गादिक्लिगावदत्ताविप्रान्तेभोत्पत्तिनेस्वयंकी
रहतेवावापतोमुक्तकेशःप्राचीयात्इहवत्त्रादिशिखरानततत्रइयगाकुसुमपूरणमकल्पवाक्यादौचतत्रत्यदप्रयागइति
विशेषःअन्यत्रत्यइतिगुडादिशिखरानप्रयागःअथभद्रनिधिरानेवद्विपुलाणांपुण्यप्रातिथिप्राप्त्यर्थोपमासीतथोपरागो
शाशिखरयोर्वाचतयुगादिप्रयनदधवाप्रवाधनेप्रस्वपनेप्रस्वयनेप्रविष्ठाःकुर्यादथोदुवामेककुंमहिरापमानेनयथास्वश
क्त्याहिरापमानेनातःप्रक्तेप्रत्यभारादिमितस्वर्गात्तादिनायथाकुंमःपूणिःस्यादित्यर्थःतथापिधानचतुर्जतस्यादिराप
भोगात्पूर्यत्तत्तददत्तोर्दिततददत्तोवास्वशक्तिःस्वर्गायनेःशतेनातददत्तमिदंनतत्रविचित्रात्तथायत्तत्रयाद्वधमपिप्रकुर्यात्
तत्राम्भाडकनकनिधायसवज्जनीलात्पनयप्रगागासमुक्तवद्विधमविदुधमविदुधमचतुर्जतयात्रमधोमुखस्यात्तदज्जत
पूर्वोक्तपिधानयावाएवंतत्रमद्रनिधिसविद्वन्कृत्वामनेप्रावराणापयुक्तप्रावराणमुत्तराद्वद्वत्तनोययुक्तमहितो कुशात्राद
प्यावाप्रराद्यसपाडुकायानहकृत्तयुक्तोत्तमवस्त्रोत्तमपुष्पयुक्तमपूजयन्मंत्रवोरथेतःआरात्तयवाप्ततमाय्यविष्ठा
संस्नाप्यसंसाहसप्रच्यतथेश्वर्यावकमेवद्वत्वात्रामत्रयइदनिधिततत्तलोत्रीवडकपूरसंकुमेनयवाक्तीनामश्रियः

राम
११५

लिख्यानमस्वथोकारपुतवपावेतदज्जतेपेवमथार्चयेत्तमंत्रःप्रयोगेवस्ततोएवपूज्यविधानेनततोविप्रमथार्चयत्किरीटं
रुनिधायप्रकुंडलागुलिभूषणोःआलेकात्परिधिहायीतावधत्ततःपूजयेद्व्युतध्यात्वामंत्राणानेनभक्तिमानामंत्रःप्रयो
गेवस्ततोएवपूज्यहरिध्यात्वातेदिजंविस्तुरूपिणाततोभद्रनिधिरधान्मंत्रेणनेनमानवःस्वर्गात्रोवारणनारोविष्ठाेर्नाममह
त्मनःयवदभूतिलेसाईसुरकंसघरित्तज्जत्पितृसताराणाथापनित्यानद्विद्वयोसर्वाद्योवविनाशायविष्ठादन्तिमयाकृत
तदनेनसरत्नेनधातुत्रययुतेनवास्तुकोप्रावरपुक्तनसारश्याडुकनवसासननसच्छत्रेणवाप्ररायानहनवास्तदन्तरविधाने
नप्रियताविस्तुरीश्वरःएवमुच्चार्यतेदद्याद्विजायहरित्पिणोगायानविधिनारद्याद्विप्रमथ्यानकीर्तयेत्प्रकीर्तितकोटियु
गायतफलप्राणापितकल्याणनेसक्तयःइतीमाराव्यापनकीर्तयेत्सधीनिधानमध्यनिहितवयइवताएवकृतेस्यान्मनुजः
तात्माभवेन्नवस्यान्मराकराचितप्रयातिविष्ठाःपदमव्ययततशिवात्मकानदप्रमसाक्षात्इतिभद्रनिधिरानेअथ
योगःपूर्वोक्तकालेयजमानलिख्याद्युलिख्यसकलयायुक्तयसर्वापिताराणानेरविद्वद्विशिवात्मकानदप्रयाव्यविस्तुरयद
वाश्रिकोप्राभद्रनिधिरानेकरिष्यइतिमकल्यभद्रनिधिक्षोभवस्वदधादतस्थाधयित्वायारितोदपराचाप्रपाडुकायानह
वाशिचासाद्यपुरतोहरिहरेस्थाधयित्वापूज्यप्रागुत्तरेदेशेस्वर्गद्वानुसारेणअग्निस्थापनादिकमेकत्वाष्टताक्तितले

[illegible]

शान्तमो नमः पाशधराग्रमेधनमोस्तुवाप्ताय मुनाप्रवेद्या नमः समीरयद्रुताशनाय नमो ह्वनंताय कनाशनाय नमः स्त्रुष्ट
ष्टुष्टाश्वराय नमोस्तुवा विविशिवेष्टियेति सस्त्वती प्रीतिरतिः कियेति पुपुष्टि तष्टि स्मृतिशान्ति कीर्त्तौ सर्वाभाराणां निविरु
मेधे त्वमेधमत्रर्षिमुनीश्वराणां आधारभूतो सिवराचाचास्याविश्वस्य घस्मात्प्रणतोऽस्म्यतस्त्वा नमोस्तु सोऽर्घनिधे स्त्रुष्ट
नमोस्तु गाभीर्घनिधे स मुद्रा नमो नमः कातिनिधाने देते जा निधेत्वा प्रणतोऽस्मि नमो नमः पश्चाद्यभयनमस्तु स्त्रुष्ट
कायवानमः शंखाय मगाधे मणिप्रदाय ते नमः नमो नंद विवर्त्ताय नदावर्त्ताय ते नमः नमः कंटककाण्ठाय कंठावर्त्ताय ते नमः
मः नमो नंद प्रतिष्ठाय नमो हेमाप्रियाय व नमो हिरण्यगर्भाय नित्यानंदाय ते नमः प्रत्युद्ययजयित्वा कुशलिललाजय वाक्ता
तजलान्पराधयेत्याधुक्ता अवेह पुण्यकालोऽस्मि नृदिजदेवाग्रिस्तनिधौ यशः श्रेयो निवृद्धार्थप्रातापित्रोस्तथात्म
नः पुराणान्याधमीमांसावेदवादिभ्य एव च नमो विद्याविद्याधिभ्यो नानागोत्रेभ्य एव च विप्रेभ्यो नैकशर्मभ्यो नित्यानंदा
नित्यानंदा निधिधरा अहं संप्रदेतेभ्यो नानानादृते नवा स्त्रुष्टाण्येतामिणामाग्नेने सवासमा सोयस्करेण पुरुषो ब्रह्म
विष्णु शिवात्मकः प्रीयतां निधिरानेन श्रीयज्ञपुरुषो ब्रुतः इति मंत्रैर्नृदकं भूमौ क्लृप्त्वा विप्रभ्यो मुक्ता मुक्ता गोत्रेभ्यो मु
कामु कनामभ्योऽमुमोऽवाराण्येधनस्त्रुष्टा रशधान्यादिपुतमो नंद निधिनिंतायादिप्राप्तिकाप्रदतिमक

रा०
११८

दानपक्षेफलमुल्लिख्य सक्तदानपक्षेत्वेवः परेत्यादि संतानकाम इत्युभयपक्षं संप्रदेहं तिदद्यात् एकस्मै वा दद्यात् ततः स्वर्गादि
क्रियाणां देवाविप्रान् संप्रोक्ष्य भूयसीदा क्रियाणां देवाय स्पृश्यतेति प्रमादिति चोक्ता विष्णुस्मृतौ इत्यादि निविदानप्रयोगः अथ
देवतादानानि तत्र तावद्दशवतारदानविश्रामित्रः दानानामुत्तमदानं हर्मविज्ञाः स्वरूपकाः तस्मात्पुण्यार्थिना दद्याद्देवाविज्ञाः
स्वरूपकाः तेषामस्यः कर्मोद्योगाहानां संहोद्योगाभनः रामो रामश्च कल्लवोदः कल्लोचनोदशेति मत्स्यादि स्वरूपपाणि
विश्ववक्रदाने दर्शितानि यथा शक्या प्रकुर्वीत स्वर्गो निविज्ञानता समनघोदशेनेव समान्पतानिकारयेत् घोडशेनेव समानी
ति महाभूतघटाख्यघोडशेदने प्रादेशादंगुलशतपावत्कुर्यात्प्रमाणत इति यत्प्रमाणमुक्तं तत्प्रमाणकानि मत्स्यादि रूपका
ने भवति तथः विज्ञानुरूपतो राजवत्तुल्यमाद्यदिदयोः संपूज्यनाम भिक्षुस्तु पुष्पधूयानि वेदनैः प्रक्षिप्तम् प्रणामातिनिवेद्य
प्रदद्यात्ततः आहूय ब्राह्मणान् राजादौ प्रकृत्य लतः उपवेश्या सने सर्वान् च दनेनानुलेपयेत् सुगंधैः कुसुमैश्चैव धूपैर्दीपैश्च
येव आच्छाद्य वस्त्रधूमिश्च प्रहृष्ट एव च दस्युधोः अयने विषुवे चापि दश्यान्त विशिष्यतः उपोष्यैकादशी कार्पका धिवसर्वशः
अन्यथानरकं यातीत्येवमाहुः पितामहकाश्चिन्तु रूपाश्च अहं यत विमत्सरः एकैकं देव रूपं तमेकं कस्य स धयेत् अथवा विडुषः एव
सर्वान् दद्यात् संपूज्यमानवः नानृतेपिकरा विचरदद्यात्पारवडिने तथा एतच्चोद्य विप्रसहस्रो तोयं क्रियेत्स्वधोदशवतारतो ११८

राजेन विज्ञो रैक्यं सागृतिमहापातकं समागृह्यते तत्तत्क्रणारपीति अथेत्यादि महापापसंमर्गज दोषनिवृत्त्यर्थं विज्ञोर्द
शवतारान् ददात्य इति संकल्प्यावतारान् विप्रान् संपूज्य देव रूपं मया विप्रकांतिका वने शुभं तद्गुणान् प्रदानेन प्रीयतां विष्णु
पृष्ट गिति मंत्रमुक्त्वा देशकालाद्युक्ता मुक्तगोत्राया मुक्तशर्मणो मुक्तारूपं महापापसंमर्गज दोषनिवृत्तिकामस्तुभ्यमहमस्य
ददेनमिति एकैकस्मै देवात् एकस्मै वाणि दानं प्रतिष्ठाप्य स्वर्गाद क्रियाणां देवाय दद्यात् दशवतारदानप्रयोगः अ
थ ब्रह्मविष्णु रुद्रान् ब्रह्मा उपगो शो नकादिभिः दृष्टे नो मद्रूपो न श्रावतमुनयः सर्व इत्याद्युपक्रमोक्तं विष्णु
विरानंदानां मुत्तमोत्तममुच्यते विषुवेत्यनेनापि च दस्युधं देवेषु च नित्यं च यत्तु दश्यां वज्रं नक्षत्रं समारभेत्तदेवालय
नदी तीरे पुष्पैश्च यलनेषु च गृहे वा कारयेद् दत्तं यत्र भूमिः शुचिर्भवेत् चतुर्हस्तं समाभूष्य गोमय नोपलेपयेत् तत्राकृता
भिर्विकोत्पुष्पाजलि सप्ततः एकहस्ता द्विहस्ता त्रिहस्ता च त्रिगुणार्थतः स्मृता विवदिका भवेत्तियं कुश्वतं तं डनामि
ता ब्रह्मा च विष्णु भगवान् पुरारि हि राम धास्तत्र नियाः चतुर्भुजाः सापुष्पधूषणा द्याः किरीटिनश्चापियथाक्रमेण एत
त्यतिमालंक्रणमुक्तं ब्रह्मा डदाने स्नानाद्ययाद्यावमनीयवत्स्वर्गादिभिस्तानाभिपूज्य भक्त्वा प्रक्षिप्ता कृत्य संपूज्य हस्त
ः प्रणाम्य चोदास्य ततः प्रदद्यात् ब्रह्मकर्मवदुमानपूर्वसंपूज्यरातयमनुक्रमेण तथैवाजगत्सृष्टिकारस्त्वमेव मेव सर्व

६७
११७

स्पष्टितामहोसित्वमेवकर्तृजगतां विहर्तृत्वमेवधाताजगतां विधातात्वमेवप्रदानादनघोयथाहंत्वयावमायुज्यमुपेमिदेव
तथाकुरुत्वशरणप्रयत्नमपिप्रभोदेवप्रसीदत्वयाजगद्धातामिदंममत्वमेवविष्णुमेवप्रवदतिमंतः। त्वत्थानिमवाशि
वदतिदेवत्वयाधृतविष्णुमनंतमूर्त्तौ त्वत्प्रदानादनघोभवामिपथाजगत्कारणकारणोशातथाकुरुत्वशरणप्रयत्नमपि
प्रभोदेवप्रसीदत्वयामराणाममृतविहायहायहालाहलसंगतमेवयस्मात्तथासुगुणाविपुर्वदधमेकेषुगुणलो
कहितार्थमीश। त्वदुपदानादहमप्यरीवेविष्णुकोहियथाभवेधातथाकुरुत्वशरणप्रयत्नमपिप्रसीद। इत्येवमुक्त्वाविधि
वदरातिसयातिमायुज्यमथत्रिमूर्त्तैः। पःकारणेद्विप्रवरायतमेसुकर्णसंख्यागणितहिरण्यदद्याच्चामायागामादराणतथा
कृततत्त्वभतेफलतत इतित्रिमूर्त्तिदानं। अथद्वादशादित्यदानं ब्रह्मांडपुण्यं। अष्टाणानादभेदतदानमादित्यमज्ञितोयथा
क्तंलोकगुह्याविष्णुनाप्रभविष्णुनाकर्तुः पापहरं पुण्यमायुष्यश्रीकरं शुभं। आरापसर्वमंगलपदुःखप्रादुतनाशनं
। सर्वशान्तिकारं सैतत्सर्वसिद्धिफलप्रदं। वस्तुष्वसर्वगोप्राप्त्युक्तिमुक्तिफलप्रदं। विषुवत्पयनेराक्षयहोचंद्रसूर्ययोः। ज
म्भर्त्तुसौख्येवापंचदशपार्कसंक्रमः। सौख्येसुखं सर्वविनिवारः। सप्तम्यावाथनं कृत्वा विवेका विवेकं तु तददर्शने। दुःखप्रद
र्शने कुर्यादानमादित्यमज्ञितो देवालयनदीवालयनदीतीरेतदुगोवरुणालया अन्येषु पुण्यपदेशेषु देवानकयाचोरे। अ

राम
११७

लिप्यवैदशरुह्यैर्ध्याकितितथागोमपसंयुतामिः। तस्मिन्सितैस्तुल्यपुंजकैश्चवित्त्वारपेद्वादशपंकजानि। प्रादेशमा
त्राणिशुभानिस्तर्कणिकान्यष्टरत्नेषुतेषु। हिरण्यरुपाणिरेविधापयथाक्रमेण। अथपुनरात्राशुखएवदेवा
दुर्गाद्यादिमिरादरेणासंप्रीयतामिथथक्कमोपत्येकमुच्चायतदधिनामाधातावमित्रश्चततः। क्रमेणप्राज्ञनामाचतया
यनामो। शक्रश्चदेवावरुणस्तथासोभाविस्वस्वत्तमस्तथेषां। आदित्यनामासवितातथाऋत्विष्टातथेकादशमश्चतेषां
विष्णुस्तथाद्वादशमः। स्वमेवैराग्ययेदेववारानुदिजाश्च। पुरादेवकृषीर्नप्राक्तं कमलयोनिना। तथाप्रयापियुष्माकं
प्रोक्तमुनिवोक्तमाः। द्वादशादित्यप्रतिमालक्षणं ब्रह्मांडदाने प्रागुक्तं वेदितव्यं। इतिद्वादशादित्यदानं। अथचंद्रादित्य
दानं। विष्णुधर्मोत्तरभागवानुवाच। अतः पांश्वस्त्राभिरानराजनराधियायदत्वात्तवलीलाशक्राशक्राशक्राज्यमवाप
ह। शक्रश्चवलिज्यातदत्वापुनरवापूहावेदस्वर्गोपागेषु। अयनेविषुवतथा। चंद्रकृपेवद्वादशपंक्ताव्यायुज्जन्मनि। का
लिक्याचमहाप्राभ्यासप्रम्याचयथातथा। चंद्रादित्योत्तरातयोसूर्यः। सौवर्णोऽयं तेषु। इत्येवमज्ञितोऽलं हिमराविष
ः। द्वादशगुलहर्त्तुः। उभयोपि मंडलहर्त्तौ। पद्ममाकारो मध्येवैवत्कर्णिका। भानुताम्रमधेपात्रेष्टतपूरीतनिक्षिपे
त्। सोमशरवेक्षीरपूरी। उपारिक्ताययेदुधः। सूर्यतश्चकुसुमेः। सोमशुक्लोस्तथेववाकुकुमलपतंगायरीपेवैवष्टतेनतः।

रा०
१२०

एवं संपूज्य धर्मेन वंद्योऽयं कथं कथं। अमृतं मूर्त्योऽसौ मनोतेनैव पूजयेत्। खगोल्कायेति वै मूर्त्योऽसौ तेन पुनः पुनः। अ
हं यत्राहं गच्छामि तत्राहं गच्छामि। कुडुविनरश्चिद्विहतामृतं येषु। रक्तेन वाममाकाधकुक्कु मेनानुलेपयेत्। संपूज्य पु
ष्पधूयेच्च द्विजं सूर्यमिवायं। रविचंद्रविचंद्रतस्त्वनिरीक्ष्योऽसौ मूर्त्योऽसौ। ह्यणायं त्रेणानेन भूमिः। रुक्मचपुष्पं चैव
वर्णपुष्पं मेव च। वर्षाविधा च सा गातयस्यां विश्वरूपिणः। सैवेति वाक्ये देवः प्रीयतां विप्रमाचिं। एवमुच्चार्य भानुं तत्रा
हं गच्छामि तत्राहं गच्छामि। रजः देवं तद्विजराजं तथैव च। अमृतं मूर्त्योऽसौ तं शुद्धं मितां नो त्रम। गायत्र्या चैव सूर्यस्य अहं
गच्छामि तत्राहं गच्छामि। सोमं तस्मिन् प्रदीप्य शुचिः शुद्धेन तेजसा एव चंद्रादित्वा वलं। गच्छामि तत्राहं गच्छामि। सर्वतनत्रं दत्त्वा चोदय चंद्र
मात्करं। सर्वतनत्रं तं राजन् सर्वतनत्रं तं सत्तु। सर्वदक्षिणाय चैव सत्तु तं नरोत्तमं। पूज्यते सिद्धं धर्मं धर्मं। धर्मं धर्मं धर्मं
वे। इति चंद्रादित्यं दत्तं। अथ लोकपालाष्टकं दत्तं। ब्रह्मांडपुराणं। मृगुनादभद्रं ते दत्तं सर्वधनाशनं। सर्वमंगलमाप्नु
ष्य मां गच्छं कोऽप्युमो दाना नो मुनः। सर्वसिद्धिं करं यो करोति दत्तं नारी वा सा पुज्यं ब्रह्माणां व्रजत। विषुवत्पथेन गच्छं
होतुं चंद्रसूर्ययोः। अथ पुण्यकालेषु जन्मं कुरु विप्रोऽथ। देवालयेन दीर्घा गृहवासान् माचरेत्। पुण्यदेशेषु भवेषु पु
राणोक्तेषु नारद। चतस्रस्तमो भूमि लिप्ता गोमय वारिणा पद्मं च वाष्ट्रं हस्तं वा दशहस्तं वा कारुणं प्राच्यो दीक्ष्य च कर्त्तुं

राम
१२०

प्राच्योऽथ तत्तत्कालः स्मृताः। नवकाष्ठानि तत्र स्युः श्वेतं तं पुंजकैः। सितैश्च रत्नैश्च कान्तामला विन्यसेत्। भानुं राजतरु
पत्रं देवजगत्कीर्त्तयाम्यथं। तेषां मध्यमकोष्ठेषु कमलं स्फुरितं शेषतः। इदं मयि मन्त्रं चैव निरुतिवराणं तथा। वायुं सोमं तथा
ज्ञानं प्रागादिषु यथा क्रमो जातरूपप्रधानं नान्यथा। स्वायं धर्ममयं तान्। विपलावाक्त्तुवर्णां च पुण्यां शक्तिं विनिर्मितान्।
ब्राह्मणां भिक्षुवान्मर्दान् सर्वेषु विनिवेशयेत्। जातरूपप्रधानं प्रयत्नं कमलं स्फुरितं। ब्रह्मलोकपालप्रतिमालक्षणं
ब्रह्मदत्तं दत्तं चैव कं वा सत्तु सत्तु सत्तु शवारिणा। यो मोक्षं पिता विप्रस्त्वैव भूतं तस्मात्तं चोदय तं कालं तं सत्तु सत्तु सत्तु
त्वाकुशोदकैः। प्रसन्नचित्तवदनः परमं हि पुण्यमाप्नु। स्वनामं चैव भूतं तं मोक्षं तं गच्छामि तत्राहं गच्छामि। विप्रं स्तुतिं प्रार्थय
कमेण संप्रीयतां प्रयत्नं त्वमुक्ता। यो मोक्षं पिता विप्रस्त्वैव भूतं तस्मात्तं चोदय तं कालं तं सत्तु सत्तु सत्तु
तं देवतं दत्तं लोकपालाष्टकं दत्तं। किं प्रयच्छेत् तं मिच्छते तं दिव्यं दत्तं। इति लोकपालाष्टकं दत्तं। अथ नवग्रहदत्तं
ब्रह्मांडपुराणं ब्रह्मावाच। ग्रहदत्तं कमेव सत्तु सत्तु सत्तु सिद्धिं करं यो करोति दत्तं नारी वा सा पुज्यं ब्रह्माणां व्रजत। विषुवत्पथेन गच्छं
होतुं चंद्रसूर्ययोः। जन्मं कुरु मोक्षं वाच्यं च दत्तं तथैव च। पुण्यकालेषु जन्मं कुरु पुण्यदेशेषु भवेषु पु
राणोक्तेषु नारद। चतस्रस्तमो भूमि लिप्ता गोमय वारिणा पद्मं च वाष्ट्रं हस्तं वा दशहस्तं वा कारुणं प्राच्यो दीक्ष्य च कर्त्तुं

दा०
१२१

तथासमागन्वकोष्टेषुयानिविन्ममेकततेडुनेः। आदित्यश्चमाभौप्रोबुज्जीवसितार्कजाः। राहुःकेतुरितिप्रोक्ताग्रहलोक
स्वावहाः। एषादिगणपहूपाणि कारयित्वाप्रथाविधि। विनिकृणाथवाकुपायथाशक्तायथकथयक। हिरण्यपहूपाणिहिरण्य
पतिप्रोः। तन्मन्त्राणान्यत्रवदन्ते। आदित्यमध्यमेकेश्वरकिंतांमारकेन्येमत। उत्तरेतुगुहंविद्यादुधमुत्रापूर्वको। प्राग्विपूर्वको
न्यस्यमाप्रकिंतापूर्वको। पश्चिमेकसतेन्यस्यगदुदकिंतापश्चिमापश्चिमात्रातःकेतुः। मनिवेश्यायथाविधितद्वर्णपुष्प
धधिरचयेतत्त्वमेवकोः। दानंभूदेयवाकुर्यात्स्त्रीवातत्रतनगराभूलेपनादिपत्तापमर्वविप्राकाकारयत। ज्ञानकालतमप्रा
ज्ञात्वाकुशतिलोदकेः। प्रयतोयजमानस्तुधोतवस्त्रः प्रसन्नधीः। अथपितृत्वात्पदधारहस्कारमुवागुपहान्। अथकमेकविप्रा
सोखस्त्वमत्रमुदीरयत। पद्मासनः पद्मद्युतिः सप्ततर्गावाहः। दिवाकराणोःकगुरुःकिरीटीमपिप्रसादविधातदेवः। श्रुताव
रः श्रुतविभूषणश्चश्रुतद्युतिर्दुःकोदिवाहः। चंद्रामृतात्मावदःकिरीटीअयामिप्रद्यप्रदरात्स्वः। रक्तावारक्तवपुःकिरीटी
चतुर्भुजोमध्यामोः। दाम्भृताधरास्ततःशक्तिधश्चमृलीमदामप्रम्याद्वरः प्रशातः। पीतावारः पीतवपुःकिरीटीचतुर्भुजो
देवगुहः प्रशातः। दधातिदंडवकमंडलुचतथाक्षमृत्रवरः। श्रुतावरः श्रुतवपुःकिरीटीचतुर्भुजोदत्तगुरुः प्रशातः
। तथाक्षमृत्रवरकमंडलुचतयचविभ्रदहोस्तुमद्यानीजद्युतिः मृलधारः किरीटीगृध्रस्त्रितस्त्रामकरेधनुष्मान् चतुर्भुजः

राम
१२१

रूपस्यस्ततः प्रशातः सचास्तुमद्यवरमंरगापी। निलावरो नोलवपुः किरीटीकरानवक्रः कर्वातश्रुली। चतुर्भुजश्चर्मधारश्च
दुःसिहामनस्त्रावरास्तुमद्याधुम्ना। दिवादुर्वरोगारभृतरग्रासनस्त्राविकृताननश्च। किरीटकेयूरविभूषितामः सरास्तुम
केतुगुणः प्रशातः। इत्युक्तायप्येतेवानादित्यादीत्रवग्रहान्। पुरुषोवाथनारीवायथाक्तफलमाभुयात्। मध्यमं गुरवेदयारन्य
मवाप्रदायेत। गुरवपूजादिकर्त्तव्य। अथवादकिंतादयास्तुवर्गवास्तमीशुभे। इत्याह भगवान्ब्रह्मानारायप्रहात्मनातथा
हमवुवदानंयुष्माकेभुविस्तमः। इतिग्रहरानां अथवादानादिस्कारे। आदित्यादिषुवागुपहिरण्यः मदेवत्वायः प्रथकृतितनू
वीक्ष्यस्तत्त्वपतिवेग्रहाः। दधारादित्यमादित्यमपिकुजकुजकुजाएववुधारीमदेतराडुकोत्तशनेश्चान् इतिवादानानि। अथ
मृलदानं वायुपुराणं। यानिकृतिस्तथाधानाकृतानाप्रज्ञयाविना। पत्याभुयतमाभ्यातं अस्त्रदेवस्यभूतिनः। तस्यप्रानात्मका
नतत्पायमप्रशाप्यतिरुक्षयक्तेवत्तदंश्यामष्टम्यावामितेरे। कुर्वाद्वाशनिकृणाविभूललक्ताणात्रितो निष्कवत्तकः। सोवर्गिक
ः। सोवर्गिमात्रेयवाशदधिकशतद्वययणामूल्येवेतिपञ्चव्यापुगांतकारणवारमवाविभ्रमनेयर। नानारजोविरचितवृक्षेय
दाभूषितोवर्कषोडशाश्यामिमाषायाभुक्तो। नामोनिधायमपूणातिलानाताम्रनिर्मितपात्रमाहकममानतत्रमृलन्यसस्तुन
। कुर्वात्रिनेवमत्रगातस्यपूजाप्रनुक्रमादतेनेवमृलायनमइतिमत्रेणा। विहृपाक्षवत्तत्पार्श्वकमलोपरिपूजितोअवा

म्याचयुक्तानां तत्पार्श्वयोर्दयोः। श्वेतवस्त्रेण संवेष्टुं तं डलोपरिविन्त्यसेतुं डलानां परिमाणं भवेद्दोषावत्तु यन्तर्द्धवातर्द्धवावि
तशाहुनकारयता श्वेतमाल्ये स्त्रियां धौ नु निष्पृजयेत्। अथ यथादिशि होमश्च समिदाज्यतिलैर्भवेत्। मंत्रा राजाधिरा
जायेत्येव योज्यः स्वलिङ्गकौ व्याहृत्या तिलहोमश्च कर्त्तव्यो धनकांक्षिभिः। आचार्यः सर्वशास्त्रज्ञो विनीतः सर्वसंप्रतः। मरु
कुलप्रसूतश्च धर्मज्ञः सत्यवाक् शुचिः। कार्ये दर्चनं तेन धनदस्यापि भाक्षितः। तद्देवतेन मंत्रेण सचक्रापी श्वराभवतात्
स्मिहोमं कृत्वा तदप्रदत्तमिति प्रातः। मंत्रेणानेन विधिवत् प्राशुवायधुदधुवः। मंत्रः प्रयोगोऽयं कुर्वेदनेयः कारतिवि
धिपूर्वकः। धनदेन समो मर्त्ये लक्ष्मणदेवजायते। अथ प्रयोगः। सार्द्धं प्राघाद्व्याधिकां धृवाशब्दाणां वधिकुर्वेत्। त्रिषुप्य
कविमान् स्त्रियां श्रियोः पद्मशास्त्रोक्तसुतां कृत्वा धियादिद्युधनका मोहदन्धमूर्तिरानं करिष्यति सकल्यश्च त
वन्त्रा मूर्तिर्यथाशक्ति एकद्विचतुर्द्विणां डलराशौ निधाय संपुज्य तदा प्रेष्यामि प्रिमे स्याप्य समिदाज्यचरुभिः प्रत्य
कमष्टाष्टविंशत्यादि संख्यया राजाधिराजायेति मंत्रेण व्याहृतिभिश्च तिलैर्द्रुत्वा आचार्येण धनदपूजाकारयित्वा ड
त्राशाघते देवकुर्वेत्। नवाहन। पद्मशास्त्रनिर्वीनां त्वं यति श्री कृष्णः। दानाधेनयथा प्राप्तराशिं प्रमदः खदेत
तुर्वमात्मदानेन याप प्राशुविनाशयति मंत्रमुक्त्वा ध्यादि। इमा धनदमूर्तिरिदं दिशनाशकाममुक्ता गोत्राया मुक्ता

मणितम्पमहं संप्रदेन मनेति दत्त्वा देय इत्यतः तीर्थवत्तर्थाशस्तर्वा रक्षिणां दद्यात् इति धनदमूर्तिरानं अथ शालग्रा
मशीला चक्रपादद्यादनमुत्तमं। नृचक्रं तेन संस्थात्तु शैलवनकाननमिति यागेशालग्रामदानं। मणिलवनभूचक्रानं
फलममफलकाम इति दानवाक्यमत्र तत्पुमहाकाशनिवासनचक्राद्यैरुपशोभितं। अथ देवस्थानेन नम्रममं तमनोऽथासीत अथका
लयुक्तपदानं। भविष्यात्तः। काम्यदानविधिः पार्थक्यमाणा यथातथा फलाय मुनिभिः प्रोक्तो विधरीतो प्रयाय च ज्ञेयनिकशतं
पार्थदानेषु विधिरूपमः। मध्यमास्तु तर्द्धनतर्द्धनावारः स्मृतः। एवं दत्तं तर्द्धनोः कृत्वा जिनस्य च। अशक्तस्यातिष्ठ प्रीत्य
सावर्णिको विधिः। अतोप्यल्पनं धारद्या भूदानं नराधिपतिपुत्राणि वा तस्य दुःखशोका वरुनवत्। दत्तो मरुदानेषु कल्प
वृक्षः। अथोद्दिष्टायाश्च अथः। अथ ब्रह्मा ब्रह्मांडं। धेनुः कामधेनुः। पुण्यदिनमथामाद्यमृमिभागसमस्तुभे चतुर्दशवत्तर्थावा
विष्टावायां डनदना पुमान् कृत्वा जिनकायां गोप्यदत्तसुवर्गादृक्। खडाघतकादीनां जयाकुसुमकुंडलः। इत्थोवाधरः स्वर्वा
शावप्रालाविभूषितः। तीक्ष्णाशिपुत्रीवधेन विष्णोः स्तिकाटीतटः। अमिषुत्रीकुरिका उधानधुगयुक्ताधिः कृत्वा कवलयाश्च ग
। गृहीतमा मपि डश्चामकस्तले तथा एव विधुमा कृत्वा गृहीतकुसुमाजलिः यजमानः प्रमत्तात्मा डमप्रमुदीप्येत्। स
पूज्याधेकुसुमेन वेद्यविनिवेद्यवा सर्वकलयस्य स्माकालत्वेन वाच्यः। ब्रह्मविष्णुशिवादीनां त्वमसाध्यासि स्वताप

रा०
१२५

नवकायस्वाहेत्यष्टोत्तराशतितिलैर्द्विधादशविप्रभोजपित्वास्वपनकारमकारमलवांसकंडुंजीतेतिकालचक्रानविधिः॥ अ
थप्रदानं॥ मृत्युजयेनोहयनिष्ठितकास्यतचयप्रतगजतंतस्मिन्कालेऽश्वः खोर्गः पुरुषाकारतागतः॥ यमहूयत्वा ईषत्पीतोय
मः कापीर्दृष्टोविजानतात्तद्वक्त्राशभृत्कुहइति॥ वस्त्रालकारसंयुक्तोप्रयदात्राणिसंख्याकालदत्तैर्दृष्टोऽहोत्रिभि
ः पुरुषाकारैः॥ कलाचमादिषष्ठेष्टेदद्यावमलालयनं॥ अलपनं॥ अलपनयमंरदामीत्युच्यते॥ अष्टम्यां चतुर्दश्यां कुरीति
विधिवत्तुर्दश्यां कुरीतिविधिवत्सुयः॥ संमुख्यते कवनशातदृत्वातवदोन्नतनाशा मृत्युः॥ घृतघटउत्तरोदक्षिणांस्कानयस्य
तिदानविवेकं॥ अथोत्तरक्षिणांस्वर्गमिति॥ इतिप्रदानं॥ अथपुष्करदानं॥ ब्रह्मांडं॥ भूमागोमयलिङ्गायादक्षिणा
त्तरतः शुभानिवायतवयाणिभ्यां प्राणनिमित्ततंडुलैः॥ चत्वारितेषु हेमानिमंडलानिनिवेशयेत्॥ मंडलानि स्थालाकाराणि
॥ कुंभानित्यन्ये॥ सोवर्गाश्चतुर्दशान् अर्चयेद्यथाक्रमं॥ पूर्वमात्मभुवतत्रविष्टं अवसतत॥ रुक्मिवासमप्रीशानवज्रयाणि
शतं अतंगधादिभिरथाभ्यर्चयेदक्षिणात्तरतः क्रमात्॥ प्रत्येकं विष्टेभ्यो दद्यादाभ्यप्रक्षितः॥ तंतदेवमिदं व्यात्वा मंत्रानावु
दायित्वा संप्रीयतां मे भवान् अथोत्तरक्षिणांस्वर्गमिति॥ इतिप्रदानं॥ अथपुष्करदानं॥ ब्रह्मांडं॥ भूमागोमयलिङ्गाया
दक्षिणात्तरतः शुभानिवायतवयाणिभ्यां प्राणनिमित्त तन्मूर्तिरित्युदीर्य संप्रीयतां जगद्धापीभावात्विष्टरश्वाः संप्री

एव
१२५

यतां मे भगवान् रुक्मिवास इति प्रवृत्तं संप्रीयतां मे भगवान् वज्रयाणिः शतं कृतः॥ एवमाहुः पुरा ब्रह्मानां दायित्वं र्षये॥ प्रोक्तं
मया पितृसर्वं युष्माकं मुनिपुंगवाः॥ अत्र ब्रह्मविष्णुशिवे दाययथाशक्तिं स्वर्गमिषाः कापीः आयुष्का मो ब्रह्मविष्णुशि
वे र प्रतिप्रदानमहं कर्षिष्ये इति सकल्यलोहपात्रेकां स्पृष्ट्वा तं स्मिन् रोप्य प्रतस्मिन् सोवर्गमिदं पितृभ्यस्तु दद्यादशकस्पी
नयममं कृतं तस्मिन् पहेमानि वद्वाधस्त्राणि विहोहसृष्टितान्दं करान् कालदत्तांश्च मंस्त्रां प्यतिथ्या रंस्तुत्वाः अथुत्त
निवारणका मोयप्रदानं कर्षिष्ये इति सकल्यलोहपात्रेकां स्पृष्ट्वा तं स्मिन् रोप्य प्रतस्मिन् सोवर्गमिदं पितृभ्यस्तु दद्यादशकस्पी
रपुताममुकशर्मणाः मुकागोवायविष्वायाहं संप्रददं प्रमोदित्वा दक्षिणां स्वर्गदद्यात्॥ इति आयुष्करदानं॥ अथसंयत्का
रं॥ ब्रह्मांडं॥ संयत्करदानमतीव पुण्यं यस्मिन् कृतं सधराभ्येति जतः॥ तथा॥ आयुष्करां महं रं तथापि विनाशननाशकाल
घानां॥ स्वर्गाय वगैर्कुलपुत्रहृदि अर्पयत्वा च प्रदत्तां छसिदि॥ तथा॥ कालेषु सृष्टेयुहणारिकेषु तारपुजन्मवितेषु काये
देशेषु रेवायतनादिकेषु गृहेषु वायव्यमनः प्रमत्वा स्नात्वा प्रातर्लिजमिष्टैः कुशोदैः शुचिभूत्वा धितवासाः प्रयत्नाः स
कल्पविप्रविदुषु गुरुचकार्यचतस्यानुमतेन सर्वगुरुहृत्वेति शेषः॥ गव्येन भूमिशक्ता जनेन बाले पथे हिंसां कर्मावहं
तत्रैवैवाव्याच्यतः सप्ताः स्युः प्राच्यश्चतिर्यक् च यथापरिधानवकोष्ठानितत्रस्वस्त्रेषु पूरणं नितंडुलैः॥ निधातव्यानि प

या

۱۹۳

त्राणिवासोमिगमिवेष्टुचापात्राणि कुंभान्पुनस्तार्वाकृविनिर्वाहयथाशक्तिविनिर्मितानानि कोचसुवर्गाः दक्षिणोत्रतोदे
वान्जातारूपमयात्रसंतापाश्चात्यकोष्ठत्रितयेतुमित्रंतथाचरंवहणावेमामाचतर्भुजमध्यमकोष्ठकोष्ठकेपुजागत्यतिविश्वमु
प्रायतिचादिवाकरवृहणाववाइसंपूज्यमवानुविधिवत्रामागमिवल्लगांतापद्मगर्भममः कार्यमित्रः कमलमस्थितः। अ
जानुलंविनालातर्विक्रवाभोजदक्षप्रभुः। बहणागिरूपमुक्तं ब्रह्माउदानोऽभ्यर्च्यविप्रानपिगवस्त्रैः दृष्टकचरातव्यमनुकमे
गासपीयतांमेघमित्यवमुक्ताततोहि रद्यात्सोदकपूर्वमत्राएकस्यचैकचहिरण्यरूपंप्रणाप्रपूर्वयणिगीधसर्वान्प्राचाणि
वामः पश्चिधायचैवसंतंडनमहिगणपरत्वाः। अमीष्टमिदिलभतचमवोप्रायुष्यमाराग्यमुपैतिचाग्ना अथापदङ्गुखस्ववर्ग
वासोयुगदानममचुद्धात्। विप्रस्तथावावयत्स्वस्तिवाच्यंततर्द्यादक्षिणावाचकेभ्यः॥ अथप्रयोगः॥ आतस्त्रिलकु
मिश्रादकेनह्नात्वाद्यत्पारिः संयरापुरारोग्ययापनाशपुत्रारिकुलवृद्धिश्चाल्पगमाहेष्टमिदिकामामिवादिशतिप्रार्थनेक
रिष्यदुत्तिसकल्यगुरुहृत्वातेनाज्ञेप्राविशंदस्ताचत्तरसंभुवंगोमयेनालिप्यतत्रागायताश्चतस्वउदगायताश्चतस्वाने
खालिखित्वातत्रजातेषुनवकोष्ठेषुतंडुलान्निक्षिप्यतेषुनवकुंभान्सवत्त्रानुविधिनामस्त्राप्यतेषु सुवर्गात्रयादूर्ध्वपुला
वधिहन्ताकृताः प्रतिमाः स्थापयेत्पूजयेच्चातत्रयश्चिप्रयंतौउदकसंस्कारमिवेवरुणसोमचामध्यमयंतौचतर्भुजवि

मान

123

[illegible]

१०

१२०

ब्रह्मकुम्भमेव वा वासो पस्थानं कुरुतां प्रविशेति निवेशयेत् । दाने दशाह्वयेऽप्यसमीये स्थानं यस्मैतिकुम्भविशेषाणां जीर्णवस्त्रेषु
 यतिनसर्वागानि च मानयेत् धातुमयानि यात्राणि यादेषु स्मृतरापयेत् । धातुविशेषाः पात्रमध्यस्थानि च द्वाणि च मंत्रतः प्र
 योगो बोध्यानि तिलपूणीततः कृत्वा वा मयादे निवेशयेत् । मधुपूणीततत्कृत्वा पादिवैरक्षिणो न्यसेत् । एतत्पात्रद्वयं पश्चिमपा
 दयोः स्थाप्य । उर्ध्वपादे निमेषादिताम्रस्य जतस्य च । उर्ध्वपादे अग्रपादयोः । एकैकं नम्रविवाकितं तान्नेयात्र तिलपूणीतं कि
 णपादे जतयात्र मधुपूणीतं मयाद इति व्यवस्था । प्रयोगो वक्ष्यमाणः । प्रज्ञात्वा स्वर्गायां प्रकृतपूणीतमध्यस्थाययेत् । इति हि
 प्रादिः हेममुक्ताविदुम्वरादिप्रवीजपूरकाः प्रशस्तयत्रे श्रवणावुश्रृंगारकानि च एवं कृत्वा यथा क्तनसर्वशकफलानि च
 । तत्प्रतिग्रहविद्विद्वानाहिताग्निर्हि ज्ञोचमः स्नातो वस्त्रयुगलं च स्वशक्त्या चाप्यलंकृतः । प्रतिग्रहश्च तस्योक्तः पुरुषश्च
 प्रहीयते । स्वर्गनामिकं दद्यात्प्रीयतां वृषभध्वजः । अथ प्रयोगः । पूर्वोक्तकाले गोमयेनोपलिप्ते रेशोऽत्रो वलोमनिर्मितं कव
 लंतं परिमृष्टं गुरुवह्निर्नाम प्राग्गीर्णकृत्वा जितमात्मीयस्वर्गाश्रृंगारं च दत्तं मोक्षिकं युरुस्वर्गनाम च तत्कृत्वा त
 दुपयात्मप्रमाणानि लान्तं स्थाप्य वाससासकाद्यमगधत्नानि च त्वारिकां स्पष्टतदुग्धदक्षिमधुयुतानि च त्वारिन्दुश्च प्रा
 गारिदिक्ता दाने दशाह्वयेऽप्येकशस्त्रासमवगाकुम्भं च मस्थाप्य देशकप्रमः प्रलयावधि स्वर्गाश्रिसर्वभूदानफलसर्वलोक

मफलसः ।

राम

१२६

गतिका मोमोक्तका प्रद्विषाधीतिका मोवाहृत्वा जितदानं करिष्यति संकल्पजीर्णपीतवाससां गां निमृज्य यानि काम्यानि
 पायानि मया लोभात्कृतानि वैलोहपात्रप्रदानेन प्रणश्यत ममाश्रुवेदिति मेवासातिललोहपात्रं कृत्वा जितस्य वा मोपादे योनिकाया
 निकोणीकृतानि वैकोऽस्य पात्रप्रदानेन तानि नश्यंत मे सरेति मम भुक्तं स्पंदकिणोपपादयै श्रुत्या हृद्यां मां सम्यमं कृणात
 । तत्रोक्तिं चे मया पताम्रया वा त्वणश्यत इति सातिलताम्रया वा महे स्त । कनान्ते तं गवां वैवयादाय प्रधर्षणां रोप्य पात्रप्रदानेन कि
 प्रयात्तम इति मम भुक्तं रोप्य पात्रदत्तं निपाद हस्त । जन्मसहस्रं भुक्तं पापं कुबुद्धिना । स्वर्गपात्रदानात् तत्राशयाश्रुजनार्दनेति साकं
 तह मया च मध्ये हेममुक्ताविदुम्वरादिप्रमातु निगानि सनिधावा म्नादिप्रशस्तयत्रे कार्याः श्रृंगारकानि च वरुषु मस्थाप्य वस्त्र
 युग्मादिना हिताग्निर्विप्रदेय इत्येव संपूज्य प्रीयतां वृषभध्वज इत्युक्तां दशकालोसकीर्त्या मुकुसुमां वा या मुकुशमं शोभाह्वणा
 यत्तभ्यपिदं कृत्वा जितकुशापरिगतं कवलयारि स्थितं वस्त्राकारितं तिलगशिखवर्णाश्रृंगारं च दत्तं मुक्तालागूलं च
 वरि श्रृंगारोप्या वरुषु दत्तं मुक्तालागूलं स्वर्गनाम च त्वाना जकृतं वत्सर्गि वा स्थितं घृतक्षीरदक्षिमधुपूणीतं च तत्तु यमका
 स्य पात्रं तिलमध्वक्ततपूणीतं हकां स्य तां प्रोप्य हेमयात्र हेममुक्ताविदुम्वरादिप्रवीजपूरयत्र श्रृंगारकयुतेशिवदेवतममुक
 सगात्रोऽमुभकशमीमुकका मोहं संप्रददन्ममति एतदक्षिणात् गार्ह उशतनिक्षममोयेतं तदहीदमथापि वा अतो मुन

२०
१२८

नंदतममधिकेफलमूर्जितांतैव। अष्टशपःसद्विजोराजन्वितिपूपसोमोहिमः। दानेवआहकालेचरतःपरिवेयेतस्वगृहात्वे
व्यतविप्रमंडलेस्नानमाचरेत्तदस्वकुंभसहितनीलाक्षेप्यवत्तप्यथास्वपितपुत्रमरणविषाग्राभार्ययामहा। वनेदेशयारित्याग्नित
वहाप्रयात्कचित्तामप्रथममिदमस्यफलं प्राप्नोतिमानेवः सर्वलोकाश्चरतिकाप्रचारीविहगमः। आभूतसंभवयावत्त्वर्गमाप्र
तस्यशयमितिहृष्टाजिनरानतात्ययोगश्च। अथशय्यादानं महाभारतोशय्यामास्तरणायतासुप्रकादनसंभृताप्रदद्याद्य
स्तुविशयशृणुतस्यापियत्फलोत्तरूपः। सप्रभाः श्रीमान्स्त्रीसहस्राभिसदृतः। दशवर्षसहस्राणिस्वर्गलोकमहीयते। विष्णु
संहितायां। दपिणोपादवाणेश्वनानाद्वैविध्यपूर्णोऽवतक्रोणयुसंस्क्राययथाशक्रयायुधिष्ठिरश्चतुर्कुम्भमाधूमपूर्ण
याचंजपित्वातमद्वैतोमत्परायणः। कृताजलिपुटाभूत्वाकुंभोक्त्याप्रदक्षिणां नमः प्रमाणेपदेत्येतिप्रणाम्यवत्तदिशं
ः। ब्राह्मणायदरिद्रायश्रुताध्ययनशालिनेतथात्मज्ञानविद्वेषशय्यादद्याद्विचक्षाणाः। फलंवातस्मादिदुपुंराकेमेव्यमा
नोप्तेरागो। षष्ठिवर्षसहस्राणित्रीडित्वाचयथासुखं। इदंलोकात्परिचरद्विद्वलोकनयमिभवेत्। षष्ठियाजनविस्तीर्णोत्ता
मीभवतिमंदले। भविष्योत्तरेपि। तस्माच्छय्यासमासारामस्योदरादंत्यत्रचितोऽग्नां हेमपदेरलंकृतां हेमदलीप्रतिष्ठा
न्नाशुभमडोयधानका। प्रकादनपटीयुक्ताधूमगंधाविवासिता। तस्यासंस्थापयेद्देमंदहिलक्ष्म्यासमचितं। उच्छीर्षिकेष्टता

राम
१२८

भूतकलशंपरिकल्पयेत्तद्विज्ञेयः पादं वृत्तां। तस्यासंस्थापयेद्देमंदं। अष्टसन्निशकलशोवृद्धैः तांबूलकुंभमसोदकपूरागुरुचंद
नं। दीपिकोपानदहृत्तवाभगमनमोजनं। गच्छेत्तुस्थाययेद्वक्त्यासंभ्रान्त्यानिचेवहि। शयनस्थेस्यभवतिप्रदन्त्यदुपकारकं
। भृंगारकाकावंचयववाग्वितानका। शय्यामेवविधांकृत्वाब्राह्मणायपादयेत्। सपत्नीकायसंयुज्युपदि। विधिपूर्वक
पथानकृत्वाशयनंश्रुत्यमागरजातया। श्रुत्याममाप्यश्रुत्यास्तुतथाजन्मनिजन्मनीति। अथशय्याः। अष्टदलेतिलप्र
स्तुतामिन्वास्तीर्णाशय्यातस्याः समंतात्संकन्यवावेपवत्समागमिकुंभादीनिमंस्थाप्य। अवेत्यादि। सर्वययक्तयपूर्वकाप
रागणसंयुतविमानेरागकेदुपुंरागमनोत्रयष्टिसहस्रवर्षतरधिकारागकत्रीडनस्त्रीसहस्रसवरागसहितत्वतुद्वर
षष्ठियाजनमंडलराज्यानतरशिर्वेक्यकामः। शय्यादास्यइतिमंकन्यसपत्नीकंविप्रशय्यातदुपरिप्रतिमायालक्ष्मीयुतंनारा
याचंसंपूज्यप्रदक्षिणीकृत्यतमः प्रमाणेपदेत्येतिचतुर्दिप्रणाम्यतिथायुंल्लोखनातेसर्वयापक्वयेत्यादिकामातपूर्वकं
सकल्पवाक्यमुक्तायुक्तसंगोत्रायामुक्तमिणब्राह्मणायैमाशय्याईशानादिकोणचतुष्टयस्थापितवृत्तकुंभमगोधूम
जलपूर्णपात्रीमुक्तायुक्तप्रदेशस्थापितावृत्तपूर्णकलशीहंसदलीप्रकृन्नाशुभमडोयधानकाप्रकादनपटीसप्तधान
तांबूलोच्छीर्षिकुंभकादकपूरागुरुचंदनदीपिकोपानच्छत्रवाभगमनमोजनजलपात्रयंचवर्णवितानलक्ष्मीनारायण

रा०
१२६

प्रतिमापुत्रां अंगिरादेवताममुकसगोचोमुकशर्महंसं प्रदेनमप्रेतिशायोयवेशितविप्रहस्तेकुशोदकं क्षिपेत्प्राप्तवः। पथानह
स्त्रशयनशून्यमागजानयाशायाममायशून्यास्तुतथाजन्मनिजन्मनीतिहिरण्यदक्षिणातिशयादानप्रयागः। हसद्वली
समायुक्तामुदीवद्वामलकतां। सर्वेयकाराणोयेतां शिवेशय्यानिवेदयेत्। शिवेश्वरीसमायुक्तां घेष्टकृतानिवेदयेदिति। शिवेश्वरी
शिवेश्वरीशिवशायानं। अथवस्त्रदानं। नैरिपुराणं। वस्त्रंयश्चार्थिनेरद्याहुमंवापियदृष्टयासमवेदनवान्। श्रीमानहहस्य
तिपुरेवमेतद्विस्तुषंमीसो। वासाहिसर्वदेवस्यसर्वदेवस्यसर्वत्रायेज्यमुच्यते। वस्त्रदानात्सर्ववेषः स्याद्विष्णुसंपुतः। पुत्रो
लावापसोभापेर्विगञ्जतथाद्विजः। तथा। दत्त्वाकापीसिकं वस्त्रं स्वर्गलोकेमहीयते। दत्त्वासरोभंतत्रापि फलं शशुराभवे
त्। आविकं वसनं दत्त्वा भृगुगणलोकमाप्नुयात्। दत्त्वाचागिरसं क्रौमदत्त्वा हहस्यते। वस्त्रं लोकां माप्नोति कुशको
शकोशयवाससाहमिजं च तथा दत्त्वा सोमलोकेमहीयते। अग्निष्टोमप्रवाप्नोति दत्त्वा वस्त्रं गलोमिकां। तथा। सर्वदेवस्त्रुरः प्रो
क्तोपतः सर्ववस्त्रवान्। अवाप्नोति वधर्मज्ञस्तद्विशिष्यते। भविष्यते। भविष्यत्पुराणं। यो वस्त्रं भाने वेदद्यादहं तं च महाधनं
। सहेलिलोकां माप्नुयैवतं विदेशाणि। आदिपुराणं। वस्त्रं वस्त्रप्रदानेन ब्रह्मलोकं प्रपद्यते। नैरिपुराणं। वासांसि त्वि
वित्राणि मास्वति वृंहंति चान्तापितानि शिवेश्वरस्य कोशानि नवानि च। यावत्तद्वस्त्रं तत्तनापरिमाणं विधीयते। तावद्व

राम
१२७

सहस्राणि स्वर्गलोकेमहीयते। लापितानि प्रकालितानि वाराहपुराणं। कोमावराणि यो दद्यात्पुत्रो गणिनि च चक्रिणो। कार्पा
सजानि वा दद्यात्क्रौवित्रा लुमातः। तव वासांसि धावन्तस्त्रं तं नापरिमाणं वः। तावद्विषं सहस्राणि विष्णुलोकेमहीयते। देवी
पुराणं। अंरजेकीं उजेकीं विष्णुस्य च शैलजासंभूयाभराणः। शक्रवक्रवर्तिनमाप्नुयात्। नैरिपुराणं। उल्लिख्यदापिनोमाया
जायते कुक्षुटोज्ज्वलाः। विष्णोर्गजवशेषु सितं च त्रयं लक्षाणां। नारदयि। निष्ठां च नेभ्यो दीनेभ्यः शीतवातमहातपः।
अदितेभ्यः करुणया वस्त्रं माणंदरातिथः। नतस्य स्वकृतं वक्तुं शक्यते। विदेशाणि। अधिव्याधिविनिर्मुक्तः साक्ष्यं सख
मभुते। अथ सनदनं। आसनं यः प्रयच्छेत्तु स पात्राय वभक्तिः। स दिव्यान् भोगं स भोगान् अरागः सर्वदा भुजे। महाभा
रते। यस्तु दद्याद्विजाम्भेभ्यो भक्त्या वा प्रसूज्य लोकां माप्नुयैव तं प्रवाप्नोति निःशेषं निमंडले। यमपुराणं। वंदे रयं त्वयो
दद्यात्तया यद्विपुलायधीः। नतस्य अयमा मंतः करविदपि जायते। वंदे रयं त्वो वितानं। अथ भोजनदानं। स्वर्गपुराणं।
। भोजनं यः प्रयच्छेत्तु हेमं रत्नं विभूषितं। सोप्सरः शतं संकीर्णं विमाने रिविमाने दत्ते। राजतपः प्रच्छेत्तु विष्णो भोजनं शुभ
। सांघर्वपदं प्राप्नुयैव तं। तां घां भोजनं दद्याद्वा। ह्युणा यविशेषतः। स भवेद्यत्क राजस्य प्रभुर्बलसमाधि
तः। ब्रह्मपुराणं। ओं इवराणि। ओं इवराणि भंडानि यो दद्यादायसानि च। ओं इवराणि तां मयानि महती रदिमा

२७
१३१

शास्त्रं च संरोलं कालकाणां वेदं मीमांसकं दत्वा शिवधर्मचवैतपासन्नदीपयिष्यां च राजा जो प्रवेदितः। तथा धर्मशा
स्त्रं नारायणस्वामी लोको मोहयते। अथ वेददानं गार्हपत्यं। आभ्यायकृपाणि विष्णुसम्यक् कुरुमानि पूर्वो रितलक्षणानि वि
शुद्धनानाप्रणिभूषितानि नृणां दिव्यक्रमतो निवेश्यावेदरूपमहाभूतवैदिकं वासासिदधानियथाक्रमेण धीतानि शु
क्लान्यथलोहितानि नीलानि चैवं कुसुमानि दत्वा स पूज्यगोत्रात्ततश्च दीप्यते। आमोदकपुतेष्टतयायसंचसक्तोऽमन्नम
यपूपश्च तत्राभ्यासेभ्यो निवेद्य विधिवत्प्रयतः प्राणमसम्यक् प्रदक्षिणा विधिविधीतविद्वान्। तेषां पूजाविधिः कार्यो गार्
यत्राधीमतां वर। व्याहृत्य व्याहृतीः कुर्यादावाहनविमर्जनं मंत्रैस्तैस्ततः कुर्यान्नरमीषामनुमंत्रणं। कर्ग्वेदपत्रपत्राक्ष
रक्षरक्षकियाशुभं। शरणं त्वं प्रपन्नोऽस्मि वेदो हि मेहितमद्भुतं यजुर्वेदनमस्तेऽस्तु लोकत्राणां त्वत्प्रसादेन मे कामानि सिन्हा
ः सत्वसंततोऽसामवेदमहावाहो त्वं हि साक्षादधोक्तो जः। प्रसादस्तु मे भूत्वा कृपयानुगृहाण माम्। अथर्वन्सर्वभूतानां
त्वदायत्रो हि ताहितोऽशाति कुरु धेदेव शयुष्टि मिष्टोऽयं कुरु इति संप्राथम्ये देवेशान् विप्रैः प्रतियाद्यतान्। अथ चोक्तो मे
कस्मैऽस्वर्गा विपलाघ्नितं दद्यादेकपलोऽयं मे कौकमिह इवेलः। अथ स्वशास्त्रो वापि दानं मे वा विधीयते। एतदेव ज
भाणं स्यादस्तेषां भूतिनिर्मितोऽनधीनवतो देवान् वेददानविधित्वयं। मदाध्ययनयुक्तस्य वेदाध्ययनं मे स हि इति वेद

राम
१३१

दानविधिः। अथ पुस्तकदानं। भविष्यो शास्त्रमज्ञावविडुषे वाचके च प्रियंवदे। वस्त्रपुमेन संवीत पुस्तकं प्रतिपादयेदिति। त
था। कपिलादानमहस्त्रोऽसम्यक् चेतनफलं। तत्फलं समवाप्नोति पुस्तकं कुरुपदानतः। पुराणं भागवतं वापि गार्हपत्यं गार्हपत्यं
वा दत्वा ये फलमाप्नोति तार्थतत्त्वं न वर्णयति। तत्तद्वहे मरुत्प्राजस्तकाष्टादिकृतं न्यायस्य संपूज्यं प्रमितिपुगाणतरे इति
पुस्तकदानं अथ च ध्यानदानं। पादं। अमिषवने प्राग्विद्वरधारामप्रचितो तीक्ष्णतयं चतारि कुर्यात्तान् त्वदेन इति
कुर्यात्तान् दानं। अथान्नदानं। अन्नदः प्राणदः प्रोक्तः प्राणदश्चापि स वेदः। तस्मादन्नप्रदानेन सर्वदानफलं लभेदिति
नृदानं। महार्णवे ब्रह्मगीतायां वर्षाशने आत्रिषा यस्मिन्नेव विशेषतः। असाध्यव्याधिना यस्मिन्नेव दद्याद्विजातय इति व
धाशनदानं। अथ तांबूलदानं। भविष्यपुराणं। तांबूलदानं दद्यात्प्रह निपमाचितः। देवभ्योऽथ हि जातिभ्यं समहामा
म्यप्रभुत इति तांबूलदानं। अथाध्वयदानं। स्तोत्रे नरः सुवर्णदेहं वा ध्वयदानं दद्यात्। भोगवान् जायते नित्यशरी
रनां स्पृशति। विष्णुधर्मी चरतो भाग्यकारकं दानं प्रोक्तं वैकुण्ठमस्य तां तथा कर्तुं दानेन सर्वकामान् वाप्नुयात्। मृ
गद्वयदानेन संप्राज्यं राज्यमश्नुत इति मध्वयदानं। लिंगं तद्विषयं वेत्सदा कालं प्रदाना इधमाध्ययनं शरितिनं दद्यात्
। धूपदः स्वर्गमिति पुष्पदः स्वर्गास्तथेति। अथ त्वं नानि जावलिः रत्नानि यो हि जेदद्याद्भूत्यानि मानवः। अ

लंकारिनिमित्तं वा देवताभ्योतिथततः। संतापयापतिर्मुक्तो मुक्तिमेव समश्नुतो। त्कां दे। विदुः प्राणां प्रदानेन रुद्धलोकां वजेन्नरः। स
र्वपायविनिर्मुक्तो मुक्तादानेन जायते। लोकमाप्नोति दानेन नरो वज्रस्य वाजिनः। तथा प्रमत्तैर्गोमैर्देमैर्दत्तं न दत्ते वनो। सर्वग्रहाः
प्रतप्यति पुष्परागप्रदानतः। गारुडमंतैर्गुरुमंतानि यतजयति श्रियः। वैद्यैः सूर्यलोकां च पद्मरागो रोगाता। प्रदानादि रुद्ध
कानां नीलानां भोजनभवेत्। सुखी शंखप्रदानेन शक्तिः। शुक्तिप्रदानत इति रत्नदानं। अथ गजान्तिकारानं। भविष्यात्तर व
संत समग्रं ज्ञात्वा गात्वा देवा लयं परं शिवस्य विष्णोर्कस्य इष्टदेवस्य वा पुनः। स्तवंतं काये तु भं अहिं न देवप्रस्तवो। अन्नं न वि
धिना रत्नानां गमां स वत्तु यः। ततः कर्करके प्राप्ते देव्यं चामृतेन तः। स स्नाप्य पूजयद् धेनेन वेद्यं च मनो रमैः। प्रणिधत्प्रमहेश
नमंत्रं प्रेतमुदीरयेत्। ३ नमः शंकरः शंभुर्भवाघाता शिवो हरः। प्रीयतां शिवो हरः। प्रीयतां प्रमहादेवो जलकुंभप्रदानतः
एवं संकल्प्य दाता तु यश्चादगात्य वेश्मनि। स्वशक्त्या शिवभक्तांश्च विप्रसुर्यांश्च भोजयत्। एव यः कुरुते श्रीं जलदा
नक्रियां हरे। यावद्दिदुर्बलिगम्य पतिता निनमं शयः। स वसुधां करोति लोकं तावत्कोट्यो नोश्चरति गलंतिकारानं। अथ
ध्यानं। भविष्यात्तरः। अतीते फाल्गुने प्राप्ति प्राप्ते च प्रमहोत्सवे। पुराणं द्विविप्रकथितं मंडयं कारयेत्ततः। पुरस्य मध्य
पथि वाचैत्यं हृत्कतले वा स शतिलतैरभ्यविचित्रासनं युतं। तन्मध्ये स्थापयेद्द्वयान् महाशिवं कुंभं च शोभनान्। प्रा

गम
१३३

स्मृताः शीलसंपन्नो भूतिरत्नायथोचितां प्रपापालः प्रकत्रयि वहु पुत्रपरिहृदः । एवं विधां प्रपां लत्वा शुभेर्द्वि विधिपूर्वकां यथा
 शक्त्या न अथ प्राप्ते जयेत् द्विजान् । ततश्चात्सजयेद्विप्रमंत्रेणानेन मानवः । प्रथमं सर्वसामान्यभूतेभ्यः प्रतियादिता । अ
 स्माः प्रदानाति तस्मै प्यतः प्रतितमहाः । अनिवारिवारितततो देयं जेतुं प्राप्तवत्तथा । विपक्षेभ्यमहो राजजीवानां जीवनय
 रं प्रत्यहकारयेत्तस्मां भोजनं शक्तितो द्विजान् । अनेन विधिना यस्तु प्राप्तेताय प्रणाशनां यानो यमुत्र मर्यादां तस्य पुण्यफलं
 भृशम् । केषिलाशतदानस्य सप्तकुरत्तस्य यत्फलं । तस्य पुण्यफलमाप्नोति सर्वदेवैः स्तुतः पूजितः । पूर्णचंद्रप्रतीकांशविमानम्
 धिरुहसः । याति देवेन गंगं पूजमानो मरुगणैः । विशक्ता द्यो हि वर्षाणां पंचकंगं बर्षमेवेति । पुण्यकृपादिहा स वत्तर्वदे हि
 जो भवेत् । ततः परं यदेयाति पुनरावृत्तिं दुर्लभमिति प्रघादानं । अथोदकस्नानं । स्नंदपुराणो । त्रधाणां प्रपि लोकानां मुदक
 जीवनं स्मृतां । यवित्रममृतं यस्मान्न देयं पुण्यमिहता । भविष्यत्पुराणो । ग्रीष्मे वै वैवस्वते वधानीधयः प्रयच्छति । वस्तुं जिह्वास
 हस्त्रागतं शपुणं न शक्यते । नदिपुराणो । योपिकाश्चित्पार्श्वजलया न प्रयच्छति । सनिपत्तत्रो भवति स्वर्गं युगशतं न
 रः । गरुडपुराणो । मूल्येन त्रीत्वाधमा तेजलदानं प्रयच्छति । सपाति चंद्रमालोक्य शुभमालां शुकाहृतः । कौटिल्या
 स्तमायां तितथायां तिमधुस्त्रवाः । घृतरश्मुदकास्ते सप्तमुद्रावशवर्तिनः । देवलः । सतो धांपथिके विप्रैः प्रधात्करणा

दा०
१३३

त्रिको। फलं सकृपरातस्य नूनमात्रेति मानवः। महाभारते। पिपासयानम्वियते सोपकुं दृष्ट्वा जायते नैवापुत्राच्च वसतं कम्कान्यः प्रय
कृति। आदित्यपुराणे। घोररातिघटीमात्रं कुडिकाः कम्कान्मथात्त घात्रं स्पृश्यावर्तमानं तेशीतल। अथर्ववेदस्य। विष्णुः शी
तलनसुगंधनवारिणा पूरितं घटं। शुक्लचंदनदिग्धांगं पुष्परागो यो गामितं दध्योदनं तत्तुर्ग्रावतं स्पृश्यावर्तमानं। उद्यानं च वस
युक्ते धर्मस्य कल्पयेद्घटं। पुष्पाक्तं गृहीत्वा तदममं नमुरीयेत। नमो विष्णुर्हृत्पायनमः सागरसंभवः अपां पूरणी दरा
स्मां स्त्वदुःखसंसारसागरात्। उदकुं प्रोमया दत्तो ग्रीष्मकाले दिने दिने। उदकुं प्रप्रदानेन प्रीयतां प्रधुस्तरनः। नविष्णो त्रोर
॥ अथ हवर्मघटको वस्त्रं सवेष्टितो नवः। ब्राह्मणस्य गृहे देयः शीतामलजलः शुचिः। वसंतग्रीष्मयोर्मध्ये यः पानीयं प्र
यकृति। पलेयलेखवर्णस्य फलमात्रेति मानवः। मार्गशीर्षमासमाभ्युदयः कृति। दिने महस्वस्य गवां पुण्यफ
लं लभेत्। तस्यैवोवापनं कार्यमासि मासिनरात्रमासं डकाभिश्च यक्वात्रैः सार्वकामिकैः। उद्दिश्य शोकरं विष्णुं ब्रह्माण
मथवापितुम्। सतिलप्रोक्तं यित्वा तद्वेणुना नूनमानवः। एष हवर्मघटो दत्तो ब्रह्मविष्णुशिवात्मकः। अम्यप्रदानात्सतत
ममसंतप्रनोत्थाः। अनेन विविनायस्तु धर्मकुं प्रयकृति। वसंतग्रीष्ममासयोः प्रदानं फलं लभेत्। इति हवर्मघटदानं। राम
वोधायनः। यज्ञायवीतदानेन जायते ब्रह्मवर्षसी। तस्मान्नानि प्रदेयानि ब्राह्मणेभ्यो विपाश्चिता। अविः। क्लोप्रजं वाथका

राम
१३३

पसिंयदस्त्रमथापि वायज्ञोपवीतयोर्दद्यात्तर्वांगसुशोभनां यथाशक्त्या विधानेन अग्निष्टोमफलं लभेत्। नंदिपुराणे
यज्ञायवीतदानेन सुखेभ्यो ब्राह्मणाय वा। नवेद्विप्रश्चतर्वेदः शुद्धधीना नमः शयः। विष्णुः प्राक्ते। उपाकरीणि विप्रेभ्यो दद्यात्
ज्ञायवीतक। आयुष्मान् जायते तनकर्मणा मानवाभुवि। अथर्ववेदस्य। यष्टियथप्रयकृतिने वहीने यदुर्वलेते पास्त्रि
पुलः पथाः फलमूलो यशोभितः। ब्रह्मवेवर्त्रे। यथगुभ्यश्च यथेभ्यो दीनेभ्योऽपि दद्यात्तवः। यष्टिरानं प्रकुर्वति निरोगात्त
नमः शयः। यमोश्चरणकार्याणि यष्टिः प्रकुरुते मरोगो मया दिनिवृत्तिश्च जायते यष्टिधारणात्। श्रीतानाशरणायोष्टि
गुरुतां निशिवावने। शरणायुष्टिगुरुतां निशिवावने। शकापहिवातोऽन्येन निरस्यति। स्कंदपुराणे। पतिभ्यो वे
रावेदं उद्दिजेभ्योऽपि वानत्रक। प्रदाय धरलोको मोघमरुदं न गच्छति। प्रहराति यथावशाद्योर्दं ब्रह्मवारिणा। समहापु
घोलोके ब्रह्मवर्षमश्नुते। अथर्ववेदस्य। यदधनानि काष्ठानि ब्राह्मणेभ्यः प्रयकृति। सर्वाथस्तस्य सिद्धतिर्लभेत्। जस्वी
चापि जायते। हेमंतेशि। शिखेव पुण्यप्रियः प्रयकृति। सर्वलोकप्रतापार्थपुण्या गतिप्रवाप्नुयात्। यमः। इधनानां प्र
दानेन रीप्राप्तिर्भविजायते। महाभारते। यदधनार्थकाष्ठा नि ब्राह्मणेभ्यः प्रयकृति। प्रतापनार्थराजेऽप्रहृष्टो शि
रः। सिद्धत्यर्थाः सरास्यकार्याणि विविधानि च। उष्यं यशित्वा वपुष्पादीप्यते नरः। भगवांश्चास्य स्वप्रीतो व

दा०
१३४

हिर्मवतिनित्यशानततत्पजंतिपशवः संग्रामेषु जयत्यपि **अथ गिष्टिकादानं** मविष्मोत्रो कृष्ण उवाच आरोग्यं शिरोमा
शिरोभनदिवमभुभे अग्रीष्टिकाकारयित्वा सुखाप्तनवतीदृष्टिवाग्नेमठेहृदविस्तीर्णचत्वरथा उभयोः कृत्वा सुख
दकाष्टसंवेयाततः प्रज्वालयेदग्निद्वत्वाद्याहतिभिः क्रमात् ब्राह्मणान् भोजयेत्क्रयान्भ्यादद्याच्चिदक्षिणा अननवि
क्षिना कृत्वा प्रत्यहं ज्वालयेत्ततः पारिकश्चित्तु धात्रेः स्यात्सोजनतेस्य कल्पयेत् ३ अथ व्यादिह मतशिः शिराव्यमृतद
यथावत्सुहृशीता त्रैप्राणिता धनार्थ इमा प्रगिष्टिका विष्णुदेवताषष्टि सहस्रषष्टि शतावष्टि त्रैप्रह्लोकमहितवान्
तरमवार्थसंघनचतुर्वदित्वप्राप्तिका मोहमुत्तज्ये अस्य दानस्य फलप्रपितत्रैवा विमाने वा कीसकांशे सप्ताहो महाम
ते षष्टिवर्षसहस्राणि षष्टिवर्षशतानि वा अर्चितो त्यतस्तत्रैव हल्लोके मही सैयतो इह लोके पतीणि च वत्स वेदो हि जो
भवेत् नीलजः सत्यवादी च अग्निदेजाः प्रभावसभावसभावसथेषु प्रयोग्यगिष्टिका प्रचुरकाष्टवती प्रदद्युः हेमत शोशि
रुक्तोऽखरंजनानां कार्पागिरी प्रममलं वपुगवहति **अथ दीपदानं** संवत्सरे देवागारिजानां वा दीपदत्ता चत्वरथा
थो मधावीज्ञानसपन्नश्चक्षुष्माश्च सदा भवेत् गरुडपुराणे नीलकंठस्य मोक्षदागाराधो चतिलोदकैः वर्षासुरीप
दानेन पितृणां प्रणो भवेत् नीलकंठस्य मोक्षो नीलवर्णो तर्जः यस्तु ब्राह्मणो हेषुरीपमालाप्रयच्छति स निजि

राम
१३४

त्यतमोघोऽज्योतिषां लोकमाप्नुयात् महाभारते दीपप्रदानं वस्त्राभिफलयोगमनुत्तमं पथा येन यदाचैव प्रदेयायाद
शाश्चतः ज्योतिस्तैजः प्रकाशं वा धूर्ध्वगत्यापि वणिवे प्रदानं तेजसां तस्मात्तेजोवहयते नृणां अधतमस्ति प्रिस्त्रवरक्षि
णाय नो भवेत् उत्तरायणं मेतस्माद् दीपदानं प्रशस्यते यस्माद् धूर्ध्वगतेन तु तमसश्चक्षुषे जातस्माद् धूर्ध्वगतिरेता भवेत् त्रैतिनि
अथः **विष्णुधर्मोत्तरे** महावर्त्तिः सदा देया भूमिपाल महाफला क्लृप्तयुक्ते विशेषणतनापि वा विशेषतः अमावास्या
विनिर्दिष्टा द्वाद्शीच महाफला अश्वपुज्या मतीता पाकक्षपत्तस्य धा भवेत् अमावास्या तदा पुण्या द्वाद्शीच वि
शेषतः देवस्य दक्षिणायान् देया तैलतलानृपापलाष्टकपुतो राजचर्चित्तत्रैव दाययेत् वाससा त्वसमयेण सा
जिते दिवः महावर्त्तिद्वयमिदं सकृद्वत्वा महीयते गिष्टिगेषु दातव्यं नदीनां पुलिनेषु वा चत्वरथा पुदातव्यं नदीनां
पुलिनेषु वा चत्वरथा पुण्या सुब्राह्मणानां च वैश्वसुहृत्कर्मल्लेषु गाष्टपुको तासां हनेषु वा दीपदानेन सर्वत्र
हृत्फलमुपाप्नुते यावत्पुक्तिनिमेषाणि दीपः प्रज्वलन्तं नृपातावत्पेव सराज इव वीणि दिवि मोदेता दीपदानेन राजे
इव ह्युष्मानि ह जायते रूपसौभाग्यपुक्तेस्तु धनधान्यसमाचितः **अथ भयदानं** संवत्सरे भूताभयप्रदानेन सर्वा
कामानवाप्नुयात् दीर्घमायुश्च न भूतसदा वसुवितो भवेत् तन्मायागो वडा जालिपुटरीनपावतमयराविनलरु

रा०
१३५

आरुरां प्राप्तां सतां धर्ममनुस्मरन् महाभारतलोभाद्देवा इत्यादिपियत्यजे कुर्यात्तां ब्रह्महत्यामन्तस्य पापमाहुः
मनीषिणः अथ मासेषु दानानि विष्णुधर्मोत्तरे तिलप्रदानान्माधितयाम्यलोकं न गच्छति प्रियं गुफालानेदत्वा प्रि
या भवति भूतलोचने चित्राणि वस्त्राणि दत्वा सोऽप्यममृते अप्रयानो प्रदानेन वेशार्ये स्वर्गमश्नुते कुरुक्षेत्रे तथा
अष्टैर्मासेषु क्वाप्यममृते आषाढे च दनं देयं सकृत् पूज्यमानं फलं प्राप्नोति वस्त्रदानस्य कीर्तितं स महत्फलं प्रोच्यते
तथैषां प्रदानात्फलाणि तस्य च आश्विने च दानेन ह्युपवानमिजायते कार्तिके दीपदानेन सर्वथो ज्वलमानुयात्
ज्वलमानां शीर्षितं दत्वा सोऽप्यममृते पोषकं च दानेन परां तद्विदधे च पुण्याणां च सिते यज्ञे दानं लक्ष्मीक
रमतां फलानां च तथा दानं कृत्वा यज्ञे महाफलं अथाश्वत्थसेवने भविष्योत्तरे उरुके भद्रं निषिध्य शक्रो यः पुमा
न प्रवेतते नाश्वत्थतरो मूलं सेव्यं नित्यं जितात्मना सर्वपापप्रशमनं सर्वदुःखप्रनाशनं सर्वरोगप्रशमनं नित्यं सत
तिर्वर्द्धनं अश्वत्थरूपी भगवान् जीयतां मेजुनार्दनः इत्युच्चार्य नमस्कृत्य प्रत्यहं पापनाशनायः करोति तरो मूलं से
कं मासेषु तद्वत् सोऽपि तत्फलमाप्नोति शुचिरीयासनात्नीति इत्यश्वत्थसेवने अथ पांथोपचारः गुरु उपराण
पांथपरिवेद्यस्तु शयनासनभोजनेः सखल्यनप्रयासं न जयति कृत्या जिनादत्वा वा सो विवस्त्रायरो गिरोरुक्

राम
१३५

प्रतिक्रियां तद्वत् प्राप्तिं जलं रत्नामृष्टमंत्रं बुभुक्षु वेपथिकापयथावित्तं सर्वतः गतिं दृष्टतां अधन्यमनुमान्यापि शाकमूलफ
लेर्जलेः सकृत् सक्त्यवाचापि श्रेयसो भाजने भवेत् तथा अभावे तु गन्धमं बुभुक्षु फलानि चारत्वा गताय निर्विण
ः स्वर्गप्राप्तिप्रयोगावा विष्णुधर्मोत्तरे उद्यानं प्राविशे वेणुं श्रुतं संयोज्यमानवः स स्थाप्य शुभदेशे तद्गुणं हृत्
लं लभेत् तथा मूल्येन वा सपित्वा पियरभारविक्लवः अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलं दशगुणं भवेत् तथा चौरभ्यां ह
राकृत्वा शक्रलोके महीयते स्कादिभ्यस्तु मार्गपरिश्रान्तां दिजातिनाम कर्षितां तैलेनाभ्यजयत्प्राज्ञः स सखी मोदते वि
रः सपिपाकपिलाधेनो रथवान्पेन सपिपाः उत्तरायणमासाद्य धोभ्यं जयति धूर्जटि महापूजाद्वते नैव तस्मिन्नेव दिने
शिवो कृत्वा मनुष्यालभत राज्यं निहतकटकः सपिः फलमहस्वरागो विदस्य शिवस्य च महास्नानं नरः कृत्वा ब्रह्मह
त्यां तस्मिन् दिने दिपुराणे पादाभ्यां तद्वत् पादाभ्यां शाययिष्ये दिने स शुभाभरणैः परिर्वदिभिर्नित्यं वंदितः भवेत्
यो महाभागो मंडलदृशयोजने स वा साधुपरिश्रान्तो धाराभ्यां पादिना नरः धर्मस्य पूजामाप्नोति सर्वकाममुपाज्ज
नः इत्येव विस्तरं स्पष्टं धाराभ्यां च दिजाते यो उच्छिष्टमाजं न चापि पादौ फलमश्नुते भविष्यपुराणे ब्राह्मणस्य
तयो भक्त्या पादौ प्रक्षाल्य शक्तिः इति नान्यप्यारोहं विष्णुलोके महीयते इति पांथोपचारः अथ गोपरिचर्या

यो वै रसाति चाते वां पुण्यकृता ।

रा०
१३६

विष्णुः गवां कंडू प्रनवेव सर्वकल्मषनाशनं गवां प्राप्तिप्रदानेन स्वर्गलोके महीयते । आदिपुण्ये लवणं च यथा शक्त्या गवा
लोका गवा लोका जतिते । महाभारते । कृत्वा गवां शरणं शीतवातं कृत्वा प्रमहत् । आसन्नमतायति कुलं भगवत्तमम् । हा
रीतः । होमासौ याययेदत्स ततो ये द्विस्तनंदहेतुचतुर्थे त्रिस्तनं वैवयथा न्याये यथावल । ब्रह्मपुराणे । आदि विचार्य वपु
सः परिमाणं वलं रुचि । आकस्मिकं तदा तव्यपुण्यार्थं तमवादि क । विष्णु धर्मोत्तरे । गवां कंडू प्रनवेव सर्वकल्मषनाशनं
। तासां शृगाश्च कं नाम जानुवीजलमनिभं तथा । दत्वा यगवे प्राप्तिपुण्यं प्रमहदाप्नुयात् । शीशिरं सकलं कालं प्राप्तिपुण्यं
वतथा । दत्वा स्वर्गं प्रवाप्नोति स वत्सराता निष्ठः । अग्रभक्तं नो रदद्यात् त्रितयं प्रवतथा गवा । मासाष्टके नलभते नाकलो
कसमायुतं । सायं प्रातर्मनुष्याणां प्रशने स्मृतिनिमित्तं । तत्रैकमशने रत्वा गवां नित्यं प्रतदितः द्वितीयः सप्तम्याति
न संवत्सरः । गवां लोकप्रवाप्नोति यावत्संवत्सरदिजः । शीतत्राणं गवा कृत्वा गृहे पुरुषसत्तमम् । गवा लोका प्रवाप्नो
तियावदिदं शृत्वा । गवां प्रयाने यानीय कृत्वा पुरुषसत्तमम् । वारुणं लोकमाप्नोति क्रीडत्युत्तमं । तथा सि
ह्या घ्नयन्नस्तं पकलं प्राजलगातां । गमुद्रुत्पनः स्वर्गकल्पभोगानुयाप्नुते । तासां संपर्शने धन्यं सर्वकल्मषना
शनं । दानेन च तथा तासां कुलान्यपि समुद्धरेत् । उदक्यास्तिका रेषो नैव तव गृहे भवेदिति गोय रिव्या । अथ नाना

राम
१३६

इत्येकं मंत्रं हि माद्रो ब्रतखंडे धन्यं कोतिरानामिह लोके पात्रवा तस्मात्प्रदीयते धान्यं प्रतः । शान्तिप्रयत्नं गोधा न्यस्य
। अत्रेन जायते विश्वं प्राणिनां प्राणारक्षणं । तं डला वैश्वदेवत्याः पाकेनात्र भवेति यो पावनाः सर्वयज्ञेषु प्रशस्ता होमक
र्मणि । तस्मात्तं डलं दानेन प्रीयतां विश्वदेवताः । तं डलानां पस्मा रत्नमयाजं ब्रूहीये गोधूमं संप्रवः । गोधर्मो रत्नधनरात्र
तः शान्तिप्रयत्नं गोधूमनां । धान्यराजाश्च प्रागल्भ्यादिजप्राति कारयवाः । तस्मादेवां प्रदानेन प्रमास्व भिमतं फलं ।
यवानां मुखी जानिर्वैयस्मा सिंघाणिय रमष्टिनः । तस्मादेवां प्रदानेन प्रीतिः सिद्धतमं सदा । मुद्रानां यस्मान्मधु
वधे काले विष्णुदेहं समुद्रवाः । पितृतीकारमावा अतः शान्तिप्रयत्नं । माधानं पुरा गोवर्धनो हारसमये हरि मक्षिता
ः । चणकाः सर्वयाय प्रा अतः शान्तिप्रयत्नं प्रवणकानां । अग्निवो गी इवानां मवलकी त्रिप्रवर्धनाः । कुलच्छाः सर्वयाय
प्रा अतः शान्तिप्रयत्नं । कुलच्छानां तिलाः पायह रानित्यं विष्णुदेहं समुद्रवाः । तिलदानेन सर्वमयायना शयं केशवा
तिलानां तिलाः स्वर्गं सधायुक्ता इति कथयकारकाः । विष्णुप्रातिकारानित्यं प्रतः शान्तिप्रयत्नं । स्वर्गाति लानां तिला
ः पुण्याः पवित्राश्च सर्वकामकराः शुभाः । शुक्ताश्च कथा कृत्वा विष्णुगानं समुद्रवाः । यानिका निव्यापानि ब्रह्महत्या
समानि च तिलापात्रप्रदानेन तानि नश्यंतं प्रमदा । साहिरण्यतिलपात्रस्य । देवदेवजगन्नाथवाचितार्थफलप्रदः । तिल

२१०
२३७

पात्रं प्रसाध्यामितवांगो संस्कारे हं स्वर्णदितिलपात्रस्या अन्नमेव यतो लक्ष्मीर्न मे वज्रनाईनः। अन्नं प्रसाधितवांगं अ
स्तु मे जन्मनि अन्नस्य चंद्रमंडलमध्वरुचं दातु जन्मप्रसादध्वनतस्य दानेन प्रीयतां वामनाममदध्वनस्य दध्वन
सोयदेशं च वृक्षविष्णुशिवात्मकः प्रीयतां धर्मराजो हितदानान्मम सर्वदा सोयदेशं दध्वनस्य यानीयमहितं चैव सद
धोदनयात्रकः समर्चितं च सफलं सदा दक्षिणं गृहाण मे। मयानीय दध्वनस्य सर्वात्मा सर्वलोकेशः सर्वव्याधी सनात
नः। नाशयणः प्रसन्नः स्यात्तु शशांगप्रदानतः। कृशशास्त्रस्या पायसं यस्मान्नं सर्वदानोत्तमोत्तमः। सर्वदेवतयो
ग्यं च अयः पुष्टिप्रयच्छतः। यायसात्रस्य केशवप्रीतिराभयः शंभुवत्सार्कतः छिराः यथा विधापूयकाद्यायुक्
तुवलमौरसं। भद्राणां आदित्यतेजसात्पन्नाः सर्वमंगलकारकाः। मंडकाः सर्वपापघ्ना अतः शांतिप्रयच्छ मे।
मंडकानां आदित्यतेजसाभ्यक्तं ज्ञातिश्रेष्ठं करुणा। दत्तं ते मम विप्रत्वं प्रतीक्षापूयमुन्नमः। अपूयान्नस्य प्रजाप
त्यायतः प्रोक्ता सक्तवो यज्ञकर्मप्रणि। तस्मात्सक्तस्य यथापि प्रीयतां मे प्रजायतिः। सक्तस्य अलक्ष्मीमरणानित्यं
सोभा गपवर्द्धनः। क्षीरमंगलमायुष्यमतः शांतिप्रयच्छ मे। दुग्धस्या कामधेनोः समुद्रतु विष्णोः प्रीतिकारणं नवीतं। एत
प्रसाध्यामिव लपुष्टिचरे हि मे नवीतस्य कामधेनोः समुद्रतु देवानामुन्नमहविः। आपु विवर्द्धनरात्तरात्तराज्यं

राम
२३७

यां त्वमरेवमां आज्यस्यायाजलक्ष्मीर्धमेदो रूक्षं सर्वगात्रेभ्य वस्त्रितं तत्सर्वशमयाज्यत्वं लक्ष्मीपुष्टिचवर्द्धय आरो
प्यामी नमः। आज्यं तेजः समुद्रिष्टं आज्ययायहरस्मृतं। आज्यं स्रगाणां माहुर आज्यं देवाः प्रीतिष्ठिताः। पापक्षया
थीज्यस्या तैलं पुष्टिकारित्यं आयुष्ययापनाशने। अमो गत्य हस्तपुण्यमतः शांतिप्रयच्छ मे नमः। अमृतस्य कु
लोत्पन्ना इह धारातिशर्करा सूर्यप्रीतिकारानित्यमतः शांतिप्रयच्छ मे। शर्करायाः। मनोभवधनुर्मध्यादु इतः शर्क
रा इति। तस्मात्स्य प्रदानेन मम संतु मनो रथाः। संतु मया प्राणवः सर्वमन्त्राणां पार्वती यथा तथारसानां प्रवुरः सर्वे
हुरमोमतः। मम तस्मात्पराशांतिदत्तं गुडं सर्वदा। गुडं मया इह दत्तं महाप्राणं सानं सर्वकामदं। त्वभ्यराध्यामि
तेनाशु प्रीयतां यामेश्वरः। इकाः। पश्मात्पितृणां अदित्वं प्रीतिप्रदं ततो इव तस्मान्न वधदानेन रक्तमादुःखसाम
रात्। मधुनः। वारिपूणां वटे। पितरं देवप्रमथयतः। प्रीयतां धर्मराजस्तु रनिनानेन युगपदः। उरुको मया यमा मनांति
विश्वेश विश्वनाथमुमास्तुतं। विप्रेश्वरः। क्षिप्रवत्तु भ्यराध्याम्यभीष्टं ददा। शशप्रतिमायाः। इदं मिमांसे भवते सर्वो
यस्का संयुतं। मनोमिलनं धिता वासिको रत्नममभास्करः। स्वर्णपूजः। स्वयां स्रगाणां मम तं विहाय हलाहलसह
तमेव यस्मात्तथा स्रगाणां विप्रवदधमेकेषु गालो कहितार्थमीश त्वत्पदानां दहमप्यदोषो दोषो विमुक्त

रा०
१३८
स्तुगुणात्प्रयद्योतथाकुरुत्वशरांअयधेप्रयिअमोदेववरप्रसार शिवमृतः॥अमोदत्तभवानित्यक्तान्निवासामहेश्वरः॥पाव
त्यामहितोदेवोजगदुत्पत्तिकारकः॥उत्पत्तिप्रवर्थाः॥शिवशक्त्यात्मकयस्माज्जगदेतच्चरचरं॥तस्मादेनेनसर्वमे
करोत्तुभगवानुशिवैकोलासवामीगोरीशोभगवानुभगनेत्रभित्वाचरात्मकौलिगरूपीदिशत्तुवाकित॥निगम्य
दंमारकतंलिङ्गोप्यपीदमप्रचितं॥धान्येद्वादशप्रियुक्तंएकादशफलाचितं॥संप्रदद्याविधानेनयथोक्तंफलमस्तुमे
॥प्रकृतलिगस्याकाशमीरजामितिवेदत्॥महाकोशनिवासेनचकाद्यैरुयशोभितं॥अम्यदेवप्रदानात्तुमप्रसत्तमनोर
था॥शालग्रामस्यमहाकोशनिवासत्वंमहादेवोमहेश्वरः॥अप्यतांतवरानेनततः॥शान्तिप्रयच्छमे॥शिवनामस्याशकु
कारिप्रलंबोष्ठलंबभ्रूदूर्ध्वनासिका॥अष्टनेत्रचतुर्वक्त्रविल्लीगिशतयोजनं॥व्यतीपातनमस्तुसोमरूप्यस्तत्रप्रभो
॥यद्दानादिकृतंकिंचित्तरक्ष्यमिहास्तुमे॥व्यतीपातस्याविधुत्तदनमस्तुसिंहिकानंदनावयदानेनानेननागस्यरक्त
मंवेधजादयात्॥स्वर्णनागस्याजन्मातरसहस्रेषुयत्कृतंदुरितंमया॥स्वर्णघात्रप्रदानेनशांतिरस्तुमदाममात्वर्णीपा
त्रस्य॥त्वदुद्देवोजातस्तुवर्धमाहेमयंकजायद्रावामहर्त्रीभिजातमाघाहिसर्वदा॥स्वर्णघात्रस्य॥कातारवनडुर्गेषु
चोर्व्यालाकुलेपथि॥सिंहकाञ्चनेहिसत्तुसिंहदानप्रभावतः॥स्वर्णसिंहस्य॥हिरण्यगर्भसंभूतसोवांतिवागुलीय १३८

[illegible]

रा०
१४०

वत्सल्य रक्तवत्सुगंयस्मादरित्यस्यत्रियंमदाप्रदानादस्यमेत्यर्थः अतः शान्तिप्रयत्नमेव स्वयमुक्तम् धर्मगजेन विदितं
ह्यवत्सुगंयभने सर्वलोशविनाशाय कृष्णवत्सवदाम्यहं **कृष्णवत्सव** आगीयदप्रनुष्यंयस्वर्गावजितवप्रभो रक्तगृहाणदि
वशायायमंहरसत्वरः आगीमयसमुत्पन्नाशीतवातभयायहा यस्मात्तुषारहारीस्यरतः शान्तिप्रयत्नमेव **उपवीतस्य** ब्रह्मसूत्रप्रका
दिव्यप्रयायनेननिमित्तं ब्राह्मणमात्रुमेव ब्रह्मसूत्रप्रदानतः **उपवीतस्य** अष्टाविंशतिमात्राकोरुद्राक्षैर्पौजितामया
अपितातवहलवगृहाणासुरसेन्यव **ब्रह्ममालायाः** सर्वविद्याश्रयज्ञानकारणललिताकरः पुस्तकंमेष्यथा मिप्रियाभव
तिभारती **पुस्तकस्य** कर्पूरः कदलीभूतोदेवदेवप्रियः सदाभाषोत्रमोनृयाणावतदानात्स्वमल्लुभ **कर्पूरस्य** जदामासुद्र
वन्देवीमणनाभिमुद्रवां भक्त्याह सप्रदास्यामिममसंतमनोरथाः गंधद्वयस्य नंदनावासमदाम्स्ववृद्धाकार्चिताचंदन
त्वत्प्रदानमेसाइनंदप्रदोभवाचंदनस्य श्रीविंशतारुकरुकराक्षुरीकुकुमाक्षितां विलेयनेप्रयत्नामिसोव्यमल्लुभसदामम
चंदनाधनुनेयनस्य सप्रदास्यामिपिवल्लुतासिखराखरैः विन्युक्तांगेषुकल्लुरीखरवदाल्लुभसदाममक **कदलीः** कंदर्पदंयस्मा
कर्पूरप्राणातर्धगा अहं प्रीतिभवत्तापस्त्वदानादस्यसंयत्ता कर्पूरस्ययदभूदंगसंतमं कुंकुमादि विलेयने जलकीडास्वगोयीना
हारवसांजलापितां गार्घ्याचंदनाभितुक्तमुनीन्द्रः कल्मषायहातेस्मादस्यप्रदानेनविदुर्दिशतवाक्षितां गार्घ्याचंदनाभितुक्तमुनीन्द्रः
काचनपुष्पाणिभारिमुक्तामयानिचातलसीयचंदनस्यकलानाहतिषाडशी **उपवीतस्य** वदानाद्वात्रहृणाः कायस

राम
१४०

रा०
१४१

भवापायंशमप्रायातु सर्वसंतमनोरथाः **उपवीतस्य** द्वादश्यातिमनोयस्मात्रस्मात्प्रमनसः स्मृताः रत्नादरतमेनित्यप्रत्याद्वादसं
तीर्थेय **पुष्पस्य** इरफलेमयाविप्रभृतंपुरतस्त्ववातेनमेसफलानां निर्वेज्जन्मानिजन्मनि **कलस्य** ब्रह्महत्यादिपापप्रवृत्तयानि
मित्तपुरा कृष्णोडंबदुवीजाद्युमतः शान्तिप्रयत्नमेव **कृष्णोडंब** स्यातां वृक्षे कांभ्रं वृक्षविदुर्दिशितात्मकं अयप्रदानाद्वास्मायाः शिव
रत्नपुष्कल **तां वृक्षां** मप्रतिपूगपूगेननावावलीदलाक्षितां वृक्षेनवृणायात्रेणाकर्पूरपिठकेनव सपूगावडनेदिव्यगंधवोप्राप्ता
प्रियाकलनिगतकेवत्सवदाल्लुभमातां वृक्षकाडसा लक्ष्मीप्रियावलक्ष्मीदालक्ष्मीववसनप्रिया सोभापकदलस्त्रीरागहरी
राश्रीप्रदास्त्वम **हरीदयाः** जराजोतायस्मात्मेडनेशुभकर्महतास्माज्जीवकरानेनप्रीयतां गिरिजामम **जीवकरस्य** कंचुकीव
स्वयुगेमश्चतथाकर्णावतंसकोः कंदस्तत्रैश्वभूषाभिः प्रीयतां निमित्तेदिनी सोभापदस्ययुक्तश्रृंगस्य रामपनिमहाभागपुण्य
मृत्तिनिगमयोगृहाणमानिश्रृंगीणिमयादत्तानिजानकि **श्रृंगस्य** नवग्रहदक्षिणागदानमन्त्राः मातस्य कपिलसर्वभूता
नापूजनीयासिरोहिणि सर्वतीर्थमपीयस्मादतः शान्तिप्रयत्नमदति **इति श्रीजगद्गुरुमदनारायणस्वरिस्तुतये**
डिताशीरोरत्नप्रीप्रामकालदात्मजमदनीलकण्ठकतोभास्करेनमपूर्वः षष्ठः ॥ **शुभमास्तु श्रीः ॥ ७ ॥**

क ज्ञे

राम
१४१

